

ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Νέα Παιδαγωγική-Σχολική Πράξη

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΧΑΡΗΣ ΠΑΤΣΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
ΧΑΡΗΣ ΠΑΤΣΗΣ: 'Αθήνα — 'Ελλάδα — Κόσμος ...	409
Π. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ: 'Από τὸ Σχολεῖο στὴ Ζωή ...	412
ΕΥΡΙΠΙΔΗ ΣΟΥΡΛΑ: 'Εκθέσεις BACCALAUREAT ...	413
ROBERT M. HUTCHINS: Νέα Παιδεία στὴν αὐριανὴ μεταβιο- μηχανικὴ κοινωνία ...	417
JOULCE EGGINTON: 'Η σεξουαλικὴ διαπαιδαγώγησις ...	420
Κ. Σ. ΚΩΝΣΤΑ: 'Ο "Ἅγιος Κοσμάς ὁ Αἰτωλὸς στὰ Σχολεῖα μας «ΕΡΕΥΝΑ»: Τὰ ἐπιληπτικὰ παιδιὰ δὲν εἶναι σήμερὰ ἀπόδλητα τῆς κοινωνίας ...	422 425
Ι. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΥ: "Εννοία καὶ σημασία τῆς αὐτενε- ργείας ...	428
ΛΕΩΝΙΔΑ ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ: Τὸ πρόβλημα τῆς συγκεντρώ- σεως τῆς ὕλης ...	436
ΝΙΚ. ΑΝ. ΓΑΚΙΔΗΣ: 'Η διδασκαλία τῆς α' ἀναγνώσεως μετὰ τὴν 'Ολικὴ Μέθοδο ...	436
ΠΑΝΑΓ. ΗΛΙΑΔΗΣ: Τὸ θέατρο, οἱ μαθηταί, τὸ σχολεῖο ...	441
«ΕΡΕΥΝΑ»: Πρέπει νὰ γίνουμε 'Αἰνστάιν ...	442
Γ. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗΣ: 'Η συμβολὴ τῶν 'Αλεξανδρινῶν στὴ δι- σωση τῶν ἀρχαίων κειμένων ...	444
«ΕΡΕΥΝΑ»: Τὸ μυστήριον τῆς κοπώσεως ...	445
ROBERT SHIEDS: Τὰ παιδιὰ ζοῦν χωρὶς ἀγάπην ...	446
Ε. Η. BEGEMAN: 'Ο Ρέμπραντ καὶ ἡ σχολὴ του ...	450
EDOUARD KENNENTY: Τὰ παιδιὰ κινδυνεύουν ...	453
ΧΟΥΣΑΝΓΚ ΜΕΧΡΕΙΝ: 'Ο κόσμος κατὰ τοὺς ἀρχαίους ζω- γράφους ...	454
ΠΑΝΑΓ. ΤΕΣΣΕΡΗΣ: 'Η φιλοσοφία τοῦ ΜΠΕΡΕΟΝ ...	456
«ΕΡΕΥΝΑ»: 'Η κοινὴ γνώμη κατὰ τῶν σικηνῶν διὰς τὴν τηλεό- ραση ...	459
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΙΑΚΟΥ: 'Αλέξανδρος Πάλλης καὶ παιδικὴ λογο- τεχνία ...	460
ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ: 1) Φάνη Ματσοπούλου «Παιδικὴ ραβδομία» (κριτικὸ σημείωμα κ. Ε. Σούρλα) ...	465
2) Χ. Δ. Πέτσκου: «Πρὶν ἀπὸ τὸ 'Ηλιοδασίλεμα» ...	466
3) Γ. Μ. Χατζηφώτης: Μελέτες καὶ δοκίμια (φιλολογικά, ιστορικά, ἐπιστημονικά) ...	468-472

ΓΙΑ ΣΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΣΑΣ

Αποκτήστε όλοι τις 4 «Μεθόδους» και τα 4 «Λεξικά Ξένων Γλωσσών» του ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ που έχουν συνταχθεί για πρώτη φορά στη Δημοτική Γλώσσα.

ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ

4 ΜΕΘΟΔΟΙ ΑΥΤΟΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

ΚΑΙ

8 ΛΕΞΙΚΑ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ

κατά το νεώτατο διεθνές σύστημα
«Globale Interphon» DECROLY - PATSI - GARIN

4 ΜΕΘΟΔΟΙ ΑΥΤΟΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ

(ΑΓΓΛΙΚΗΣ — ΓΑΛΛΙΚΗΣ — ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ — ΙΤΑΛΙΚΗΣ)
συντεταγμένες στην επίσημη νεοελληνική γλώσσα, καταργούν τις παλιές αρχαϊζουσες και ξεπερασμένες «Μεθόδους» και σάς εξασφαλίζουν την επιτυχία και την επαγγελματική σας άνοδο (τιμή κάθε μεθόδου δρχ. 300).

8 ΛΕΞΙΚΑ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ (ΔΥΟ ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΜΙΑ ΑΠΟ ΤΙΣ 4 ΒΑΣΙΚΕΣ ΞΕΝΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ)

— ΑΓΓΛΟΕΛΛΗΝΙΚΟ	Δρχ. 250
— ΕΛΛΗΝΟΑΓΓΛΙΚΟ	» 200
— ΓΑΛΛΟΕΛΛΗΝΙΚΟ	» 250
— ΕΛΛΗΝΟΓΑΛΛΙΚΟ	» 200
— ΓΕΡΜΑΝΟΕΛΛΗΝΙΚΟ	» 250
— ΕΛΛΗΝΟΓΕΡΜΑΝΙΚΟ	» 200
— ΙΤΑΛΟΕΛΛΗΝΙΚΟ	» 250
— ΕΛΛΗΝΟ-ΙΤΑΛΙΚΟ	» 200

Μια πρωτοφανής έκδοση, στερεότυπη, τυποποιημένη για τις 4 βασικές ξένες γλώσσες (ΑΓΓΛΙΚΗ — ΓΑΛΛΙΚΗ — ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ — ΙΤΑΛΙΚΗ). Τα Λεξικά που χρειάζονται όλοι οι σύγχρονοι Έλληνες: επιστήμονες, εκπαιδευτικοί, σπουδαστές, τουρίστες, μετανάστες, έμπορεύόμενοι.

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ Ε.Π.Ε.

ΑΘΗΝΑΙ - ΣΤΑΔΙΟΥ 61 - ΤΗΛΕΦ. 549.959, 545.169, 546.991

"ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ"

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Διευθυντής: ΧΑΡΗΣ ΠΑΤΣΗΣ

ΕΤΟΣ ΙΘ' — ΤΕΥΧΗ 227—228
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ — ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1969

ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ: Για Σχολεία—Έκπαιδευτικούς δρχ. 100

Μία μνημειώδης έκδοσι

ΑΘΗΝΑ - ΕΛΛΑΔΑ - ΚΟΣΜΟΣ

Του κ. ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ

Ο σύγχρονος τουρισμός έχει κατακτήσει το ενδιαφέρον κάθε ανθρώπου. Μικροί και μεγάλοι θέλουν να ταξιδέψουν σε όλες τις χώρες του κόσμου. Άλλοι πραγματικά με τα σύγχρονα συγκοινωνιακά μέσα. Άλλοι με τη φαντασία τους. Άλλα αν οι μεγάλοι και οι δυνάμειοι ενήλικες έχουν την εύχρηστία να μπουν σε ένα πούλμαν ή να πάρουν το αεροπλάνο ή το πλοίο της γραμμής και να ταξιδέψουν σε όλες τις χώρες του πλανήτη, ή σπουδάζουσα νεολαία, δεν έχει αυτή την εύχρηστία. Μπορούν όμως να ταξιδέψουν νοερά, με τη φαντασία τους. Σ' αυτή τους την προσπάθεια έρχεται να τους βοηθήσει το Σχολείο με τη Γεωγραφική διδασκαλία του, με τους γεωγραφικούς χάρτες του, με την υδρογείο σφαίρα του, με τα γεωγραφικά έγχειρίδιά του, μέσα στα οποία φιγουράρουν, και σχετικές εικόνες. Άλλα και το ραδιόφωνο, ο κινηματογράφος και η τηλεόρασι, πολλές φορές, μέσα στα προγράμματά τους, περιλαμβάνουν όρεκτες γεωγραφικό - τουριστικές εκπομπές, κατάλληλες για να μεταφέρουν προς τα παιδιά τους άκροατές και τηλεθεατές

μαγεμένες και εξωτικές χώρες της Άνατολής, στα παρθένα δάση της Άφρικής, στους αιωνόδιους πάγους της Άρκτικής και Άνταρκτικής, στις πινακοθήκες και στα Μουσεία όλου του κόσμου ή στις σύγχρονες υπερμοντέρνες μεγαλουπόλεις της Εύρώπης και της Άμερικής με τους σύρρανοξύστες και τα τεράστια βιομηχανικά τους συγκροτήματα.

Και οι μὲν (οί «τυχεροί» που θα επισκεφθούν όλα αυτά) και οι δὲ (οί μαθητές κλπ.) πολύ θα κέρδιζαν αν μπορούσαν να είχαν στη διάθεσί τους έναν υπεύθυνο ταξιδιωτικό ξενάγο, έναν πλήρη τουριστικό οδηγό, μέσα στις σελίδες του οποίου να υπάρχει και ένας συγχρονισμένος νεώτατος Άτλαντας με τους χάρτες όλων των κρατών και όλων των χωρών του κόσμου. Τότε το «ταξίδι» τους αυτό (πραγματικό ή φανταστικό) θα ήταν πιά άνετο γιατί θα μπορούσαν να λύνουν μόνοι τις άπορίες που καθημερινά θα σιμώντουσαν και η προφορική ξενάγηση της συνοδοιού θα γινόταν εύκολότερα. Μεταφέροντας το γκρουπ των τουριστών, το «ταξίδι» θα γινόταν διδασκαλία δι-

«ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ»

ΔΩΡΕΑ

ΗΜΕΡΟΜ.

ΑΡΙΘ.

Κ. Κονδίδης

20-7-90

44436

δασκάλων και καθηγητών μέσα στη σχολική τάξη θα έπαιρνε άλλη μορφή, πιο ζωντανή και έναρξη.

Και νά λοιπόν, που στην κατάλληλη στιγμή έρχεται ο παδαγωγός, συγγραφέας και εκδότης κ. Χάρης Πάτσης να μάς θυάλη από το άδιέξοδο. Με την μνημειώδη δωδεκάτομη έκδοσή του «ΑΘΗΝΑ — ΕΛΛΑΔΑ — ΚΟΣΜΟΣ», που ήδη ώλοκληρώθηκε και που επανακυκλοφόρησε σε έβδομαδιαία τεύχη, ο κ. Πάτσης λύνει όλα τα προβλήματα που αντιμετώπιζε ή σπουδάζουσα νεολαία μας στον τομέα της ιστορικού - γεωγραφικής διδασκαλίας παρόληλα δέ και οι τουρίστες, οι «φίλοι των ταξιδιών», αποκτούν το βοήθημα που τόσα χρόνια αναζητούσαν.

Η έκδοσι «ΑΘΗΝΑ — ΕΛΛΑΔΑ — ΚΟΣΜΟΣ» του κ. Χάρη Πάτση, πρωτοκυκλοφόρησε τον Γενάρη του 1968 και έσημείωσε μοναδικό ρεκόρ κυκλοφορίας. Η σημερινή ανάπτυξη και επανακυκλοφορία του έργου σε β' έκδοσι γίνεται για να δοθή ή ευκαιρία σε όλες τις κατηγορίες των τουριστών και σε όλους τους φίλους των ταξιδιών και —ιδιαίτερα στους γονείς και στους μαθητές— να αποκτήσουν με προστιτή τιμή (με τεύχη σχεδόν στη μισή τιμή) το μνημειώδες αυτό έργο, που θα λύσει μια για πάντα κάθε απορία τους και που θα συμπληρώσει και θα ολοκληρώσει τις απαραίτητες γνώσεις που πρέπει να έχη για όλον τον σύγχρονο κόσμο ένας μαθητής, ένας γυμνασιόπαις, ένας τουρίστας, ένας σύγχρονος πολίτης.

Όλοκληρο το έργο αποτελείται από 12 τόμους που χωρίζονται σε δύο όμοιους κύκλους. Οι πρώτοι 6 τόμοι ανήκουν στον κύκλο «ΙΣΤΟΡΙΑ—ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ» και μάς δίνουν ανάγλυφα μία ιστορική αναδρομή από τα πανάρχαια χρόνια μέχρι σήμερα. Οι χαρακτηριστικοί τίτλοι των 6 αυτών τόμων μιλούν εύγλωττα για τη σπουδαιότητα και την αξία του περιεχομένου τους (ΚΝΩΣΣΟΣ — ΜΥΚΗΝΕΣ, ΧΡΥΣΟΥΣ ΑΙΩΝ, ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ — ΡΩΜΗ, ΒΥΖΑΝΤΙΟ — ΜΕΣΑΙΩΝ, ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ — ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ, ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΑΔΑ).

Οι 6 τόμοι της β' σειράς ανήκουν στον κύκλο ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ—ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟ

ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΣΜΟ (ΕΥΡΩΠΗ, ΑΜΕΡΙΚΗ, ΑΣΙΑ, ΑΦΡΙΚΗ, ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ—ΩΚΕΑΝΙΑ, ΠΟΛΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ, ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ). Μέσα στις θαυμάσιες σελίδες του συγγραφικού έκδοτικού αυτού δωδεκάτομου επιτεύχματος βρίσκει ο αναγνώστης όλο το απαραίτητο υλικό για την ατομική του ξενάγηση στους πύθ σπουδαίους αρχαιολογικούς χώρους, βρίσκει περιγραφές και άφθονες έγχρωμες αναπαραγωγές των απαραίτητων έργων τέχνης, που θα συναντήση στα διάφορα Μουσεία ή Πινακοθήκες που θα επισκεφθή και έχει μπροστά στα μάτια κάθε στιγμή στατιστικούς πίνακες και πληροφορίες για τη γενικότερη, πολιτιστική, οικονομική κλπ. κίνησι της χώρας που μελετά ή επισκέπτεται.

Η όλη έκδοσι είναι γεμάτη από πολλούς όλοσέλιδους χάρτες, και χωριστά προσφέρονται στον αγοραστή 70 μεγάλοι γεωγραφικοί χάρτες όλων των ηπείρων, των κρατών της γής και των 53 νομών της Ελλάδος.

Σκεφθήτε τί κόπους και τί θυσίες θα πρέπει να στοίχισε ή έτοιμασία ό έλεγχος και ή κυκλοφορία των 70 αυτών μεγάλων χαρτών, που είναι κατάλληλοι και για ανάρτησι στα Γραφεία, αλλά και για σχολική χρήσι, προσθέσατε και το γεγονός ότι όλοι αυτοί οι χάρτες δίδονται δωρεάν μέσα από τα τεύχη, και τότε θα μπορέσετε να αντιληφθήτε το μέγεθος της προσφοράς του κ. Χάρη Πάτση προς τη σπουδάζουσα νεολαία και γενικότερα προς το πλατύτερο ελληνικό κοινόν. Για πρώτη φορά στη χώρα μας παραδίδεται (και μάλιστα έντελώς δωρεάν) όλοκληρη ή σειρά των μεγάλων χαρτών: Παγκόσμιος, Ελλάδος, Ευρώπης, Αμερικής, Ασίας, Αφρικής, Αυστραλίας - Ωκεανίας, Βαλκανικής, Μεσογειακών Χωρών, Ιστορικός - Χρονολογικός, Μεγάλης Ελλάδος, Γιολεοδομικός Αθηνών, Πολεοδομικός Θεσσαλονίκης, Κύπρου, και των 53 Νομών της Ελλάδος.

Ποτέ άλλοτε, κανένας εκδότης, χαρτογράφος ή συγγραφέας δέν έτόλμησε να πραγματοποιήση και να ολοκληρώσει έναν τέτοιο άθλον. Και όμως ο κ. Χάρης Πάτσης έτόλμησε και πρόσφερε στους Έλ-

λινες εκπαιδευτικούς, στους γονείς και στη σπουδάζουσα νεολαία την σειράν αυτή με τους 70 γεωγραφικούς, τουριστικούς και πατριδογνωστικούς χάρτες, που όταν βιβλιοδετηθούν αποτελούν δύο περίφημους Άτλαντες (Παγκόσμιον και της Ελλάδος). Άληθινός εκδοτικός άθλος, ό οποίος πολύ θα συντελέση στη βελτίωσι της σχολικής γεωγραφικής διδασκαλίας και στη γενικότερη αφύπνισι του τουριστικού ενδιαφέροντος.

Και σαν να μην έφθαναν όλα αυτά, ό εκδοτικός οργανισμός που έχει αναλάβει και πραγματοποιεί την έκδοσι αυτή του κ. Χάρη Πάτση «ΑΘΗΝΑ — ΕΛΛΑΔΑ — ΚΟΣΜΟΣ» προσφέρει δωρεάν στους συνδρομητάς του έργου και ιδιαίτερα στους μαθητάς (για σχολική χρήσι) πέντε γεωγραφικές τόμους αυστριακής κατασκευής και μία ύδρογειοσφαιρά. Και για μόν την ύδρογειοσφαίρα ξέρομε όλοι τί είναι. Τη βλέπομε στις προθήκες των βιβλιοπωλείων και των Τουριστικών Γραφείων. Τη βλέπουν επίσης οι μαθηταί στις σχολικές αίθουσες, όπου πολλές φορές το χρόνο οι διδάσκαλοι την επιδεικνύουν στα παιδιά κατά την ώρα του μαθήματος. Άλλά τώρα ό κ. Χάρης Πάτσης, προσφέροντας δωρεάν χιλιάδες ύδρογειες σφαίρες στα ελληνόπουλα τους δίνει τη δυνατότητα να μελετούν μόνα τους, στο σπίτι τους, το γεωγραφικό μάθημα και να πηγαίνουν καρταρισμένα στο σχολείο. Σκεφθήτε, τί χαρά και τί μαγεία σκορπά στις παιδικές ψυχές μία ύδρογειος σφαίρα. Πόσο την επιθυμούσαμε κι' έμεις στα χρόνια μας, όταν είμαστε μαθηταί. Σήμερα δίδεται ή ευκαιρία σε μικρούς και μεγάλους να έχουν στο σπίτι τους, αδάπανα, μια δική τους ύδρογειοσφαίρα... Άλλά τί είναι οι «γεωγραφικές τόμους» που δίδονται επίσης δωρεάν με την έκδο-

ση «ΑΘΗΝΑ — ΕΛΛΑΔΑ — ΚΟΣΜΟΣ»; Είναι ένα νέο και εύχριστο έποπτικό διδακτικό μέσον (ένα παιχνίδι) για την έμπέδωσι της γεωγραφικής διδασκαλίας. Σε ένα στρογγυλό μόνιμο και άκίνητο δίσκο από χαρτόνι που περιέχει στην επιφάνειά του ένδείξεις με τα διάφορα γεωγραφικά στοιχεία κάθε ήπείρου και χώρας (έκτασι, πληθυσμός, νόμισμα κλπ.), έχει προσαρμολοσθή ένας δεύτερος κινητός δίσκος, ό οποίος φέρει δείκτες και που καθώς περιστρέφεται, σταματά κατά βούλησι και δείχνει τα στοιχεία που ζητά ό μαθητής. Με το θαυμάσιο αυτό γεωγραφικό παιχνίδι οι μαθηταί διδάσκονται εύχριστα το γεωγραφικό μάθημα. Το νέο αυτό γεωγραφικό μέσον διδασκαλίας που έχει γενικευθή σε όλοκληρο τον κόσμο προσφέρεται τώρα έντελώς δωρεάν μέσα από τα τεύχη της έκδόσεως «ΑΘΗΝΑ — ΕΛΛΑΔΑ — ΚΟΣΜΟΣ».

Έτσι, λοιπόν, με την περίφημη έκδοσι «ΑΘΗΝΑ — ΕΛΛΑΔΑ — ΚΟΣΜΟΣ» που επανακυκλοφόρησε σε έβδομαδιαία τεύχη και με δωρεάν διανομή χιλιάδων αντιτύπων από τους 70 ΧΑΡΤΕΣ, τις 5 ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΟΜΠΟΛΕΣ και τις ΥΔΡΟΓΕΙΕΣ ΣΦΑΙΡΕΣ ό κ. Χάρης Πάτσης έρχεται να προσθέση, για μια άλλη φορά, τη μεγάλη και θετική συμβολή του στη μόρφωσι της ελληνικής νεολαίας και γενικότερα στην άνοδο του πνευματικού επιπέδου του λαού μας.

Όλοι οι γονείς, οι εκπαιδευτικοί και οι μαθηταί πρέπει να έπωφεληθούν και να αποκτήσουν την μνημειώδη έκδοσι «ΑΘΗΝΑ — ΕΛΛΑΔΑ — ΚΟΣΜΟΣ» που προσφέρεται άλλωστε και σε τεύχη με ελάχιστες έβδομαδιαίες δόσεις.

Η επανακυκλοφορία του 12τόμου έργου σε τεύχη άρχισε από το Σάββατον 6 Σεπτεμβρίου.

ΣΥΝΑΔΕΛΦΟΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ,

Συστήστε σε όλους τους εύπορους μαθητάς σας να αποκτήσουν με τεύχη την έκδοσι «ΑΘΗΝΑ — ΕΛΛΑΔΑ — ΚΟΣΜΟΣ». Πληρώνοντας μόνον την αξία του χαρτιού αποκτούν 12 τόμους, 70 χάρτες, 5 γεωγραφικές τόμους, 1 ύδρογειοσφαίρα.

ΑΠΟ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΣΤΗ ΖΩΗ

Υπὸ κ. ΠΑΥΛΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

Τὰ νιάτα διαγωνίστηκαν. Συγκομιδὴ ἐπιτυχιῶν, ἀλλὰ καὶ συγκομιδὴ ἀπογοητεύσεων. Μὲ τὴν πίκρα τῆς ἀποτυχίας οἱ στάσιμοι καὶ ἐπανεξεταστέοι. Ἐνας χρόνος πού κινδυνεύει. Κι' ἀκόμα, τὸ φιλότιμο πού τραυματίζεται ὅταν ὁ σύντροφος τοῦ θρανίου προάγεται γιὰ ν' ἀφήσῃ τὸν ἄλλον στὴν ἴδια θέση.

Ἡ ἐποχὴ πού δημιουργοῦνται συμπλέγματα ἐπικίνδυνα στὰ παιδιὰ.

Στοὺς ἀνήλικους αὐτοὺς τραυματίες τῶν διαγωνισμῶν ἔρχεται, χάδι παρηγοριᾶς, ἡ ἀπάντησις πού ἔδωσε ὁ Γάλλος παιδαγωγὸς Κουπερνὺ ὅταν τὸν ρώτησαν ποιὲς ἦσαν οἱ σχολικὲς ἐπιδόσεις ἀνθρώπων πού ἔγιναν προσωπικότητες κι' ἔβαλαν τὴ σφραγίδα τοὺς πάνω στὴν πορεία τῆς Ἀνθρωπότητος.

Μακρὺς κατάλογος μὲ ὀνόματα ἀποτυχημένων στὸ σχολεῖο καὶ θριαμβευτῶν στὴ ζωὴ. Ἡ φυγοπονία τοῦ Δαρβίνου ἦταν ὁ καημὸς τοῦ πατέρα του. Ἀνεπίδεκτος μαθησέως ὁ Αἰνστάιν. Ἐγινε δέκα ἐτῶν κι' ἀκόμα σκάλωνε στὴν ἀνάγνωσις. Κάκιοςτος στὴ Χημεία ὁ Παστέρ, τρώμαξε ὅσο νὰ πάρῃ ἀπολυτήριον Γυμνασίου. Ἐσωτερικὸς ἔκλεισαν τὸν Μπαλζάκ καὶ τὸν Λα Φονταίν ἐπειδὴ δὲν ἐννοοῦσαν νὰ στρωθοῦν στὴν μελέτη. Προκαλοῦσε τὴν ἐξέγερσιν τῶν δασκάλων τοὺς ἡ καθυστέρησις τοῦ Ζολᾶ, τοῦ Τσέχωφ, τοῦ Τολστόϊ....

Τὴν ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου ἀναζητεῖ τὸ «Νέο Σχολεῖο» πού μεταφέρει ἀπὸ τὴς ἐφημερίδες τὴς διαπιστώσεις τοῦ Γάλλου ἐκπαιδευτικοῦ. «Μεγάλες ιδιοφυεῖς κοινὸι ποῦρες στὰ μαθήματα!» εἶναι ὁ τίτλος τῆς σχετικῆς μελέτης τοῦ κ. Χάρη Πάτσι.

Γιατί, ἀλήθεια, «οἱ περισσότεροι, σχεδόν, μεγάλοι ἐπιστήμονες καὶ διανοητὲς τῆς ἀνθρωπότητος ἦταν κατώτεροι ἀπὸ ἄποψη βαθμολογίας στὰ μαθητικά τους χρόνια, σὲ

σύγκρισιν μὲ μερικὸς ἀπὸ τοὺς συμμαθητὲς τους, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἄριστοι στὰ μαθήματά τους;».

Ἐπειδὴ —μὰ ἀπὸ τὴς ἐξηγήσεις πού δίνονται— ὁ «κακὸς» μαθητὴς, ἄτακτος καθὼς εἶναι, παρατείνει τὴν περίοδο τῆς παιδικότητός του καί, χωρὶς νὰ πιέζει τὸν ἑαυτό του, ἐξελλίσσεται ὁμαλὰ ψυχροσωματικά. Ἐνῶ ὁ πρόωρα ἐπιμελής, ὁ «σοφὸς» τοῦ σχολείου, ἀποκτᾷ τὴ σοφία του πιέζοντας τὸν ἑαυτό του καὶ συγκεντρώνοντας γνώσεις μὲ τὴ μέθοδο τοῦ παπαγαλισμοῦ. Γνώσεις ἀπὸ τὴς ὁποῖες δὲν μένει τίποτα μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου.

Μὴ τὸ πᾶμε ὅμως καὶ στὸ ἄλλο ἄκρο γιὰ νὰ σχηματίσουμε κανόνες ἀκαμπτους καί, παρηγορώντας τὴν ἀμέλεια, νὰ βυθίσουμε σὲ ἀπελπισία τὴν ἐπιμέλεια...

Πολλοί, πράγματι, οἱ ἀμελεῖς στὸ σχολεῖο πού ἐπιτυχαίνουν. Ὅπως καὶ πολλὰ ἀπὸ τὰ παιδιὰ - θαύματα πού, ἐνῶ θαμπώνουν κατὰ τὰ πρῶτα τους βήματα, μένουν στὴ ζωὴ πὺλ μέτριοι ἀπὸ τοὺς μέτριους.

Μιὰ ἐνθάρρυνσις αὐτὸ γιὰ τοὺς μαθητὲς πού μὲ κόπο περνοῦν τὴς σχολικὲς τάξεις. Ἀλλὰ μὴ τὰ βάζουν μαῦρα καὶ οἱ ἄλλοι πού διακρίνονται γιὰ ἐπιμέλεια.

Πυκνὲς οἱ περιπτώσεις ἀμελῶν πού φησθήκαν καὶ ἐπιμελῶν πού δὲν πρόκοψαν. Ἀλλὰ ἐπίσης πυκνὲς οἱ περιπτώσεις πού ἡ σχολικὴ στασιμότητα προεκτείνεται καὶ στὴν ἐξωσχολικὴ ζωὴ, ὅπως τὸ «ἄριστον» τοῦ σχολείου συνεχίζεται καὶ στὸν πέρα ἀπὸ τὰ θρανία κόσμος.

Σὲ τέτοια θύματα δὲν ὑπάρχουν μετρητὲς ἀπόλυτης ἀκριβείας. Ἐνα τὸ ἀπόλυτα βέβαιο: «Ὅτι οὔτε στοὺς ἀποτυχημένους τοῦ σχολείου δικαιολογεῖται ἀπογοήτευσις, οὔτε στοὺς ἐπιτυχημένους ἡ ἐπαρση.

Π. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

(Ἐφημερίδα «Βῆμα» 15 Ἰουνίου 1969)

ΕΚΘΕΣΕΙΣ BACCALUREAT*

Υπὸ ΕΥΡΙΠ. ΣΟΥΡΛΑ, παιδαγωγοῦ

Όνομα τοῦ ὑποψηφίου:

THOMAS HERVE

Ἔτος γεννήσεώς του 1953

Λύκειον εἰς τὸ ὁποῖον ἐφοίτησε:

LYCEE PAUL VALERY

Βαθμολογία 18)20

FIGARO LITTERAIRE

I

Ὁ τίτλος τοῦ δοθέντος θέματος ἐκθέσεως πρὸς Πραγματεύσειν ἦταν ὁ ἑξής:

«Οἱ συγγραφεῖς τοῦ XVIII αἰῶνος συνέτειναν εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἀνθρώπου, ἀποτείνοντες εἰς τὴν καρδιά του καὶ εἰς τὸ πνεῦμα του»¹.

Τὸ πρὸς Πραγματεύσειν ὅμως ὡς ἄνω θέμα συνωδεύετο καὶ ἀπὸ τὸ κάτωθι —δοθέν ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς— ὑποβοηθητικὸν διὰ τὸν ὑποψήφιον σχόλιον:

«Οἱ Συγγραφεῖς τοῦ XVIII αἰῶνος ἤθελαν νὰ σκορπίσουν τὰ φῶτα, δηλαδὴ νὰ διαφωτίσουν τὰ πνεύματα, χωρὶς νὰ ἀποποιῶνται καὶ εἰς τὸ νὰ ἀρέσκουν καὶ νὰ θέλγουν τὸν ἀναγνώστην.

Στηριζόμενοι σὲ δύο ἢ τρία παραδείγματα, νὰ διατυπώσετε τὸ μέτρον εἰς τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν ἀποψίν σας ἐπέτυχαν τὸν διπλοῦν αὐτὸν ἀντικειμενικὸν σκοπὸν»².

Καὶ τώρα... κατόπιν τοῦ ὡς ἄνω ἐπιβεβλημένου ἐκ μέρους τῆς ταπεινότητός μας προσιναγωγικοῦ ἐντοπισμοῦ ὅς ἀφίσταμε τὸν 16ετῆ μαθητὴν τοῦ Λυκείου PAUL VALERY τὸν THOMAS HERVE (NÉ LE 24

(*) Figaro Litteraire: Les meilleures Copies du Baccalaureat, 21 - 27 Juillet 1969.

(Σελ. 11 - 12)

1) En s' adressant à son coeur et à son esprit, les écrivains du XVIIIe siècle, ont contribué à libérer l' homme. Autóθι: σελ. 11)

(Figaro Litteraire,

FEVRIER 1953) νὰ μᾶς μιλήσῃ γιὰ τὸ περιεχόμενον τῆς ἐκθέσεώς του, ἡ ὁποία σημειωτέον ἐβαθμολογήθη μὲ 18)20.

II

«Κάθε Γενεὰ φαίνεται πῶς ἐγκλείει μέσα της τοὺς ξεχωριστοὺς σκοποὺς, σχετικὰ μὲ τὴν λογοτεχνίαν τῆς ἐποχῆς της.

Μερικοὶ ἐπιμένουν εἰς τὴν διανοητικὴν ἄποψιν τῆς λογοτεχνίας καὶ χρησιμοποιοῦν τὰς αὐστηρὰς καὶ ἀκριβεῖς ἐπιχειρηματολογίας τῶν προβάλλοντες τὴν πρόβαν, ἐνῶ ἀντιθέτως ἄλλοι διαβλέπουν εἰς τὴν λογοτεχνίαν ἕνα μέσον συγκινήσεως καὶ θελγῆτρον, παραχωροῦντες οὕτω μίαν προνομιοῦχον θέσιν εἰς τὴν ποίησιν καὶ εἰς τὴν τραγωδίαν.

Οἱ Συγγραφεῖς τοῦ XVIII αἰῶνος² εἶχαν μίαν προτίμησιν εἰς τὸ νὰ σκορπίσουν τὰ φῶτα τῶν, δηλαδὴ νὰ διαφωτίσουν καὶ νὰ θέλγουν συγχρόνως τὸν ἀναγνώστην.

Ὁ σκοπὸς δηλαδὴ τῶν Συγγραφέων τοῦ XVIII αἰῶνος δὲν ἀπέβλεπεν εἰς ἐξορμήσεις τῶν γύρω ἀπὸ μάταιες μεταφυσικὲς κερδοσκοπίες, ἀλλ' εἰς τὴν ἀναζήτησιν μέσων πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς εὐτυχίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς τέρψεώς του³.

2) Les écrivains du XVIIIe siècle voulaient répandre les lumières», c' est à dire éclairer les esprits, sans renoncer à plaire.

En vous appuyant sur deux ou trois exemples précis, direz dans quelle mesure ils vous paraissent avoir atteint ce double objectif?

(Figaro Litteraire,

3) Le but des écrivains du dix - huitième siècle n' ait pas été de se lancer dans les vaines spéculations methaphysiques, mais rechercher les moyens d' assurer le bonheur de l' homme et son épanouissement.

(Tomas Hervé)

Ευθύς ἐξ ἀρχῆς οἱ Συγγραφεῖς τοῦ XVIII αἰῶνος ἐπεδίωξαν νὰ πληροφορηθοῦν τὸν ἀναγνώστην καὶ νὰ τὸν κάμουν νὰ συνηθετοποιήσῃ τὰ προβλήματα τῆς ἐπικαιρότητας καὶ παραλλήλως νὰ τὸν πληροφορήσουν γιὰ τὰ ὑπάρχοντα διάφορα συστήματα.

Αἱ πρόοδοι τῶν ταξειδίων, ἡ ἀνάπτυξις τῶν κοσμοπολιτισμοῦ ἐπιτρέπουν τὴν σπουδὴν — καὶ ἀργότερα τὴν σύγκρισιν — τῶν διαφόρων τρόπων ζωῆς, ὡς καὶ τῶν διαφορῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν συνθέσεων.

Συνηγωνομένη δὲ ἡ σπουδὴ μὲ τὸ ἐπιστημονικὸν καὶ ὀρθολογιστικὸν πνεῦμα, καθὼς ἐπίσης καὶ μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς σχετικότητος, ἔτσι δηλαδὴ ἀπεκτιμημένη, ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἀπόρριψιν τῶν προκαταλήψεων⁴, καὶ εἰς τὴν διεύρυνσιν τῶν γνώσεων⁵, τὸσον ἐπὶ τοῦ πεδίου τοῦ καθαρῶς ἐπιστημονικοῦ, ὅσον καὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου μιᾶς θαυτέρας γνώσεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.

Οἱ Ἐγκυκλοπαιδισταὶ φαίνεται ὅτι ἔχουν ἐπιστημάνει τὴν διεύρυνσιν τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων, δεδομένου ὅτι:

‘Ο MONTESQUIEU,

‘Ο VOLTAIRE καὶ

‘Ο DIDEROT

εἰκονογραφοῦν διὰ τῶν ταξειδίων τῶν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, τὴν Πρωσίαν καὶ τὴν Ρωσίαν, τὴν φροντίδα νὰ γνωρίσουν τὰς διαφόρους Κοινωνίας.

Πρόκειται δηλαδὴ πρὸ παντὸς — ἐναντι τῶν προβλημάτων ποὺ ἀφοροῦν τὴν εὐτυχίαν τοῦ ἀνθρώπου, νὰ μὴ τὰ ἐκτιμῇσαν παρὰ μὲ τῆς γνώσεως τὰ κριτήρια.

Ἐπὶ τῇ θάσει ὅλων τῶν στοιχείων καὶ ὅλων τῶν πληροφοριῶν, δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι οἱ Συγγραφεῖς τοῦ XVIII αἰῶνος οἱ ὅποιοι διαθέτουν ἓνα θετικὸν πνεῦμα προσκολλῶνται κατὰ τὸ ἀντίκρουσμα τοῦ προβλήματος, εἰς τὴν ἐξεύρεσιν τῆς λύσεως τῆς πρὸς ἀρμοδίας καὶ καθαρᾶς, σχετικᾶς μὲ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς τέρψεως καὶ τῆς εὐχαρίστου διαθέσεως τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἀνευρίσκουν δὲ παραλλήλως — παρὰ τὰς ἀντι-

ρήσεις καὶ τὰς διαφωνίας — τὰς κυριαρχούσας ιδέας εἰς ὅλους τοὺς φιλοσόφους τοῦ XVIII αἰῶνος.

Πρέπει δηλαδὴ — κατὰ τὰς ἀπόψεις τῶν — νὰ πείσωμεν τὸν ἄνθρωπον νὰ ἐγκαταλείψῃ κάθε τι ποὺ μπορεῖ νὰ τὸν ὑποδουλώσῃ⁶.

Ἐπὶ τῶν ἠθικῶν δέ, κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ἀπόψεων, οἱ Συγγραφεῖς τοῦ XVIII αἰῶνος ἀρέσκονται εἰς τὴν μετριότητα (εἰδικὴν κληρονομίαν τοῦ 17ου αἰῶνος) τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀνεκτικότητος.

Εἰς τὴν σφαῖραν τῆς θρησκευτικῆς ἀνεξαρτησίας πρέπει νὰ μνημονεύσωμεν τοὺς ἀγῶνας τοῦ VOLTAIRE καὶ τοῦ MONTESQUIEU ἐναντίον τοῦ φανατισμοῦ, ὅστις ὁδηγεῖ εἰς τὰς πλέον ὀδυνηρὰς ὑπερβολὰς.

Ὡς πρὸς τὴν Κοινωνικὴν δὲ ἰσότητα, καταγγέλλουν τὶς πρὸς σκανδαλώδεις καταχρήσεις καὶ τὸν ὑπερβολικὸν χαρακτήρα μερικῶν προνομίων, διακηρύσσοντες τὴν ἰσότητα ἐνώπιον τῆς δικαιοσύνης, ἐνώπιον τοῦ νόμου.

Ἐπὶ παραδείγματι:

‘Ο VOLTAIRE παρενέβη εἰς πολλὰς δίκας γιὰ νὰ σώσῃ τοὺς δυστυχεῖς καταδικασθέντας ἐσπευσμένως καὶ συνέταξε μάλιστα καὶ ἓνα κείμενον σχετικὰ μὲ τὴν μεταρρύθμισιν τῆς δικαιοσύνης.

‘Ο MONTESQUIEU καταδικάζει τὴν δουλείαν καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν φιλοσόφων ἐζήτησαν τὴν κατάργησίν της.

Εἰς τὴν σφαῖραν τὴν πολιτικὴν, ἡ ιδέα τῆς Δημοκρατίας ἔλαβε πρωταρχικὴν θέσιν μὲ διαφόρους κλιμακώσεις. ‘Ο MONTESQUIEU, ἐπὶ παραδείγματι, διαβλέπει εἰς τὸ Ἀγγλικὸν πολίτευμα τὸν τύπον τῆς τελείας Κοινοβουλευτικῆς δημοκρατίας⁷, αἱ δὲ ιδέες του σχετικὰ μὲ τὴν κατανομήν τῶν ἐξουσιῶν, ἐπιδοκιμάζονται.

‘Ο ROUSSEAU καινοτομώντας, ὑπερα-

6) Il faut convaincre l'homme d'abandonner tout ce qui peut l'asservir. (Tomas Hervé)

7) Montesquieu voit dans le régime Anglais, le type parfait de démocratie parlementaire. (Tomas Hervé)

(Tomas Hervé)

«NEO ΣΧΟΛΕΙΟ»

σπίζεται καὶ αὐτὸς μὲ τὴν σειρὰν του, μίαν δημοκρατίαν, ἀλλὰ πρὸ προηγουμένης μορφῆς, δημοκρατίαν δηλαδὴ ἐγγιζούσα τὴν ἐπανάστασιν.

Εἰς τὸν οικονομικὸν τομέα οἱ Συγγραφεῖς τοῦ XVIII αἰῶνος εἰσηγοῦνται κάποιο καινούργιο Πρόγραμμα τὸ ὁποῖον τείνει εἰς τὴν πρὸς δικαίαν κατανομήν τοῦ πλούτου.

Ποιὸς δέ, ἐπὶ τοῦ προκειμένου, δὲν διατηρεῖ τὴν εἰκόνα τοῦ παλαιοῦ:

«Πατριάρχου τοῦ FERNEY», συμβούλου τῶν χωρικῶν εἰς τὴν Ἐπαρχίαν του;

Καλύτερα δηλαδὴ νὰ διαφωτίξῃ τις τοὺς ἀνθρώπους, παρὰ νὰ τοὺς δίδῃ σχετικὰς συμβουλὰς ὡς πρὸς τὰς μεθόδους τῆς ἐργασίας.

Συλλογισμοὶ ὅμως καὶ σκέψεις, ἐπάνω σὲ προβλήματα ὅσον σπουδαῖα καὶ ὅσον σοβαρά, θὰ μπορούσαν νὰ ὁδηγήσουν σὲ διδακτικὰς ἐκθέσεις καὶ σὲ ἄγονες συζητήσεις αἱ ὁποῖες δὲν θὰ ἦσαν προσιτὲς, παρὰ σὲ καλλιεργημένα πνεύματα.

Ἐπίσης οἱ Συγγραφεῖς τοῦ XVIII αἰῶνος ἐπεζητήσαν νὰ καταστήσουν τὰ ἔργα τῶν ἐλκυστικὰ καὶ εὐχάριστα εἰς τὸ ἀναγνωστικὸν κοινόν⁸.

Εἰς τὰς LETTRES PERSANES — ἐπὶ παραδείγματι τοῦ MONTESQUIEU, τὰ δύο πρόσωπα ποὺ ἐμφανίζονται ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὁ RICA καὶ ὁ HESBEK, μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ συμμερισθοῦμε τὴν γλυκεῖα ὁσμὴ καὶ τὸ ἄρωμα ἀπὸ τὸ παλάτι τοῦ ISPAHAN⁹.

‘Ο ἀναγνώστης ἐλκύεται ἀπὸ τὸ ἐξωτικὸν αὐτὸ περιβάλλον.

Ἄλλοτε ὁ RICE ἀπευθύνεται εἰς τὸν Μεγάλον Εὐνοῦχον τοῦ Παλατιοῦ. Ἄλλοτε εἰς τὴν Γυναῖκα του καὶ ἄλλοτε σὲ κάποιον φίλον του παληόν.

8) Aussi les écrivains du dix-huitième siècle ont ils cherché à leurs oeuvres attrayants et agréables à lire. (Thomas Hervé)

9) Dans les Lettres Persanes — Rico et Usbek, les deux personnages mis en scène par Montesquieu, nous font partager l'odeur douce et parfumée du serail d'Ispahan. (Thomas Hervé)

(Thomas Hervé)

«NEO ΣΧΟΛΕΙΟ»

Ἡ ἐμφάνισις ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐνὸς ἀφελοῦς ξένου εἰς τὴν Γαλλίαν, ἐχρησιμοποίηθη ἀπὸ τὸν VOLTAIRE εἰς τὸ ἔργον του L'INGENU (ὁ ἀφελής).

Εἰς ἄλλο ἐπίσης διήγημά του — ὁ ἄγνος - ὁ ἄδολος (CANDIDE) ὁ VOLTAIRE ἐμφανίζει μίαν χαριτωμένην σκηνήν.

Ἄλλοι Συγγραφεῖς προτιμοῦν νὰ θίξουν τὴν εὐαισθησίαν τοῦ ἀναγνώστου.

‘Ο ROUSSEAU προτιμᾷ νὰ προβάλῃ καὶ νὰ ἀπεικονίσῃ τὸ ἠθικὸν ἰδεώδες του μὲ συναισθηματικὰ μυθιστορήματα, τὰ πλεῖστα τῶν ὁποίων εἶναι παρμένα ἀπὸ τὴν ἱδία του τὴν ζωήν.

Καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου:

Ποίησις,

Δροσερότης καὶ

Ἐρωτες,

Ἄλλοι ἐπίσης Συγγραφεῖς, ὡς ὁ BEAUMARCHAIS — εἰς τὸ θεατρικὸν ἐραϊχμαλωτίζουν θαυσιὰ τὸν ἀναγνώστην. γον του ὁ Γάμος (LE MARIAGE), ἐπεδίωξαν νὰ μεταδώσουν τὶς ιδέες τῶν, ἐλκύοντες τὸ κοινόν.

Ἐν συμπεράσματι:

Φαίνεται ὅτι οἱ Συγγραφεῖς τοῦ XVIII αἰῶνος — ὅσον οἱ στοχασταὶ ὅσον καὶ οἱ φιλόσοφοι — ἐπεδίωξαν εἰς τὰ διάφορα ἔργα τῶν, νὰ ἀφυπνίσουν καὶ νὰ συγκρατήσουν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστου¹⁰.

Ἀκριβῶς δὲ διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἐξέλεξαν τὴν προτίμησιν τῶν ὀχλίων ἀποκλειστικῶς διανοητικῶς προβολὰς, ἀλλ’ ἀντιθέτως ἔκαμεν ἐκκλησίαν στὴν καρδίαν καὶ στὸ χιούμορ τοῦ ἀναγνώστου.

Συνδυάζοντες δὲ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ συνείναιαν πράγματι εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἀναγνώστου.

(THOMAS HERVE)

III

Ἐτελειώσαμε...

‘Ο ὡς ἄνω δεκαεξαετής μαθητῆς τοῦ Λυκείου PAUL VALERY ἀπήντησε εἰς τὴν δοθείσαν πρὸς Πραγματεύειν ἔχουσαν

10) Dont été amenés à éveiller et à soutenir l'intérêt du lecteur. (Thomas Hervé)

(Thomas Hervé)

4) Au rejet des préjugés.

5) A l'élargissement des connaissances.

(Tomas Hervé)

κατὰ τρόπον αὐτόχρημα θαυμαστόν, ἐὰν λη-
φθῇ ὑπ' ὄψει ἡ ἡλικία του.

Φαίνεται δὲ ὅτι, ἐκτὸς τῆς πραγματι-
κῆς παιδαγωγικῆς μορφῆς τῆς διδασκαλί-
ας τῶν διαφόρων περιόδων τῆς Γαλλικῆς
λογοτεχνίας εἰς τὴν ὁποίαν μυρὸν τοὺς τρο-
φίμους τῶν οἱ Καθηγητῶν τῶν Γαλλικῶν
Λυκείων, παίζει ρόλον εἰς τὴν μορφωτικὴν
διάπλασιν τῶν μαθητῶν καὶ ἡ ὀνομασία
τοῦ Λυκείου εἰς τὸ ὁποῖον φοιτοῦν οὗτοι.

Καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἰδικῶς τὸ πνεῦ-
μα τοῦ PAUL VALERY θὰ ἀγάλλεται
ἀπὸ τὸ Ὑπερπέραν γὰρ τοὺς μαθητάς πού
στεγάζει εἰς τὸ μὲ τὸ ὄνομά του δοθὲν Λύ-
κειον.

Καὶ τώρα... ἀπ' Ὀλύμπου αἰγλήεντος εἰς
ἄλλα θίαν, ὅπως λέγει ὁ Ὀμηρος— δηλα-
δὴ, εἰς τὴν ἰδικὴν μας ἐκπαιδευτικὴν πρα-
γματικότητα, δεδομένου ὅτι ἡ δημοσίευσ-
οῦσά ποτε ἄρθρου, παραμένει ἄνευ βαθυτέ-
ρας ἐπιδράσεως εἰς τὸν ἀναγνώστην ἢ τὴν
ἀναγνώστριαν ἐὰν δὲν θὰ ἀντικρύσῃ καὶ
παιδαγωγικὴν προοπτικὴν γύρω ἀπὸ τὴν ἰ-
δικὴν μας ἐκπαιδευτικὴν πραγματικότητα.

Ἐρωτᾶται δηλὴ ἐν πρώτοις:

Θὰ ἦτο δυνατόν μὲ τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ
στοχαστικότητα νὰ διαπραγματευθῇ 16ετῆς
μαθητῆς τῶν Γυμνασίων καὶ Λυκείων μας
θέμα γύρω ἀπὸ περιόδους τῆς Νεοελληνι-
κῆς Λογοτεχνίας μας, ἐὰν τοῦ ἐδίδετο ὡς

θέμα ἐκθέσεως πρὸς διαπραγματεύσιν;

Ἀπάντησις:

Ὁ ἀναμάρτητος πρῶτος τὸν λίθον βα-
λέτω, δεδομένου ὅτι ὅλοι παροικούμεν ἐν Ἑ-
ρουμενῇ καὶ γινώσκουμεν τὰ γινόμενα.

Αὐτὸ τὸ πρῶτον παιδαγωγικὸν συμπέρα-
σμα δηλαδὴ, διατυπώμενον χωρὶς φόβου καὶ
χωρὶς πάθους.

Καὶ ἐν κατακλείδι:

Γιατὶ ἄραγε τὰ Γυμνάσια καὶ τὰ Λύκεια
μας νὰ μὴ φέρουν τὰ ὀνόματα τῶν δικῶν
μας ποιητῶν καὶ φιλοσόφων τῆς Κλασσικῆς
ἐποχῆς τῆς αἰωνίας Ἑλλάδος μας, ἀλλὰ
νὰ τιτλοφοροῦνται μὲ ξηρὰς ὀνομασίες, ὡς
π.χ. 13ον Γυμνάσιον;

Ἰδοὺ κατὰ πρὸς καθιέρωσιν καὶ εἰς τὴν
ἰδικὴν μας ἐκπαιδευτικὴν πραγματικότητα.

Ἐν τέλει δέ:

Καταβολὴ προσπάθειας, ὅπως καθιερω-
θῇ καὶ παρ' ἡμῶν ὁ τύπος τῶν ἐκθέσεων
τύπου BACCALAUREAT, δεδομένου ὅτι
τόσον τὰ ἀγόρια ὅσον καὶ τὰ κορίτσια τῶν
Γυμνασίων μας διαθέτουν ἱκανότητας ζη-
λευτάς.

Χρειάζεται ὅμως διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς
ὡς ἄνω προσπάθειας ριζικὴ μεταβολὴ με-
θόδων διδασκαλίας καὶ παιδαγωγικῆς με-
σεως.

ΕΥΓΡΗΠΙΔΗΣ ΣΟΥΡΛΑΣ

Παιδαγωγός

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ

1) Τὸ «**ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ**» ἐκδίδεται συνεχῶς ἐπὶ 19 ὀλό-
κληρα χρόνια καὶ συνεχίζει κανονικὰ τὴν πορεία του. Σύντομα
θὰ γιορτάσουμε τὰ 20άχρονά του.

2) Τὸ «**ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ**» κυκλοφορεῖ κατόπιν ἐγκρίσεως
τοῦ ὑπουργείου Προεδρίας τῆς Κυβερνήσεως ὅπως, ἄλλωστε,
καὶ ὕλεις οἱ ὑπόλοιπες ἐκδόσεις μας.

3) Παρακαλοῦνται οἱ κ.κ. Δ)νατὶ τῶν Σχολείων καὶ ἀτο-
μικοῦ συνδρομητῶν τοῦ περιοδικοῦ μας νὰ ἀποστείλουν τὶς ὀφει-
λόμενες συνδρομὲς των.

Ἡ παιδαγωγικὴ καὶ τὰ σχολεῖα τοῦ μέλλοντος

ΝΕΑ ΠΑΙΔΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΥΡΙΑΝΗ ΜΕΤΑΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Ὑπὸ κ. ROBERT M. HUTCHINS

Μὴ θέλοντας νὰ ζήσουν μιὰ περιορισμένη
ζωή, οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἀναστατωμέ-
νους φοιτητὲς σ' ὁλόκληρο τὸν κόσμον ἐπιδιώ-
κουν νὰ μορφωθοῦν. Ἀγανακτοῦν ὅμως καὶ ἐ-
παναστατοῦν ὅταν ἀνακαλύπτουν ὅτι τὸ θε-
σμικὸ σύστημα πού τοὺς ἔχει ἐπιβληθῇ καὶ
εἰδικώτερα τὸ σύστημα διδασκαλίας πού ἀναγ-
καστικὰ παρακολουθοῦν, ψάχνοντας γιὰ τὴ
γνώση, δὲν τοὺς βοηθᾷ καθόλου νὰ καταλά-
βουν καὶ νὰ ἀντιμετωπίσουν μὲ ἐπιτυχία τὸν
σύγχρονο κόσμο.

Εἶναι βέβαιον ὅτι στὶς Ἠνωμένες Πολιτεῖς
τὶς ψηλότερες θέσεις στὸν κόσμο τῆς ἀνώτα-
της ἐκπαιδεύσεως τὶς κατέχουν ἄτομα ἀφο-
σιωμένα στὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς κρατικῆς δι-
αμέσεως καὶ στὴν προσπάθεια γιὰ τὴν βελτίωσιν
τῆς καλῶς νοουμένης εὐημερίας τοῦ κράτους.
Βασικά, θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ μιὰ κάποια
σχέση μεταξὺ γνώσεως καὶ εὐτυχίας. Ἐκεῖνο
ὅμως πού ἀποτελεῖ ἐρώτημα δυσσιμῆτος, εἶ-
ναι τὸ πῶς θὰ μπορούσε νὰ δημιουργηθῇ ἡ
σχέση αὐτὴ στὴ σημερινὴ πραγματικότητα τῆς
βιομηχανίας τῶν γνώσεων.

Ἡ προσπάθεια τῶν ἀμερικανικῶν Πανεπι-
στημίων μετὰ τὸ τέλος τοῦ Β' παγκοσμίου
πολέμου στράφηκε κατὰ τρόπον, πού δὲν χω-
ροῦσε ἀμφισβητήσεις, πρὸς τὴν κατεύθυνσιν
τῆς ὅσο τὸ δυνατόν καλύτερης ἐξυπηρέτησε-
ως τῆς βιομηχανικῆς κοινωνίας. Σήμερα, μπο-
ροῦμε νὰ πούμε ὅτι ἡ προσπάθεια αὕτη ἔχει
σχεδὸν ὁλοκληρωθῇ. Παράλληλα ὅμως οἱ προο-
πτικὲς ἔχουν πάψει νὰ εἶναι εὐδιάκριτες.

ΕΝΑΣ ΚΟΣΜΟΣ ΧΩΡΙΣ ΚΟΠΟ

Στὸν αὐτοματοποιημένο σημερινὸν κόσμο τῶν
ἠλεκτρονικῶν διερευνῶν, ἡ παραγωγή τῶν ἀ-
παρατήτων γιὰ τὴν διαβίωσιν τῶν ἀνθρώπων
ὕλικῶν ἀγαθῶν δὲν ἀπαιτεῖ παρὰ ἐλάχιστον
κόπο. Ἀξίζει, χαρακτηριστικὰ, νὰ σημειωθῇ
ὅτι ἂν σταματοῦσε ὁ πόλεμος τοῦ Βιετνάμ,
30 δισεκατομμύρια δολάρια κάθε χρόνο θὰ
μπορούσαν νὰ διατεθοῦν γιὰ ἄλλους σκοπούς.
Τὸ ποσὸ αὐτὸ εἶναι δέκα φορές περισσότερον
ἀπὸ ἐκεῖνο πού διατίθεται κάθε χρόνο ἀπὸ τὴν
Ἠνωμένης Πολιτεῖς σὰν βοήθεια πρὸς τὴν Ὑ-
πανάπτυκτες χώρες καὶ δέκα πέντε φορές πε-
ρισσότερον ἀπὸ τὸ μέσο ποσὸ πού δαπανᾶται
ἐτησίως ἀπὸ τὴν κυβέρνηση τῆς Οὐάσιγκτων
γιὰ τὴν καταπολέμησιν τῆς πνείας.

Ἡ ἀπόκτησιν τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, καθὼς ἐ-

πίσης καὶ τῆς δυνάμεως, τῆς εὐημερίας καὶ
τῆς αἰγλῆς πού τὰ ἀγαθὰ αὐτὰ προσδίδουν,
ἀποτελοῦν τὸν ἀπώτερον σκοπὸ τῆς βιομηχα-
νικῆς κοινωνίας. Τὰ μέλη τῆς κοινωνίας αὐτῆς
προσπαθοῦν νὰ «κατακτήσουν» τὴν φύσιν, χρη-
σιμοποιώντας σὰν ὄπλο τὶς γνώσεις τοὺς καὶ
τὸν τεχνολογικὸ ἀνταγωνισμό καὶ ἀποδίδοντας
στοὺς ἑαυτοὺς τοὺς τὸν ρόλο τοῦ παραγωγοῦ,
τοῦ καταναλωτοῦ, τῆς στατιστικῆς μονάδας
καὶ τοῦ ἀντικειμένου τῆς ὁποιαδήποτε προ-
παγάνδας.

Εἶναι βέβαιον ὅτι πάντοτε θὰ ἔχουμε ἕνα
σταθερὸ ἐτήσιο εἰσόδημα καὶ τοῦτο γιὰτὶ ἔτσι
ἐξυπηρετοῦνται τὰ συμφέροντα τῆς Τζένεραλ
Μότορς: Περισσότερα αὐτοκίνητα θὰ παρά-
γωνται μόνο ἐφ' ὅσον ὁ κόσμος θὰ εἶναι σὲ
θέσιν νὰ διαθέτῃ ἀρκετὰ χρήματα γιὰ νὰ ἀγο-
ράσῃ καὶ παράλληλα, ὅπως εἶπε καὶ ὁ κυ-
βερνήτης Ρήγκαν, μόνον ἐφ' ὅσον δὲν γίνονται
πολλὲς ταραχές, πού εἶναι καταστροφικὲς γιὰ
τὴν οἰκονομικὴν ζωή.

Η «ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΜΟΡΦΩΣΗ»

Ὁ «κρατικὸς μηχανισμὸς ἀποτελεῖ τὸν δη-
μιουργὸ καὶ τὴν κινητήρια μηχανὴ τῆς βιομη-
χανικῆς κοινωνίας καί, ὅπως ἦταν φυσικὸ, νὰ
δηγήσῃ τὴν νεολαίαν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῶν
ἰδανικῶν τῆς κοινωνίας αὐτῆς. Ἀποτέλεσμα
τῆς μακρόχρονης αὐτῆς προσπάθειας ἦταν νὰ
ἐξοπλίσουν παντοῦ, στὴν Δύση, στὴν Ἀνατο-
λή, στὸν τρίτον κόσμο ἐκδηλώσεις καὶ ταραχές
ἐκ μέρους τῶν νέων, σὲ ἐνδειχθῇ διαμαρτυρία
γιὰ τὴν καταδυνάστευσίν τοὺς ἀπὸ μιὰ δύνα-
μη, πού σὲ ὅλες σχεδὸν τὶς περιπτώσεις εἶχε
τὰ ἴδια χαρακτηριστικά. Καὶ οἱ ταραχές αὐ-
τὲς ἀπέδειξαν ὅτι πιθανώτατα οἱ σκοποὶ τῆς
βιομηχανικῆς κοινωνίας νὰ μὴν ἱκανοποιῶν πιά
τὶς ἔμφυτες τάσεις τῶν ἀνθρώπων.

Προφανῶς, θὰ ἦταν παράλογο στὴν μετα-
βιομηχανικὴ ἐποχὴ οἱ νέοι νὰ μορφώνωνται ἀ-
κολουθώντας τὶς γενικὲς γραμμὲς τῶν «βιομη-
χανικῶν» ἐκπαιδευτικῶν συστημάτων. Καὶ σή-
μερα ἀκόμη, μὲ τὴν ταχύτατη τεχνολογικὴ
πρόοδο, κάτι τέτοιο φαίνεται μᾶλλον ἀδύνατον.
Οἱ μόνες γνώσεις πού φαίνονται ὅτι ἔχουν μιὰ
ἀξία σταθερὴ κάτω ἀπὸ ὁποιοδήποτε συνθή-
κες, εἶναι οἱ γλώσσες καὶ τὰ μαθηματικά, πού
βασικά ἐμπεριέχοντα σὲ ὅτιδήποτε κάνουμε.
Οἱ γνώσεις αὐτὲς συνιστοῦν τὴν γενικὴ ἀνθρω-
πιστικὴ μόρφωσιν, τὴν μόρφωσιν πού βοηθᾷ τὸν

Η ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΗ

Υπό κ. JOUCE EGGINTON

Η σεξουαλική διαπαιδαγώγησις εἰς τὰ ἀμερικὰ σχολεῖα ὑφίσταται σφοδρὰν ἐπίθεσιν. Πρὸ τριῶν ἢ τεσσάρων ἐτῶν, ὅταν διὰ πρῶτην φορὰν προστεθῇ εἰς τὸ πρόγραμμα τῶν περισσοτέρων τοῦ ἡμίσεος σχολείων τῆς χώρας, ἐκαιρετίσθη ὡς ἡ πλέον ἐμπνευσμένη ἀπόφασις δι' ἓνα θέμα, τὸ ὁποῖον οἱ περισσότεροι γονεῖς καὶ ἡ Ἐκκλησία ἠνωχλοῦντο νὰ θίξουν. Σήμερον ἐπικρίνεται σχεδὸν ἀπὸ ὅλους ὡς «διαστροφή» καὶ «ἐπικίνδυνη συνωμοσία κατὰ τῶν νέων».

Εἰς τὴν ἐπίθεσιν, τὴν ὁποίαν ἤρχισαν ὅμοιοι τῆς ἄκρας Δεξιᾶς, προσεχώρησαν πολλοὶ μετριοπαθεῖς καὶ προοδευτικοί, οἱ ὁποῖοι ἐξετάζουν τὴν «καταλληλότητα» πολλῶν ἐκπαιδευτικῶν εἰς τὸ νὰ παρέχουν σεξουαλικὰς πληροφορίες.

Ἀποτέλεσμα τῆς κοινῆς πίεσεως εἶναι, ὅτι 15 ἐκ τῶν 50 κρατικῶν σχολείων ἔχουν ἐκκερμῆ σχέδια, τὰ ὁποῖα προβλέπουν εἴτε τὸν περιορισμὸν τῆς σεξουαλικῆς διαπαιδαγωγῆσεως εἴτε τὴν κατάργησίν τῆς. Ἄλλαι ἐκπαιδευτικαὶ ἀρχαί, ἐπιδιώκοντας νὰ συνεχισθῇ ἡ σεξουαλικὴ διδασκαλία, ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς γονεῖς νὰ ἔχουν τὸ δικαίωμα ἀρνησιῦρας ἐπὶ τῶν προγραμμάτων σεξουαλικῆς διαπαιδαγωγῆσεως, μὲ ἀποτέλεσμα τὰ παιδιὰ νὰ διδάσκονται, ὅτι οἱ γονεῖς τῶν ἤθελον κρίνει κατάλληλον, καὶ ὅχι, ὅτι ἀναγκαιῶς χρειάζονται νὰ γνωρίζουν.

ΤΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΝΤΙΔΡΩΝΤΩΝ

Οἱ ἀντιτιθέμενοι πρὸς τὴν σεξουαλικὴν διαπαιδαγώγησιν ἀντλοῦν ἐπιχειρήματα ἀπὸ διάφορα λογοτεχνικὰ βιβλία, τὰ ὁποῖα ἐκτυπῶνουν καὶ κυκλοφοροῦν μερικοί, τελευταίως ἰδρυθέντες, ὀργανισμοί, ὅπως εἶναι «Αἱ Μητέρες διὰ τὴν Ἠθικὴν Σταθερότητα», «Οἱ Λαοὶ κατὰ τῆς Ἀντισυνταγματικῆς Σεξουαλικῆς Ἀγωγῆς» καὶ «Τὸ Κίνημα διὰ τὴν Ἀποκατάστασιν τῆς Κοσμιότητος».

Εἰς τὰ βιβλία αὐτὰ ἀναφέρονται διάφοροι περιπτώσεις, ὅπως ἐκείνη ἐνὸς 12ετοῦς ἀγοριοῦ, τὸ ὁποῖον, ἀφοῦ ἔμαθε εἰς τὸ σχολεῖον τὰ περὶ σεξουαλικῆς συμπεριφορᾶς, ἐπεχείρησε νὰ τὴν ἐφαρμόσῃ εἰς τὴν 4ετίδα ἀδελφὴν του!

Τὴν ἱστορίαν αὐτὴν ἐδηγήθη ἓνας προτεστάντης ἱερεὺς, ὁ ὁποῖος τὴν ἤκουσε ἀπὸ ἓνα ἐκ τῶν ἐνοριτῶν του.

Μία ἄλλη ἱστορία, ἡ ὁποία περιλαμβάνεται εἰς αὐτὰ τὰ βιβλία, ἀφορᾷ μίαν καθηγήτριά, ἡ ὁποία διήνθιξε τὰ σεξουαλικά τῆς μαθήμα-

τα ἐπιδεικνύουσα πρὸς τοὺς μαθητὰς τὰ κάλλη τῆς. Ἐκεῖνο, ὅμως, τὸ ὁποῖον δὲν λέγουν οἱ ψιθυρισταὶ αὐτῆς τῆς ἱστορίας εἶναι, ὅτι ἡ τάξις, πρὸ τῆς ὁποίας ἐγδύνετο ἡ καθηγήτρια, ἀπετελεῖτο ἀπὸ νεαρὰς μαθητρίδας καὶ ὅτι ὁ καθηγητριά ἤλλαζε μὲν τὰ φορέματά τῆς ἀλλὰ δὲν ἀφήρει τὰ ἐσώρρουχά τῆς, ἤθελε δὲ νὰ δεῖξῃ ποῖαν διαφορετικὴν αἴσθησιν προκαλοῦν αὐτὰ, γεγονὸς τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει τὴν ἀνοησίαν τῆς μάλλον, παρὰ τὴν ἑλλειψιν κοσμιότητος.

Πρόκειται περὶ συμπτωματικῆς πεπλανημένης συμπεριφορᾶς ἐκπαιδευτικῶν, ἡ ὁποία ὅμως ἠνάγκασε τοὺς προοδευτικοὺς γονεῖς νὰ προσχωρήσουν εἰς τὴν ἐκστρατεῖαν τῶν συντηρητικῶν. Εἰς τὰς περισσότερας πολιτείας αἱ ὁποῖαι εὐνοοῦν τὴν σεξουαλικὴν διαπαιδαγώγησιν, δίδεται εἰς τοὺς καθηγητὰς τὸ κατάλληλον ἐκπαιδευτικὸν ὕλικόν, διὰ νὰ ἡμπορέσουν νὰ ἀπαντοῦν ἀπὸ τὴν κλασσικὴν ἐρώτησιν τῶν μικρῶν παιδιῶν: «ἀπὸ ποῦ ἔρχονται τὰ παιδιὰ;» μέχρι τῶν ἐρωτήσεων τῶν ἐφήδων διὰ τὴν πορνείαν, τὰς ἀμβλώσεις καὶ τὰ ἀφροδίσια νοσήματα.

Εἰς τοὺς διευθυντὰς τῶν σχολείων συνίσταται νὰ ἀναθέτουν τὰ μαθήματα σεξουαλικῆς ἀγωγῆς εἰς καθηγητὴν, ὁ ὁποῖος νὰ αἰσθάνεται ἀνετώτερα μὲ τοὺς μαθητὰς του, ἀνεξαρτήτως τῆς ἀκαδημαϊκῆς του μορφώσεως. Ὅα πρέπει νὰ προτιμηθῇ ὁ ἐκπαιδευτικὸς, ὁ ὁποῖος ἔχει μόρφωσιν κοινωνιολόγου, ψυχολόγου καὶ ἀνθρωπολόγου. Ἀλλὰ καὶ μὲ ὀλίγην προσαρμογὴν, ὅλοι οἱ ἐκπαιδευτικοὶ εἶναι κατάλληλοι.

ΑΙ ΥΠΕΡΒΟΛΑΙ

«Ἐγιναν μερικαὶ ὑποβολαὶ ὑπὸ τῶν καθηγητῶν», παρεδέχθη ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ Συμβουλίου Σεξουαλικῆς Ἀγωγῆς καὶ Πληροφοριῶν τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν, μία ὀργάνωσις ἡ ὁποία ἔχει ὡς σκοπὸν νὰ καθοδηγῇ τὰ προγράμματα σεξουαλικῆς διαπαιδαγωγῆσεως. Ἀλλὰ σήμερον, μετὰ ἀπὸ τόσας ἐπιθέσεις, πολὺ ὀλίγη καλὴ ἐργασία εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ. Ὁλος ὁ θόρυβος ἤρχισε πρὸς ἔτους, ὅταν οἱ ἐξτρεμιστὰς τῆς Δεξιᾶς, οἱ ὁποῖοι πάντοτε ἀναζητοῦν προσχήματα, ἐπελήφθησαν τοῦ θέματος τῆς σεξουαλικῆς ἀγωγῆς. Προηγουμένως κατὰ τῆς χλωρίσεως τοῦ ὕδατος καὶ τῶν προγραμμάτων ψυχικῆς υγείας, τὰ ὁποῖα ἐχαρακτήρισαν ὡς κουμμουνιστικὰς συνωμοσί-

ας καὶ ὡς ἐπέμβασιν εἰς τὴν ἰδιωτικὴν ζωὴν. Ἡ σεξουαλικὴ διαπαιδαγώγησις εἶναι ἓνα θέμα προσφορῶτερον δι' αὐτοὺς, διότι ἀπτεται τῶν ἀνησυχιῶν τῶν γονέων καὶ ὑποκαθιστᾷ τὴν ἐξουσίαν τῶν». Χαρακτηριστικὴ ἔκφρασις αὐτῆς τῆς τάσεως ἀποτελεῖ ἡ ἀπόφασις τῆς Πολιτείας τῆς Λουϊζιάνας ὅπως ἀναστείλῃ τὴν σεξουαλικὴν διαπαιδαγώγησιν εἰς τὰ σχολεῖα ἐπὶ ἓν ἔτος μέχρις ὅτου τὸ κράτος διερευνήσῃ τὸ θέμα τοῦτο. Ἐνας γερουσιαστὴς εἶπεν εἰς ἐντονον ὕφος, ὅτι «ἂν εἶχε παιδιὰ, θὰ τοὺς ἔλεγεν, ὅτι ἐχρειάζοντο διὰ τὸ σεξ ἐντὸς 15 λεπτῶν».

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΗΝ

Τὰ προγράμματα σεξουαλικῆς διαπαιδαγωγῆσεως κατηρτίσθησαν μετὰ τὴν δημοσίευσιν μερικῶν ἀνησυχητικῶν στατιστικῶν. ἤρχισαν δὲ ἐφαρμοζόμενα, ὅταν ἐξηκριβώθη ὅτι ἐπὶ ἔξη νεαρῶν Ἀμερικανίδων ἡ μία φέρει εἰς τὸν κόσμον δρέφος, καρπὸν παρὰ νόμου ἔρω-

τος, προτοῦ φθάσῃ τὴν ἡλικίαν τῶν 20 ἐτῶν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐγκύων φοιτητριῶν καὶ τῶν νέων, οἱ ὁποῖοι προσβάλλονται ἀπὸ ἀφροδίσια νοσήματα, αὐξάνει συνεχῶς καὶ λίαν ἀνησυχητικῶς, συμφώνως πρὸς τὰς στατιστικὰς. Οἱ ἐκπαιδευτικοὶ ἀντελήφθησαν ἐπίσης ὅτι, ἐνῶ οἱ περισσότεροι γονεῖς εἶναι ἱκανοὶ νὰ διδάξουν τὰ βασικὰ περὶ ἀναπαραγωγῆς, διστάζουν, ὅταν φθάσουν εἰς τὰ διακριτικώτερα προβλήματα τῆς ἐφηβείας.

Σήμερον τὰ σεξουαλικά προγράμματα παρπαλοῦν ἐνώπιον τῆς κριτικῆς, ἡ ὁποία συνήθως εἶναι ἄδικος, ἀλλὰ κάποτε δικαιολογημένη. «Τὰ προγράμματα τῆς σεξουαλικῆς ἀγωγῆς πρέπει νὰ ἀναπτύσσωνται βαθμιαίως ἐπὶ μερικὰ ἔτη», ἐδήλωσεν ἐκπρόσωπος τοῦ Συμβουλίου Σεξουαλικῆς Διαπαιδαγωγῆσεως. «Σήμερον πρέπει νὰ ἀντιμετωπίζωμεν αὐτὰς τὰς ἐπιθέσεις καὶ κατόπιν νὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ τὴν ἀρχήν».

JOUCE EGGINTON

ΑΓΑΠΗΤΟΙ ΣΥΝΑΔΕΛΦΟΙ,

● Μικροὶ καὶ μεγάλοι σᾶς ρωτοῦν πολλὰς φορές:

— Θέλομε νὰ μάθωμε **ΞΕΝΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ**, θέλομε νὰ μάθουν τὰ παιδιὰ **1—2** τουλάχιστον **ΞΕΝΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ**.

● Ἀπὸ σήμερον καὶ στὸ ἐξῆς θὰ μπορῆτε χωρὶς δισταγμὸ νὰ τοὺς ἀπαντᾶτε:

— Μὴν ξοδεύεσθε ἄσκοπα καὶ μὴ χάνετε τὸν καιρὸ σας:

— Ἀγοράστε τὶς «**ΜΕΘΟΔΟΥΣ ΔΙΑΔΙΔΑΣΚΕΩΣ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ**» — **ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ** καὶ θὰ μάθετε σὲ πολὺ σύντομον χρονικὸ διάστημα τὴν ξένη γλῶσσα ἢ τὶς γλώσσας ποὺ σᾶς ἐνδιαφέρουν.

— Ἀγοράστε ἀκόμη καὶ τὰ περίφημα «**ΛΕΞΙΚΑ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ**» — **ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ**.

● Μὲ τὰ «**ΛΕΞΙΚΑ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ**» καὶ τὶς «**ΜΕΘΟΔΟΥΣ ΔΙΔΑΚΤΕΩΣ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ**» τοῦ **ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ** ἐξασφαλίζετε μὲ ἐλάχιστα χρήματα νὰ μάθουν τὰ παιδιὰ σας (ἀλλὰ καὶ σεῖς οἱ μεγάλοι) ὅλες τὶς **ΒΑΣΙΚΕΣ ΞΕΝΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ** (Γαλλικὴ — Ἀγγλικὴ

— Γερμανικὴ — Ἰταλικὴ) ἢ καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτές.

Ὁ "Άγιος Κοσμάς ὁ Αἰτωλὸς στὰ σχολεῖα μας

Υπό κ. Κ. Σ. ΚΩΝΣΤΑ

1. Γενικά

Πολλά τὰ ἐγκωμαστικά ἔχει πῆ ὥς τώρα ἡ νεώτερη ἔρευνα μὲ τὸ στόμα τῶν ἐγκυρωτέρων ἐκπαιδευτῶν τῆς γιὰ δ,τι στάθηκε τὸ κυριώτερο ἔργο τῆς εἰκοσάχρονης (1760—1779) ἔθνα-ποστολῆς τοῦ Ἁγίου Κοσμά Αἰτωλοῦ: Γιὰ τὸ ἄνοιγμα δηλαδὴ σχολείων.

Ἀνάμεσα στοὺς μεγάλους πρωτοεργάτες τῆς ἐθνικοδομητικῆς ἀναγέννησης τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνος στὸν 18ο φθίνοντα αἰῶνα αὐτὸν τὸν ἔταξαν στὴν πρώτη γραμμή, ἀλλὰ πρῶτον καὶ στὴν τριᾶδα — ὁ Θεσσαλὸς Ρήγας Βελερικῆς καὶ ὁ ὀνομαστός Χιώτης Ἀδαμάντιος Κοραΐς οἱ ἄλλοι δύο — τῶν φορέων ἢ συντελεστῶν τῆς πνευματικῆς κίνησής στὴν Ἑλλάδα στὰ πρῶτὰ 1921 χρόνια. Σύνθημά του μέγα, ἦταν τὸ «δράξατε παιδείας, μήποτε ὀργισθῇ Κύριος». Ἀντίθετα πρὸς πολλοὺς τοῦ καιροῦ του, ποὺ ἀπέβλεπαν σὲ ὄνειρα ἐφήμερης φιλοδοξίας, αὐτὸς ἐπέθηκε — εἶπαν — τὸν σταυρὸν λαμβάνων ἐπὶ τῶν ὤμων, νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς χώρας κατοικουμένας ὑπὸ ἀδελφῶν καὶ εἰς τὰς ὁποίας οὐδέποτε σπινθήρ τοῦ φωτὸς τῆς παιδείας εἶχεν εἰσδύσει, ἡ δὲ ἀμάθεια εἶχεν ἐξαγριώσει καὶ ἀποβαρβαρώσει. Ἐπὶ πῶς μὲ τὰ σχολεῖα του ἔρριξε ὁ Ἅγιος τὸν πρῶτο μεγάλο γιὰ τὴν ἀνάστασι τοῦ Γένους, σφόδρα ποὺ θὰ τὸν γονιμοποιήσῃ σὲ 1814 σ' ἕνα γιορτάσι ἐνὸς μεγάλου ἐθνικοῦ μυστικοῦ συναγεμίου: τῇ Φιλικῇ Ἐταίρειᾳ. Μὲ τὰ σχολεῖα του αὐτὰ, καὶ μὲ τὸ ἄλλο ἔργο του τὸ ἐθνικοδομητικὸ, ὅπως εἶπαν, 42 χρόνια ἀπὸ τοῦ θανάτου του, θὰ ἀπεδύετο τὸ ἔθνος μὲ τὸ 1821. Ἄν διατηρήθηκε ἡ ἐνότητα τῆς Φυλῆς, ἂν τὸ Γένος δὲν ὑπέκυψε, ἂν σταμάτησε ὁ ἐξισλαμισμός, ἂν κάποιος συνετέλεσε βασικὰ στὴν ἐπανάστασι τῶν Ρωμίων, ἕνας, εἶπαν, πῶς εἶναι ὁ κύριος δημιουργός: ὁ Κοσμάς, αὐτὸς ὁ καλὸς γέροντος, ὁ ἐπαναστατικὸς τῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὁ πρόγονος τῆς ἀνάστασις τοῦ Γένους, ἡ μεγαλύτερη μορφή τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ. Ἐπὶ τὸν θυμικὸν αὐτὸν μάρτυρα καὶ διδάσκαλο πῶς εἶναι ἡ εὐγενεστέρα φυσιολογία ἀνάμεσα στοὺς περιφημοὺς διδασκάλους τῆς νεώτερης ἱστορίας μας. Ἐπὶ γιὰ τὸν Κρυφολογίτη Ἅγιο ἀκούα... Καὶ τί δὲν εἶπαν! Πολλά, ἀπῆλπιστα, καὶ τὸ καθένα πῶς ὁμορφὸ ἀπὸ τὸ προηγούμενο!

Χρόνια εἰκοσι σὲ ἀένη γοργοπόδαρη κίνησι. Χρόνια εἰκοσι «οὐκ ἔδωκεν ὕπνον αὐτοῦ τοῖς ὀφθαλμοῖς, οὐδὲ τῶν πόνων ἀνάπαυσιν». Καὶ κατάφερε μονάχος του, ἕνας φτωχὸς καλὸς γέροντος, τὸν ἄθλο νὰ συστήσῃ ἐπὶ σχολεῖα τοῦ

τ' ἀνθηρὰ, νὰ θάλλουν ὥς τις ὥρες τῆς πυρᾶς τοῦ Εἰκοσιᾶ, μὲ τὸ καλὸ καὶ τὸ ἄγριο, μὲ τὸν καμῖ καὶ μὲ τὸ χᾶδι, μὲ τὸν Σταυρὸ καὶ μὲ τ' ἀνάθεμα — ἅμα χρειάστηκε, μ' ὅ,τι χρειάστηκε! Τὰ 210 σχολεῖα, ποὺ ἐγκατάστησε πανταχοῦ διὰ μέσου τῆς διδασκαλίας του, τόσον Ἑλληνικά, ὅσον καὶ Κοινά, τόσον εἰς τὰς χώρας, ὅσον καὶ εἰς τὰ χωρία διὰ νὰ πηγαίνουν τὰ παιδιὰ εἰς αὐτὰ καὶ νὰ μαθαίνουν δωρεὰν τὰ ἱερὰ γράμματα καὶ ἐκ τούτου νὰ στερεώνωνται μὲν εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν εὐσέβειαν, νὰ δδγούνται δὲ εἰς τὴν ἐνάρετον ζωὴν καὶ πολιτείαν, στάθηκαν ἱσχυρὲς ἐστῆς ἑλληνικοῦ φωτὸς, ποὺ σκόρπισαν στοὺς ἐθνικοὺς ἐπὶ μαχους τόπους, ὅπου κατ' ἐπιλογὴν συστήθηκαν, τὰ σκοτάδια τῆς μακρᾶς νύχτας τῆς δουλείας τοῦ Γένους. Μὲ τὴν ἰδρυσὴ τους καὶ τὴν ἐγκατάστασιν σ' αὐτὸ ἐφορῶν γιὰ τὴν ἀπόσκοπτη, ὥς τὸ ἀπώτερο μέλλον, λειτουργία τους ἀναθερμάνθηκε τὸ πεσμένο ἐθνικὸ φρόνημα καὶ ἀνακαίτισται οἱ ἐκμυσουλμανισμοὶ τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν, ποὺ ἡ βία τῶν ἀρχόντων τοὺς ἐσπρωχνε σὲ ἀποκόμψι τῆς ἀλλαξοπιστίας.

2. Ἐνα βῆμα ἀναστήλωσής τοῦ

Ἐξαίρετο χαρακτηριστικὸ τῶν πολυτίμων ἐθνικῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ Αἰτωλοῦ Ἁγίου πρὸς τὸ Γένος τὰ σχολεῖα του καὶ αὐτὸς πρῶτος θεδρὸς ἀνάμεσα στοὺς λαϊκοὺς διδασκάλους τοῦ Γένους καὶ ἀδελφὸς ἡρώας στὴν νεοελληνικὴ πνευματικὴ πανακοδήκη. Ἀλλὰ — ἡ μεγάλη ἀντίθεσι! — καὶ ὁ μεγάλος ἄγνωστος στοὺς τροφίμους τῶν σχολείων μας, καὶ ὁ μόχθησε ἐκεῖνος γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀξιοποίηση τοῦ παιδιοῦ, πάνω ἀπὸ ὅλους ὅσοι πάσχισαν γι' αὐτό, μὰ καὶ ἡ σχολικὴ ἱστορία βέβαια τὸν ἀγνόησε: μὰ ἐπίσης ἄγνωστος καὶ στὴν πλειονότητα ἰσῶς τῶν ἐκπαιδευτικῶν, καὶ ὅς τοὺς ἐκεῖ ἀνεβάσει τόσο ψηλὰ μὲ τὴ συχνὰ προφερομένη ἀπὸ τὸ στόμα τῶν παρορητικῶν ῥήσι τοῦ πῶς: «ὅποιος διδάσκει τὸν κοινὸν λαόν, αὐτὸς ἀποκτὰ μισθὸν οὐράνιον καὶ δόξαν ἀμάρωντων!». Ἀντὶ τῆς πανηγυρικῆς ἀναγνώρισης καὶ τῆς παντοτινῆς ἐδγνομοσύνης πρὸς ἕναν ἀνυπερβλήτον μοχθητὴ τῆς παιδείας, ἡ παντελής ἄγνοια! Ἐνῶ στοὺς συνεχιστὲς τοῦ ἔργου του, τὸν Ρήγα καὶ τὸν Κοραῖ, ἡ πατρίδα ἔστησε ἐγκαίρως στὰ Προπύλαια τοῦ Πανεπιστημίου τοὺς ἀνδριάντες τους, ὅμως «ὕπολεῖται ἡ αὐτὴ ἔντιμος πρᾶξις καὶ πρὸς τὸν πρόδρομον ἐκείνων, τὸν ἀπλοῦν μοναχὸν Κοσμάν τὸν Αἰτωλόν, ἄνευ τοῦ κηρύγματος τοῦ ὁποίου ἰσῶς νὰ μὴ

ἐπῆρχαν ἤδη χριστιανοὶ καὶ Ἕλληνες οἱ τὴν Μακεδονίαν, Ἡπειρὸν καὶ Ἀλβανίαν οἰκοῦντες». Δικαιοῦνται ν' ἀναγνωρισθῇ σχολικὸς ἄγιος καὶ προστάτης τῆς νεοελληνικῆς παιδείας μας καὶ νὰ δοξολογείται ἡ μνήμη του καὶ τὸ ἔργο του κάθε 30 Ἰανουαρίου, γιορτὴ τῶν Γραμμάτων, ἐνῶ ἡ εἰκόνα του νὰ ἦταν ἀνηρτημένη σ' ὅλα, Δημοτικῆς καὶ Μέσης, τὰ σχολεῖα τῆς χώρας μας.

Βέβαια φωτεινὲς ἐξαίρεσεις ὡς πρὸς τὴν ἀπότιση τιμῶν πρὸς τὸν Ἅγιον δὲν ἔλειψαν. Στὰ Γιάννινα, τὸ 1964, μὲ τὴν πρωτοβουλία τοῦ τότε Ἐπιθεωρητοῦ τῆς Β' Ἐκπαιδευτικῆς Περιφερείας κ. Π. Νινιῦ ἀναρτήθηκε σὲ πολλὰ ἐκεῖ σχολεῖα ἡ εἰκόνα τοῦ Ἁγίου. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρουμε τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου στὸ 5ο Δωδεκαθέσιο Δημοτικὸ σχολεῖο (διευθυντὴς ὁ κ. Ἀναστ. Χ. Τσιάρας), ἀναρτημένη δεξιά τῆς εἰσόδου καὶ μὲ λεζάντα, κάτω χαμηλὰ, τὸ γνωστὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν ΣΤ' Διδαχὴ τοῦ Ἁγίου: «Πρέπει, παιδιὰ μου, νὰ στερεώσετε σχολεῖα, διατὶ πάντα εἰς τὰ σχολεῖα γυμνάζονται οἱ ἄνθρωποι. Χωρὶς σχολεῖον περιπατοῦμεν εἰς τὸ σκότος». Μιὰ ἄλλη, στὰ 1967, πάλι στὰ Γιάννινα καὶ αὐτὴ, σχετικὴ ἐκδήλωση ἦταν ἡ ἀνάρτησις στὸ Σπουδαστήριον τῆς Λαογραφίας τοῦ Πανεπιστημίου ὁλόσωμης, ζωγραφισμένης σὲ χοντρὸ κάδρο, εἰκόνας τοῦ Ἁγίου Κοσμά. Πρωτοβουλίες ὅμως αὐτὲς — ἰσῶς σποραδικὰ νὰ σημειώθηκαν καὶ ἄλλες — μεμονωμένες καὶ ἰδιωτικῆς, δὲν μπορούσαν νὰ δημιουργήσουν τὸ ἀνάλογο κλίμα γιὰ τὴν καθολικέυσιν τῆς ἐκδήλωσης. Αὐτὴ χρειάζονταν ὑψηλὴ κρατικὴ ὀδηγίση, ποὺ δὲν ἔπαψε νὰ ζητῆται ἀπὸ τίς στήλες τούτες καὶ ἄλλοι ἐπίμονα.

Καὶ νά, τὰ ἐφετεινὰ 190 χρόνια τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ἁγίου (24 Αὐγούστου 1779) μᾶς βρίσκουν μὲ τὴν πραγματικὴν ἐνὸς πρῶτον βήματος γιὰ τὴν σὲ εὐρύτερη κλίμακα πνευματικὴ ἀναστήλωσιν τους καὶ μάλιστα μέσα σὲ πῶς ἀρμόζον περιβάλλον. Σύμφωνα μὲ πρόσφατη ἀπόφασιν τοῦ Ἀνωτάτου Γνωμοδοτικοῦ Συμβουλίου Ἐκπαιδευτικῶν μπορούν οἱ Σχολικὲς Ἐφορίες νὰ προμηθευθοῦν προαιρετικῶς τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου καὶ νὰ τὴν ἀναρτοῦν στὰ σχολεῖα κατὰ τίς ἐθνικὲς γιορτές. Πράξις βέβαια ἐθνοφυλῆς καὶ ἄξια — ἔστω καὶ μετὰ τόση καθυστέρηση! — τοῦ θερμότερου δημοσίου ἐπαίνου. Ἀλλὰ, γιὰ αὐτὴ ἡ δυννητικὴ, ἡ «προαιρετικὴ» καὶ «περιοδική» τιμὴ πρὸς τὴν πῶς ἀδελφὴ καὶ ἀντιπροσωπευτικὴ φυσιογνωμία τῆς ἐθνικῆς προκοπῆς μας καὶ γιὰ τοῦτο πανελλαδικῆς ἀκτινοβολίας καὶ ἐπιβολῆς; Δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἡ Αἰτωλικὴ Ἐκπαίδευσιν μόνον, ποὺ λόγω ἀμεσότητος καὶ ἀπ' εὐθείας κληρονομίας, πρέπει νὰ πάσῃ τὴν ἀπόφασιν τοῦτῃ ὥς ἀριστη εὐκαιρία γιὰ τὴ γενικὴ καὶ ἐσπερὰ ἀπόδοσιν ὀφειλόμενη ἀπὸ μακροῦ χρόνου, ἀλλὰ καὶ τοῦ Πανελληνίου ἡ παιδεία. Ὁ Ἅγιος Κοσμάς ἀνήκει εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα. Καὶ ὡς τοιοῦτον πρέπει νὰ τὸν ἀναστηλώσῃ ὁλόκληρος ἡ Ἑλλάς. Τὸ ἔργον του, τὸ εὐθὺ ἐθνικὸν τοῦ ἔργου, πρέπει νὰ γνωσθῇ εὐρύτερα. Νὰ καλύψῃ τὴν πανελλήνιον κοι-

νὴν συνείδησιν, συνιστοῦσε ἕνας ἀπὸ τοὺς μελετητὲς τῶν λαϊκῶν κυρίως προσπαθειῶν τοῦ Ἁγίου στὶς ἴδιες τοῦτες στήλες τῆς «Βρα-νῆς», στὶς 13 Μαΐου 1926, ὁ μακαρίτης Κώστας Φαλτάιτς.

3. Ἐξωτερικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ Ἁγίου

Κανένας ἀπὸ τοὺς βιογράφους τοῦ Ἁγίου Κοσμά Αἰτωλοῦ, οὔτε ὁ ἀπὸ Γραμμένου τῆς Ἡπειροῦ πρῶτος ἐκείνους τοῦ 1814 Σάκφειρος Χριστοδουλίδης, οὔτε καὶ οἱ κατοπιοί, παρέχουν πληροφορίες γιὰ τὸ παρουσιαστικὸ τοῦ Ἁγίου καὶ τὴν ἐξωτερικὴν του κοινὰ. Ἡ φτωχὴ πάνω σ' αὐτὸ παράδοσις μπορεῖ νὰ συνοψισθῇ σ' αὐτὰ τὰ ἐλάχιστα:

α' Μιὰ ἐνθύμησις στὰ 1776, καταχωρισμένη σὲ χειρόγραφο τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Νικάνορος τῶν Γρεβενῶν, ἀναφέρει πῶς ἐκεῖνος ἦταν «ἀσκητὴς θαυμαστός καὶ ἄγιος ἄνθρωπος, ὁλὶγον κοντακιανὸς καὶ μελαχρινὸς καὶ τὰ γένεια του μαῦρα καὶ δασεῖα». Καὶ ἦταν τὸν καιρὸ τῆς ἐνθυμώσεως, 62 χρονῶν ὁ Ἅγιος.

β' Ἐνα χρόνον ἀργότερα ἀπὸ τότε, μιλώντας ὁ Ἅγιος στὰ 1777 στὴν Κεφαλλονιά, φέρεται πῶς εἶπε πρὸς τὸ τέλος τῆς «Διδαχῆς» του: «Φτάνουν, Χριστιανοὶ μου, αὐτὰ πῶς εἶπα: εἶμαι γέρον καὶ φιλάσθενος καὶ δὲν ἔμπορὼ νὰ σᾶς εἰπῶ περισσότερα».

γ' Μιὰ παράδοσις ἀπὸ τὴν Βλάστη τῆς Μακεδονίας θὰ μνημονεύσῃ καὶ αὐτὴ γιὰ τὸν Ἅγιο ὅτι: «ἦταν λιανὸς καὶ κοντός, ὅσο φαίνονταν τυλιγμένος μέσα στὸ ράσο του!».

δ' Μιὰ δεύτερη παράδοσις ἀπὸ τὴν Κοζάνη ἀπομνημονεύει ὡς «σκούφια εἶχε ἐδῶ — γιὰ: Μάτια δὲν φαίνονταν. Ἀδύνατος χηρὴ». Καί:

ε' Ὁ κράτιστος τῶν μελετητῶν του καὶ κύριος ἀναστηλωτής, ὡς τὴν ὥρα, τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἁγίου Κοσμά μακαρίτης Φάνης Μεγαλόπουλος, τὸν φαντάστηκε μέσα ἀπὸ τίς πλούσιες ἔρευνές του «νὰ φορᾷ τὸ ἀπλὸ καὶ ἀπείρητο ράσο τοῦ τάγματός τοῦ Ἁγίου Βασιλείου καὶ νὰ κρατᾷ ἕνα ραβδί στὸ χεῖρ, μελαφρὸν, μὲ μῆτια ποῦλαμπαν ἀπὸ φῶς οὐράνιον, μὲ κομποστασίᾳ λυγρὴ καὶ ἀγέρηνη ἀπὸ τὴν ἀσκήσιν».

4. Ἀῖθερτικοὶ τύποι εἰκόνας τοῦ Ἁγίου

Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ εἰκονογραφικὴ παράδοσις τοῦ Ἁγίου Κοσμά, ποὺ μαζί μὲ τὴ γραπτὴ καὶ τὴν ἄγραφη, ἀλλὰ ὁλοζώνταναν προφορικὴ παράδοσις, ὑπογραμμίζει ἐμμεσα τὸ ἔργο του, δὲν προσφέρει κάτι τὸ συγκεκριμένον καὶ τὸ ἀπόλυτα ἀσπαστό. Εἴχαμε τὴν εἰκαρία ν' ἀπογράψουμε μὲχρι τώρα σαράντα περίπου παραστάσεις τοῦ Ἁγίου, ποὺ σῶζονται σὲ τοιχογραφίες ἢ σὲ φορητὲς εἰκόνες σὲ ναοὺς, σὲ μονᾶς, σὲ οἰκογενειακὰ εἰκονοστάσια καὶ σὲ ὑπαίθρια προσκυνητάρια στὴν Αἰτωλοακαρνανία, στὴν Ἡπειρο, στὴ Δυτικὴ Μακεδονία, στὴ Θεσσαλία, στὶς Κυκλάδες. Ὅλες — καὶ βέβαια καὶ ἄλλοι, πα-

ρά πώς εξαντλήσαμε το πλούσιο ασφαλώς υλικό μπορούμε να ισχυρισθούμε — έργα ανωνύμων λαϊκών ζωγράφων, ανάγονται σε μεταγενέστερη από εκείνη του 'Αγίου εποχή και είναι δυσσώπδεικτο το κατά πόσον σ' αυτές, ή έστω στις περισσότερες, αποτυπώθηκαν στην πραγματικότητα τα χαρακτηριστικά του 'Αγίου, το «παρουσιαστικό» του. Όλες ελεύθερες μάλλον εμπνεύσεις των καλλιτεχνών.

Τα παραδεδομένα στις ελάχιστες παραπάνω ειδήσεις εξωτερικά γνωρίσματα του 'Αγίου πιστεύεται πως τα σεβάστηκαν και τα απεικονίζουν τρία κυρίως εικονογραφικά δόλωμα έργα, τα εξής:

α'. Εικόνα, που κοσμεί την αριστερή πλευρά του τέμπλου του ναού του 'Αγίου Νικολάου της Ζίτσας.

Ο 'Αγιος παρασταίνεται σε μορφή αποστολική και ασκητική, με κατάδηλα τα σύμβολα του καλογερικού σχήματος (κομβολόγι στο αριστερό χέρι, πατερίτσα πρωτόγονη στο δεξιό), μετρίου αναστήματος, γέροντας και ισχνός το πρόσωπο, αλλά με βλέμμα όξιν και διαπεραστικό. Εκατέρωθεν του φωτοστέφανου της κεφαλής ή επιγραφική ένδειξη (αριστερά): «Ο ΑΓΙΟΣ» (δεξιά) «ΚΟΣΜΑΣ, ό ίσαπόστολος». Έργο ανωνύμου 'Ηπειρώτη ζωγράφου, που πιστεύεται πως έγινε εκ του φυσικού, μετά το τέλος της καμωμένης κοντά στη Λούτσα της Ζίτσας «Διδαχής» του 'Αγίου.

β'. Μία άλλη, επίσης 'Ηπειρώτικη, που σώζεται στον 'Αγιο Δημήτριο του 'Αλποχωριού της Δωδώνης.

Ο 'Αγιος εικονίζεται με χρυσό φωτοστέφανο, φορεί μακρύ ράσο ως κάτω και στα πόδια φέρει μαύρες φτωχικές παντόφλες. Βλέπει κατάμπροστα με αυστηρή, αλλά γλυκερά και μειλίχια έκφραση. Το δεξί χέρι, ύψωμένο στο στήθος, εύλογει' στο αριστερό κρατάει σταυρό και χρυσή αναδιπλούμενη προς τα κάτω δέλτο. Στην κορφή

της εικόνας, εκατέρωθεν της κεφαλής, με μικρά μαύρα γράμματα επιγραφή λέει (αριστερά): «ό άγιος ιερομ) (δεξιά) μάρτυς Κοσμάς» ό νέος». Στην κάτω αριστερά γωνία με άσπρα μικρά γράμματα ή μαρτυρία: «1819 άφιέροσις) άναστασίου) Ιωάννου) τούτςιν». Η δέλτος φέρει με μαύρα μικρά επίσης γράμματα τη φράση: «Ζήλον) εξήλω)σα τώ κυρίω) Παντο) κράτω)ρι».

γ'. Εικόνα του 1823, σωζόμενη στη μονή του 'Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου στο χωριό Δερβέκιστα (σημ. 'Ανάληψης) της Τριχωνίας.

Ο 'Αγιος είναι ζωγραφισμένος από τον άνω-νυμο ζωγάφο του με απλά καλογερικά ένδύματα, με μακρύ κατάλευκο πώγωνα, αλλά με έντονα χαρακτηριστικά. Στο αριστερό του χέρι κρατάει δέλτο με την ίδια, όπως και την προηγούμενη εικόνα του 'Αλποχωριού, φράση: «Ζή-λο)ν εξή)λω)σα τ)ώ κυρί)ω παν)τοκρά)τωρι». Το δεξιό του χέρι στο ύψος του στήθους εύλογεί. Ό,τι κυρίως χαρακτηρίζει την εικόνα αυτή είναι το αστραφτερό και διαπεραστικό βλέμμα του εικονιζόμενου 'Αγίου, ώσάν ό λαϊκός τεχνίτης, να θέλησε να δηλώσει έτσι την πίστη του 'Αγίου στον άγώνα του για την επικράτηση του έθνικοθρησκευτικού έργου του.

Τό μικρό λοιπόν ζήτημα, που τυχόν δημιουργείται κατά την εφαρμογή της πρόσφατης απόφασης του Α.Γ.Σ.Ε. για τον προτιμητέο τύπο εικόνας του 'Αγίου Κοσμά προς άνάρτησή της στα σχολεία, βρίσκει τη λύση του σε μία από τις τρεις τούτες θεωρούμενες «καλές» εικόνες του 'Αγίου. Αντίγραφα τους έχουν δημοσιευθεί κατά καιρούς σε αρκετά νεότερα έντυπα, ενώ προστιώτατα στούς ζωγράφους και τούς φιλοτέχνους είναι τα μέτρα, όπου τα πρωτότυπά τους άπόκεινται: Ζίτσα τών 'Ιωαννίνων, 'Αλποχώρι της Δωδώνης, 'Ανάληψης της Τριχωνίας.

Κ. Σ. ΚΩΝΣΤΑΣ

Μία άληθινή μάστιγα κατά της παιδικής ήλικίας

ΤΑ ΕΠΙΛΗΠΤΙΚΑ ΠΑΙΔΙΑ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΣΗΜΕΡΑ ΑΠΟΒΑΝΤΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Πλήρης θεραπεία σε ποσοστό 48ο)ο

Ήμπαρβι ό 'Ιούλιος Καίσαρ, ό λόρδος Βύρων, ό Παγκανίνι και μερικοί άλλοι, να ήταν έπιληπτικοί. Αυτό, όμως, δεν τούς επέδωσε να καταγραφούν στα κατάστιχα της 'Ιστορίας ως άνθρωποι «άνωτέρας εύφυίας». Οί εξαιρέσεις, βέβαια, δεν συνθέτουν και κανόνες. Γι' αυτό και ή σύγχρονη έπιστημονική έρευνα στον τομέα της έπιληψίας, δεν καταπιάνεται με τις ιδιοφυίες.

Ένδιαφέρεται για όλους τούς «κοινούς» ανθρώπους κάθε ήλικίας, φύλου και κοινωνικής τάξεως. Και διαπιστώνει ότι πολλά από εκείνα που έχουν γραφή σε παλαιά ιατρικά βιβλία για τη σύνδεση της έπιληψίας με την διανοητική καθυστέρηση, έστηρίζοντο σε μελέτες περιπτώσεων από 'Ινστιτούτα και γίνονται σήμερα δεκτά με έπιφύλαξη. Διαπιστώνεται, δηλαδή στις ήμέρες μας, ότι στούς 100 έπιληπτικούς, μόνον οί 10 ή οί 15 έχουν ανάγκη από τις γροντίδες τών 'Ινστιτούτων. Άλλά και τό ποσοστό αυτό του 10—15% ήμπαρβι να μειωθεί ακόμη περισσότερο με τη σημερινή πρόοδο της έπιστήμης.

Η πραγματικότητα σχετικά με τό έπιστημονικό πρόβλημα της έπιληψίας, είναι σήμερα πολύ διαφορετική από ό,τι έπιστεύετο άλλοτε. Κι' αυτό γιατί ή έπιστημονική έρευνα άποδεικνύει ότι ή μεγάλη πλειονότητα τών έπιληπτικών ατόμων είναι άπόλυτα φυσιολογικές άνθρώπινες ύπάρξεις. Στούς 100 έπιληπτικούς οί 65 έχουν διανοητικό πηλίκον (Ι. Q) άνωτερο του μέσου διανοητικού επίπέδου. Δύο ξένοι έπιστήμονες, οί W. LENNOX και COBB, που έμελέτησαν συστηματικά τις περιπτώσεις μεγάλου αριθμού έπιληπτικών ατόμων, διεπίστωσαν ότι τα τρία τέταρτα από αυτά ήσαν ικανά προς εργασία και είχαν ανάλαβει υπεύθυνες θέσεις. Άνάμεσά τους, συμπεριλαμβάνοντο ιατροί, εκπαιδευτικοί, συγγραφείς, μουσικοί, διακοσμηταί, στενογράφοι, υπάλληλοι έμποροι και έπαγγελματίες.

Με αυτά τα δεδομένα της σύγχρονης έπιστημονικής έρεύνης, άρχισε τελευταία και στην Έλλάδα μία σοβαρή κίνησι για την αντιμετώπισι του προβλήματος, που λέγεται «έπιληψία». Όχι μόνον ως έπιστημονικού αντικειμένου, αλλά κυρίως ως κοινωνικού φαινομένου, με τις επί μέρους πλευρές, τις προεκτάσεις και τις έπιπτώσεις του. Φορέυς της κινήσεως ή 'Υπηρεσία Σχολική 'Υγιεινής του

ύπουργείου Παιδείας, μέσα στα πλαίσια της γενικής κυβερνητικής πολιτικής στον τομέα της εισαγωγής στα σχολεία τών συγχρόνων έπιστημονικών μεθόδων, που άποβλέπουν στην κοινωνική προσαρμογή τών παιδιών, με νοσηρές καταστάσεις. 'Ιδιαίτερα, στη δημιουργία τών προϋποθέσεων για μία στενή συνεργασία μεταξύ ειδικών έπιστημόνων και εκπαιδευτικών, ώστε οί δεύτεροι να άποκτήσουν τις άπαραίτητες γνώσεις στη δύσκολη αυτή άποστολή τους, παράλληλα με τα άλλα τους καθήκοντα στον κύριο τομέα της εκπαιδεύσεως.

Τα πρώτα βήματα σημειώνονται, με την διενέργεια έρευνών, διαπιστώσεων και έπαφών με τούς υπεύθυνους τών σχολείων της Στοιχειώδους Έκπαιδεύσεως. Άνταλλάσσονται γνώμες και ύποδεικνύονται μέτρα και λύσεις με τη συνεργασία τών οργανώσεων και τών διαφόρων ίδρυμάτων, που μεριμνούν για την προστασία και την κοινωνική άποκατάστασι του παιδιού.

Άπό τούς πρωτεργάτες αυτής της κινήσεως, ή παιδίατρος - νευρολόγος δνις Ε. Θ. Οικονομοπούλου, έμελέτησε και συνεχίζει να έρευνά τό πρόβλημα της έπιληψίας από την κοινωνική πλευρά. Και τόσο με την πείρα της από ειδική μετεκπαίδευσι στο έξωτερικό, όσο και με τις διαπιστώσεις τών έρευνών της στον έλληνικό γεωγραφικό χώρο, ύποδοθηί την κρατική προσάθεια. Τα στοιχεία που ακολουθούν, βασίζονται στις μελέτες της δίδος Οικονομοπούλου για τό πρόβλημα του σχολείου στα έπιληπτικά παιδιά.

ΟΧΙ «ΕΠΑΙΣΧΥΝΤΟΣ»

Είναι χαρακτηριστικό τό γεγονός ότι ό 'Ιπποκράτης περιέγραφε την έπιληψία με μεγάλη ακρίβεια, την κατέταξε μεταξύ τών άσθενειών του έγκεφάλου, επέκρινε την όνομασία της «ίερά νόσος» και διεκήρυξε ότι δεν ώφείλετο σε ύπερφυσικά αίτια, όπως έπιστεύετο. Πολλοί αιώνες έκλήθησαν από τότε έως σήμερα. Και παρ' όλο οί μορφωμένοι άνθρωποι της εποχής μας δεν πιστεύουν πλέον στις παλαιές άντιλήψεις, ύπάρχουν ακόμη πολλοί που αντιμετώπιζουν την έπιληψία με διαφορετικά αισθήματα. Αυτά τα τελευταία προέρχονται από τό γεγονός ότι ένας έπιληπτικός σπασμός άποτελεί δυσάρεστο θέσφατο. Όπως επίσης και από την έσφαλμένη αντί-

ληψι ότι ή επιληψία συνδέεται με την διανοητική καθυστέρηση.

Τα πράγματα όμως είναι πολύ διαφορετικά και ή επιληψία θεωρείται σήμερα μία κοινή σχετικά άρρώστια. Στην Αμερική, στα 200 άτομα, τὸ ένα είναι επιληπτικό. Στα 70% τὸν περιπτώσεων, εκδηλώνεται πρὶν ὁ ἄνθρωπος περάσει τὰ εἴκοσι ἔνα του χρόνια. Ἡ κατ' ἐξοχήν πάντως ηλικία γιὰ τὴν εκδήλωσή της, εἶναι τὰ δύο πρῶτα χρόνια καὶ ή περίοδο τῆς ἐφηβείας. Μία επιληπτική κρίσι χαρακτηρίζεται κυρίως ἀπὸ παροδική ἀπώλεια ή σύγχυσι τῆς συνειδήσεως, πού ἐπέρχεται χωρίς φανερές αἰτίες. Συνήθως συνοδεύεται ἀπὸ μυϊκές συσπάσεις, πού μπορεί νὰ κυμαίνονται ἀπὸ μία ἐλαφρά σύσπασι τὸν βλεφάρων ἕως σφοδρὸ κλονισμὸ ὁλοκλήρου τοῦ σώματος. Ἀλλὰ καὶ ποικίλα ἄλλα παροδικὰ συμπτώματα, ἢμπορεῖ ν' ἀποτελοῦν τὶς εκδηλώσεις επιληπτικῶν κρίσεων. Ἀνάμεσά τους, κινητικές, αἰσθητηριακές καὶ ψυχικές εκδηλώσεις, συνοδευόμενες ἀπὸ ἀπώλεια ή περιορισμὸ τῆς συνειδήσεως.

Σήμερα ή ἐπιστήμη γνωρίζει ὅτι ή επιληψία ὀφείλεται σὲ διαταραχή τοῦ μεταβολισμοῦ τὸν κυττάρων τοῦ ἐγκεφάλου, χωρίς νὰ εἶναι με ἀκρίβεια γνωστὴ ή αἰτιολογία της. Καὶ συγκεκριμένα:

1) Πρόσφατες πειραματικές νευροφυσιολογικές μελέτες, ή ηλεκτροεγκεφαλογραφική ἔρευνα καὶ οἱ νευροχειρουργικές παρατηρήσεις, ἀποδεικνύουν ὅτι ή δυσλειτουργία αὐτῆ τοῦ ἐγκεφάλου, στὶς περισσότερες περιπτώσεις εἶναι ἐπίκτητος καὶ ὄχι κληρονομική.

2) Μία ἐγκεφαλική βλάβη, πού εἶναι δυνατόν νὰ συμβῇ κατὰ τὴν περίοδο τῆς κήσεως, τὸν τοκετὸ καὶ ὕστερα ἀπ' αὐτὸν (μηνιγγίτις, ἐγκεφαλικὰ τραύματα, ὅγκοι, ἐπιπλοκές ἰλαρῶς, κοκκύτου κλπ.) εἶναι ή πρωταρχική αἰτία, πού ὁδηγεῖ στὴν ἐπίκτητη επιληψία.

3) Οἱ συγκινησιακές καταστάσεις δὲν ἀποτελοῦν αἰτία επιληπτικῶν σπασμῶν, ἀλλὰ ἢμποροῦν νὰ συντελέσουν στὴν ἐκκυσί τους, γιὰτί ἐπιδρὸν ἐπὶ οὐδὸς διαταραγμένου ἤδη ἐγκεφάλου.

4) Ἡ σπουδαιότης τοῦ κληρονομικοῦ παράγοντος στὴν επιληψία ἔχει ἐξογκωθῇ, δεδομένου ὅτι σ' ἓνα μικρὸ μόνον ποσοστὸν περιπτώσεων ὑπάρχει ή οἰκογενειακή λεγομένη προδιάθεσι, ὅπου ή αἰτία δὲν εἶναι ἐμφανής ή ή ἐπιποσὶ δὲν ἢμπορεῖ νὰ τὴν ἐλέγξει με τὰ μέσα πού διαθέτει σήμερα.

5) Με τὴ βοήθεια τοῦ ηλεκτροεγκεφαλογράφου τοῦ μηχανήματος πού καταγράφει τὰ κύματα τοῦ ἐγκεφάλου, ἔχει καταδειχθῇ ὅτι ἓνα ἄτομο στὰ δέκα ἔχει ἀνώμαλα ἐγκεφαλικά κύματα, μία δηλαδή, ἐγκεφαλική διαρρυθμία, πού προδιαθέτει σὲ σπασμούς. Παρ' ὅλα αὐτά, στὰ διακόσια ἄτομα ἓνα μόνον παθαίνει σπασμούς. Ἀπὸ αὐτὸ καταφαίνεται ὅτι κάτι περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀπλή προδιάθεσι συντελεῖ στὴν εκδήλωσι τὸν επιληπτικῶν κρίσεων.

Με αὐτὰ τὰ δεδομένα, ή ἐπιστήμη διακηρύσσει σήμερα ὅτι ή επιληψία δὲν πρέπει νὰ θεωρηται «ἐπαίσχυντος νόσος», ὅπως συνέβαινε στὸ παρελθόν, με ἀποτέλεσμα τὴν κοινωνική ἀπομόνωσι τοῦ ἀρρώστου καὶ ἀρκετὰ συχνὰ καὶ τῆς οἰκογενείας του. Ἡ παλαιὰ ἀντίληψι, πού ξεπηδοῦσε ἀπὸ τὸν φόβο τοῦ ἀγνώστου, ἐπιβάλλεται νὰ ἐξοστρακισθῇ ἀπὸ τὴν ἐλληνική κοινωνία, ὅπως ἄρχισε νὰ γίνεται σὲ πολλὲς προηγμένες χώρες.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Οἱ ἱατροὶ γνωρίζουν σήμερα νὰ θεραπεύουν, κατὰ μέγιστον μέρος, τὴν επιληψία. Πρόσφατες ἔρευνες ἀποδεικνύουν ὅτι: σὲ 100 περιπτώσεις επιληψίας, στὶς 48 περίπου ἐπιτυγχάνεται με τὰ φάρμακα «πλήρης ἴασις» τὸν επιληπτικῶν κρίσεων, στὶς 37 παρουσιάζεται σημαντική βελτίωσι καὶ μόνον στὶς 15 δὲν παρατηρεῖται πρόοδος θεραπείας.

Ἀλλὰ τὰ φάρμακα ἐλέγχουν μόνον τὶς κρίσεις. Δὲν ἐλέγχουν καὶ τὴν δημοσία στάσι ἀπέναντι στὸν ἀρρώστο. Συγκεκριμένα, τὴν στάσι τοῦ ἐργοδότη, τοῦ διδασκάλου, τοῦ συναδέλφου, τοῦ γείτονα καὶ γενικώτερα καὶ τὸν ἄλλων μελῶν τῆς κοινωνίας. Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ πιὸ δύσκολο πρόβλημα τὸν ἱατρῶν. Γιὰτί συναντοῦν μεγάλες δυσκολίες στὸ νὰ ἐξοστρακίσουν τὴν ἄγνοια, τὴν προκατάληψι καὶ τὸν φόβο πού ἐγείρουν φράγματα στὸ δρόμο τους γιὰ τὴν ἀποτελεσματικώτερη χρησιμοποίησι τὸν γνώσεών τους. Ἔτσι, τὸ πρόβλημα ἐπιβάλλεται νὰ ἀντιμετωπισθῇ ἀπὸ τὴν κοινωνική του κυρίως πλευρά.

Εἶναι γεγονὸς —σημειώνει στὶς ἐνδιαφέρουσες ἐπιστημονικές παρατηρήσεις της ή παιδιάτρος - νευρολόγος διῆς Οἰκονομοπούλου— ὅτι ή εκδήλωσι μιᾶς κρίσεως επιληψίας, με αἰφνιδίους κυρίως σπασμούς προκαλεῖ φόβο καὶ ἄγχος στὸ οἰκογενειακὸ καὶ τὸ εὐρύτερο κοινωνικὸ περιβάλλον. Ἰδιαίτερα στὸ σχολεῖο, στὴν περίπτωσι τὸν παιδιῶν. Στὴν Ἑλλάδα, μάλιστα, ὅπου ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπάρχουν οἱ προκαταλήψεις καὶ ἐπιτακτική προβάλλει ή ἀνάγκη παρατεταμένης ἱατροφαρμακευτικῆς ἀγωγῆς, οἱ πάσχοντες ἀπὸ επιληψία χρειάζονται ἐιδική ἱατροκοινωνική προσοχή καὶ μέριμνα. Περισσότερο τὰ παιδιὰ τῆς σχολικῆς ηλικίας.

Διαπιστώνεται σήμερα ὅτι μέσα στὰ εἴκοσι πέντε ὁλόκληρα χρόνια μετὰ τὸν δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, δὲν ὑπῆρξε στὴν Ἑλλάδα ὀργανωμένη κρατική ή ἰδιωτική μέριμνα γιὰ τὴν ἀντιμετώπισι τοῦ προβλήματος «σχολεῖον» στὸν τομέα τῆς επιληψίας. Κι' αὐτὸ παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ή πλειονότης τὸν επιληπτικῶν παιδιῶν εἶναι κανονικῆς νοημοσύνης καὶ κανονικὸν χαρακτήρος. Ζοῦν ὅμως κάτω ἀπὸ τὴν βασανιστική καὶ ἀδιάκοπη ἐπίβλεψι τοῦ περιβάλλοντός του καὶ στεροῦνται κάθε δράσεως, ἐπιδείξουσ πρωτοβουλίας ή αὐθιγῶν ἐκδηλώσεων. Ἀρκετὰ ἀπὸ αὐτὰ τὰ

παιδιὰ στὴν ὑπαιθρο στεροῦνται καὶ τῆς στοιχειώδους ή μέσης ἐκπαιδεύσεώς τους. Ἡ διακοπή τῆς ἐκπαιδεύσεως γίνεται με πρωτοβουλία τὸν γονέων ή ὕστερα ἀπὸ ὑπόδειξι τοῦ διδασκάλου. Γιὰ νὰ μὴ «στιγματίζεται» τὸ επιληπτικὸ παιδί καὶ μαζί με αὐτὸ καὶ ή οἰκογένειά του, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν φόβο σπασμῶν, ἀτυχημάτων, ή λόγω ἐλλείψεως κατανοήσεως.

Καὶ ὅμως τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ἐλληνόπουλα αὐτὰ θὰ ἢμποροῦσαν νὰ ἔχουν κανονική ἐκπαίδευσι στὸ δημοτικὸ σχολεῖο, στὸ γυμνάσιο καὶ ἀργότερα στὸ πανεπιστήμιο. Γιὰτί τὰ πιὸ πολλὰ ἀποθεραπεύονται τελείως ή βελτιώνουν τὴν κατάστασί τους, με ἀποτέλεσμα νὰ ζοῦν μία κανονική ζωή. Ὑπάρχουν ἄλλωστε, ἐπίσημα στατιστικὰ στοιχεῖα, ἀρκετὰ εὐγλωττα. Σὲ 1.000 παιδιὰ, τὰ 70 ἔχουν παρουσιάσει ἓνα ή περισσότερους σπασμούς κατὰ τὰ πρῶτα πέντε χρόνια τῆς ζωῆς τους. Ἀλλὰ τὰ πιὸ πολλὰ ξεπερνοῦν τὶς κρίσεις. Τελικὰ, μόνον τὰ πέντε ἀπὸ τὰ 1.000 ἐξακολουθοῦν νὰ ἔχουν αὐτὰ τὰ συμπτώματα καὶ ὅταν γίνουν ἐνήλικες. Ἔτσι ἓνα παιδί, πού παρουσιάζει σπασμούς, ἀλλὰ εἶναι κανονικὸ ἀπὸ ἀπόψεως ὑγείας, πρέπει νὰ ἀσκήται πνευματικὰ καὶ σωματικὰ.

ΤΑ «ΟΙΚΟΤΡΟΦΕΙΑ»

Ἡ προσπάθεια πού ἄρχισε τελευταία στὴν Ἑλλάδα, βασίζεται στὶς σύγχρονες ἀντιλήψεις τῆς ἐπιστήμης. Καὶ οἱ ἀντιλήψεις αὐτές — ὅπως τὶς ἐκθέτει ή διῆς Οἰκονομοπούλου— ὑποστηρίζουν ὅτι τὰ επιληπτικὰ παιδιὰ ἢμποροῦν καὶ πρέπει νὰ παραμείνουν στὸ οἰκογενειακὸ τους περιβάλλον, νὰ φοιτοῦν στὰ τοπικὰ δημοτικὰ σχολεῖα καὶ ταυτόχρονα νὰ ἔχουν ἱατροφαρμακευτική παρακολούθησι στὰ νευρολογικὰ ή παιδιατρικὰ τμήματα τὸν τοπικῶν νοσοκομείων, ή νὰ παρακολουθοῦνται ἀπὸ ἰδιωτικούς ἱατροὺς. Παράλληλα ὅμως με τὴν ἱατροφαρμακευτική μέριμνα, ἐπιδιώκεται ἤδη καὶ ή συνεργασία με τοὺς διδασκάλους γιὰ τὴν παραδοχή καὶ προσαρμογή τὸν παιδιῶν αὐτῶν στὸ σχολικὸ περιβάλλον.

Ἐχει διαπιστωθῇ ὅτι οἱ ἰθύνοντες τοῦ σχολεῖου ἀντιτίθενται πολλὲς φορές στὸ νὰ δεχθοῦν ἓνα επιληπτικὸ παιδί. Προβάλλουν ὡς δικαιολογία ὅτι εἶναι ὑπεύθυνοι γιὰ τυχὸν ἀτύχημα τοῦ παιδιοῦ ή ὅτι δὲν ἢμποροῦν νὰ ὑποβάλλουν τὰ ἄλλα παιδιὰ σὲ ψυχολογικὸ τραῦμα, σὲ περίπτωση πού θὰ ἰδοῦν ἐπιληπτική κρίσι. Καὶ στὰ δυὸ ἐπιχειρήματα, ὑπάρχουν ἀπαντήσεις:

• Στὸ πρῶτο ἐπιχειρήμα, ἀπαντοῦν τὰ ἀποτελέσματα μιᾶς μελέτης, πού περιέχεται στοὺς φακέλους ἑνὸς πειραματικοῦ σχολεῖου με μεγάλο ἀριθμὸ επιληπτικῶν παιδιῶν. Ἀπέδειξαν ὅτι συνέβησαν μόνον ἐπτὰ ἀτυχήματα καὶ μερικοὶ μικροτραυματισμοί, ἐπὶ συ-

νόλου 2.600 σοβαρῶν σπασμῶν μέσα σὲ χρονική περίοδο πέντε χρόνων. Ὁ ἀριθμὸς δηλαδή τὸν ἀτυχημάτων λόγω σπασμῶν, εἶναι ἄσχημος.

• Ὅσο γιὰ τὸ δεύτερο ἐπιχειρήμα, εἶναι γεγονὸς ὅτι μία επιληπτική κρίσι ἐγείρει τὴν περιέργεια τοῦ παιδιοῦ. Ὅχι ὅμως καὶ τὸν τρόμο, ἐκτὸς ἂν πανικοβληθοῦν οἱ ἐνήλικες. Ἀν δοθῇ στὰ παιδιὰ μιὰ ἐξήγησι γιὰ τὴν κατάστασι ἀπὸ τὸν διδάσκαλο, οἱ ἐπόμενες κρίσεις θὰ προκαλέσουν μικρὴ μόνον ἔξασπι.

Ὅταν οἱ επιληπτικὲς κρίσεις εἶναι συχνὲς καὶ ἐντονες, ἀκόμη καὶ ὕστερα ἀπὸ συστηματική φαρμακευτική ἀγωγή, ἐπιβάλλεται νὰ γίνουν μεταβολὲς στὸ πρόγραμμα τοῦ παιδιοῦ, ὅπως ή ἐφαρμογή τῆς «κατ' οἶκον» διδασκαλίας γιὰ ἓνα χρονικὸ διάστημα. Ἡ λειτουργία, πάντως στὰ σχολεῖα ἐιδικῶν τάξεων γιὰ τὰ επιληπτικὰ παιδιὰ, δὲν εἶναι σωστή, γιὰτί ἐνισχύεται ή πεποίθησι ὅτι «διαφέρουν τὸν ἄλλων παιδιῶν». Ὅπως δὲν εἶναι ἐπιθυμητή καὶ ή τοποθέτησι τὸν επιληπτικῶν παιδιῶν σὲ ἱνστιτοῦτα. Τοῦτο γίνεται μόνον στὶς περιπτώσεις πού συντρέχουν ἰσχυροὶ ἱατρικοὶ καὶ κοινωνικοὶ λόγοι. Γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ ὅμως, χρειάζονται ἐιδικὰ ἱνστιτοῦτα - κέντρα, ὅπου, παράλληλα με τὴν ἱατροφαρμακευτική παρακολούθησι, γίνεται καὶ ή σχολική ἐργασία. Σκοπὸς τῆς, εἶναι νὰ βοηθησῇ τὸ παιδί στὴν σύντομη καὶ ἐπιτυχημένη ἀναπροσαρμογή του στὸ σχολεῖο, ὅταν ἐξέλθῃ τοῦ νοσοκομείου.

Ὑπάρχει ὅμως καὶ τὸ πρόβλημα τὸν παιδιῶν, πού ἔχουν ἀνάγκη νὰ παραμείνουν ἀρκετὸ χρονικὸ διάστημα μέσα στὰ ἱνστιτοῦτα - κέντρα. Τότε θεωρεῖται ἐπιβεβλημένη ή ἴδρυσι καὶ ή προσαρτήθησι σ' αὐτὰ οἰκοτροφείων γιὰ μικρὸ ἀριθμὸ παιδιῶν, ὄχι μεγαλύτερο τὸν εἴκοσι. Τὰ παιδιὰ φοιτοῦν στὸ γειτονικὸ δημόσιο σχολεῖο καὶ μερικὰ διδάσκονται μέσα στὰ οἰκοτροφεία. Τὸ ἐκπαιδευτικὸ αὐτὸ σύστημα ἐφαρμόζεται με ἐπιτυχία σὲ διάφορες χώρες καὶ ἀπέδειξε ὅτι τὰ επιληπτικὰ παιδιὰ παρὰ τὶς ἐπιμονες κρίσεις καὶ τὰ τυχὸν προβλήματα συμπεριφορᾶς, ἢμποροῦν καὶ παρακολουθοῦν τὰ μαθήματα στὰ δημόσια σχολεῖα. Καὶ μάλιστα στὸ ἐπίπεδο ἐκπαιδεύσεως τὸν κανονικῶν παιδιῶν.

Πάνω σ' αὐτὰ τὰ ἐπιστημονικὰ δεδομένα, ἐξετάζεται ή ἴδρυσι στὴν Ἀθήνα ἑνὸς οἰκοτροφείου με μικρὸ ἀριθμὸ επιληπτικῶν μαθητῶν κανονικῆς νοημοσύνης. Θὰ ἀποτελέσῃ μία πειραματική μονάδα, τὴν πρώτη στὴν Ἑλλάδα γιὰ τὴν σοβαρὴ ἀντιμετώπισι τοῦ προβλήματος τῆς επιληψίας. Στὴν κοινωνική δηλαδή, παραδοχή τὸν ἀτόμων ἐκείνων, πού πάσχουν ἀπὸ μιὰ κοινή ὁπωσδήποτε ἀρρώστια καὶ στὴν ἀπαλλαγὴ τους ἀπὸ τὸ στίγμα τοῦ «ἀποβλήτου» τῆς ζωῆς.

Η ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΑΥΤΕΝΕΡΓΕΙΑΣ

Υπό κ. Ι. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΥ

Υποδ)ντοῦ Μαρασλείου Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας

Ἡ ἐποπτικὴ διδασκαλία δὲν ἀρκεῖ διὰ τὴν πρόσκτησιν ἐγκύρων γνώσεων καὶ τὴν γόνιμον μάθησιν, εἰς τὸ σχολεῖον. Ἡ σπουδαιότερα διδασκτικὴ ἀρχὴ τοῦ νέου σχολείου εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς αὐτενεργείας. Αὐτενεργῶ σημαίνει ὅτι ἐπιστρατεύω μὲ τὴν ἰδικήν μου πρωτοβουλίαν καὶ θέλησιν καὶ χρησιμοποιῶ συνειδητῶς ὅλας μου τὰς δυνάμεις, σωματικὰς καὶ πνευματικὰς.

Ἡ παιδικὴ φύσις χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν κίνησιν, τὴν ζωντάνειαν, τὴν ἐνέργειαν, τὴν δρασιν καὶ ὄχι τὴν παθητικότητα, τὴν ἀδράνειαν. Ἡ αὐτενεργεῖα ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν φύσιν τοῦ παιδιοῦ. Ἡ αὐτενεργὸς διδασκαλία προσαρμόζεται πρὸς τὴν φύσιν, τὴν ἀντιληπτικὴν δύναμιν, τὰς διανοητικὰς ἰκανότητες καὶ τὰ διαφέροντα τοῦ παιδιοῦ.

Εἰς τὸ κέντρον τῆς διδασκτικῆς ἐνεργείας τοῦ παλαιοῦ σχολείου ἴστατο ὁ διδάσκαλος καὶ εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ κύκλου οἱ μαθηταί. Οἱ μαθηταί, καθηλωμένοι εἰς τὰ θρανία, μὲ «δεμένα» τὰ χέρια των, ἀκίνητοι, παρετήρουν τὰς ἐνεργείας καὶ ἤκουον ἐν παθητικῇ καταστάσει τὸν συνεχῆ μονόλογον τοῦ διδασκάλου. Ὁ διδάσκαλος προσέφερεν ἐτοιμους τὰς γνώσεις καὶ κατὰ τὸ ἐπόμενον μάθημα ἐξήτει ἀπὸ τοῦ μαθητῆς τὰ ἀποδώσουν, μὲ τὸ αὐτὸ εἰ δυνατόν λεξιλόγιον, τὰ διδασκθέντα. Ἡ συνήθης μέθοδος μαθήσεως τῶν μαθητῶν ἦτο ἡ μηχανικὴ ἀπομνημόνευσις, ἡ ἀποστήθισις. Εἰς τὸ νέον σχολεῖον ἡ εἰκὼν τῆς διδασκαλίας εἶναι ἀντίθετος τῆς προηγουμένης. Πρωταγωνιστὴς εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ σχολικοῦ θεάτρου εἶναι ὁ μαθητὴς, ὁ δὲ ρόλος τοῦ διδασκάλου εἶναι καθοδηγητικός, συμβουλευτικός, βοηθητικός. Τὸ νέον σχολεῖον εἶναι ἕνα ἐργαστήριον, εἰς τὸ ὁποῖον οἱ μαθηταί ἐργάζονται μόνοι των: κινούνται, θέτουν προβλήματα, ἐρωτοῦν, συζητοῦν, συνεργάζονται, λύουν προβλήματα, κάνουν ἀνακρινώσεις, ἰχνογραφοῦν, κάνουν χειροτεχνικὰ καὶ πηλοπλαστικὰ ἀναπαραστάσεις, ἀντιγράφουν, κάνουν μετρήσεις, ταξινομοῦν διδασκτικὰ ὄργανα, ἐκτελοῦν περὶ ἀνάγκας, κατασκευάζουν ἀπλὰ ἐποπτικὰ ὄργανα, μελετοῦν, παίζουν, διοργανώνουν σχολικὰς ἐορτάς, ἐκδρομὰς καὶ μορφωτικὰς ἐπισκέψεις, ἀναπτύσσουν πρωτοβουλίας καὶ δραστηριότητας καὶ προσκτῶνται τὰς γνώσεις κατὰ τρόπον αὐτοδύναμον, χρησιμοποιοῦντες τὰς ἰδίας αὐτῶν δυνάμεις, δηλαδὴ αὐτενεργοῦντες. Ὁ διδάσκαλος ἀπλῶς ρυθμίζει καὶ κατευθύνει τὴν ἐργασίαν, συμβουλεύει, βοηθεῖ ὅσους μαθητὰς τοῦ ζητοῦν βοήθειαν καὶ γενικῶς ἐπερβαίνει μόνον ὅταν παρίσταται πρὸς τοῦτο ἀνάγκη. Αἱ

παθητικαὶ μέθοδοι διδασκαλίας παρεχώρησαν τὴν θέσιν των εἰς ἐνεργητικὰς μεθόδους. Ἀντὶ τῆς παθητικῆς ἀκροάσεως καὶ τοῦ στεῖρου παπαγαλισμοῦ, προτιμᾶται ἡ ἐνεργὸς συμμετοχὴ τῶν μαθητῶν εἰς τὴν διδασκαλίαν, ἡ χρησιμοποίησις τῶν πνευματικῶν καὶ σωματικῶν δυνάμεων αὐτῶν καθ' ὅλας τὰς φάσεις τῆς ἐργασίας, ἡ δρᾶσις καὶ ἡ κατὰ τρόπον αὐτοδύναμον πρόσκτησις τῶν γνώσεων. Κάθε γνώσις προσκτᾶται διὰ τῆς αὐτενεργείας, τῆς δρᾶσεως, τῆς πράξεως. Ἡ διδασκαλία εἰς τὸ νέον σχολεῖον βασίζεται ἐπὶ τῆς ἐλευθερίας, τῆς πρωτοβουλίας καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ παιδιοῦ. Λαμβάνει σοβαρὸς ὅπ' ὅπιν τὴν φύσιν τῆς παιδικῆς ἡλικίας καὶ ὅλας αἱ διδασκτικαὶ ἐνέργειαι εἶναι θεμελιωμένα ἐπὶ τῆς ψυχολογίας τοῦ παιδιοῦ. Ἡ ἀποστήθισις καὶ ὁ δογματικὸς τρόπος διδασκαλίας ἔχουν ἐξοστρακισθῆ ἀπὸ τὸ νέον ἐνάρκωνον τὸ πνεῦμα τῶν μαθητῶν, καὶ τὴν θέσιν των κατέλαβεν ἡ πηγαία καὶ ἀβίαστος δρᾶσις. Ἡ αὐθόρμητος ὁμῶς καὶ ἀβίαστος δρᾶσις ἐπιτυγχάνεται ὄχι μὲ ἐξωτερικοὺς καταναγκασμοὺς καὶ ἐξωτερικὰ κίνητρα, ἀλλὰ ὅταν ἡ διδασκαλία καὶ ἡ ὅλη σχολικὴ ἐργασία ἱκανοποιῇ ἀνάγκας καὶ ἐσωτερικὰ διαφέροντα τοῦ παιδιοῦ. Τὰ διαφέροντα εἶναι τὰ πλέον φυσιολογικὰ καὶ ἀποτελεσματικὰ κίνητρα αὐθόρμητον ἐνεργείας καὶ δρᾶσεως. Τὸ διαφέρον, ὅπως ὀρθῶς ἐτόνισεν ὁ REIN, συνδέεται μὲ τὴν βούλησιν καὶ τὸ συναίσθημα. Ὅταν ἡ διδασκτικὴ ἡλικία προκαλῇ τὸ διαφέρον τοῦ παιδιοῦ, αἱ δυνάμεις του τίθενται εἰς κίνησιν, αἱ γνώσεις ἀφομοιώνονται καὶ ἡ μάθησις ἀποβαίνει γόνιμος. Τὰ διδασκόμενα ἔχουν διαφέρον διὰ τοὺς μαθητὰς, ὅταν ἱκανοποιῦν βιολογικὰς, κοινωνικὰς καὶ ψυχολογικὰς ἀνάγκας αὐτῶν. Εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον, καὶ ἰδιαίτερον εἰς τὰς δύο κατωτέρας τάξεις αὐτοῦ, ἡ σχολικὴ ἐργασία καθίσταται ἐνδιαφέρουσα ὅταν εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὰς πνευματικὰς ἰκανότητας καὶ δυνάμεις καὶ ἱκανοποιῦν τὰς δύο βασικὰς ἀνάγκας τοῦ παιδιοῦ: τὴν ἀνάγκην πρὸς κίνησιν καὶ τὴν ἀνάγκην πρὸς ἐκφράσιν. Οὕτω, αἱ ἐλεύθεραι ἀνακρινώσεις, ἡ ἐφαρμογὴ τῆς Ἑνιάας Συγκεντρωτικῆς Διδασκαλίας, τὸ παιχνίδι, ἡ γυμναστικὴ, οἱ χοροί, αἱ ἐκφραστικαὶ ἐργασίαι μὲ πηλὸν καὶ πλαστὴν καὶ γενικῶς αἱ ἐλεύθεραι ἰχνογραφίσεις καὶ χειροτεχνικαὶ ἐργασίαι πρέπει νὰ καταλαμβάνουν ἐξέχουσαν θέσιν εἰς τὴν ὅλην σχολικὴν ἐργασίαν. Διδασκαλία, ἡ ὁποία καθηλώνει τοὺς μαθητὰς ὅλας τὰς ὥρας εἰς τὸ θρανίον, καταδικάζουσα αὐτοὺς εἰς πλή-

ρη ἀκίνησιν, ἡ ὁποία δὲν ἐπιτρέπει εἰς αὐτοὺς νὰ ἐκφραστοῦν καὶ νὰ χρησιμοποιήσουν τὰς δημιουργικὰς τῶν δυνάμεων, διατηροῦσα αὐτοὺς εἰς παθητικὴν κατάστασιν, καὶ ἡ ὁποία δὲν εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὰς πνευματικὰς τῶν δυνάμεων καὶ δὲν ἱκανοποιεῖ τὰς ἀνάγκας των, εἶναι καταδικασμένη εἰς ἀποτυχίαν. Κάθε νέον μάθημα καὶ κάθε σχολικὴ ἐργασία πρέπει νὰ ἀποτελῇ πρόβλημα, τὸ ὁποῖον οἱ μαθηταί ἐπιθυμοῦν νὰ λύσουν διὰ τὴν ἱκανοποίησιν μιᾶς ἀνάγκης των. Ἡ ὅλη σχολικὴ ἐργασία πρέπει νὰ ἀπευθύνεται εἰς τὴν πραγματικὴν ζωὴν τοῦ παιδιοῦ, νὰ τοῦ ἀναπτύσῃ τὴν ζωτικότητά του εἰς τὸν ἀνώτερον δυνατόν βαθμὸν καὶ νὰ χρησιμοποιοῇ ὅλας τὰς πηγὰς τῶν δυνάμεων του. Ἀλλὰ ἀνάγκαι τοῦ παιδιοῦ, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ ἱκανοποιῇ ἡ διδασκαλία, εἶναι ἡ ἀνάγκη τῆς ἐλευθερίας, ἡ ἀνάγκη τῆς συλλογῆς καὶ κατοχῆς ἀντικειμένων, ἡ ἀνάγκη διὰ τάξιν εἰς τὸν χρόνον καὶ τὸν χρόνον, ἡ ἀνάγκη διὰ κοινωνικοποίησιν, ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπιτυχίας, ἡ ἀνάγκη τῆς ἀσφαλείας, ἡ ἀνάγκη τῆς αὐτογνωσίας καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς ἐμπιστοσύνης.

2. ΤΟ ΝΕΟΝ ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΚΑΙ Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΥΤΕΝΕΡΓΕΙΑΣ

Τὸ μαθαίνει διὰ τοῦ πράττειν (LEARNING BY DOING) τοῦ ἀμερικανοῦ παιδαγωγοῦ JOHN DEWEY εἶναι τὸ ἐμβλημα τῆς νέας διδασκαλίας. Ὁ ἄνθρωπος εἰς κάθε πρᾶγμα καὶ εἰς πᾶσαν ἡλικίαν μαθαίνει τόσον ὅσον εἶναι τὸ βῆθος καὶ ὁ βαθμὸς τῆς ἐνεργητικῆς συμμετοχῆς του. Ἄνευ ἐνεργοῦ συμμετοχῆς τῆς σκέψεώς του εἰς ὅ,τι μαθαίνει, τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἀσήμαντον. Πραγματικὴ διεύρυνσις τῆς διανοίας του συντελεῖται μόνον ὅταν ὁ μαθητὴς συμμετέχῃ ἐνεργῶς καὶ συνειδητῶς κατὰ τὴν πρόσκτησιν τῆς γνώσεως. Μόνον ἡ ἐνεργητικὴ συμμετοχὴ καὶ ἡ συνειδητὴ ἐνέργεια τοῦ πνεύματος δίδει μορφήν, νόημα καὶ τάξιν εἰς ὅ,τι μαθαίνουμε. Ἡ μάθησις εἶναι βασικὴ μία διαδικασίᾳ δρᾶσεως καὶ ὄχι παθητικῆς καταστάσεως. Τὸ παιδί μαθαίνει καλύτερον ὅταν αὐτὸ τὸ ἴδιον ἐργάζεται τὸ πρὸς μάθησιν ὕλικόν, ὅταν ζυμῶνῃ τὸ ὕλικόν μὲ τὰς προηγουμένας γνώσεις καὶ ἐμπειρίας του, ὅταν δίδῃ εἰς αὐτὸ νέαν μορφήν, ὅταν δημιουργῇ, καὶ ὄχι ὅταν ἐπαναλαμβάνῃ μηχανικῶς καὶ ἀποστηθίζῃ τὰ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου διδασκθέντα. Τὸ βίωμα, ἡ δρᾶσις, ἡ συνειδητὴ χρῆσις τῶν δυνάμεων, ἡ αὐτενεργεῖα εἶναι τὰ μέσα πρὸς ἐξασφαλίσιν τὴν μόνιμον, τὴν πραγματικὴν μάθησιν. Ὅ,τι μαθαίνει ὁ μαθητὴς αὐτενεργῶς, διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ δυνάμεων, διὰ προσωπικῆς παρατηρήσεως, ἐρεῦνης, πειραματισμοῦ καὶ ἐπεξεργασίας, ἀποκτᾷ οἷζας, διάσκεψιν καὶ ἐνέργειαν καὶ γίνεται κτῆμα του. Ἡ μάθησις εἶναι φαινόμενον ἐσωτερικῆς ὁμιάνσεως, εἶναι αἵξησις τῶν δυνάμεων τῆς διανοίας, καὶ ὄχι ἀποθήκευσις γνώσεων εἰς τὴν μνήμην. Ἡ μάθησις εἶναι ἀναζητήσις, ἐρευνα, κριτικὴ σκέψις, ἀνακάλυψις, δημιουργικὴ ἐκφράσις. Ἡ μάθησις εἶναι ἀχρηστός, ἂν δὲν γίνεται δυνάμις

καὶ δυνατότης δι' ἀνάλογον δημιουργικὴν πρᾶξιν. Σημασίαν μεγάλην ἔχει ἡ ποιότης τῶν γνώσεων καὶ αἱ μέθοδοι ἐργασίας, καὶ ὄχι ἡ ποσότης αὐτῶν. Κάθε πρᾶγμα ποῦ μαθαίνουσι οἱ μαθηταί πρέπει νὰ γίνεται μὲ βαθεῖαν κατανόησιν τοῦ περιεχομένου. Κάθε γνώσις ποῦ προσκτᾶται τὸ παιδί πρέπει νὰ συνδέεται καὶ συσχετίζεται μὲ τὴν λοιπὴν ἐμπειρίαν καὶ γνώσιν του. Διὰ κάθε ἰδέαν ποῦ ἀποκτᾷ πρέπει νὰ γνωρίζῃ καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐφαρμογῆς εἰς τὰς ἐκάστοτε παρουσιαζομένας περιπτώσεις τοῦ βίου του. Καὶ ἡ μάθησις γίνεται δυνάμις μόνον ὅταν αἱ γνώσεις προσκτῶνται αὐτενεργῶς. Κάθε ἐνέργεια ἐτοιμῶς τοῦ σχολείου πρέπει νὰ στηρίζεται ἐπὶ τῶν δημιουργικῶν δυνάμεων, τῆς κριτικῆς σκέψεως, τῆς δημιουργικῆς νοήσεως τοῦ παιδιοῦ καὶ νὰ ἀποσκοπῇ εἰς τὴν αὐτέλειαν, τὴν αὐτοδημιουργίαν, τὴν αὐτοεξέλιξιν. Καμμία γνώσις δὲν πρέπει νὰ δίδεται ἐτοιμῶς εἰς τὸ παιδί.

Τὸ νέον σχολεῖον, διὰ νὰ διδάξῃ τοὺς μαθητὰς νὰ προσκτῶνται τὰς γνώσεις κατὰ τρόπον αὐτοδύναμον καὶ νὰ ἐπιτευχθῇ οὕτω ἡ αὐτοπροαγωγή καὶ αὐτοεξέλιξις των, ἀσκεῖ αὐτοὺς εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἐργαζομένου καὶ ἐρευνᾶν. Συγκεκριμένως, ὁ διδάσκαλος τοῦ νέου σχολείου διδάσκει καὶ ἀσκεῖ τοὺς μαθητὰς α) νὰ ἐργάζωνται ἐπὶ τῇ βάσει σχεδίου εἰς τὰ μαθήματα τῆς ἀναγνώσεως, τῆς ἀριθμητικῆς, τῆς ὀρθογραφίας καὶ ὅλα ἐν κένει τὰ μαθήματα. Κάθε διδασκτικὴ ἐργασία τελομένη ἐντὸς τοῦ σχολείου καὶ πᾶσα κατ' οἶκον ἐργασία ἐκτελεσθῇ ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἐπὶ τῇ βάσει σχεδίου, τὸ ὁποῖον καθορίζεται ὑπὸ τοῦ διδασκάλου κατὰ τὴν συνεργασίαν μετὰ τῶν μαθητῶν, β) πῶς πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦν ἕνα βιβλίον, διὰ νὰ λύουν μίαν ἀπορίαν ἢ ἕνα πρόβλημα των, νὰ ἱκανοποιῦν τὴν δίψαν των πρὸς μάθησιν καὶ νὰ ἀντλοῦν χρήσιμους διὰ τὸν βίον των γνώσεις, γ) πῶς νὰ διακρίνουν τὸ οὐσιώδες ἀπὸ τὸ ἐπιπλέον, δ) πῶς νὰ ἐργάζωνται καὶ ποῖαν πορείαν νὰ ἀκολουθοῦν διὰ τὴν λύσιν ἐνὸς ἀριθμητικοῦ προβλήματος, ε) πῶς νὰ παρατηροῦν καὶ περιγράφουν ἕνα φυτόν ἢ ζῶον καὶ ποῖοι γενικῶς οἱ κανόνες τῆς ὁρθῆς παρατηρήσεως, στ) ποῖος ὁ ὁρθότερος τρόπος πρὸς ἐκμάθησιν ὀρθογραφίας, ζ) ποῖος ὁ ὁρθότερος τρόπος ἀπομνημονεύσεως ἐνὸς ποιήματος, ὅτε νὰ τελῇται αὕτη καὶ εἰς βραχὺν χρόνον ἀλλὰ καὶ μὲ οἰκονομίαν δυνάμεων αὐτῶν, η) ποῖοι οἱ κανόνες τῆς καλῆς διηγήσεως, θ) πῶς νὰ χρησιμοποιοῦν ὁρθῶς τὰ σχολικὰ των ἐργετήρια καὶ τὰ ἐργαλεία παιδικὰ καὶ ὀρθογραφικὰ λεξικά, ι) πῶς νὰ εὕρισκουν εἰς τὸν γεωγραφικὸν χάρτην μιᾶς χώρας καὶ πῶς νὰ χρησιμοποιοῦν ἕνα γεωγραφικὸν Ἀτλαντα, διὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν ἀπαραίτητων δι' αὐτοὺς γεωγραφικῶν στοιχείων, ια) πῶς νὰ κάνουν διαφόρους μετρήσεις, καὶ τέλος πῶς νὰ ἀποκτήσουν ἕναν γόνιμον τρόπον μελέτης καὶ ἕνα σύστημα ἐργασίας. Εἶναι ἀπαραίτητον τὸ παιδί νὰ μάθῃ καλὰ ἕναν τρόπον ἐργασίας. Χρεάζεται ἕνα σύστημα ἐργασίας, ἕνας γόνιμος τρόπος μελέτης. Τὸ παι-

δι πρέπει να μάθω, τι μόλις παίρνει εις τὰ χέρια του ένα βιβλίον να μελετήσῃ, πρέπει να αποσύρῃται εις τὸ δωμάτιόν του ἢ εις ἕνα ἥσυχον μέρος, μακριὰ ἀπὸ θορύβους καὶ κάθε τι ποὺ ἀποσπᾷ τὴν προσοχὴν του. Τοῦτο πρέπει νὰ εἶναι ὁ πρῶτος βασικὸς ἄξιος τῆς μελέτης ἐνὸς βιβλίου. Νὰ μάθω ἀκόμη νὰ σὺνθῃ με αὐτοσυγκέντρωσιν ἐπάνω εἰς τὸ βιβλίον καὶ νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς τὸ περιεχόμενον του. Μετὰ τὸ μολύβι εἰς τὸ χέρι καὶ τὸ σημειωματάριον δίπλα του, πρέπει νὰ κρατῇ σημειώσεις τῶν οὐσιωδῶν σημείων τοῦ κάθε κεφαλαίου, νὰ κἀνῃ ἕναν σχελετὸν ὅπως λέγεται. Ὁ διδάσκαλος μάλιστα θὰ πρέπει νὰ διδάσκῃ εἰς τοὺς μαθητὰς, εἰς ξεχωριστὰς ὥρας, ἕνα σύστημα μελέτης, μίαν μέθοδον ἐργασίας. Δὲν ἐπαρτίζεται νὰ χάνονται ὥραι ὁλόκληροι, μετὰ τὴν διδασκαλίαν περιττῶν καὶ ἀχρήστων ἐν πολλοῖς γνώσεων, κατατριβόμενοι λ.χ. με λεπτομερείας περὶ τῆς Γουατεμάλας καὶ τῆς Οὐραγουάης, καὶ νὰ μὴ διδάσκονται οἱ μαθηταὶ μίαν μέθοδον μελέτης, ἕνα σύστημα ἐργασίας, διὰ τοῦ ὁποῦν ἡ μάθησις ἀποβαίνει γόνιμος καὶ δημιουργικὴ.

Τὸ νέον σχολεῖον ἀσκεῖ ἀκόμη τοὺς μαθητὰς τοὺς εἰς τὴν κοινὴν ἢ ἐξέτασιν τῶν πραγμάτων. Μετὰ τὸ νὰ γνωρίζῃ ἕνας μαθητὴς νὰ λύῃ δέκα ἀριθμητικὰ προβλήματα δὲν σημαίνει ὅτι εἶναι ἱκανὸς νὰ λύσῃ καὶ ἕνα ἐνδέκατον ἀνάλογον πρόβλημα. Τοῦτο ἐπιτυγχάνεται μόνον ὅταν γίνεται κοινὴ ἐξέτασις καὶ σύγκρισις τῶν προβλημάτων, καὶ ὅταν ἐξετάζονται αἱ ὁμοιότητες καὶ αἱ διαφοραὶ ποὺ ὑπάρχουν μεταξὺ τῶν δύο, τριῶν ἢ περισσοτέρων δεδομένων προβλημάτων, ὅταν δηλαδὴ ἀντικαθιστῶμε τὸ εἰδικὸν μετὰ ἕνα γενικὸν πρόβλημα. Τὸ καθαντὸ πρόβλημα καὶ ὅχι ἡ ἀπάντησις τοῦ προβλήματος εἶναι ἐκεῖνο ποὺ πρέπει νὰ μᾶς ἀπασχολῇ, οὕτως ὥστε νὰ ἀποκτήσωμε τὴν δύναμιν, ὅσας τὸ συναντῶμεν ὑπὸ ἄλλῃ μορφῇ, νὰ τὸ ἀναγνωρίζωμε καὶ τὸ λύωμε. Ὁ διδάσκαλος βοηθεῖ ἀποτελεσματικῶς τοὺς μαθητὰς του ὅχι ὅταν δίδῃ ἐτοιμὰς τὰς ὁρθὰς ἀπαντήσεις εἰς κάθε πρόβλημα καὶ κάθε δυσκολίαν ποὺ συναντοῦν, ἀλλὰ ὅταν ὀρίτῃ ἄπλετον φῶς εἰς τὴν καθαντὴν δυσκολίαν. Ἡ τοιαύτη κοινὴ ἐξέτασις τῶν πραγμάτων, τελουμένη ἐπὶ τῇ βάσει τῆς αὐτενεργείας τῶν μαθητῶν, προάγει τὴν εἰδολογικὴν μόρφωσιν καὶ τὰς δημιουργικὰς δυνάμεις τῶν μαθητῶν. Συγκεκριμένως, μετὰ τὸν χαρακτηρισμὸν προσώπων καὶ πράξεων, τὴν ἐξαγωγήν ἠθικῶν διδασμάτων καὶ θρησκευτικῶν ἀληθειῶν διὰ συγκρίσεως καὶ συσχετίσεως ὑπὸ τῶν ἰδίων τῶν μαθητῶν εἰς τὸ μάθημα τῶν θρησκευτικῶν, μετὰ τὰς κρίσεις ἱστορικῶν πράξεων καὶ γεγονότων καὶ τὴν ἐξαγωγήν ἱστορικῶν ἀληθειῶν εἰς τὸ μάθημα τῆς ἱστορίας, μετὰ τὴν εὐρεσιν τῆς κεντρικῆς ἰδέας εἰς ἕκαστον κεφάλαιον τοῦ ἀναγνωστικοῦ, μετὰ τὸν βιολογικὸν τρόπον ἐξετάσεως τῶν φυτῶν καὶ ζώων εἰς τὸ μάθημα τῆς φυσικῆς ἱστορίας καὶ τῶν διαφόρων χωρῶν εἰς τὸ μάθημα τῆς γεωγραφίας, μετὰ τὴν κριτικὴν τῶν ἐπὶ τῆς ἀναγνώσεως, τῆς διηγήσεως, τῆς λύσεως ἐνὸς ἀριθμητικοῦ προβλήματος, τῆς ἐκ-

θέσεως κλπ., καὶ γενικῶς μετὰ τὰς κρίσεις τῶν μαθητῶν ἐπὶ τῶν ἱκανοποιημάτων, τῶν χειροτεχνικῶν ἐργασιῶν καὶ ὅλων τῶν γραπτῶν καὶ προφορικῶν ἐργασιῶν τῶν συμμαθητῶν, προάγεται βαθμιαίως ἡ κριτικὴ σκέψις τῶν παιδιῶν.

Κατ' ἀρχὴν βεβαίως καὶ εἰς τὰς κατωτέρας ἰδίως τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ἡ αὐτενεργεία, ἡ κριτικὴ σκέψις καὶ ἡ αὐτοτέλεια τοῦ παιδιοῦ θὰ εἶναι σχετικὴ καὶ ἡ ἀσκήσις εἰς τὸ αὐτοτελὲς ἐκτάσσεται λίαν ἐπίπονος. Ὁ διδάσκαλος κατ' ἀνάγκην θὰ κατέχῃ τὴν θέσιν τοῦ πρωταγωνιστοῦ. Βραδύτερον ὅμως θὰ προχωρῇ πλάι - πλάι μετὰ τοὺς μαθητὰς, μέχρις ὅτου οὗτοι ἀναλάβουν πρωτοποριακὸν ρόλον.

Εἰς τὰς Α' καὶ Β' τοὺλάχιστον τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἡ μάθησις πρέπει νὰ γίνεται μετὰ τὸν φυσικὸν καὶ ἀβίαστον τρόπον, μετὰ τὸν ὁποῖον τὸ παιδί μανθάνει εἰς τὴν ζωὴν. Ἡ διδασκαλία καὶ ἡ ὅλη σχολικὴ ἐργασία πρέπει νὰ λαμβάνῃ τὸν χαρακτήρα τῆς φυσικῆς μαθήσεως καὶ τὴν χαρούμενη ἀτυμωφαιρα τοῦ παιχιδιου. Τοῦτο δὲν σημαίνει βεβαίως ὅτι τὸ παιδί πρέπει νὰ διδάσκειται τὰ πάντα ὑπὸ παιγνιώδη μορφήν καὶ μετὰ φυσικὴν μέθοδον. Ἐπάρχουν πολ- λαὶ γνώσεις, αἱ ὁποῖαι οὐδόλως προκαλοῦν τὸ διαφύρον τῶν μαθητῶν, ἀλλὰ αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ διδασκῶνται, διότι εἶναι χρήσιμοι εἰς τὸν μετέπειτα βίον τῶν ὡς ἐνηλίκων.

3. ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ ΚΑΙ Αὐτενεργεία

Διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς διδασκαλίας ἀρχῆς τῆς αὐτενεργείας εἰς τὸ σχολεῖον, εἶναι ἀπαραίτητον ὁ διδάσκαλος νὰ ἔχῃ ἀρτίαν ἐπιστημονικὴν μόρφωσιν. Νὰ κατέχῃ καλῶς τὴν διδασκαλικὴν ὁρμήν, νὰ προπαρασκευάζεται καλῶς καὶ νὰ ἐφαρμόζῃ τὴν σύμφωνον πρὸς τὴν ἰδιαίτησαν φύσιν ἑκάστου μαθήματος μέθοδον καὶ τὴν ὁρμήν δι' ἑκάστην φάσιν τῆς διδασκαλίας μορφήν. Νὰ ἐφαρμόζῃ εἰς τὴν πράξιν τὸ παιδαγωγικὸν ἀξίωμα τῆς ἀγάπης, δημιουργώντας χαρῶν καὶ ζωηρόν σχολικὴν ἀτυμωφαιραν, καὶ πλήρη ψυχικὴν ἐπαρμήν μετὰ τοὺς μαθητὰς. Νὰ κατέχῃ τὴν τέχνην νὰ ἐγείρῃ καὶ διατηρῇ τὸ ἀνδρόμνητον καὶ ζωηρόν διαφύρον τῶν παιδιῶν πρὸς τὸ ἑκάστοτε διδασκόμενον θέμα, καὶ ἡ ὅλη σχολικὴ ἐργασία νὰ ἱκανοποιῇ βιολογικὰς, κοινωνικὰς καὶ ψυχολογικὰς ἀνάγκας αὐτῶν. Νὰ εἶναι ὀλιγόλογος καὶ νὰ ἀποφεύγῃ τὸν ἀτέλεστον μονόλογον καὶ τὸν δογματικὸν τρόπον διδασκαλίας. Νὰ εἶναι ὁ καθοδηγητὴς, ὁ σύμβουλος καὶ ὁ βοηθὸς τῶν μαθητῶν. Ἀπὸ διδασκαλίας ἀπόψεως, νὰ εἶναι ἱκανὸς νὰ ἐφαρμόζῃ εἰς τὴν πράξιν τὸ παιδοκεντρικὸν καὶ πατριδογνωστικὸν ἀξίωμα καὶ ὅλας γενικῶς τὰς βασικὰς διδασκαλίας ἀρχὰς τῆς ἐποπτείας, τῆς ἀτομικότητος καὶ τῆς ἐργασίας. Ἡ ἀρχὴ τῆς αὐτενεργείας εἶναι στενῶς συνδεδεμένη καὶ ἀδιαχωρίστος πρὸς τὰς λοιπὰς διδασκαλίας ἀρχὰς. Δὲν εἶναι δυνατόν μόνον ἡ ἀρχὴ τῆς αὐτενεργείας νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς τὴν πράξιν ἄνευ τῆς ταυτοχρόνου ἐφαρμογῆς τῆς ἐποπτείας, τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἀτομικότητος.

Ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ προγραμματίσῃ τὴν καθημερινὴν σχολικὴν ἐργασίαν καὶ ἡ διδασκαλία του νὰ τελῇ ἐπὶ τῇ βάσει σχεδίου, ἀποφεύγων τοὺς αὐτοσχεδιασμοὺς καὶ τὰς ἐμπνεύσεις τῆς στιγμῆς. Μακριὰ ἀπὸ ἀσκοπούς πυροβολισμοὺς, αἱ ἐπὶ μέρους διδασκαλίας του ἐνέργειαι νὰ ἐνέχουν σκοπιμότητα, νὰ ἀποβλέπουν εἰς τὴν ἱκανοποίησιν ἀναγκῶν τοῦ παιδιοῦ καὶ τὴν πραγμάτων ἀμείνων καὶ ἀπωτέρων σκοπῶν. Νὰ ἀσκή τοὺς μαθητὰς εἰς τὸ αὐτοτελὲς ἐργάζεσθαι καὶ μετὰ τὴν ὅλην ἐργασίαν καὶ τὴν πλουσίαν σχολικὴν ζωὴν νὰ ἀναπτύσσῃ καὶ ἐνισχύῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ πρωτοβουλίαν αὐτῶν.

Ὁρισμένοι ἐπὶ μέρους ἐνέργειαι τοῦ διδασκάλου καὶ διδασκαλίας ἀπαιτήσεις προάγουν τὴν αὐτενεργείαν τῶν μαθητῶν εἶναι:

1. Ἡ καλὴ ἀπόρριψις τῆς διδασκαλίας. Τὸ θέμα, εἰ δυνατόν, νὰ ὀρίζεται ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἢ νὰ πηγάζῃ ἀπὸ τὰ βιώματα αὐτῶν.

2. Ἡ χρησιμοποίησις τῆς ἐμπειρίας τῶν μαθητῶν.

3. Ἡ ἀποφυγὴ πολλῶν ἢ ἀτόπων ἐπεμβάσεων τοῦ διδασκάλου.

4. Ἡ ὑψηλὴ ποιότης τῶν ἐρωτήσεων τοῦ διδασκάλου. Αἱ ἐρωτήσεις του νὰ εἶναι σαφεῖς καὶ ἀκριβεῖς, νὰ ἀκολουθοῦν λογικὴν σειρὰν, νὰ μὴ περιέχουν τὴν ἀπάντησιν, νὰ εἶναι σύμμετροι πρὸς τὴν ἀντιληπτικὴν δύναμιν καὶ τὰς πνευματικὰς ἱκανότητας τῶν μαθητῶν καὶ νὰ μὴ ἀπευθύνονται εἰς τὴν μνήμην τῶν μαθητῶν, ἀλλὰ εἰς τὴν σκέψιν καὶ τὴν κρίσιν αὐτῶν.

5. Ἡ συμμετοχὴ τῶν μαθητῶν εἰς τὴν ἐκλογὴν ὁρισμένων θεμάτων καὶ τὸν καταρτισμὸν σχεδίου, σύμφωνα μετὰ τὸ ὁποῖον θὰ λύεται ἕνα ἀριθμητικὸν πρόβλημα ἢ θὰ γίνεται ἡ παρατήρησις ἐνὸς φυτοῦ ἢ ζώου, ἢ ἡ ἐπεξεργασία ἐκείνης διδασκαλίας ἐνόητος.

6. Ἡ ἀσκήσις τῶν μαθητῶν εἰς τὸ αὐτοτελὲς ἐργάζεσθαι. Ὁ καλὸς διδάσκαλος κάνει τὸν μαθητὴν ἕναν μικρὸν ἐπιστήμονα, ἕναν ἐρευνητὴν.

7. Ἡ ἀσκήσις τῶν μαθητῶν εἰς τὴν κριτικὴν ἐξέτασιν τῶν πραγμάτων.

8. Ἡ συνειδητὴ καὶ ἐπαρκὴς ἐμπέδωσις τῶν παρεχομένων γνώσεων.

9. Ἡ χρησιμοποίησις ὅλων τῶν ψυχολογικῶν δυνάμεων τοῦ μαθητοῦ εἰς ὅλας τὰς φάσεις τῆς διδασκαλίας: πρόσκτησιν, ἐπεξεργασίαν καὶ ἐμπέδωσιν.

10. Ἡ ὀλιγολογία τοῦ διδασκάλου κατὰ τὴν διδασκαλίαν. Ὁ καλὸς διδάσκαλος εἶναι ὀλιγόλογος καὶ δὲν παίζει ἐκπρόθεσμα τοὺς μαθητὰς μετὰ πεντάφωνον καθημερινὴν διδασκαλίαν.

11. Ἡ ἀποτελεσματικὴ χρησιμοποίησις τῶν σχολικῶν ἐργαλείων ὑπὸ τῶν μαθητῶν καὶ ἡ ἀσκήσις αὐτῶν εἰς τὸν ὁρμὸν τρόπον μελέτης καὶ τὴν ἐπωφελεῖ ἐκμετάλλευσιν κάθε βιβλίου.

12. Ἡ ἀσκήσις τῶν μαθητῶν εἰς τὸν τρόπον ἐργασίας ἑκάστου μαθήματος.

13. Ἡ ἀσκήσις τῶν μαθητῶν νὰ διακρίνουν τὸ οὐσιώδες ἀπὸ τὸ ἐπιδεικνύμενον.

14. Ἡ κατανάλωσις πολλῆς κινωλίας καὶ πολλῶν προχείρων τετραδίων.

15. Ἡ εἰς εὐρεῖαν ἔκτασιν ἐφαρμογὴ τῶν ἀτομικῶν ἐργασιῶν.

16. Ἡ λύσις προβλημάτων ἀριθμητικῆς καὶ γεωμετρίας εἰλημμένων ἀπὸ τὴν ζωὴν καὶ σύνθεσις τοιούτων ὑπὸ τῶν ἰδίων τῶν μαθητῶν.

17. Ἡ ἀνάθεσις κατ' οἶκον ἐργασιῶν ἀναλόγων πρὸς τὰς δυνάμεις καὶ ἱκανότητας τῶν μαθητῶν ὑπὸ τοῦ διδασκάλου.

18. Ὁ ἐπιμελής ἐλεγχος τῶν ἐργασιῶν τῶν μαθητῶν ὑπὸ τοῦ διδασκάλου.

19. Ἡ διὰ τῆς ἰδίας καὶ θεληματικῆς προσπαθείας καὶ δυνάμεως τῶν μαθητῶν πρόσκτησις τῶν γνώσεων καὶ οὐχὶ ἡ προσφορὰ ἐτοιμῶν γνώσεων εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ διδασκάλου. Ὅ,τι οἱ μαθηταὶ δύνανται νὰ ἀποκτήσουν διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν δυνάμεων καὶ προσπαθειῶν δὲν ἐπιτρέπεται νὰ παρέχεται ἑτοιμον εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ διδασκάλου, διότι ἡ οὕτω προσφερομένη ἐκ μέρους τοῦ ὑπηρεσίας εἶναι ἀρνητικὴ.

20. Ἡ καθιέρωσις ἐνὸς ἐλευθέρου ἑβδομαδιαίως ἀπογεύματος.

21. Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς καταλλήλου μεθόδου διδασκαλίας, ἡ ὁποία προσιδιάζει εἰς τὴν φύσιν ἑκάστου μαθήματος.

22. Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς καταλλήλου μορφῆς διδασκαλίας κατὰ τὴν πρόσκτησιν, ἐπεξεργασίαν καὶ ἐμπέδωσιν ἑκάστου μαθήματος.

23. Ἡ βαθεῖα ἐπεξεργασία τῶν γνώσεων, ἡ κριτικὴ ἐξέτασις τῶν πραγμάτων καὶ ὁ αὐτο-ἐλεγχος.

4. Ἡ ΑΡΧΗ ΤΗΣ Αὐτενεργείας Εἰς τὰ ΔΙΑΦΟΡΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ

Κατωτέρω δίδονται ὁρισμένα συγκεκριμένα στοιχεῖα τῆς ἐφαρμογῆς τῆς αὐτενεργείας εἰς διάφορα μαθήματα.

1. Ἀνάγνωσις: Μεγίστη εἶναι ἡ σημασία τῆς ἀναγνωστικῆς ἱκανότητος τοῦ μαθητοῦ. Πολλοὶ μάλιστα γονεῖς ἐκτιμῶν τὸ ἔργον τοῦ σχολείου ἀπὸ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν παιδιῶν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν. Σκοπὸς ὅμως τῆς ἀναγνώσεως δὲν εἶναι νὰ μάθῃ ὁ μαθητὴς νὰ διαβάσῃ. Ἡ ἀνάγνωσις δὲν εἶναι, οὕτε πρέπει νὰ εἶναι, αὐτοσκοπός. Εἶναι ἀπλῶς ἕνα μέσον διὰ τὴν ἐπιτυχίαν ἐνὸς σκοποῦ, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὴν μάθησιν καὶ τὴν μόρφωσιν τοῦ παιδιοῦ. Ὁ σκοπὸς τῆς ἀναγνώσεως εἶναι νὰ καταστήσῃ ἱκανὸν τὸν μαθητὴν καὶ νὰ καλλιέργησιν εἰς αὐτὸν τὴν φιλανθρωπίαν ὥστε νὰ μαθαίνει καὶ νὰ μορφώνεται διαβάζοντας. Ἡ ἀνάγνωσις δηλαδὴ πρέπει νὰ καταστῇ ψυχικὴ ἀνάγκη τοῦ παιδιοῦ, ὅποτε ἀποτελεῖ μέσον διὰ νὰ ἀποκτᾷ γνώσεις καὶ νὰ μορφώνεται.

Τὸ ἀναγνωστικόν, τὸ ὁποῖον παλαιότερα ἀπετέλει τὸ μοναδικὸν βιβλίον διὰ τοῦ ὁποῦ ἐκαλλιεργεῖτο ἡ ἀναγνωστικὴ δεξιότης τοῦ μαθητοῦ ἔπαυσε πλέον νὰ εἶναι τὸ Εὐαγγέλιον τῶν μαθητῶν. Σήμερον αἱ μαθηταὶ ὅλων τῶν τάξεων τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου ἔχουν ἀνατάλληλα σχολικὰ ἐργαλείδια δι' ὅλα τὰ μαθήματα καὶ διαβάζουν πολλὰ παιδικὰ βιβλία, μετὰ ὁμορφες ἱστο-

ρίες και μύθους, που θέλουν και ικανοποιούν την παιδική ψυχή.

Σήμερα ο μαθητής δεν διαβάσει δια νόμισμα. Η ανάγνωση τώρα είναι μέσον δια να μαθαίνει και να αξιολογήσει τις γνώσεις του. Η αυτενέργεια συνεπώς των μαθητών εξασφαλίζεται αν πρώτα απ' όλα ο διδάσκαλος διδάσκει το μάθημα της αναγνώσεως όχι ως αυτοσκοπό, αλλά ως μέσον, καθιστών ούτω την ανάγνωση ψυχολογική ανάγκη του παιδιού.

Η αυτενέργεια των μαθητών εις το μάθημα της αναγνώσεως προάγεται επίσης: α) "Όταν η έρμηνεία των αγνώστων λέξεων, ή άρσις των δυσκολιών και ή λύσις των άποριών γίνεται υπό των ίδιων των μαθητών, δια της προσφυγής των εις λεξικά και εγκυκλοπαιδείας και δια του μαθητικού διαλόγου. Ο διδάσκαλος έμμεναι μόνον όταν και όσον πρέπει και διατηρώνει την γνώμην του τελευταίου. β) "Όταν έκαστος μαθητής κεχωρισμένος εξάγει την περίληψιν του κάθε αναγνωστικού κεφαλαίου και γράφει αυτήν εις το άτομικόν του τετράδιον.

2. Αριθμητική: "Αν οί μαθηταί του δημοτικού σχολείου ύστερον εις το μάθημα της αριθμητικής, τούτο όφειλεται εις το ότι ή διδασκαλία άρχη της αυτενεργείας δεν εφαρμόζεται επαρκώς εις την διδασκαλίαν. Διά την αισθητοποίησιν των αριθμών εις την Α' τάξιν, ο διδάσκαλος εφαρμόζει μόνον επαρκώς την άρχην της έποπτείας, παραμελών όμως την άρχην της αυτενεργείας. Πολλοί διδάσκαλοι, δια την διδασκαλίαν λ.χ. του αριθμού 6 περιορίζονται μόνον εις την έποπτικήν αισθητοποίησιν του αριθμού. Ισάμεναι έμπροσθεν των μαθητών χρησιμοποιούν φυσικά έποπτικά μέσα, ως είναι μολύβια, βιβλία, παιδιά, σφαίρας αριθμητηρίου και οί μαθηταί, καθηλωμένοι εις τα θρανία των, απλώς παρατηρούν και ακούουν μόνον τας ένεργείας του διδασκάλου. Η έννοια όμως του αριθμού, όπως γράφει και ο PIAGET (Πιζέ) δεν γεννάται από τα πράγματα, αλλά από τας πράξεις και ένεργείας των παιδιών επί των πραγμάτων. Η άρχη της αυτενεργείας επιβάλλει όπως όλοι οί μαθηταί ένεργασθούν άτομικώς επί των θρανίων των με ξυλάκια, σπείρα, πιόνια κ.λπ. κάνοντας μετακινήσεις, άποχωρισμούς, συμπαράθεσεις μικρών υλικών αντικειμένων. Η άτομική εργασία των μαθητών είναι το κυριώτερον μέσον δια την πρόοδον αυτών εις την αριθμητικήν.

Διά την ανάπτυξιν της αυτενεργείας πρέπει: α) ή λογική κατανόησις να προηγήται της μηχανικής εκμάθεως, β) ή μηχανική εκτέλεσις των πράξεων να ακολουθή μόνον μετά την πλήρη έμπέδωσιν τούτων με συγκεκριμένα αντικείμενα και παραδείγματα, γ) να άρχίζουμε με συγκεκριμένα παραδείγματα, ελλημμένα από την οικγενειακήν και σχολικήν ζωήν του παιδιού και με αριθμούς πολύ απλούς και δ) ή έμπέδωσις κάθε νέου αριθμού θα γίνεται με άσκήσεις προσθέσεως, αφαιρέσεως πολλαπλασιασμού και διαιρέσεως, έκτελουμένων άτομικώς από όλους τους μαθητάς. Ούτω λ.χ. δια τον αριθμόν 12

οί μαθηταί θα εκτελέσουν άτομικώς τας κάτωθι άσκήσεις:

Πρόσθεσις	Αφαιρέσις
11+1=12	12-1=11
10+2=12	12-2=10
9+3=12	12-3=9
8+4=12	12-4=8
7+5=12	12-5=7
6+6=12	12-6=6
Πολλαπλασιασμός	Διαιρέσις
2 6άρια=12	12:2=6
3 4άρια=12	12:4=4
4 3άρια=12	12:4=3
6 2άρια=12	12:6=2
	12:12=1

Εις τας άνωτέρας τάξεις του δημοτικού σχολείου όπου ή διδασκαλία της αριθμητικής στηρίζεται εις την λύσιν προβλημάτων, πρέπει δια την ανάπτυξιν της αυτενεργείας των μαθητών, να τίθενται αριθμητικά προβλήματα ελλημμένα εκ της ζωής των παιδιών, τα όποια να είναι άνάλογα προς την αντιληπτικήν δύναμιν αυτών και από κλωστικής αλλά και από πραγματικής άπόψεως. Μόνον προβλήματα απλά, πραγματικά, συνδεδεμένα με τας έμπειρίας των μαθητών, ελκυστικά και ανταποκρινόμενα εις τας ανάγκας της ζωής των παιδιών, προκαλούν το ενδιαφέρον και συνεπώς την αυτενέργειαν αυτών. Πολυσύνθετα προβλήματα των άκεραίων αριθμών, άνωτέρα της αντιληπτικής δυνάμεως των μαθητών και ούδεμίαν σχέση έχοντα προς τας έμπειρίας αυτών, εξεζητημένα προβλήματα δεκαδικών αριθμών, όπου όμιλούν δια δέκατα του κιλού, του χιλιομέτρου, του μιλίου, του πήχεως κ.λπ. (άντι της δραχμής και του γαλλικού μέτρου μόνον), προβλήματα κλασμάτων με μεγάλους παρονομαστές, (άντι κλασμάτων με παρονομαστές 2, 4, 8, 3, 6, 12, 5, 10, όπου γίνεται συνήθως χρήση εις τον καθημερινόν βίον) ή προβλήματα δυσνόητα από γλωσσικής άπόψεως δεν προκαλούν ούτε το ενδιαφέρον ούτε την αυτενέργειαν των μαθητών.

Η επανάληψις του προβλήματος υπό των μαθητών, ή κατανόησις και ή εξήγησις τούτου, ο καθορισμός των επί μέρους πράξεων και ή συζήτησις περί του τρόπου εκτέλεσεως έκαστης πράξεως, ως και ή λύσις του προβλήματος από έκαστον μαθητήν άτομικώς εις το πρόχειρον τετράδιόν του, ενλί άρισμένον επί πλέον ένεργεια που προάγουν την αυτενέργειαν των μαθητών.

Επίσης ή έξαγωγή του αριθμητικού κανόνος ή τύπου δεν πρέπει να επιδιώκεται άμέσως μετά την λύσιν ενός προβλήματος, αλλά μετά την λύσιν πολλών όμοιων προβλημάτων.

Εμφασις επίσης πρέπει να δίδεται εις την άσκησιν, άνευ της οποίας δεν νοείται αποτελεσματική διδασκαλία της αριθμητικής.

Οί μαθηταί θα ώθούνται ακόμη εις το να σχηματίζουν και να λύουν μόνον των διάφορα προβλήματα αριθμητικής.

3. Φυσιογνωστικά: Διά την προαγω-

γήν της αυτενεργείας των μαθητών εις το μάθημα των φυσιογνωστικών πρέπει πρώτον να γίνεται παρατήρησις και περιγραφή της μορφής του φυτού υπό των ίδιων των μαθητών εις το φυσικόν αυτού περιβάλλον, δηλ. εις τον τόπον όπου ζή το ζώον ή φυτόν. Δεύτερον σπουδαίον μέσον είναι ή βιολογική εξέτασις του φυτού ή ζώου. Διά διαλογικής δηλ. συζητήσεως εις την τάξιν επιδιώκονται: 1) ή εξέυρεσις των αιτιωδών σχέσεων, ήτοι:

α) Μεταξύ των φυσιολογικών λειτουργιών του διδασκόμενου φυτού ή ζώου και της κατασκευής των όργάνων του σώματος αυτού.

β) Μεταξύ της όλης σωματικής κατασκευής του ζώου ή φυτού και του τρόπου της ζωής του.

γ) Μεταξύ του φυτού ή ζώου προς τα λοιπά συμβιούντα ζώα και φυτά.

δ) Μεταξύ του ζώου ή φυτού και της άνοργάνου φύσεως (άναγνώρισις της εξαρτήσεως του ζώου-φυτού από τας φυσικάς, γεωλογικάς και χημικάς επιδράσεις του περιέχοντος).

ε) Μεταξύ της κατασκευής έκαστου όργάνου και της λειτουργίας αυτού (σχήμα όργάνου, λειτουργία του).

στ) Μεταξύ ενός ώρισμένου όργάνου και των λοιπών όργάνων.

2. Η σύγκρισις του ζώου με άλλο προδιδαχθέν ζώον και εύρεσις των όμοιοτήτων και διαφορών, ως και των άλλων τούτων.

3. Η έξαγωγή βιολογικής αληθείας:

α) Πολλά ζώα των άγρών έχουν το γεώχρουν ένδυμά των ως έξαίρετον προφυλακτικόν μέσον από τους έχθρούς των.

β) Ζώα έκτεθειμένα εις πολλούς κινδύνους γεννούν ως επί το πλείστον μεγάλον αριθμόν απογόνων.

Η ίχνογράφησις του φυτού ή ζώου, ή ηχοπλαστική ή χειροτεχνική κατασκευή του ζώου, ή μελωδία ενός σχετικού προς το διδασκόμενον τραγουδιού, ή ανάγνωσις ιστοριών ή άνεκδότων σχετικών προς το διδασκόμενον φυτόν ή ζώον, ή γραφή έκθέσεως υπό την μορφήν της «αυτοβιογραφίας» του ζώου ή φυτού είναι ώρισμένα επί πλέον μέσα που εξασφαλίζουν την ένεργον συμμετοχήν των μαθητών εις την διδασκαλίαν και προάγουν την αυτενέργειάν των.

Εξ άλλων, εις την φυτολογίαν, έκτός των άνωτέρω ένεργειών, έκαστος μαθητής θα φυτεύσιν, θα καλλιεργήσιν και θα παρακολουθήσιν την βαθμιαίαν ανάπτυξιν ενός φυτού, καταγράφων εις το τετράδιον «Ημερολόγιον» όλας τας παρατηρήσεις περί εξέλιξεως αυτού, από της σιτοκαπνής της φυτεύσεως του μέχρι της ώρας της καρποφορίας ή και του θανάτου, του θανάτου του.

Άλλον επίσης μέσον το όποιον παρέχει ευκαιρία προς ανάπτυξιν της αυτενεργείας των μαθητών είναι ο κατασκευασμός φυσιογνωστικών συλλογών. Οί δέ μαθηταί, υπό την καθοδήγησιν του διδασκάλου καταρτίζουν βιολογικούς πίνακας φυτών και ζώων, εις τους όποιους παρουσιάζεται ολόκληρος ο βιολογικός κύκλος του φυτού ή ζώου, προβαίνον

εις φυτικάς συλλογάς σπερμάτων, φύλλων και όνθών, συλλογάς όσπρίων, δημητριακών και κτηνοτροφικών καρπών, ξηρών καρπών και καρπών όπωροφόρων δένδρων, σπόρων βιομηχανικών φυτών και λαχανικών, φυσικών και ζωικών ελαίων, συλλογάς ύδρογίων φυτών και ζώων, έντόμων, χρυσολιδών, όστράων, πετρωμάτων όρυκτων και μετάλλων. Ταριχεύουν πτηνά, έντομα και άλλα ζώα, και κατασκευάζουν με απλά υλικά μέσα όργανα Φυσικής Πειραματικής και Χημείας.

Ειδικώς εις το μάθημα Φυσ. Πειραματικής και Χημείας, ή παρατήρησις του φυσικού φαινομένου υπό των μαθητών, ή εκτέλεσις του πειράματος υπό του διδασκάλου και ή επανάληψις τούτου υπό των μαθητών εις το σχολείον ή κατ' οίκον, ή περιγραφή του πειράματος, ή προβολή κα ή λύσις άποριών, ή έξαγωγή και διατύπωσις του φυσικού νόμου υπό των ίδιων των μαθητών ως και ή εύρεσις περιπτώσεων εις τας όποιάς εφαρμόζεται το διδασκόμενον, άποτελούν ώρισμένα επί πλέον μέσα και ένεργείας, που προάγουν αποτελεσματικώς την αυτενέργειαν των μαθητών. Εις το σημείον τούτο θα πρέπει να τονισθή ότι εις τα σχολεία το θα πρέπει να τονισθή ότι εις τα σχολεία Πειραματικής και Χημείας τα έκτελεί ο διδάσκαλος εις το τραπέζι του και οί μαθηταί απλώς παρατηρούν αυτά εξ άποστάσεως. Οί μαθηταί μάλιστα που κάθονται εις τα τελευταία θρανία μόλις διακρίνουν την πειραματικήν συσκευήν. Εργαστήρια Φυσικής και Χημείας με άτομικά τραπέζια, τα όποια υπάρχουν εις όλα τα σχολεία της Αμερικής, της Αγγλίας και της Εύρώπης, έντός των όποίων οί μαθηταί έτελούν μόνον των τα πειράματα, δεν ύπάρχουν. Ούτω ή μάθησις, άνευ της δράσεως των μαθητών, είναι άτελής, άσημάντος.

4. Γεωγραφία: Η αυτενέργεια των μαθητών εις το μάθημα της γεωγραφίας προάγεται α) αν ή διδασκαλία της κάθε γεωγραφικής ένότητος άρχίζη δια της θέσεως ένών των μαθητών ονδς γεωγραφικού προβλήματος, το όποιον καλούνται να λύσουν.

β) Παράλληλως προς την περιγραφικήν μέθοδον (παρατήρησις και άνάγνωσις υπό των μαθητών του γεωγραφικού χάρτου) εφαρμόζεται και ή συγκριτική ή βιολογική μέθοδος διδασκαλίας. Η εξέτασις της αιτιώδους συνοχής των γεωγραφικών φαινομένων και ή έρμηνεία των γεωγραφικών στοιχείων δια συσχετίσεων και συγκρίσεων αυτών, δηλ. ή εξέτασις των αιτιωδών σχέσεων, προάγει τα μέγιστα την αυτενέργειαν των μαθητών. Οί μαθηταί, δια διαλογικής συζητήσεως και καταλλήλου καθοδηγήσεως αυτών υπό του διδασκάλου άνερίζουν τας αιτιώδεις σχέσεις, αι όποιαι ύπάρχουν μεταξύ του κλίματος, της γεωγραφικής θέσεως της χώρας, της μορφολογίας του έδάφους, των προϊόντων, των άσχολιών των κατοίκων, της πυκνότητος του πληθυσμού κλπ. Οί μαθηταί, ώθούμενοι καταλλήλως, κάνουν διάφορους έξωτερικούς συγκρίσεις. Συγκρίνονται δηλαδή αι διάφοροι χώροι κατά την έκτασιν, το ύψος, τα

ὕδατα, τὸ κλίμα, τὸν πληθυσμόν, τὰς ἀσχο-
λίας τῶν κατοίκων καὶ γίνονται συγκρίσεις τοῦ
ὄψους τῶν ὀρέων, τοῦ μήκους τῶν ποταμῶν,
τοῦ πληθυσμοῦ τῶν πόλεων, τῆς ἐκτάσεως τῶν
λιμνῶν, τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς κλπ. Γί-
νονται ἐπίσης ἐσωτερικαὶ συγκρίσεις, αἱ ὁποῖαι
ὀδηγοῦν εἰς τὴν ἐξαγωγὴν συμπερασμάτων.
Ὁὕτω συνάγεται λ.χ. ὅτι ὁ ῥοῦς ἐνὸς ποταμοῦ
ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν φύσιν τοῦ ἐδάφους, ὅτι
ἡ γεωγραφικὴ θέσις μιᾶς χώρας καθίσταται
ἀφορητὴ πολεμικῶν γεγονότων κλπ. Ἐξ ἄλλου,
ἡ ἐξαγωγή γεωγραφικῶν ἀληθειῶν ὑπὸ τῶν
μαθητῶν, ὑποχρεώνει αὐτοὺς νὰ σκεφθοῦν, νὰ
ἐπιστρατεύσουν ὅλας τὰς πνευματικὰς τῶν ἱ-
κανότητάς καὶ δυνάμεις, νὰ αὐτενεργήσουν.

Ἄλλα μέσα, τὰ ὁποῖα ἐξασφαλίζουν τὴν ἐ-
νεργὸν συμμετοχὴν τῶν μαθητῶν εἰς τὴν δι-
δασκαλίαν, καὶ προάγουν οὕτω τὴν αὐτενέ-
ργειαν αὐτῶν εἶναι α ἡ ἐξ ὁμοῦ αἱ, αἱ ὁ-
ποῖαι πραγματοποιοῦνται διὰ γεωγραφικὰς ἐκ-
μέρους τῶν μαθητῶν παρατηρήσεις, καὶ αἱ ποί-
κilai ἐμπειρικαὶ ἐργασίαι καὶ δοῦσεις, ὅπως
εἶναι: α) ἡ ἐλευθέρη ἱχθυογράφησις τῆς διδα-
χρῆσις χώρας, β) ἡ ἀναπαράστασις διὰ πη-
λοῦ τῶν διδασθέντων, γ) αἱ πιναχογραφίσεις
(κατάταξις τῶν κρατῶν, τῶν νομῶν ἢ ἄλλων
γεωγραφικῶν στοιχείων ἀναλόγως τοῦ μεγέ-
θους αὐτῶν, δ) ἡ ἀνάγνωσις περιγραφῶν καὶ
ποιημάτων, ε) τὰ νεορὰ ταξίδια κατὰ ξηρὰν
καὶ θάλασσαν, στ) ἡ συμπλήρωσις ἐρωτηματο-
λογίου, ζ) ἡ προβολὴ σχετικῶν κινηματογρα-
φικῶν ταινιῶν, η) ἡ συλλογὴ καὶ κατάταξις
γεωγραφικοῦ ἐποπτικοῦ ὕλικου, ὡς εἶναι: 1)
εἰκόνες πεδιάδων, ὀρέων, ὁροπεδίων, ποταμῶν,
ἐρημιῶν, στεππῶν, δασῶν, σπηλαίων, νήσων,
χερσονήσων, κλπ. 2) Φωτογραφίαι ζώων, φυ-
τῶν, μεγάλων τεχνικῶν ἔργων, τύπων ἀνθρω-
πίνων φυλῶν κλπ. 3) Γεωγραφικοὶ χάρτες πο-
λιτικοί, γεωφυσικοί, ἀνάγλυφοι, παραγωγικοί,
ἱστορικοί, συγκοινωνιακοί, ἄτλαντες κλπ. καὶ
4) Γεωγραφικὰ βιβλία μετὰ ἐξιδιαιτερώσεως περι-
γραφὰς, καὶ θ) γεωγραφικὰ ἐκθέσεις ὑπὸ τῶν
μαθητῶν κατὰ τὸ τέλος ἐκάστου σχολικοῦ ἔ-
τους.

5. **Θρησκευτικά.** Εἰς τὴν διδασκαλίαν
τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης καὶ τῆς
Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, ἡ παραστατικὴ, ῥε-
ουσά, χρωματισμένη, θεομὴ καὶ σύμφωνα μετὰ
ὅλους τοὺς κανόνας τῆς καλῆς ἀφηγήσεως διή-
γησις τοῦ μαθήματος ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ἐξ-
ασφαλίζει εἰς τὸ ἔπακρον τὴν ἐνεργὸν συμμε-
τοχὴν τῶν μαθητῶν εἰς τὴν διδασκαλίαν. Ἐν
συνεχείᾳ, ἡ πολὺπλευρὸς ἐπεξεργασία τῆς δι-
δακτέας θρησκευτικῆς ἐνότητος, ὡς εἶναι ἡ λῴ-
σις ἀποριῶν, ὁ χαρακτηρισμὸς προσώπων καὶ
πράξεων, ἡ ἐξαγωγή ἡθικῶν διδασμάτων, ἡ
ἐξαγωγὴ θρησκευτικῶν ἀληθειῶν διὰ συγκρί-
σεως καὶ συσχετίσεως, ἡ περιλήψις τῶν οὐσιω-
δῶν γνωρισμάτων καὶ ἡ ἀνέυρεσις τῆς κεντρι-
κῆς ιδέας, ὑπὸ αὐτῶν τούτων τῶν μαθητῶν,
χωρὶς ἐπεμβάσεις τοῦ διδασκάλου, διὰ τοῦ ἐ-
λευθέρου διαλόγου, ὡς καὶ αἱ ποικίλαι ἐμπε-
δωτικαὶ ἐργασίαι, ὡς εἶναι ἡ ἱχθυογράφησις

σκηνῶν, ἡ ἀνάγνωσις τοῦ βοηθητικοῦ ἐγχειρι-
δίου καὶ ἄλλων παιδικῶν θρησκευτικῶν βιβλίων,
ἡ διοργάνωσις σχολικῶν θρησκευτικῶν ἐορτῶν
προάγουν τὴν αὐτενέργειαν τῶν παιδιῶν.

Εἰς τὸ μάθημα τῆς χριστιανικῆς κατηχήσεως
καὶ λειτουργικῆς τὰ χρησιμοποιούμενα διὰ τὴν
ἐφαρμογὴν τῆς διδασκτικῆς ἀρχῆς τῆς αὐτενε-
ργείας μέσα εἶναι: α) Ἡ παρακολούθησις ὑπὸ
τῶν μαθητῶν τοῦ βαπτίσματος, τοῦ γάμου, τοῦ
εὐχελαίου καὶ τῶν λοιπῶν μυστηρίων, ἡ ἐπί-
σευξις ναῶν, ἐξωκκλησιῶν, ἱστορικῶν μοναστη-
ρίων καὶ ἱερῶν τόπων ὅπου ἔζησαν ἢ ἐμαρτύ-
ρησαν Ἅγιοι καὶ Μάρτυρες τῆς θρησκείας μας
καὶ τὸ εὐλαβικὸν προσκύνημα ἁγίων λειψάνων,
β) ἡ διὰ ἐλευθέρου διαλόγου ἐπεξεργασία τοῦ
κεφαλαίου ὑπὸ τῶν ἰδίων τῶν μαθητῶν, διὰ
τὴν λύσιν τῶν ἀποριῶν ποὺ ἐδημιουργήθησαν
ἐκ τῆς παρατηρήσεως, τῆς περιγραφῆς καὶ τῆς
διηγήσεως τῶν μαθητῶν, τὴν ἐξαγωγὴν τῆς
ἐννοίας τοῦ μυστηρίου, τῆς ἐξαγωγῆς τοῦ ἡθι-
κοῦ διδάγματος καὶ γ) αἱ ποικίλαι δημιουργι-
καὶ ἐμπειρικαὶ ἐργασίαι, ὡς εἶναι ἡ ἱχθυο-
γράφησις τῶν ἱερῶν σκευῶν τῶν χρησιμοποιου-
μένων κατὰ τὴν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου, ἡ καλ-
λιγράφησις καὶ ἀνάρτησις καὶ ἡ ἀπομνημόνευ-
σις ῥήσεων (λάβετε, φάγετε...), ὁ ψαλμὸς σχο-
λικῶν ὕμνων, ἡ ἀνάγνωσις σχετικῶν διηγήμα-
τος, ἡ συμπλήρωσις πολυγραφημένων ἐντύπων
κ. ἄ.

Ἐπειδὴ ὅμως ὁ σκοπὸς τοῦ μαθήματος τῶν
θρησκευτικῶν εἶναι πρωτίστως καὶ κυρίως φρο-
νηματιστικὸς καὶ ἔπειτα γνωστικὸς, διὰ τὴν
ἀνάπτυξιν τῆς θρησκευτικότητος τοῦ παιδιοῦ
τὰ χρησιμοποιούμενα μέσα εἶναι α) ἡ συμμε-
τοχὴ τῶν παιδιῶν εἰς τὰς διαφόρους προσευχὰς,
β) ὁ ἐκκλησιασμὸς αὐτῶν καὶ ἡ συμμετοχὴ τῶν
εἰς διαφόρους τελετουργικὰς ὑπηρεσίας, ὅπως
π.χ. νὰ κρατοῦν τὸ θυμιατῆρι, τὰ ἐξαπτερεύα
κλπ., νὰ ἀπαγγέλλουν τὸ «Πιστέω» καὶ τὸ
«Πάτερ Ἡμῶν» κλπ., γ) ἡ ὁμαδικὴ συμμετο-
χὴ εἰς τὴν θείαν κοινωνίαν, δ) οἱ ἁγιασμοὶ
κατὰ τὴν ἐναρξιν τῶν σχολικῶν μαθημάτων,
ε) ἡ διοργάνωσις σχολικῶν ἐορτῶν καὶ παρα-
στάσεων ἡθικοθρησκευτικοῦ περιεχομένου, στ)
ἡ φροντισὶς τῶν εἰς τὰ κατηχητικὰ σχολεῖα, ζ)
ἡ ἀνάγνωσις χριστιανικῶν ἀναγνωσμάτων, η)
ἡ προβολὴ ταινιῶν θρησκευτικοῦ περιεχομένου,
θ) ἡ ἡθικὴ καὶ θρησκευτικὴ δοῶσις τῶν μαθη-
τῶν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο μέσον εἶναι τὸ σπου-
δαιότερον, διότι, ἡ ἀσκήσις τῶν ἀρετῶν καὶ ἡ
ἐφαρμογὴ τῶν θείων ἐντολῶν εἰς τὴν πράξιν
ἀποτελεῖ τὸ πλεόν ἀποτελεσματικὸν μέσον διὰ
τὸν ἡθικὸν καὶ θρησκευτικὸν φρονηματισμὸν τοῦ
παιδιοῦ. Ἀτομικαὶ δοῶσις τῶν μαθητῶν, ὅπως
εἶναι ἡ βοήθεια τῶν ἀδυνάτων εἰς τὰ μαθημα-
τικὰ συμμεινῶν τῶν, ἡ οικονομικὴ ἐνίσχυσις
ἀπόρων συμμεινῶν, ἡ ἐνεργὸς συμμετοχὴ εἰς
τὴν διενέργειαν ἐνὸς ἑράνου, ἡ ἐπισκευὴ νο-
σοκομείων, ὁρφατοτροφείων, γηροκομείων κλπ.
καλλιερгоῦν εἰς αὐτοὺς ὀριζόμενὰς ἀρετὰς καὶ
προάγουν εἰς τὸ ἔπακρον τὸ θρησκευτικὸν πρό-
νημα αὐτῶν.

6. **Ἱστορία.** Ἡ ἱστορία εἶναι μάθημα

φρονηματιστικόν. Διὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ μα-
θήματος τῆς ἱστορίας ἐπιδιώκεται κυρίως ἡ
καλλιέργεια τοῦ πατριωτικοῦ συναισθήματος
τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως. Τὸ σχολεῖον εἶναι
τὸ καλύτερον μέσον διὰ τοῦ ὁποῖου ἀναπτύ-
σεται ἡ φιλοπατρία καὶ μεταδίδεται εἰς ὅλους
ὁ ὅλησις πατριωτισμός. Εἶναι τὸ ἐργαστήριον
ὅπου χαλκεύονται ἐθνικαὶ συνειδήσεις καὶ ἀνα-
πτύσσεται τὸ πνεῦμα τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος.

Διὰ τὸν ἐθνικὸν φρονηματισμὸν τῶν μαθη-
τῶν, πλὴν τῆς διδασκαλίας τοῦ μαθήματος τῆς
ἱστορίας ἀπαιτοῦνται αἱ κάτωθι ἐνέργειαι, αἱ
ὁποῖαι ἐξασφαλίζουν τὴν ἐνεργὸν συμμετοχὴν
καὶ προάγουν τὴν αὐτενέργειαν τῶν μαθητῶν:
α) Ἐκδρομαὶ καὶ διδασκτικαὶ ἐπισκέψεις εἰς
ἱστορικοὺς τόπους, μνημεῖα, μουσεῖα, μοναστή-
ρια κλπ.

β) Ἡ διοργάνωσις καὶ ἐκτέλεσις ἐθνικῶν
σχολικῶν ἐορτῶν, ὅπως ἡ 25ῃ Μαρίου, ἡ 28ῃ
Ὀκτωβρίου, μετὰ πατριωτικὰ τραγούδια, σκέτς,
ἐθνικοὺς χορούς, ἐθνικὰς ἐνδυμασίας, μετὰ
παιδικῶν λόγους αἱ μετὰ πλὴν ὁρμῆς συμμετο-
χῇ τῶν μαθητῶν εἰς τὸν καταρτισμὸν τοῦ πο-
ρογράμματος τῆς ἐορτῆς, τὴν διακόσμησιν τῆς αἰ-
θούσης κλπ. Ὅλα αὐτὰ κάνουν τὰ παιδιά νὰ
ζοῦν στιγμῆς ἐθνικῶν ἐξάρσεων καὶ συγνή-
σεων.

γ) Ἡ ἐνεργὸς συμμετοχὴ τῶν μαθητῶν εἰς
τὴν ἐθνικὴν καὶ χριστιανικὴν ὁράνωσιν «Ἐου-
θιρὸς Σταυρὸς τῆς Νεότητος», ὅπου παρέχονται
εἰς τὰ παιδιά ἐκκαιρίαι καὶ δυνατότητες νὰ ἐ-
ξελιχθοῦν εἰς καλοὺς χριστιανούς καὶ καλοὺς
πολίτας.

Διὰ τὴν ἐνεργὸν συμμετοχὴν τῶν μαθητῶν
εἰς τὴν διδασκαλίαν ἐκάστης διδασκτικῆς ἐνότη-
τος τοῦ μαθήματος τῆς ἱστορίας εἶναι ἀπαραί-
τητον, διὰ διαλογικῆς συζητήσεως, νὰ ἐπιδιῶ-
κεται ἡ λύσις ἀποριῶν, ὁ τοπικὸς καὶ χρονικὸς
προσδιορισμὸς τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, ἡ ἐρ-
εσις τῶν δρώντων προσώπων καὶ ὁ χαρακτη-
ρισμὸς αὐτῶν, ἡ ἀναζήτησις τῶν ἐλαττηρίων,
τοῦ σκοποῦ καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς πρά-
ξεως καὶ τῶν συνθηκῶν ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐνήρ-
γησεν τὸ ἱστορικὸν πρόσωπον, ὁ παραλληλι-
σμός διαφόρων ἱστορικῶν γεγονότων, ἡ μετα-
φορὰ εἰς σύγχρονα ἱστορικὰ γεγονότα καὶ ἡ ἐ-
ξαγωγὴ ἱστορικῆς ἀληθείας, ὑπὸ τῶν ἰδίων τῶν
μαθητῶν, μετὰ ἐλαχίστας δυνατὰς ἐπεμβά-
σεις τοῦ διδασκάλου.

5. **Σχολικὴ ζωὴ καὶ αὐτενέργεια.** Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς διδασκτικῆς ἀρ-
χῆς τῆς αὐτενεργείας δὲν πρέπει νὰ περιορι-
ζεται μόνον κατὰ τὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ εἶναι
ἀπαραίτητον νὰ ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὴν ὅλην
σχολικὴν ζωὴν. Ὁ μαθητὴς πρέπει νὰ λαμ-
βάνῃ ἐνεργὸν μέρος εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις
τοῦ σχολικοῦ βίου.

Ὁρισμένα μέτρα, τὰ ὁποῖα διευκολύνουν τὴν
ἐφαρμογὴν τῆς αὐτενεργείας εἶναι τὰ ἑξῆς:

α) Ἀυτοδιοίκησις — Μαθητικαὶ κοινότητες.
Ἡ συγκρότησις κατ' ἀρχὴν καὶ ἡ συμμετοχὴ
τῶν μαθητῶν εἰς συνεργαζόμενὰς ομάδας, ὅπως
λ.χ. ἡ ὁμάς τῆς καθαριότητος, τῆς ἐπιμελείας

τῆς τάξεως, τῆς μαθητικῆς βιβλιοθήκης, τῆς
ὕγειονομικῆς ὑπηρεσίας κ. ἄ., ὡς καὶ ἡ σύμπη-
ξις Μαθητικῆς Κοινότητος παρέχουν εἰς αὐτοὺς
εὐκαιρίαν πρὸς αὐτενεργὸν δράσιν.

β) Αἱ σχολικαὶ ἐορταί. Ἡ διοργάνωσις ἐθνι-
κῶν καὶ θρησκευτικῶν σχολικῶν ἐορτῶν μετὰ
συμμετοχῆν τῶν μαθητῶν εἰς τὴν προπαρα-
σκευὴν καὶ ἐτέλεσιν αὐτῶν συμβάλλει εἰς τὴν
προαγωγὴν τῆς αὐτενεργείας τῶν μαθητῶν.
Κατ' αὐτὰς οἱ μαθηταὶ διακοσμοῦν οἱ ἴδιοι
τὴν αἴθουσαν, κατασκευάζουν τὰ σκηνικά, γρά-
φουν καὶ διανέμουν τὰς προσκλήσεις, μερμινοῦν
διὰ τὴν ἐξέυρεσιν τῶν ἀμφιέσεων, ὑποδέχονται
τοὺς προσκεκλημένους καὶ φροντίζουν διὰ τὴν
τήρησιν τῆς τάξεως, ἀπαγγέλλουν ποιήματα,
παίζουν ἀπὸ σκηνῆς διάφορα πατριωτικὰ ἔργα,
τραγουδοῦν λαϊκὰ καὶ ἐθνικὰ τραγούδια, χο-
ρεύουν ἑλληνικοὺς χορούς κλπ., ἐνέργειαι αἱ
ὁποῖαι προκαλοῦν τὸ ἐνδιαφέρον, καὶ ἀναπτύ-
σσουν τὴν αὐτενέργειαν αὐτῶν.

γ) Ὁ σχολικὸς κήπος. Ἡ καλλιέργεια τοῦ
σχολικοῦ κήπου παρέχει εἰς τοὺς μαθητὰς πλεί-
στας εὐκαιρίας δραστηριότητος, ὅπως αἱ ἐργα-
σίαι τοῦ σκαλίσματος, τοῦ ποτίσματος, τοῦ κλα-
δεύματος, τῆς λιπάνσεως, τοῦ βοτανίσματος κ. ἄ.

δ) Αἱ σχολικαὶ ἐκδρομαί. Ἡ ἐκλογὴ τῆς το-
ποθεσίας, ἡ κατάρτισις τοῦ σχεδίου τῆς ἐκ-
δρομῆς, ἡ ἀνάληψις τῆς εὐθύνης διὰ τὴν τή-
ρησιν τῆς τάξεως κατὰ τὴν ἐκδρομὴν, ἡ συγ-
κρότησις διαφόρων ὁμάδων καὶ ἡ ἐκλογὴ τῶν
ἀρχηγῶν τούτων καὶ γενικῶς ἡ προπαρασκευὴ
καὶ ἐκτέλεσις τῶν ἐκδρομῶν ὑπὸ τῶν μαθητῶν
παρέχουν πλουσίαν εὐκαιρίαν διὰ τὴν ἀσκήσιν
τῆς πρωτοβουλίας, τὴν ἀνάληψιν εὐθυνῶν, τὴν
συνεργασίαν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς αὐτενε-
ργείας τῶν μαθητῶν.

ε) Ἡ μαθητικὴ βιβλιοθήκη. Ἡ ἴδρυσις μα-
θητικῆς βιβλιοθήκης ἐξυπηρετεῖ καὶ συμπληρώ-
νει τὸ διδασκτικὸν καὶ παιδαγωγικὸν ἔργον τοῦ
σχολείου καὶ συγχρόνως παρέχει εἰς τοὺς μα-
θητὰς εὐκαιρίαν διὰ τὴν κατὰ βούλησιν μελέ-
την βιβλίων τῆς ἀρεσίας τῶν, τὴν ἀσκήσιν
αὐτῶν εἰς τὴν τέχνην τοῦ ἐργάζεσθαι καὶ ἐρευν-
ᾶν καὶ τὴν χορὴν ἐγκυκλοπαιδικῶν λεξικῶν
καὶ περιοδιῶν καὶ γενικῶς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς
αὐτενεργείας τῶν. Ἐξ ἄλλου, πρὸς λειτουρ-
γίαν τῆς μαθητικῆς βιβλιοθήκης δοῖσονται ὡς
βιβλιοθηκῆριοι ἐκ περικοπῆς μαθητῶν, συντά-
σσονται ὑπὸ τῶν ἰδίων κατάλογοι τῶν βιβλίων,
τηρεῖται βιβλίον δανεισμοῦ τῶν βιβλίων καὶ
ἀναπτύσσονται ἄλλαι παρεμφερεῖς δραστηριό-
τητες.

Ἄλλαι ἐπίσης εὐκαιρίαι διὰ τὴν ἀνάπτυξιν
τῆς πρωτοβουλίας, τῆς αὐτενεργείας καὶ δη-
μοκρατικῆς δράσεως τῶν μαθητῶν εἶναι:

α) Ἡ ἴδρυσις σχολικοῦ συνεταιρισμοῦ, β)
αἱ ἐκθέσεις μαθητικῶν ἔργων, γ) ἡ λειτουργία
μαθητικῶν συσσιτίων, δ) τὰ ὁμαδικὰ παιχνί-
δια, ε) ἡ συγκρότησις ὁμάδων ἐνυποτακτικῶν
τῶν, στ) αἱ ἀθλητικαὶ ἐκδηλώσεις, ζ) ἡ ἐκδοσις
σχολικοῦ περιοδικοῦ, η) ἡ σχολικὴ ἀλληλογραφία

Τὸ πρόβλημα τῆς συγκεντρώσεως τῆς ὕλης

Υπό κ. ΛΕΩΝ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
μετεκπαιδευθέντος διδ/λου Γλυφάδας Πυλίας

Ἐρωτολόγιον Πρόγραμμα εἶναι ἡ σκόπησις καὶ συνειδητὴ ὁργάνωσις τῆς μορφωτικῆς ὕλης. Τὸ ὠρολόγιον πρόγραμμα ἔπαιξεν καθ' ἑλπίαν τὰς ἐποχὰς πρωτεύοντα ὄλον εἰς τὴν πνευματικὴν σύστασιν τοῦ Σχολείου.

Ἄν ὀρίσωμεν μιὰ ματιὰ εἰς τὰ παλαιὰ ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ σύγχρονα ὠρολόγια προγράμματα, θὰ διαπιστώσωμεν πὺς εἶναι καθαρὰ προγράμματα ὕλης, ὑπὸ τὴν ἐγκυκλοπαιδικὴν τῆς λέξεως σημασίαν. Βέβαια τὸ σημερινὸν Σχολεῖον παρουσιάζει σημαντικὰς μεταβολὰς εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ Σχολικοῦ ὁργανισμοῦ, καὶ παρ' οὗτο σήμερον τὸ παιδί καὶ ὁ διδ/λος ἀντικρίζονται ἀνθρωπινότερα ἀπὸ πρὶν, τὸ ὠρολόγιον πρόγραμμα εἰς τὴν βασικὴν πνευματικὴν του σύστασιν δὲν μετεβλήθη ἀλλὰ παρέμεινεν ὡς ἦτο καὶ εἰς τὸ παρελθόν, στηριγμένον εἰς τὸ σύστημα τῶν Ἐπιστημῶν καὶ ὄχι εἰς τὴν φύσιν καὶ τὰ διαφέροντα τοῦ παιδιοῦ, καὶ ὄχι εἰς τὸ παρὸν ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ μέλλον. Τὸ Σχολεῖον ὑποφέρει καὶ σήμερον ὅπως καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ μορφωτικὸν στοιχεῖον καὶ ἀπὸ τὴν κατάταξιν τοῦ μορφωτικοῦ ἀγαθοῦ εἰς τὰ ἐπὶ μέρους μαθήματα.

Τὸ Σχολεῖον μὲ τὰ μεστὰ γνώσεων προγράμματα του, οὐδὲλως λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τὴν φύσιν τῆς παιδικῆς ψυχῆς, τὰς κλίσεις του, τὸ ἐπάγγελμα τὸ ὁποῖον θέλει ἢ πρέπει νὰ ἀκολουθήσῃ τὸ παιδί, καὶ γενικώτερον τὸ Σχο-

τῆς Ἑλλάδος, 1) ἡ δεινροφύτευσις καὶ ὁ ἔξω-ραϊσμός κοινωχρήστων χώρων, 1α) ἡ χρῆσις σχολικοῦ κινηματογράφου καὶ ραδιοφώνου, 1β) ἡ συγκρότησις μαθητικῆς χορωδίας καὶ ὁμάδων καλλιτεχνικῆς κινήσεως κ.ἄ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Ἐξαρχοπούλου Ν.: Γενικὴ Διδακτικὴ, τόμος Α'.
- 2) Ζάχου Α. — Παπακωνσταντίνου Κ.: Οἱ βασικότερες ἀρχαὲς τοῦ Νέου Σχολείου.
- 3) Ἰσηγόνη Ἀντ.: Γενικὴ Διδακτικὴ.
- 4) Μεγάλῃ Παιδαγωγικῇ Ἐγκυκλοπαίδεια, Ἐκδόσις «Ἑλληνικὰ Γράμματα».
- 5) Μπάλλα Κ.: Ἡ ἐργασία στὸ Νέο Σχολεῖο.
- 6) Παρασκευοπούλου Ἰωάννου: Ἡ δημιουργικὴ Νόσις, Ἐπιστ. Βῆμα Διδασκάλων 1969, τευχ. 5ον.
- 7) Τραζιέρη Π.: Μονοτάξια, Ἀθήναι 1962.

λεῖον δὲν διευθύνεται μὲ τὸ παιδικὸν μέτρον, καὶ εἶναι ἀποξενωμένον ἀπὸ τὴν ζωὴν.

Εἶναι ἀλήθεια πὺς εἰς τὸ παλαιὸν ὅπως καὶ εἰς τὸ σύγχρονον Σχολεῖον, ἡ ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ ὠρολογίου προγράμματος δὲν εἶναι ἡ μόνη. Τὸ πρόβλημα τῶν ποσοτικῶν ἀπαιτήσεων τοῦ προγράμματος καὶ τῆς προσαρμογῆς τῆς ὕλης εἰς τὴν φύσιν καὶ τὰς ἀνάγκας τοῦ παιδιοῦ, δὲν εἶναι ἡ μόνη ἀντινομία τοῦ Σχολείου. Ἄλλα προβλήματα ποὺ ἀντιμετωπίζει τὸ παλαιὸν ἀλλὰ καὶ τὸ νέον Σχολεῖον εἶναι:

- 1) Τὸ πρόβλημα τῶν τύπων τῶν μαθητῶν.
- 2) Τὸ πρόβλημα τῆς καθόλου ψυχικῆς ἐξελίξεως.
- 3) Τὸ πρόβλημα τῶν τάξεων καὶ τῶν εἰδικῶν διδ/λων.
- 4) Τὸ πρόβλημα τῆς συγκεντρώσεως τῆς ὕλης.
- 5) Τὸ πρόβλημα τῆς ἀποξενώσεως τοῦ Σχολείου ἀπὸ τὴν ζωὴν.

Ἐκ τῶν ἀντινομιῶν τούτων θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ σήμερον ἰδιαίτερος, ὡς σχετικὴ μὲ τὸ θέμα μας τὸ πρόβλημα τῆς συγκεντρώσεως τῆς ὕλης εἰς τὴν θεωρίαν καὶ πρᾶξιν τοῦ προγράμματος. Τὰ σημερινὰ, τὰ σύγχρονα προγράμματα τῶν Σχολείων πρέπει νὰ λάβουν νέαν μορφήν, διότι ἡ σύγχρονος φιλοσοφία εἶναι μιὰ φιλοσοφία τῆς ὑπάρξεως, τῆς ζωῆς καὶ τῆς οὐσίας, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ νεωτέρα Παιδαγωγικὴ εἶναι μιὰ παιδαγωγικὴ τῆς ζωῆς.

Τὰ σημερινὰ προγράμματα φαινομενικῶς μόνον προσανατολίζονται πρὸς τὸ παιδί πρὸς τὴν ἀτομικότητα τοῦ παιδιοῦ καὶ τὴν φύσιν του, ἐνῶ εἰς τὴν πραγματικότητα εἶναι προσσηρομένη πρὸς τὸ σχηματικὸν ὁμοίωμα τῆς καθιερωμένης Ἐπιστήμης.

Κάθε μάθημά του εἶναι προσανατολισμένον πρὸς ἓν ἐπιστημονικὸν σύστημα, καὶ ἐκ τούτου ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν ἀποφοίτησιν τῶν μαθητῶν ἐκ τοῦ Σχολείου, καὶ ὅταν ἀρχίσῃ νὰ πνέῃ ὁ πρῶτος ἀνεμὸς τῆς ζωῆς καὶ τῆς Κοινωνικῆς βιοπλῆς ἀρχίζουν νὰ ἀποβάλλουν τὴν Σχολικὴν σοφίαν καὶ γνῶσιν ποὺ μὲ τόσους κόπους καὶ μόχθους κατάφερε τὸ Σχολεῖον νὰ συσσωρεύσῃ εἰς τὸν νοῦν των.

Ἡ σύνταξις τῶν παλαιῶν ἀλλὰ καὶ σημερινῶν προγραμμάτων στηρίζεται εἰς πέντε λίαν ἀμφισβητησίμους προϋποθέσεις:

- 1) Ὅτι ἡ κατανόησις ἀκολουθεῖ ἀμέσως ἢ δύνανται εὐκόλως νὰ προστεθῇ εἰς τὴν γνῶσιν.
- 2) Ὅτι μὲ τὴν προσαρμογὴν τῆς ὕλης ἐξα-

σφαλίζεται ἐπίσης καὶ ἡ ἐξέλιξις τῶν δυνάμεων, (τὸ γνωτὸν ἀξίωμα) (Ἡ γνῶσις εἶναι δύναμις).

3) Ὅτι ἡ ὕλη ἀπ' ἑαυτῆς κέκτηται μορφωτικῆς ἀξίας.

4) Ὅτι ἡ ἐπιτυχία τῆς διδασκαλικῆς μορφωτικῆς ἐργασίας δύναται νὰ προσμετρηθῇ πρὸς τὸ ποσὸν τῆς ὕλης.

5) Ὅτι εἰς ἕκαστον πεδῖον γνώσεως θὰ ἡδύνατο νὰ γίνῃ ἐπιλογὴ ὁποσδήποτε ἀποιοῦ ἀπαρατήτου ὕλισκος.

Ἀηλαδή ἡ σύνταξις τοῦ προγράμματος ἐκυριαχεῖτο ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ τὸ ἀξίωμα τῆς ὕλης.

Ἐὰν ἐπιχειρήσωμεν μιὰν ἱστορικὴν ἀναδρομὴν τῆς προελεύσεως τοῦ Σχολείου καὶ τῆς συντάξεως τῶν προγραμμάτων του, θὰ πεισθῶμεν ὅτι τὰ προγράμματα του φέρουν ἀκόμη καὶ σήμερον τὰ χαρακτηριστικὰ σημεῖα τῆς πρώτης προελεύσεως των, καὶ τῶν παλαιῶν πολιτιστικῶν καταστάσεων τοῦ θητικισμοῦ.

Ἡ ἀρχαιότης εἶχεν τοποθετήσῃ τὸ κέντρον τοῦ βάρους εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ κόσμου, ὁ Μεσαίων εἰς τὴν ἰδέαν τῆς Θεότητος, καὶ οἱ νεώτεροι χρόνοι εἰς τὸ ὑποκείμενον. Τὸ ὅτι εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα ἐδιδάσκετο φιλοσοφία καὶ ῥητορικὴ, μουσικὴ καὶ ἀθλητισμὸς δὲν ἦτο τυχαῖο, ἀλλὰ βασικὴ ἀπαιτήσις τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἐποχῆς. Τὸ ὅτι τὸν Μεσαίωνα ἐδιδάσκοντο Θρησκευτικὰ πάλι δὲν ἦτο τυχαῖο, διότι τὰ μαθήματα ταῦτα εὐρίσκοντο εἰς ἀμεσον σχέσιν πρὸς τὰς φυσικὰς ἐνότητας τῆς ζωῆς.

Ἡ κυριαρχία ἐπὶ τρεῖς ἑκατονταετηρίδας τοῦ ὀρθολογισμοῦ, ὅστις εἶχεν παραιτηθῇ πάσης μεταφυσικῆς, καὶ ἡλπιζεν ὅτι ἡδύνατο νὰ κυβερνήσῃ τὴν ζωὴν μὲ τὰ ἐπὶ μέρους γεγονότα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, διεπότισεν τὰ προγράμματα μὲ ὕλην, καὶ ἡ ὁποία ὕλη ἀκόμη καὶ σήμερον δδίδει μορφὴν καὶ ἐκδήλωσιν εἰς τὰ προγράμματα, καὶ τὴν ἐν γένει λειτουργίαν τοῦ Σχολείου. Εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ ὀρθολογισμοῦ ὀφείλεται τὸ κολοσσαῖον φορτίον, καὶ τὸ παραγέμισμα τοῦ προγράμματος μὲ ὕλην, καὶ ἡ κατάταξις αὐτῆς εἰς μαθήματα, ἥτις ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν παρὰλυσιν καὶ νέκρωσιν τῶν ψυχικῶν δυνάμεων, καὶ τὴν ἀχμαλώσιν τῆς δημιουργικότητος. Μὲ τὰ παραγεμισμένα μὲ ὕλην προγράμματα, καὶ μὲ τὰ προγράμματα εἰς τὰ ὁποῖα διαλύεται ὁ συνολικὸς πολιτισμὸς εἰς μαθήματα, δὲν δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ὁ σημερινὸς σύγχρονος σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς, διότι εἰς τὸ βάθος ἴσεται μόνον τὸ ὕλισκος τῆς γνώσεως, καὶ ἐπὶ πλεον καταναλίσκονται πολλοὶ χρόνος διὰ τὴν ἀποτύπωσιν τῆς ὕλης, ἥτις μάλιστα δὲν εὐρίσκεται εἰς στενὴν σχέσιν καὶ συνάφειαν μεταξὺ τῆς. Ὡς ἐκ τούτου τὸ παιδί παραφορτώνεται ἀνεν βαρύνουσας ἀνάγκης, καὶ εἰς τὸ βάθος τῆς μορφωτικῆς προσπάθειας παραμένει πάντοτε τὸ ψυχικὸν κενόν.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς κατακτιήσεως τοῦ κόσμου νοσησαρχικῶς, καὶ τῆς κατατιμήσεως του

εἰς μαθήματα, ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἔλλειψιν μιᾶς ἐνιαίας καὶ ἀπρητισμένης μορφώσεως, καὶ ἡ ἔλλειψις ἀκριβῶς αὕτη, τὸν συγχρονισμὸν τῶν προγραμμάτων πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἐνότητος τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἐνότητος τῆς ζωῆς. Γεννᾶται ἤδη τὸ ἐρώτημα. Πὺς πρέπει νὰ διαμορφωθῇ τὸ ὠρολόγιον πρόγραμμα διὰ νὰ ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ παιδιοῦ καὶ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ συγχρόνου Σχολείου;

Θὰ προσπαθῶμεν νὰ ἀπαντήσωμεν εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο παραθέτοντας σχέδια προγράμματος ἐργασίας ἀλλὰ πρὶν ἐπιχειρήσωμεν τοῦτο θὰ διατυπώσωμεν γενικὰς τινὰς ἀπάνσεις περὶ τῶν ἀπαιτήσεων τῶν νέων προγραμμάτων.

Εἶναι ἀνάγκη εἰς τὴν σύνταξιν τῶν προγραμμάτων νὰ λαμβάνεται πρωτίτως ὑπ' ὄψιν τὸ παιδί, καὶ νὰ πληροῦται ἡ ψυχὴ του μὲ τὰς ἐκδηλώσεις, τοὺς νόμους καὶ τὴν συνοχήν τῆς παρουσίας πολιτιστικῆς καταστάσεως. Ἡ προσαρμογὴ τοῦ προγράμματος εἰς τὴν φύσιν τοῦ παιδιοῦ, τὰς βαθμίδας ἐξελίξεώς του, καὶ τὰ διαφέροντά του, εἶναι σήμερον ἀνάγκη ἐπιτακτικὴ. Καλύτερον διὰ σήμερον θὰ ἦτο νὰ μὴ συντάσσεται ὠρολόγιον πρόγραμμα λειτουργικόν, ἀλλὰ πρόγραμμα ἐλευθέρου τὸ ὁποῖον νὰ ἀφήνῃ εἰς τὸν διδ/λον ἐλευθερίαν κινήσεων.

Τοῦτο εἶναι ἀπαιτήσις τοῦ πολιτισμοῦ μας σήμερον ποὺ εἶναι πολὺ ρευστός, ἐν ἀντιθέσει μὲ τὰς παλαιότερας ἐποχὰς. Σήμερον ὁ πολιτισμὸς μόνον ρεεῖ καὶ διὰ τοῦτο ἐπιβάλλεται ἕνα πρόγραμμα μὲ γενικὰς κατευθύνσεις, καὶ τὸ ὁποῖον νὰ παραγεμίσῃ ὁ διδ/λος μὲ εὐκαιρικὰ θέματα, θέματα ἐκ τοῦ ἀμέσου περιβάλλοντος τοῦ μαθητοῦ, θέματα ποὺ συγκινοῦν τοὺς μαθητὰς τὴν δεδομένην στιγμὴν, τὴν στιγμήν ποὺ μόνον ὁ διδ/λος γνωρίζει πὺς δύναται νὰ ἐντυπωθῇ καὶ νὰ γίνῃ βίωμα τοῦ μαθητοῦ. Τὸ πρόγραμμα πρέπει νὰ ἐξυπηρετῇ τὴν ζωὴν, καὶ νὰ κάμνῃ τὸν μαθητὴν ὅταν βγαίῃ εἰς αὐτὴν ἱκανόν, νὰ προσανατολίζεται εἰς τὴν Κοινωνικὴν ζωὴν, καὶ δημιουργικὸν ἐργάτην τοῦ πολιτισμοῦ του, διότι ἡ σημερινὴ φιλοσοφία παραδέχεται ὅτι τὸ παιδί εἶναι ὅλο ζωὴ, ἡ ἀνάπτυξις του εἶναι ζωὴ, καὶ τὸ βλέμμα του εἶναι ἐστραμμένον πρὸς τὴν ζωὴν.

Χρειαζεται λοιπὸν τὸ πρόγραμμα νὰ στραφῇ πρὸς τὰς ἐνότητάς τῆς ζωῆς, ἄλλως δὲν ἐπιτυγχάνει τοῦ σκοποῦ του, καὶ δὲν εἶναι παράγων μορφωτικὸς.

Ἡ παράβλεψις τῆς ἀτομικότητος τοῦ παιδιοῦ ὑπὸ τοῦ προγράμματος, ἡ ὁμοιομορφία καὶ ἰσοπεδωτικὴ διδ/λία, ἡ διπλὴ ζωὴ τοῦ παιδιοῦ ἐντὸς τοῦ Σχολείου λόγῳ τοῦ προγράμματος, καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ, δὲν προσάγει τὸ πνεῦμα, δὲν καλλιεργεῖ τὴν ψυχὴν, δὲν ἐξυπηρετεῖ τὴν Κοινωνίαν καὶ τὸ ἀγαθόν.

(Μόνον ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀπὸ τὴν προσωπικότητά μου λέγει κάποιος παιδαγωγός, πορεῖ νὰ ἀφομοιωθῇ, καὶ μόνον αὐτὸ εἶναι γὰ μένα μορφωτικὸν ἀγαθόν. Μόνον ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐπιθυμῶ διὰ τὸν ἑαυτόν μου λόγῳ τῆς ἀξίας του, αὐτὸ θὰ ἀποβῇ ἕνα κομμάτι τῆς προ-

σωπικότητός μου. Μόνον αυτό το μορφωτικόν αγαθόν διατηρώ διαρκώς ή επί μακρόν χρόνον. "Όλα ά άλλα τά ξεχνώ και τά άπωθώ. Μόνον εκείνο, τδ όποιον είναι τόσον ζωντανόν μέσα μου, ώστε να μπορή να γίνη εκ νέου εκδήλωσης τής προσωπικότητός μου, μόνον αυτό είναι για μένα πλοής σημασίας).

Τελικόν έξωθεν και διά τής βίας εισαγόμενον, μηχανικώς άπομνημονεύμενον, και παραμένον διά την έσωτερικήν ζωήν του παιδιού, άνευ σχέσεως, είναι έστερημένον πάσης αξίας, είναι ψεύτικον, και θα τδ παρασύρη ό πρώτος άνεμος τής ζωής.

Είναι ανάγκη τδ πρόγραμμα να λαμβάνη υπ' όψιν τās φυσικάς σχέσεις μεταξύ μορφωτικού αγαθού και άτομου, να διαρθρωθή με φυσικάς ένότητας τής ζωής, διά να μήν όμοιάξη ή διδ)λία και κάθε μορφωτική προσπάθεια προς την εργασία του Σισύφου.

Η σύνταξις ένδς συγχρονισμένου προγράμματος εξαρτάται από ώρισμένα αξιώματα των όποιων τδ περιεχόμενον προσδιορίζεται από την έννοιαν και την σημασίαν τής μορφώσεως, από τούς σκοπούς που επιδιώκει αυτή, και από την ψυχικήν ιδιοσυστασίαν των έξελικτιζών βαθμίδων του παιδιού.

Τά βασικά αξιώματα, αί άρχαι αί όποια προσδιορίζουν την σύνταξιν ένδς προγράμματος είναι αί κάτωθι:

- 1) Η άρχή τής συγκεντρώσεως τής ύλης.
- 2) Η άρχή του παιδοκεντρισμού.
- 3) Η άρχή τής έλευθέρας πνευματικής εργασίας.
- 4) Η Πατριδογνωστική άρχή.
- 5) Η άρχή τής μορφωτικότητος και
- 6) Η άρχή τής χρησιμότητος.

Παραλλήλως προς τās άνωτέρω άρχάς ό ψυχολογικός παράγων κατά την σύνταξιν του προγράμματος, πρέπει να ίσταιται εις τδ κέντρον. Ο ψυχολογικός παράγων θα μάς βοηθήση να εξημενώσωμεν την πνευματικήν και ψυχικήν ανάπτυξιν του παιδιού, και να την φέρωμεν εις αντιπαράστασιν με τδ πρόγραμμα, την γενικήν συνοχήν και νομιμότητα τής φάσεως, και με τās δημιουργικάς δυνάμεις του.

Η σαφής γνώσις των δημιουργικών δυνάμεων του παιδιού, και ή αντιπαράστασις των και προσαρμογή των με τδ πρόγραμμα, άποτελεί βασικήν προϋπόθεσιν τής έποχής μας διότι μόνον τότε θα δύνανται τά παιδιά να λαμβάνουν ενεργόν μέρος εις την ύλην πνευματικήν και Κοινωνικήν κίνησιν τής έποχής των.

Πρόγραμμα με παράθεσιν πληθύνος μαθημάτων, άνευ συνοχής και έξαρτήσεως, δέον σήμερον να θεωρηται πνευματοκτόνον, και τδ άποτέλεσμά του είναι ή ήμισόρφωσις και ή ά-

πομάκρυνσις του από την ζωήν. Θα ήτο τρομερόν διά τόν επαγγελματία άλλά και διά τόν πάντα ένήλικα, εάν ήτο ύποχρεωμένοι να άσχολούνται έκάστην ώραν με διάφορα θέματα. Διά τά παιδιά όμως δεν πειράζει.

Αί άνάγκαι του παιδιού και ή συγκεντρώσις τής ύλης πρέπει να άποτελούν την βάση των προγραμμάτων διότι μία τάσις προς σύνθεσιν διατρέχει σήμερον την πνευματικήν, πολιτιστικήν και Κοινωνικήν ζωήν. Τδ πρόβλημα τής συγκεντρώσεως τής ύλης, δεν είναι μόνον πρόβλημα μορφής και είδους, αλλά είναι συγχρόνως και πρόβλημα μορφώσεως τής ψυχής και του νοϋ, διότι τδ άτομον είναι μία άδιαίρετος ένότης ήτις διασπάται και φθείρεται, εάν εις έκάστην ώραν διδ)λίας γίνεται άπότομος μεταπήδησις από την μίαν ύλην εις την άλλην.

Η συγκεντρώσις των μαθημάτων άνταποκρίνεται προς έναν φυσικόν τρόπον εργασίας, όστις επιζητεί να φέρη εις φώς μέσα εις μίαν πραγματικήν όντότητα, όλους τούς δυνατούς τρόπους τής σκέψεως και άπεικονίσεως.

Ο συγκεντρωτικός τρόπος μαθήσεως επιτρέπει εις τδ παιδί να εργάζεται εύκολότερον και να συλλαμβάνη, και να κατανοή καλύτερον.

Αντιθέτως ή μεταπήδησις εις διαφόρους κύκλους γνώσεων εις μικρόν χρόνον, δημιουργεί κόπωση, άπώλειαν χρόνου, και περισσότερον κίνδυνον έλλείψεως έποπτικής διεισδύσεως γνώρω από τά πράγματα, και συνεπώς και τής έσωτερικής βαθύτερας κατανόσεως.

(Η άγωγή του παιδιού διά τής συγκεντρωτικής ιδέας, λέγει ό Πεσταλότσι, προσανατολίζεται προς την αυτενέργειαν, τά παιδιά θέτουν τά ίδια προβλήματα τά όποια αιχμαλωτίζουν τόν νοϋν, την καρδίαν και τδ χέρι)!

Τδ πρόγραμμα λοιπόν έν κατακλείδι διά να είναι ύπηρετικόν τής ζωής και να έχη τās επιδράσεις του και πέραν του Σχολείου πρέπει:

1) Να ξεκινά και να λαμβάνη υπ' όψιν του τδ παιδί, τδ όποιον να προφυλάσση εκ τής σωματικής και πνευματικής κοπώσεως.

2) Να παρέχη εις τδ παιδί σοβαράς εύκαιρίας δημιουργικής εργασίας, και να καλλιεργή την ιδέαν του καθήκοντος.

3) Να προφυλάσση την ύγείαν του παιδιού, και να κρατά τδ ενδιαφέρον του άμείωτον ως προς την διδασκέαν ύλην.

4) Να επιτυγχάνη την εύρειαν έπεξεργασίαν και πλήρη άφομοίωσιν τής διδασκτέας ύλης, και να συνδυάζη τδ όφελιμον μετά του δυνατού, του εύχολου, του σαφούς και του ύγιους, και

5) Να επιτυγχάνη την ένωσιν και τόν συμβιβασμόν τής ύλης των διαφόρων μαθημάτων χωρίς ζημίαν αυτής.

Με την εύκαιρία τής ύποδοχής των μικρών μαθητών στην α' τάξη

Η ΔΙΔ)ΛΙΑ ΤΗΣ Α' ΑΝΑΓΝΩΣΕΩΣ ΜΕ ΤΗΝ ΟΛΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟ

Υπό ΝΙΚ. ΑΝ. ΓΑΚΙΔΗ, μετεκπαιδευθέντος διδ)λου

Είναι ή πρώτη μέρα του σχολικού έτους. Μπαίνω για πρώτη φορά στην τάξη για να «διδάξω». Είκοσι παιδιάκια κάθονται στα θρανία με σταυρωμένα τα χεράκια τους. Με κοιτούν φοβισμένα. Δεν μιλούν καθόλου. Κρατούν την άναπνοή τους και προσπαθούν να μαντέψουν ποιός είναι ό νέος δάσκαλός τους και πώς θα περάσουν στο καινούργιο περιβάλλον, στο όποιο τη στιγμή αυτή ζούν. Ένώ περίμενα δυνάμωμα τής παιδικής χαράς, του θάρρους των, άκρίνω στα προσωπάκια του τόν φόβο, τδ δισταγμό, τη συστολή. Αυτή, με λίγα λόγια, είναι ή κατάσταση των παιδιών μας, όταν πρωτοέρχονται στο Σχολείο. Έτσι την είδα εγώ τούλάχιστο στην πράξη και λυπήθηκα πολύ γι' αυτό.

Τά παιδιά, τά όποια γνώριζα και κατά την προσχολική τους ζωή, έχασαν τδ δυναμισμό τους, όταν ήλθαν στο Σχολείο. Γι' αυτό, άκριβώς, έπειδή είδα την δειλία και τόν φόβο, την έλλειψη του θάρρους και την σιωπή, που βασίλευε μέσα στην τάξη μου, πήρα θάρρος για να έφαρμόσω την όλική μέθοδο α' αναγνώσεως, γιατί αυτή, πιστεύω άκράδαντα, είναι ή πιό φυσική και ταιριαστή στην παιδική ψυχροσύνηση και χαρίζει χαρά και εύχαρίστηση στα παιδιά.

Για να δώσω, λοιπόν, χαρά στα παιδιά μου, μαζί με τά άλλα μέσα, που χρησιμοποίησα, έβαλα σ' ένεργείαν και την Όλική μέθοδο. Νά ποιά είναι ή έφαρμογή της στην τάξη μου: Τδ αναγνωστικό ύλικό τδ δγάζουν τά ίδια τά παιδιά μέσα από τη ζωή τους και τόν κόσμο τους τόν παιδικό, με δική τους πρωτοβουλία και αυτενέργεια. Οι πρώταίσις άντικαθερπίζουν ένα κομμάτι από τη ζωή τους. Πλουσιώτατες είναι οι άφορμές, που μάς δόθηκαν. Η πρώτη «πρόταση», που δγίκε από τη ζωή μας είναι «Νερ ό». Έγινε έπιθεώρηση για καθαριότητα. Μιλήσαμε για τη σημασία της. Στο τραπέζι επάνω ύπηρχε ένα κύπελλο με νερό. Στόν πίνακα ύπηρχε ζωγραφισμένη μία βρύση άνοιχτή, από την όποία έτρεχε νερό και από κάτω ήταν γραμμένη ή φράση «Νερ ό». Τά ίδια τά παιδιά έβγαλαν τη φράση αυτή. Μ' αυτήν άπασχολήθηκαν όλόκληρη την έβδομάδα. Είναι ή πρώτη φράση και βαδίζαμε άργά. Αφού τά παιδιά, όλα μαζί και ένα — ένα χωριστά, την πρόφεραν πολλές φορές, ύστερα έπικολλήθηκε στη μόνιμη θέση της. Τά παιδιά και πάλι, σε χορό και κατά μόνας, την πρόφεραν.

Υστερα μοιράσθηκαν και οι άτομικές καρτέλλες. Πρέπει να σημειωθή, ότι έκτός από τη μία, τη γενική καρτέλλα, ύπάρχουν και οι άτομικές και τδ κάθε παιδάκι έχει τδ κουτάκι του, μέσα στο όποιο βάζει τις καρτέλλες του. Όλα τά παιδιά, τδ καθένα χωριστά και πάλι, έδιάβασε τδ «διβλιαράκι» του, που ύπάρχει μπροστά του. Τις πρώτες μέρες τά μισά παιδιά χρειαζόνταν όλόκληρη τη διδασκτική ώρα για να γράψουν μία φορά μόνο τη φράση «Νερ ό». Τά άλλα δεν κατάρθωσαν να τη γράψουν. Κι' αυτά, που την έγραφαν, είχαν μία τελείως ύπουτυπή γραφή. Είναι αυτονόητο, ότι τά παιδιά προτού πιάσουν τδ μολυδάκι στο χεράκι τους για να γράψουν τη φράση, πρώτα την έσχημάτισαν με πλαστιλίνη πολλές φορές. Αφού έγινε επανειλημμένως ό έλεγχος επάνω στην πλαστιλίνη, τότε προτρέπονται τά παιδιά να δγάλουν τά τετράδιά τους και να «ζωγραφίσουν» ό,τι βλέπουν μπροστά τους. Μερικά άρνούνται να γράψουν. Δεν τά πιέζω. Τά αφήνω έλεύθερα. Τά άλλα δοκιμάζουν. Όλα κάτι κάνουν. Τρία παιδιά έγραψαν όρθά τη φράση. Δύο έγραψαν αντί για Νερ ό Νρ ό. Δύο Ν-ε-ό, ένα Νρ ε και άλλα δύο έγραψαν Νερ ό ο. Έτσι πέρασεν ή πρώτη έβδομάδα.

Η δεύτερη φράση, που δγίκε κι' αυτή μέσα από τη ζωή τους, είναι: «Η τάξη μας είναι ώραία». Τά παιδιά εργάζονται κατά τόν ίδιο τρόπο κι' επάνω σ' αυτή τη φράση. Την προφέρουν πολλές φορές, άτομικά και όμαδικά, τη γράφουν με πλαστιλίνη πολλές φορές και στο τέλος τη γράφουν στο τετράδιο.

Κατά τόν ίδιο τρόπο έδγήκαν και έμπεδώθηκαν και οι άλλες φράσεις: «Η τάξη μας έχει ένα πίνακα», «Ο πίνακας είναι μαύρος», «Ο σχολικός κήπος», «Χθές έβρεξε πολύ», «Τά φύλλα κιτρινίζουν», «Τά χελιδόνια έφυγαν», «28η Οκτωβρίου», «ΟΧΙ», «Ζήτω ή Ελλάδα», «Κάνει κρύο», «Φόρεσε τδ παλτό σου», «Έπληγασε στην Έκκλησία», «Ο ταχυδρόμος έχει γράμματα», «Είμαι καθαρό παιδί», «Έλα εδώ» κ.λπ.

Σιγά - σιγά οι φράσεις έγιναν πολλές και έτσι τδ ύλικό έγινε πλούσιο... Τά παιδιά τώρα κατάλαβαν λίγο τδ μηχανισμό της εργασίας. Προσπάθησα στην πέμπτη φράση να τά κάνω να γράψουν τη φράση: «Ο σχολικός κήπος» από μνήμης. Τά πιό πολλά παιδιά δεν κατάφεραν πάρα πολλά πράγματα. Δύο έγραψαν όρθά τη φράση. Πέντε έγραψαν

«Ο σχολικός κήπος» και τρία δὲν κατάρθωσαν νὰ τὴν γράψουν σχεδὸν καθόλου.

Μέρα μετ' ἡμέρας αὐξάνει τὸ ὕψος. Γιὰ νὰ ἐμπειδωθῇ καλύτερα ἢ διδαχθεῖσα ὕλη καὶ νὰ γίνῃ πρὸς χαροῦμενος ὁ ὅλος μηχανισμὸς τῆς ἀναγνώσεως σκέφθηκα, ὅτι πρέπει ἡ ἐργασία νὰ συνυφανθῇ καὶ μετὰ διάφορα ἀναγνωστικὰ παιχνίδια. Νὰ λάβῃ παιγνιώδη μορφή, ποὺ ταιριάζει στὴν παιδικὴ φύση. Ἦδη εἶναι καιρὸς. Καθημερινῶς παίζονται στὴν τάξη μου παιχνίδια. Ὅταν μπαίνω στὴν τάξη τὰ παιδιά φωνάζουν χαρούμενα: Κύριε, νὰ παίξωμε. Νὰ παίξωμε τὸν ταχυδρόμο, τὸ μυστικό. Τὰ περισσότερα εἶναι παιχνίδια δικῆς μου ἐπινοήσεως. Πόσο ὑπέροχο εἶναι νὰ δλέπῃ κανεὶς τὶς μικρὲς αὐτὲς ἀγνὲς ψυχὰς νὰ παίζουν ξέγνοιαστα, καὶ τὸ σπουδαιότερο νὰ μαθαίνουν νὰ διαβάσουν ἀβίαστα καὶ φυσικά. Φωνάζουν καὶ γελοῦν. Πιστεύουν ὅτι παίζουν, καὶ τὸ πιστεύουν ἀπόλυτα, ἐνῶ μαθαίνουν ἀνάγνωσι. Παίζωμε τὸν ταχυδρόμο. Ἐγὼ τὴν σφυρίχτρα καὶ μιμοῦμαι τὸν ταχυδρόμο. Τούτσιου! Τούτσιου! Τούτσιου! Κι' αὐτὰ τρέχουν ὅλα μετὰ τὴν χαρὰ καὶ τὸ γέλιο ζωγραφισμένα στὰ προσωπίκια τους. Μετὰ τί ὄρεξη καὶ μετὰ τί σκίρτημα χαρὰς παίρνουν τὸ γραμματάκι τους καὶ μετὰ πόση εὐχαρίστηση διαβάζουν! Ἀλλὰ καὶ μετὰ τί λαχτάρα περιμένουν τὴν ἄλλη μέρα νὰ ξαναπάρουν τὸ γραμματάκι τους γιὰ νὰ τὸ διαβάσουν ἀχόρταγα! Ἡ ἴδια ἐπιθυμία ἐπικρατεῖ καὶ ὅταν παίζονται καὶ τὰ ἄλλα παιχνίδια. Πόσο ὁμορφοὶ καὶ χαριτωμένοι εἶναι τὸ γέλιο τους, ὅταν παίζωμε τὸ «μπράβο» ἢ τὸ «μυστικό»! Καὶ μετὰ τί ὄρεξη καὶ εὐχαρίστηση παίζουν καὶ τὸ παιχνίδι τῶν «διαταγῶν»! Πόσο φυσικὴ καὶ παιδικὴ εἶναι ἡ μέθοδος αὐτὴ μετὰ τὰ ἀναγνωστικὰ τῆς παιδείας! Τὰ παιδιά μου θέλουν πάντοτε νὰ διαβάσουν. Τὸ διάβασμα τοὺς εἶναι ἡ πρὸς εὐχάριστη ἀπασχόληση. Ἀκόμη δὲν ἐφθάσαμε στὶς ἀναλυτικὸς συνθετικὰς ἐργασίας. Μέχρις ἐδῶ, ὅμως, μένω πολὺ εὐχαριστήμενος. Κάθε φορὰ, ποὺ γράφω στὸν πίνακα προσευχὰς γιὰ τὴν Δευτέρα τάξη, ὅλα σχεδὸν τὰ παιδιά τῆς Πρώτης τάξεως προθυμοποιοῦνται νὰ τὶς γράψουν κι' αὐτά. Τὴν πρωτὴν προσευχὴ, ποὺ τὴν ἔβγαλαν τὰ ἴδια τὰ παιδιά, τὴν ἔγραψε καὶ ἡ Πρώτη τάξη. Πέντε παιδιά τὴν ἔγραψαν

ὁρθά, τέσσερα τὴν ἔγραψαν μετὰ μικρὰ λάθη καὶ μόνον ἓνα κοριτσάκι ἀρνῆθηκε νὰ τὴ γράψῃ. Οὔτε καν ἐπιχείρησε. Ἀργότερα τὶς ἄλλες προσευχὰς τὸ εἶδα νὰ προσπαθῇ νὰ τὶς γράψῃ καὶ τελικὰ διαπίστωσα, ὅτι σχεδὸν τὸ κατάρθωσα.

Γενικὰ τὰ ἀποτελέσματα αὐτὰ μετὰ κατὰ πλῆρουν. Εὐελπιστῶ ὅτι καὶ ἀργότερα, στὶς ἀναλυτικὸς συνθετικὰς ἐργασίας, θὰ σημειωθῇ ἡ ἴδια ἐπιτυχία καὶ πρόοδος, πράγμα τὸ ὁποῖο θὰ μετὰ κἀν πολὺ αἰσιόδοξο καὶ θερμὸτατο ὑποστηρικτὴ τοῦ συστήματος αὐτοῦ, ποὺ φέρει τὸ ὄνομα «Ὀλικὴ μέθοδος».

Δὲν θεωρῶ σκόπιμο νὰ κλείσω τὸ κεφάλαιο αὐτὸ χωρὶς νὰ ἀναφέρω καὶ τὶς παρακάτω παρατηρήσεις μου, ποὺ μοῦ ἔκαναν ἰδιαίτερη ἐντύπωση: Παρατήρησα ὅτι τὰ παιδιά γιὰ νὰ διαβάσουν μιὰ φράση περιφέρουν τὸ βλέμμα τους ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς φράσεως ὡς τὸ τέλος. Ὅπως δὲν ἀποτυχαίνει τὸ παιδί ἐκείνο, ποὺ καρφώνει τὸ βλέμμα του καὶ τὴν προσοχὴν τοὺς ἐπάνω σὲ ἓνα καὶ μόνον σημεῖο τῆς φράσεως. Τὰ παιδιά ἀναγνωρίζουν ἀμέσως τὶς φράσεις, ἐνῶ, ἀντίθετα, τὶς ἄλλες δυσκολεύονται νὰ τὶς ἀναγνωρίσουν. Μερικὰ παιδιά ἔκαναν λάθη, ὅταν ἔγραψαν μιὰ φράση, π.χ. «Ἡ τάξη μας εἶναι ὠραία», βλέποντας αὐτὴν ἀπὸ τὴν καρτέλλα ἢ ἀπὸ μνήμης. Νά, ὅμως, ποῖα εἶναι ἡ διαφορὰ, ποὺ παρατήρησα. Ἐνῶ στὴν ἀπὸ μνήμης γραφὴ τὰ λάθη δὲν μονιμοποιοῦνται, π.χ. ἓνα παιδί ἔγραψεν ἄλλοτε μὲν: «Ἡ τάξμας εἶναι ὠραία» καὶ ἄλλοτε: «Ἡ τάξη μας εἶναι ὠρα», στὴν ἄλλη γραφὴ, ὅμως, τὰ παιδιά ἔγραψαν τὴν φράση λαμβασμένα, κάνοντας πάντα τὰ ἴδια σφάλματα, π.χ. ἓνα παιδί ἔγραψε τὴν ἀνωτέρω φράση μέσα ἀπὸ τὴν καρτέλλα του ὡς ἐξῆς: «Ἡ τάξ μας εἶναι ὠραία». Καὶ εἶχε γεμίσει μιὰ σελίδα, κάνοντας τὸ ἴδιο λάθος.

Αὐτὲς γενικὰ εἶναι οἱ παρατηρήσεις μου, σχετικὰ μετὰ τὸ πρῶτο μέρος τῆς Ὀλικῆς μεθόδου, τὴν Ὀπτικὴν ἢ τὴν Ὀπτικὴν καὶ τὴν Ὀπτικὴν. Ἀλλὰ φορὰ θὰ συνεχίσω μετὰ τὶς παρατηρήσεις μου ἐπάνω στὶς ἀναγνωστικὰς τῆς ἀνωτέρω μεθόδου.

ΝΙΚ. ΑΝ. ΓΑΚΙΔΗΣ

Προβλήματα συνεργασίας Σχολείου—Οικογενείας

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ, ΟΙ ΜΑΘΗΤΑΙ ΚΑΙ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

ὑπὸ κ. ΠΑΝΑΓ. ΗΛΙΑΔΗ

ΔΙΑΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΟΥΝ ΤΟ ΘΕΑΤΡΟΝ ΟΙ ΜΑΘΗΤΑΙ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Τὸ θέατρον ἀποτελεῖ διαρκὴ ἐστὶαν μορφώσεως καὶ σφυρηλατήσεως τῶν χαρακτήρων τῶν μαθητῶν τοῦ σχολείου. Οἱ παράγοντες τοῦ σχολικοῦ θεάτρου ἀφήνουν ἀνεξίτηλα τὰ ἴχνη ἐπὶ τῆς προσωπικότητος τῶν παίδων καὶ τῆς ψυχικῆς τῶν πνευματικῆς καλλιέργειας. Ἡ ὀρθὴ καὶ πολὺπλευρὴ ἀγωγή κάμνει τὸν παῖδα νὰ ἀντλήσῃ τοὺς ἠθικοὺς, καλλιτεχνικοὺς καὶ διανοητικοὺς χυμούς, οὓς προσφέρει τὸ σχολικὸν θέατρον καὶ τὸ τοιοῦτον ὑπὸ τῶν διαφόρων ἐπαγγελματικῶν θιάσων παρεχόμενον. Ἡ παιδαγωγικὴ θὰ ἀκολουθήσῃ τὸν δρόμον, ὅστις θὰ εὐχαριστήσῃ τοὺς μαθητὰς χωρὶς χωρὶς νὰ τοὺς ταλαιπωρήσῃ καὶ θὰ κάμνῃ τὰς ψυχὰς τῶν εὐγενεστάτων καὶ χαριεστάτων πρὸς τὸ ὄρθον Ἑλληνοχριστιανικὸν ἰδεώδες. Ἡ ἀγωγή θὰ εἶναι ἀβίαστη, ἐνῶ ἡ θεωρητικὴ διδασκαλία πλειστάκις διοχετεύεται βεβαιασμένη καὶ συντελεῖ εἰς τὸ νὰ μὴ ἔχουσιν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν οἱ μαθητὰ καὶ κουράζονται ἀνευ καλοῦ καὶ θετικοῦ ἀποτελέσματος. Πλειστάκις ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ ἐπιτύχωμε διὰ τῶν παραινήσεων νὰ τὸ κατωρθώσωμε διὰ τοῦ σχολικοῦ καὶ τοῦ ἐπαγγελματικοῦ θεάτρου, διότι τὸ θέατρον κεντρίζει τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν προσοχὴν, αἷτινες εἶναι βασικαὶ προϋποθέσεις διὰ τὴν ἐπιτυχίαν ἐκάστης συστηματικῆς καὶ ἀβίαστης ἀγωγῆς.

Μεταβαίνοντες οἱ μαθητὰ εἰς τὸ θέατρον ἱκανοποιοῦν ἓνα ἐκ τῶν παραγόντων τῆς μαθήσεως, ὅστις εἶναι ἡ περιέργεια καὶ συνεπὶς ἡθοπλαστικὰς τὰ μέγιστα ὀφελούνται. Τὸ κατάλληλον θεατρικὸν ἔργον ὁμιλεῖ εἰς τὰς ψυχὰς καλλιτεχνικῶς, πρακτικῶς, τὰς χαρῶποι καὶ τὰς πλημμυρίζει ἀπὸ συναισθήματα χαρὰς καὶ ἀγαλλιάσεως. Πάντοτε ἔχουσιν τὸν διακαὴ πόθον πρὸς μάθησιν καὶ πρέπει νὰ ἱκανοποιήσουν παντοτινῶς τοὺς τροφίμους ποὺ ζοῦν μέσα εἰς δικούς τῶν φανταστικούς κόσμους. Ἀντλοῦν οἱ παῖδες πάρα πολλά, ἅτινα θὰ χρησιμεύουν πρὸς καλλιέργειαν τῆς πείρας τῶν, διότι ἔχουσιν εὐεργετικὴν πείραν. Συνδυάζεται ἡ θεωρία μετὰ τῆς πράξεως καὶ φαίνονται αἱ ἐμπρακτικαὶ ἐνέργειαι τῶν μαθητῶν πρὸς κάθε τι τὸ ὁποῖον συμβατοῦν καὶ ποιοῦν.

Τὰ ἔργα ἅτινα ὁμιλοῦν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν τοὺς κάμνουν νὰ ἔχουν ὠραία αἰσθήματα καὶ νὰ πλέουν εἰς πελάγη εὐτυχίας, τὰ ὁποῖα χαρακτηρίζονται ὑπὸ ἀτμοσφαιρᾶς εὐλκρίειας καὶ ἀσφαλείας. Ἀναπτύσσεται εἰς

μεγάλον βαθμὸν τὸ αἶσθημα τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν συνάνθρωπον καὶ εἰς τὴν μετέπειτα ἐξωσχολικὴν ζωὴν προσφέρουν ἀνεκτιμήτους υπηρεσίας εἰς τοὺς διαφόρους τομεῖς τῆς πολιτιστικῆς δραστηριότητος. Πρέπει νὰ θεωρηθῇ τὸ θέατρον σὰν ἐορτὴ καὶ ὅταν δοθῶν αἱ παραστάσεις ἀπὸ ἐπαγγελματικῶν θιάσων, διότι τέρπει τὰς ψυχὰς καὶ τὸ πνεῦμα ὅπως ἀκριβῶς καὶ τὸ σχολικὸν τοιοῦτον. Διὰ τοὺς ὡς ἄνω ἐκτεθέντας λόγους ἐπιβάλλεται ἡ παρακολούθησις τῶν καταλλήλων θεατρικῶν παραστάσεων ὑπὸ τῶν μαθητῶν τοῦ σχολείου. Πλουτίζουν τὰς γνώσεις τῶν, λαμβάνουν καλλιτέρα τὸν πολιτισμὸν καὶ καταπραΰνουν τὰ αἰσθήματα τῆς δίψας τῶν πρὸς μάθησιν καὶ ἱκανοποίησιν. Ὡς ὁδηγὸν μας πάντοτε πρέπει νὰ ἔχομε τὸν παραμερισμὸν τοῦ ὕψους συμφέροντος χάριν τοῦ αἰσθήματος. Ὁ παῖς ζῇ ἀγωνίας καὶ λαχτάρας καὶ καταλαβαίνουμε κάπως καλλύτερα τὴν ψυχικὴν του κατάστασιν κατὰ πόσον εἶναι προετοιμασμένη καὶ πόσην ὑπομονὴν ἔχει διὰ κάτι τὸ ὁποῖον εἶναι σὰν πανηγύρι.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἑκάστος εἰδικὸς πρέπει νὰ βγάλῃ χρήσιμα πορίσματα. Φαίνεται καθαρὰ ὁ πλοῦσιος ἢ ὁ φτωχὸς αἰσθηματικὸς κόσμος ἐκάστου καὶ δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμε τὴν ἑκφρασὴν τῆς κοινωνικῆς ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον. Πρέπει νὰ παρακολουθήσῃ τὰς διαφόρους θεατρικὰς παραστάσεις οἱ μαθητὰ διὰ τοῦτο καὶ ὑποχρεωτικῶς ἐπιβάλλεται πλειστάκις ἡ παρακολούθησις τῶν ὑπὸ τῆς Πολιτείας, διότι εἶναι ἓνας τρόπος ἐκφράσεως τῆς κοινωνικῆς ἀγάπης.

Ἐκάστον ἔργον πρέπει νὰ ἔχῃ ποικιλίαν περιεχομένων καὶ νὰ εἶναι διδακτικόν. Ἡ σχολικὴ ζωὴ ἄνευ ἐορτῶν καὶ παραστάσεων θεατρικῶν ἔργων ὁμοιάζει μετὰ συνεχὴ ὁδὸν ἐρήμῳ ἄνευ ὁσέως. Ὅπως εἰς ἑκάστον ἄνθρωπον ὑπάρχει μεγάλο ἐνδιαφέρον διὰ θέματα ἅτινα ἀπασχολοῦν τὰ προβλήματά του, οὕτω καὶ οἱ παῖδες ἐν τῷ σχολείῳ χαίρουν διὰ τὰ θεατρικὰ ἔργα ἐκεῖνα, ἅτινα τέρπουν τὸν ψυχικόν, τὸν πνευματικόν καὶ τὸν ἠθικόν τῶν κόσμων. Εἴτε μικρὸν εἶναι τὸ ἔργον, εἴτε μεγάλον, ὁμιλοῦν καλλίτερα εἰς τὴν ψυχὴν τῶν διότι ἀμέσως καὶ οὐχ' ἐμμέσως κεντρίζουν τὸ ἐνδιαφέρον του. Δὲν πρέπει νὰ ἔχωμεν απαιτήσεις ὅσον ἀφορᾷ τὴν κριτικὴν διανοητικὴν δυνάμιν τῶν. Προκειμένου νὰ βλάψωμεν τὸ σῶμα διὰ τῆς κοπώσεως καὶ ἐν μέρει νὰ ὀφελώσωμεν τὸ πνεῦμα εἶναι καὶ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔλεγον οἱ πρόγονοί μας «νοῦς ὑγιής ἐν σώματι ἡγιεί. Τετράκις κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ διδακτικοῦ ἔτους ἐπιβάλλεται νὰ παρουσιάσουν οἱ μαθητὰ κωμωδίας. Ἀπαξ τῆς ἐβδό-

ΟΛΟΙ ΜΑΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΓΙΝΟΥΜΕ ΑΪΝΣΤΑΪΝ

Η περίπτωση ενός πανέξυπνου Γερμανόπουλου

Στην Γερμανία, στο Γκάρσιγκ, ζή ένα παιδί 13 χρονών. Λέγεται "Ελμαρ" Έντερ και μένει με τους γονείς του, τα δύο αδελφία του και την αδελφή του. Είναι το πιο μορφωμένο παιδί στον κόσμο. Παρά την ηλικία του, σπουδάζει στο Ίνστιτούτο Γερμανικών Σπουδών Μάξ Πλάνκ. Αποτελεί φαινόμενο ιδιοφυίας, που δεν παρουσιάστηκε ποτέ άλλοτε στον κόσμο. Παρά το γεγονός ότι είναι 13 χρονών, το παιδί αυτό έχει τη συγκρότηση και τη διάνοια ενός έπιστήμονος με πλήρη μόρφωση και όλοι πιστεύουν ότι πρόκειται να γίνει ένας νέος Αϊνστάιν. Μπορεί να κάνει τους πιο δύσκολους υπολογισμούς, αναλύει τη θεωρία του Αϊνστάιν και όλων των μεγάλων ιδιοφυιών της επιστήμης και της σκέψης. Ο

μάδος επιβάλλεται να παρακολουθήσουν θεατρικήν παράστασιν ούτως ώστε όλοι αϊ ψυχικά ιδιότητες αρμονικώς να αναπτύσσονται. Υπερβολική καλλιέργεια και ανάπτυξις μιάς δεξιότητος εις βάρος της άλλης είναι επιζημία και άρνητική έπομένως. Διά της παρόδου του χρονικού διαστήματος, δυνάμεθα να αναθεσώμεν εις τους μαθητάς δραματικά έργα, διότι ή κριτική, πνευματική δύναμις των, προϋποθέτει ανάπτυξιν. Ουδέποτε όμως τραγωδίας, έπειδή θα έπιδράσουν δυσμενώς επί των συνεχώς αναπτυσσομένων νευρικού συστήματός των.

Μία από τας αρχάς του σχολείου εργασίας, είναι ή ανάθεσις συντάξεως έκ μέρους των μαθητών διαφόρων θεατρικών έργων, ήτινα βγαίνουν από την ιδικήν των ζωήν, και θα είναι εις θέσιν να τα παρουσιάσουν άριστα. Έάν δεν παρακολουθήσουν θεατρικάς παραστάσεις πώς θα καλλιεργήσουν τας συνθετικάς ικανότητάς των αρμονικώς μετά των τοιούτων αισθητικών ιδεωδών. Διά τούτο πιστεύω ότι πάντοτε δασκίς επιθυμούν οι μαθηταί πρέπει να παρακολουθήσουν και θεάτρον και κινηματογράφον. Οι παίδες θα διδασχθούν την τεχνικήν της δραματολογίας, ήτις άφού άφομοιωθή καλώς θα δώση πάντοτε έσωτερικήν δύναμιν εις έκαστον. Έκ των άνω έκτεθέντων βγαίνει το συμπέρασμα ότι αναπτύσσονται άρμονικώς από ψυχολογικής, πνευματικής, ήθικης, σωματικής και αισθητικής πλευράς οι μαθηταί εκείνοι, οίτινες άπολαμβάνουσι την ήδονήν ής ή πηγή δι' έκαστον ποιικίλλει. Αναπτύσσουν την φαντασίαν των και την ποιητικήν δύναμιν των, ήτις δύναται σιγά - σιγά να τους έμπνεύση.

Π. ΗΛΙΑΔΗΣ

μικρός "Ελμαρ" Έντερ μιλεί για τις θεωρίες του Αϊνστάιν σαν να πρόκειται για οικεία θέματα, με μιά άπλόητητα και φυσικότητα που οι μεγαλύτεροι μαθηματικοί της Γερμανίας μένουν έκπληκτοι.

Ο "Ελμαρ" έμφανίστηκε για πρώτη φορά στο Πανεπιστήμιο του Έρλαγκεν και έδωσε διάλεξη για τη θεωρία περί σχετικότητας του Αϊνστάιν. Ήταν τότε μόνον έννέα χρονών. Οι καθηγηταί που προσήλθαν για να τον ακούσουν, δεν έπίστευαν ούτε στα μάτια τους, ούτε στ' αυτιά τους. Κι' όμως, από τη συζήτηση που είχαν μετά τη διάλεξη, έμειναν κατάπληκτοι από την έτοιμότητα και τις συγκεκριμένες άπαντήσεις που έδινε ο μικρός "Ελμαρ" Έντερ.

"Ένα τέτοιο παιδί θα ήθελε να το έχη κάθε μητέρα και πατέρας στον κόσμο. Αλλά οι ιδιοφυείς είναι σπάνιες. Αυτό τουλάχιστον διδάσκει ή ιστορία. Κι' όχι μόνο είναι σπάνιες, αλλά συμβαίνει το αντίθετο, στις περισσότερες περιπτώσεις: Οι γονείς παραπονούνται ότι τα παιδιά τους δεν πηγαίνουν καλά στο σχολείο και ότι «δεν παίρνουν τα γράμματα».

Πολλά παιδιά, στενοχωριούνται, έπίσης, γιατί δεν μπορούν να καταλάβουν τα μαθήματα, δεν έχουν άφομοιωτική ικανότητα και δεν μπορούν να ανταποκριθούν στα καθήκοντά τους. Διαβάζουν άργά, δεν μπορούν να κάνουν μαθηματικές πράξεις και δείχνουν μιά καθυστέρηση άπέναντι στα άλλα παιδιά. Οι γονείς άποκοτούν έτσι ένα βάσανο, μιά μόνιμη πηγή στενοχωρίας και δυσανεκσίας.

Αλλά τί είναι αυτή ή ουσία στον έγκέφαλο που κάνει τον άνθρωπο πιο έξυπνο από τους άλλους και του παρέχει τη δυνατότητα να διακριθώ; Μπορεί ή έπιστήμη να παρέμβη και να αλλάξη τη σύνθεση του έγκεφάλου, ώστε να δώση τη δυνατότητα να γίνουν οι άνθρωποι πιο έξυπνοι;

Έκ πρώτης όψεως, θα θεωρηθώ ότι αυτό είναι έντελώς άδύνατο, ότι ή διαδικασία είναι έξαιρετικά δύσκολη και ότι ή εύφυια ή ή μειωμένη αντίληψη στον άνθρωπο είναι δώρο της φύσεως.

Αλλά οι έπιστήμονες έχουν άρχισει να πειραματίζονται και προς την κατεύθυνση αυτή, και πιστεύουν ότι θα μπορέσουν να ανταποκριθούν και στο καθήκον που έχει τεθή ήδη σ' αυτούς: Να κάνουν τους ανθρώπους πιο έξυπνους.

Αλλά τί είναι ή εύφυια και ποιές ουσίες

συντελούν ώστε να κάνουν έξυπνο έναν άνθρωπο;

Οι έπιστήμονες άρχισαν να μελετούν άρχικώς το φαινόμενο της μνήμης και κατόπιν μπόρεσαν να «βρουν μιά άκρη», προκειμένου να λύσουν τα προβλήματα, ή μάλλον το μυστήριο της εύφυας. Ανεκάλυψαν, λοιπόν, ότι ή μνήμη παρουσιάζει τρεις διαδικασίες: Είναι κατ' άρχην ή «σύλληψη» ενός γεγονότος ή έπεισοδίου από τον έγκέφαλο. Ακολουθεί ή «συγκράτησις» του γεγονότος αυτού στον έγκέφαλο και τέλος, ή χρησιμοποίησή του τη στιγμή που θα χρειασθώ. Όλοι οι άνθρωποι έχουν μνήμη. Όταν όμως θυμούνται γεγονότα, όχι τότε που τα χρειάζονται, τότε θα άποτύχουν στη ζωή τους.

Οι έπιστήμονες, από τις έρευνες που έκαναν, κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι μήμες του ανθρώπου συγκεντρώνονται σε όρισμένα έγκεφαλικά μόρια και ή «άποθήκευσή» τους γίνεται ουσιαστικώς στα μόρια που είναι γνωστά με τα άρχικά RNA. Ένας Σουηδός καθηγητής, που έκανε πειράματα σε ποντικούς, διεπίστωσε ότι τα μόρια RNA είναι περισσότερα και ότι έχουν έπέλθει μεταβολές σ' αυτά από τότε που άρχισε να «διδάσκειται» ο ποντικός.

Πριν από πέντε χρόνια, στο Πανεπιστήμιο της Καλιφορνίας, ο δόκτωρ Άλλαν Τζάκομπσον έκανε πειράματα σε ποντικούς και καβούρια. Συγκεκριμένα, άναψε ένα φώς και τους έμαθε να πηγαίνουν την ίδια εκείνη στιγμή σε ένα κουτί όπου ύπρχε τροφή. Τα καβούρια και οι ποντικοί είχαν λάβει μιά «έκπαίδευση», είχαν διδαχθώ κάτι, έμαθαν πώς τη στιγμή που άνάβει φώς πρέπει να προχωρήσουν προς το κουτί με την τροφή!

Ο δόκτωρ Τζάκομπσον κατόπιν έβγαλε από τον έγκέφαλο των ποντικών και των καβουριών τα μόρια RNA και τα διοχέτευσε σε ποντικούς και καβούρια, που δεν είχαν λάβει καμμία «έκπαίδευση» προηγουμένως. Τί προέκυψε; Αυτόι οι ποντικοί και τα καβούρια, χάρη στα μόρια RNA, που άπέκτησαν, αντιδρούσαν όπως και τα προηγούμενα, που είχαν διδαχθώ.

Έπομένως, ή μνήμη, ή νόηση, είναι κάτι που μπορεί να «μεταφερθώ», να εισαχθώ, από τον ένα έγκέφαλο στον άλλο. Άν, λοιπόν, υπάρξουν μόρια RNA, που εξασφαλίζουν τη νόηση και τη μνήμη, τότε, κάποια μέρα, θα μπορούσαν όλοι οι άνθρωποι να γίνουν έξυπνοι και να μη ξεχνούν ποτέ.

Αυτό όμως το πείραμα, που ίσως κάποτε να άδηγήση στην παροχή ουσιαστικής βοή-

θειας προς τους καθυστερημένους διανοητικά, ή σ' εκείνους που έχουν πάθει άμνησία, δεν πρέπει να μάς άδηγήση στο συμπέρασμα ότι κάποια μέρα δεν θα χρειάζεται ή έκπαίδευση και ή προσπάθεια για τη μόρφωση και ότι μερικές ένέσεις με μόρια RNA θα μάς κάνουν μορφωμένους και έξυπνους. Τί όμως θα μπορούσε να γίνει; Αυτά τα μόρια της μνήμης θα ήταν δυνατό να ένισχυθούν με τεχνητά μέσα, ώστε να λειτουργήσουν πληρέστερα, να έπιτρέψουν στον άνθρωπο να έχη περισσότερη μνήμη και να τον κάνουν πιο έξυπνο.

Άλλες προσπάθειες των έπιστημόνων άδηγήσαν σε μιά διαφορετική διαπίστωση: Ότι μιά ουσία είναι δυνατόν να καταστρέψη τη μνήμη ενός ανθρώπου. Η ουσία αυτή είναι ή πυρομυκίνη. Ο δόκτωρ Άγκράνωφ, του Ίνστιτούτου Έρευνής Ψυχικής Υγιεινής, στο Πανεπιστήμιο του Μίτσιγκαν, διεπίστωσε ότι με τη διοχέτευση της πυρομυκίνης στον έγκέφαλο ζώων, τα όποια είχαν «διδασχθώ» σε ώρισμένες στιγμές να κάνουν ώρισμένες ενέργειες, τίς ξεχάσαν.

Τα πειράματα αυτά προκάλεσαν κατάπληξη. Γιατί, αν μεταφερθούν και ισχύσουν για τον άνθρωπο, θα προκαλέσουν μερικά τρομερά περιστατικά: Μιά ιδιοφυία, παραδείγματος χάρη, ο Γερμανός έμπειρογώνμων για τους πυραύλους δόκτωρ φν Μπράουν, θα είναι δυνατόν να άχρηστευθώ και να ξεχάση τίς γνώσεις που έχει...

Έπειδή, όμως, ή έπιστήμη άποβλέπει σε θετικά άποτελέσματα, γι' αυτό τείνει πάντοτε στην ένίσχυση της μνήμης και, έπομένως, και της διανοητικότητας των ανθρώπων. Πειράματα σε γέροντες έκανε ο δόκτωρ Κάμερον, διευθυντής του Ίνστιτούτου Ψυχιατρικής στο Πανεπιστήμιο Μάκ Τζιλ του Μόντρεαλ. Ο δόκτωρ Κάμερον, έδοκίμασε μιά νέα χημική ουσία, την Κάυλερτ, που παρασκευάζεται με βάση το μαγνήσιο, και έπέτυχε άριστα άποτελέσματα. Ηλικιωμένα άτομα, που είχαν σοβαρή άπώλεια μνήμης, μπορούσαν να συνέλθουν, να άποκαταστήσουν τη μνήμη τους και να γίνουν τέλειοι άνθρωποι.

Το συμπέρασμα είναι ότι οι άνθρωποι μπορούν πλέον να βελτιώσουν τίς ικανότητές τους με τη συμπάρσταση της έπιστήμης και να γίνουν πιο έξυπνοι. Τώρα γίνονται προσπάθειες, ώστε με την έπιστημονική παρέμβαση να αλλάξη ή ικανότητα του έγκεφάλου, δηλαδή να βελτιωθώ περισσότερο. Και είναι βέβαιο ότι αν το έπιτύχη αυτό, ίσως μπορέσουμε κάποτε να έχουμε μιά κοινωνία, χωρίς ήλιθιους και χωρίς άτομα μειωμένης αντίληψης.

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΩΝ ΣΤΗ ΔΙΑΣΩΣΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Υπό κ. Ι. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ

Διευθυντοῦ Συντάξεως τῆς «Νέας Ἑλληνικῆς Ἑγκυκλοπαιδείας»

Οἱ περιφημὲς ἀλεξανδρινὲς ἐκδόσεις θεωροῦνται, ὅτι παραδίδουν τὴν μορφήν τῶν ἀρχαίων κειμένων. Γὰρ αὐτό, ὅταν λέμε, ὅτι ἕνα κείμενο μᾶς παραδίδεται σὲ καλὰ χειρόγραφα, ἐννοοῦμε, ὅτι αὐτὰ πλησιάζουν πολὺ τὶς ἐκδόσεις τῶν Ἀλεξανδρινῶν φιλολόγων.

Ἐπειδὴ συνήθως δὲν γνωρίζομε τί παραδίδαν πρὶν τὶς ἀλεξανδρινὲς ἐκδόσεις, ἡ κριτικὴ ἀποκατάσταση τῶν κειμένων ἀποσκοπεῖ στὴν εὑρεση τοῦ τύπου, ποὺ περιεῖχε ἡ ἐκδοσις τῆς Ἀλεξανδρείας.

Ὅσον περισσότερα χειρόγραφα σώζονται γιὰ τὸ ἴδιο κείμενο, τόσο πὺλ καλὴ μπορεῖ νὰ γίνῃ ἡ ἀποκατάστασις τῆς ἀλεξανδρινῆς ἐκδόσεως. Στὴν περιπτωσὶ μάλιστα, ποὺ παραδίδουν τὸ κείμενο καὶ οἱ πάπυροι, τότε εἶναι ἀκόμη πὺλ εὐνοϊκὲς οἱ συνθήκες γιὰ νὰ πλησιάσουμε στὸ κείμενο τῶν Ἀλεξανδρινῶν.

Ὁ φιλόλογος, κατὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἐνὸς κειμένου, βοηθεῖται σημαντικὰ ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ ἐπιγραφῶν. Ἐπιγραφὲς σύγχρονες τῶν πὺλ παλιῶν ἔργων σπανίζουν. Ἰδιαιτέρη ἀξία εἶναι εὐνόητο ὅτι ἔχουν οἱ ἐπιγραφὲς ἐκεῖνος, ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὸν τόπο τοῦ κειμένου.

Καὶ στὴν περίπτωσιν τῆς τοπικῆς καὶ χρονικῆς σύμπτωσης ἐπιγραφῶν καὶ κειμένων τὰ πράγματα δὲν εἶναι εὐκόλα. Ἀλλὰ εἶναι ἡ διάλεκτος τῶν ἐπιγραφῶν καὶ ἄλλη τῶν κειμένων. Οἱ ἐπιγραφὲς ἔχουν συνταχθῇ στὴν τοπικὴ διάλεκτο, ἐνῶ ἡ γλῶσσα τῶν κειμένων εἶναι γενικώτερη. Οἱ μετρικὲς ἐπιγραφὲς ἔχουν γλῶσσα διαφορετικὴ ἀπὸ ἐκείνην τῶν ἄλλων ἐπιγραφῶν.

Γὰρ αὐτὸ ὁ ἐκδότης τῶν κειμένων καταφεύγει στὴν Γλωσσολογίαν καὶ τὴν Μετρικὴν, ποὺ θὰ τὸν βοηθήσουν νὰ λύσῃ ἕνα σωρὸ προβλημάτων.

Στὴν πραγματικότητά, ὅμως, δὲν εἶναι δυνατόν ποτε νὰ ἔχουμε ἕνα ἀξιόπιστο μέσο γιὰ τὴν ἀσκήσιν τῆς κριτικῆς τῶν παλαιότερων κειμένων. Ἡ ἀξιόπιστία, ἄλλωστε, τῶν χειρογράφων, ὅπως εἶναι φυσικόν, κατὰ κύριο λόγον ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὶς περιπέτειες τῆς παράδοσιν τῶν κειμένων κατὰ τὴν προαλεξανδρινὴν ἐποχὴν.

Οἱ πάπυροι, ποὺ ἔχουν μέχρι σήμερα ἀνακαλυφθῇ, εἶναι γραμμένοι στὰ διάφορα στάδια τῆς αἰγυπτιακῆς γλώσσας: Τὴν ἱερογλυφικὴν, τὴν ἱερατικὴν, τὴν δημοτικὴν καὶ τὴν κοπιτικὴν, στὴν ἐβραϊκὴν καὶ ἀραμαϊκὴν, στὴν συριακὴν, τὴν ἀραβικὴν, τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν λατινικὴν. Τὴν ἑλληνικὴν Φιλολογίαν ἐνδιαφέρουν κυρίως οἱ πάπυροι, ποὺ εἶναι γραμμένοι στὶς δύο τελευταῖες γλώσσες.

Γιὰ πρώτη φορὰ βρέθηκαν πάπυροι τὸ 1752 στὴ βιβλιοθήκην τῆς «προαστικῆς ἑπαυλῆς» στὸ Ἡράκλειο τῆς Ἰταλίας. Ἀνέρχονται σὲ 1803 καὶ περιεῖχαν ἔργα τῶν Ἑπαικουρίων.

Ἡ χώρα, ὅμως, ἡ ὁποία διατήρησε κάτω ἀπὸ τὸ ξηρὸ ἔδαφός της τὴν μεγαλύτερη ποσότητα παπύρων, εἶναι ἡ Αἴγυπτος. Τὸ 1778 ἀνακαλύφθηκε στὸ Φαγιούμ ὁ γνωστὸς μὲ τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου τοῦ ἐκδότη πάπυρος τοῦ SCHOW. Στὶς ἀρχὲς τοῦ δέκατου ὀγδοοῦ αἰῶνα ἔγιναν ἀνακαλύψεις παπύρων (πολεμεικῆς ἐποχῆς), ποὺ συνεχίσθηκαν ὡς τὰ μέσα τοῦ περασμένου αἰῶνα. Στὸς παπύρους αὐτοὺς περιέχονταν ἀξιόλογα ἔργα, ὅπως ἡ ραμψιδία «Ω» τοῦ Ὀμήρου, 6 λόγοι τοῦ ῥήτορα Ὑπερίδου, ἕνα παρθένιο (λυρικὸ χορικὸ ἄσμα) τοῦ Ἀλκιμάνα κ.λπ.

Τὸ 1896—1897 ἔγιναν στὰ νότια τοῦ Φαγιούμ παπύρους τοῦ 3ου αἰῶνα π.Χ., οἱ ὁποῖοι περιεῖχαν ἀποσπάσματα τοῦ «Λάχη» καὶ τοῦ «Φαίδωνα» τοῦ Πλάτωνα, τμήμα τῆς τραγωδίας τοῦ Εὐριπίδου «Ἀντιόπη» καὶ μερικὰ ἀποσπάσματα τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων. Τὸ 1890 τὸ Βρετανικὸ Μουσεῖο ἀγόρασε ἕνα δέμα παπύρων, ποὺ περιεῖχαν τὸν «Περὶ εἰρήνης» λόγο τοῦ Ἰσοκράτη, τὸν «Κατὰ Φιλίππου» λόγο τοῦ Ὑπερίδου, τὴν «Ἀθηναίων Πολιτείαν» τοῦ Ἀριστοτέλους κ.λπ.

Τὸ 1896—1890 ἔγιναν στὰ νότια τοῦ Φαγιούμ ἀνασκαφὲς ἀπὸ τὴν Αἰγυπτιακὴν Ἐρευνητικὴν Ἑταιρίαν, ποὺ ἔφεραν στὸ φῶς ἀξιόλογους παπύρους, οἱ ὁποῖοι δημοσιεύθηκαν στὴ σειρά: FATUM, TOWNS AND THEIR PAST. Οἱ ἀνασκαφὲς συνεχίσθηκαν στὴν Ὀξυρύνχο, ὅπου βρέθηκαν πάπυροι μὲ παιάνες καὶ ἄλλα ποιήματα τοῦ Πινδάρου, ἀποσπάσματα τοῦ Ἀλκαίου καὶ τῆς Σαπφούς, ἡ «Τηλεπύκλη» τοῦ Εὐριπίδου, οἱ «Ἰχθυεῖς» τοῦ Σοφοκλέους, ἀποσπάσματα τοῦ Αἰσχύλου.

Κατὰ καιροὺς βρέθηκαν καὶ ἄλλοι πάπυροι, ποὺ ἀγοράσθηκαν ἀπὸ τὸ Βρετανικὸ Μουσεῖο, τὸ Μουσεῖο Καίρου κ.λπ.

Νέες πηγὲς παπύρων παρουσιάσθηκαν τελευταῖα στὰ σπῆλαια τῆς Νεκρᾶς Θάλασσας στὴν Ἰουδαία. Οἱ πάπυροι αὗτοι ἔχουν κυρίως θεολογικὸ ἐνδιαφέρον. Ὅμως στὰ ὀρεῖνὰ ὑψώματα τῆς Νεκρᾶς Θάλασσας βρέθηκε μὴ δέσμη παπύρων, ποὺ περιεῖχαν ἐπιστολὲς στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐνὸς Σίμωνος Κόμπα, ἀρχηγοῦ Ἑβραίων πολεμιστῶν τὸ 2ου μ.Χ. αἰῶνα, ποὺ μάχονταν κατὰ τῶν Ρωμαίων.

Ἡ κριτικὴ ἀποκατάστασις τῶν κειμένων, γιὰ τὴν ὁποία μιλήσαμε ἤδη, προϋποθέτει τὴ γνώ-

ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΚΟΠΩΣΕΩΣ

Ὅλος ὁ κόσμος παραπονιέται σήμερον ὅτι εἶναι κουρασμένος. Ἀλλὰ τί εἶναι κόπωση; Αὐτὴν τὴν ἐποχὴν μὲ τὶς μεταβολὰς τοῦ καιροῦ, ποὺ καθένας δοκιμάζει μὴ δυσκολία προσαρμογῆς, λόγω τῶν αἰφνιδιαστικῶν καὶ συχνῶν μεταβολῶν τοῦ καιροῦ, ἐπιστήμονες κάθε εἰδικότητος, φυσιολόγοι, καρδιολόγοι, ψυχολογικοί καὶ ψυχίατροι πραγματοποιήσαν μὴ διάσκεψιν στὸ Παρίσι τὴν περασμένην ἑβδομάδα καὶ προσπάθησαν νὰ λύσουν τὸ μυστηριώδες φαινόμενον τῆς κοπώσεως.

Γιατί ὅμως ἡ κόπωση εἶναι μυστήριον; Γιατί ὑπάρχουν πολλὰς μορφῆς κοπώσεως. Μουσικὲς ἀπὸ αὐτὲς ἀρχίζουν καὶ γίνονται γνωστῆς. Παραδείγματος χάριν, ἡ κόπωση ποὺ νοιώθει κανεὶς ὅταν καταβάλλῃ μὴ ἐντατικὴ προσπάθεια. Ὁ ὁργανισμὸς ἔχει κουρασθῇ καὶ ἀφήνεται σὲ μὴ χαλάρωσιν, σὲ μὴ ἀνάπαυσιν. Περνᾷ, δηλαδή, ὁ ὁργανισμὸς μας ἀπὸ μὴ διαδικασίαν φυσιολογικὴν ποὺ ἡ ἐπιστήμη μπορεῖ νὰ τὴν μετρήσῃ καὶ νὰ τὴν καταγράψῃ. Αὕτῃ ἡ ἐργασία ὀνομάζεται ἐργογραφία. Ἀλλὰ ὅταν ἡ κόπωση εἶναι μεγάλη, τότε οἱ ἐπιπτώσεις εἶναι δυσάρεστες γιὰ τὸν ὁργανισμό μας. Πειράματα ἔγιναν σὲ ζῶα καὶ ἀπεκαλύφθη ὅτι ὕστερα ἀπὸ μὴ μεγάλη κόπωση, σχηματίζονται τοξικὲς οὐσίαι στὸν ὁργανισμό.

στὴ τῆς ἱστορίας τῆς χειρόγραφης παράδοσιν ἢ, ὅπως ἀλλιῶς λέγεται, τῆς «ἱστορίας τοῦ κειμένου», ἡ ὁποία παρακολουθεῖ τὴν τύχην τοῦ ἀπὸ τὴν πρώτη δημοσίευσή του κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἔως τὸν νεώτερον ἐκδότη. Ἡ κριτικὴ τότε, μὲ τὴν ἀντιβολὴ τῶν χειρογράφων, τὴν ἐπισήμανσιν τῶν κοινῶν γραφῶν καὶ ἰδίως τῶν κοινῶν σφαλμάτων τῶν χειρογράφων, τὰ κατατάσσει σὲ οἰκονόμους, βρῖσκει τὶς μεταξὺ τῶν σχέσεις καὶ προχωρεῖ στὴν ἀνακάλυψιν τοῦ ἀρχέτυπου κώδικα ἀνάμεσα στοὺς ὑπάρχοντες, δηλαδή τοῦ χειρογράφου ἐκείνου, ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέρχονται ὅσα ἄλλα διασώθηκαν, ἢ τὸ ἀναπαριστᾷ καὶ καταρτίζει ἔτσι τὸ λεγόμενον «στέμμα» τῆς χειρόγραφης παράδοσιν.

Ὅταν ὁ κριτικὸς ἐκδότης ἔχῃ στὴν διάθεσίν του καὶ πάπυρον μὲ τὸ κείμενον, τότε μπορεῖ νὰ ἐργασθῇ κατὰ ἰδεώδη τρόπον γιὰ τὴν ἀποκατάστασιν του.

Ἀλλοτε οἱ φιλόλογοι ἔδιναν μεγαλύτερη σημασίαν στὶς διορθώσεις τῶν κειμένων. Σήμερα, ἡ φιλολογικὴ κριτικὴ εἶναι περισσότερο συντηρητικὴ καὶ διατηρεῖ, ὅσο εἶναι δυνατόν, τὴν γραφὴν τῆς παράδοσιν. Πὺλ πολὺ τὴν ἐνδιαφέρει ἡ ἐρμηνεία τοῦ ἀρχαίου κειμένου.

Ἔτσι, ἡ Φιλολογία ἐξέφυγε ἀπὸ τὸν παλιὸν σχολαστικὸν τῆς χαρακτῆρα καὶ ἔγινε Ἐπιστήμη καθαρὰ ἐρευνητικὴ, μὲ συγκεκριμένα πνευματικὰ ἐνδιαφέροντα.

καὶ κατόπιν στίγματα στὸ δερμα. Οἱ γιατροὶ τὰ ὀνομάζουν στίγματα τῆς κοπώσεως.

Οἱ δυσκολίες γιὰ τὸν ὁργανισμό παρουσιάζονται μὲ τὴν λεγομένη νευρικὴ κόπωση, ἀπὸ τὴν ὁποία παραπονοῦνται ὅλοι οἱ ἄνθρωποι. Εἶναι τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς σημερινῆς ζωῆς, ἡ ὁποία ἔχει ἕνα ρυθμὸ ἐντατικόν, ἐπιθετικόν. Συγκεκριμένα, ἡ νευρικὴ κόπωση προκαλεῖται ἀπὸ τὸν θόρυβον, τὶς μεταφορές, τὴν μόλυνσιν τῆς ἀτμοσφαιρᾶς, τὰ συγκινησιακά σοκ, τὴν ἐπαγγελματικὴν ὑπερκόπωση. Οἱ γιατροὶ, πρὶν ἀπὸ καιρὸν ἐπεσήμαιναν τὶς δυσάρεστες συνέπειες αὐτῆς τῆς ἐκδηλώσεως στὸν ἀνθρώπινον ὁργανισμό καὶ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1966, στὸ Διεθνὲς Συνέδριον τῆς Ψυχολογικῆς εἶπαν ὅτι πρέπει νὰ γίνουν εἰδικὲς ἐρευνες καὶ νὰ ὑποδειχθοῦν συγκεκριμέναι συστάσεις καὶ συμβουλὲς γιὰ νὰ προληφθῇ τὸ κακόν. Δὲν σημαίωθηκε σημαντικὴ πρόοδος. Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ὅτι ἡ νευρικὴ κόπωση ὡδηγοῦσε πάνταν σὲ μὴ ὁργανικὴ ἀσθένεια καὶ συγκεκριμένως σὲ φυματίωσιν, διαβήτην, καρκίνον, ἀνεπάρκειαν τῶν ἐνδοκρινῶν ἀδένων καὶ τὴν λεγομένην ἀσθένειαν τοῦ Ἀντισσόν.

Αὕτῃ τῇ φορὰ στὸ συνέδριον τοῦ Παρισιῶ οἱ γιατροὶ περιωρίσθησαν σὲ διαπιστώσεις: Ἡ πὺλ βαρικὴ καὶ οὐσιώδης εἶναι ὅτι οἱ σημερινὲς συνήθειες ζωῆς ὡδηγοῦν στὴν νευρικὴ κόπωση καὶ ἐξ αἰτίας αὐτῆς παρουσιάζονται διάφορες ἀσθένειες, ὅπως αὐτὲς ποὺ προαναφέραμε. Ὁ Γάλλος ἐπιστήμιον δόκτωρ Πιερ Μπυγκάρ ἀνεκοίνωσε ὅτι τὰ 720 σὲ τῶν ἀσθενῶν, ποὺ ὑπέφεραν ἀπὸ νευρικὴ κόπωση, δὲν κατέστη δυνατόν νὰ θεραπευθοῦν μὲ τὰ καταπραῦντικά ποὺ ἔπαιρναν. Ἀντιθέτως, ἡ κατάστασίν τους ἔχει ἐπιδεινωθῇ.

Οἱ ἐπιστήμονες, ποὺ ἔλαβαν μέρος στὴν διάσκεψιν τοῦ Παρισιῶ, ἀνέφεραν ὅτι τὸ θέμα τῶν κοπώσεων θὰ πρέπει νὰ μελετηθῇ ἐπὶ πολὺ ἀκόμη, προκειμένου νὰ ὑπάρξουν ἀποτελέσματα. Ἡ ἐρευνὰ εἶναι δύσκολη, γιατί τὸ σώμα μας ποὺ κουράζεται, δὲν μπορεῖ νὰ ἐκφράσῃ τὴν κόπωσίν του καί, ἐπομένως, ὁ ἐπιστήμιον θὰ πρέπει νὰ τὴν ἀποκρυπτογραφήσῃ. Ἐχει παρατηρηθῇ ὅμως, ὅτι ἄτομα τὰ ὁποῖα ξυπνοῦν τὸ πρωῒ καὶ δὲν νοιώθουν εὐδιάθετα καὶ ἐκκοῦραστα, ἀλλὰ εἶναι ἄεφα καὶ νομίζουν πὺς ἐδούλευαν ὅλη τὴν νύκτα, περιέρχονται σ' αὕτῃ τὴν κατάστασιν κυρίως γιὰτὶ συναντοῦν μεγάλες δυσκολίες στὴ ζωὴ τους.

Εἶναι παρατηρημένο ἐπίσης ὅτι ἡ κόπωση συνδέεται μὲ τὴν αὐπνία, ποὺ ἔχει τὴν πηγὴν τῆς σπῆς βαθύτης ρίξης τοῦ ὑποσυνειδήτου. Ὁ ἄνθρωπος δὲν θέλει νὰ κοιμηθῇ γιὰτὶ θεωρεῖ ὅτι ἡ κατάστασιν τοῦ ὕπνου εἶναι κάτι ποὺ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸν θάνατον. Κάθε φορὰ ποὺ

ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΠΟΥ ΖΟΥΝ ΧΩΡΙΣ ΑΓΑΠΗ!

‘Ανατρέφονται χωρίς μητρική στοργή και γίνονται συναισθηματικά ανάπηροι. ‘Ελάχιστο τὸ ποσοστὸ τῶν καθυστερημένων, ἀνύπαρκτες ὅμως καὶ οἱ ἰδιοφυῆς

Στὰ τελευταία χρόνια ὁ θεσμὸς τῆς οἰκογένειας ἔχει γίνει ἀντικείμενο πολυποικίλων ἐπιθέσεων. Δὲν εἶναι λίγοι ἐκεῖνοι πού θεωροῦν τὸ οἰκογενειακὸ περιβάλλον, ὅπως εἶναι σήμερα στὶς δυτικές χώρες, ἐντελὼς ἀκατάλληλο γιὰ τὴν ἀνατροφή τῶν παιδιῶν καὶ υποστηρίζουν διάφορες ἰδέες δημιουργίας ἐξωοικογενειακοῦ περιβάλλοντος γιὰ τὴν ὑγιέστερη ἀνάπτυξή τους.

Τὸ σύστημα τῶν κιμπούτζ, τῶν ἀγροτικῶν κοινοβίων στὸ Ἰσραήλ, ἀποτελεῖ μιὰ ἀπὸ τὶς ὀργανωμένες προσπάθειες πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτή. Πολλὰ βιβλία ἔχουν γραφῆ γιὰ τὴν ζωὴ στὰ κιμπούτζ, καθὼς ἐπίσης καὶ γιὰ τὶς ἐκπαιδευτικές μεθόδους πού ἐφαρμόζονται ἀπὸ τοὺς Ἰσραηλινούς σ’ αὐτὰ τὰ κτήματα. Τὸ πιὸ πρόσφατο καὶ ἀσφαλῶς τὸ βαθύτερο ἀπὸ ἀπόψεως ἀναλυτικῆς ἐξετάσεως τῶν πραγμάτων κυκλοφόρησε στὸ Λονδίνο πρὶν ἀπὸ δέκα πέντε περίπου μέρες μὲ τὸν τίτλο «Τὰ παιδιά τοῦ Ὀνείρου». Συγγραφέως του εἶναι ὁ δρ Μπρόννο Μπέττελχαϊμ, ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ γνωστὸς σήμερα εἰδικούς στὸ θέμα τῆς ψυχολογίας τοῦ παιδιοῦ.

Ἐδῶ καὶ χρόνια ὁ δρ. Μπέττελχαϊμ εἶναι διευθυντὴς τῆς ὀρθογονικῆς σχολῆς τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Σικάγου καὶ τὰ συγγράμματά του ἐπὶ θεμάτων ὀρθογονικῆς Πσχετικά δηλαδή μὲ τὴν θεραπεία τῶν ὀφειλομένων συναισθηματικῆς διαταραχῆς ψυχικῶν παθήσεων τῶν παιδιῶν— θεωροῦνται σήμερα κλασικά. Στὸ τελευταῖο του βιβλίο ὁ δρ Μπέττελχαϊμ, ἐξετάζει μὲ ἐξαιρετικὴ προσοχὴ καὶ εὐαισθησία τὴν θεωρητικὴ βάση τῶν κιμπούτζ καὶ μὲ πολλὴ ἀντικειμενικότητα προχωρεῖ σὲ μερικά σημαντικώτατα συμπεράσματα ὅσον ἀφορᾷ τὶς θετικές καὶ τὶς ἀρνητικές συνέπειες τῆς πολυετοῦς λειτουργίας τῶν κιμπούτζ στὸ Ἰσραήλ.

φθάνει στὰ σύνορα τοῦ ὕπνου, ἀντιδρᾷ καὶ ἀφυπνίζεται. Θέλει τότε νὰ διαβάσῃ κάτι γιὰ νὰ ἀποφύγῃ τὸν ὕπνο.

Οἱ ψυχολογικοὶ αὐτοὶ παράγοντες εἶναι τόσο σπουδαῖοι, ὥστε οἱ ἐπιστήμονες τείνουν νὰ πιστέψουν καὶ νὰ ἀποδείξουν ὅτι ἡ κόπωση εἶναι οὐσιαστικὰ μιὰ ψυχολογικὴ ἀσθένεια. Ἐπομένως, θὰ πρέπει νὰ θεραπευθῇ. Καὶ γιὰ νὰ γίνῃ αὐτό, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ὑπάρξῃ μιὰ κατανόηση μεταξὺ γιαιτροῦ καὶ ἀσθενοῦς. Ἰσως τότε ἡ θέση τοῦ τελευταίου βελτιωθῇ.

Τὰ κιμπούτζ, βεβαίως, δὲν εἶναι ἡ πρώτη προσπάθεια πού καταβλήθηκε στὸν τομέα τῆς «ομαδικῆς διαπαιδαγωγήσεως» τῶν παιδιῶν. Τὰ σοβιετικὰ κοινὸβία τῆς δεκαετίας 1920 καὶ οἱ ναζιστικὲς κατασκηνώσεις λίγο ἀργότερα ἀποτελέσαν σημαντικές ἀπώπειρες γιὰ τὴν διάσπαση τοῦ συμβατικοῦ θεσμοῦ τῆς οἰκογένειας.

Σήμερα, ἀρκετοὶ θεωρητικοὶ τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν ὑποστηρίζουν ὅτι οἱ στενοὶ δεσμοὶ πού δημιουργοῦνται στὰ πλαίσια μιᾶς οἰκογένειας ἐμποδίζουν σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴν δημιουργία μιᾶς συμπαγούς κοινωνίας. Πιστεύουν ὅτι ἡ οἰκογενειακὴ ζωὴ ἐνισχύει τὴν προσωπικὴ πλεονεξία τῶν ἀνθρώπων, προσδίδει μιὰ διαρκὴ κτητικὴ τάση στὶς σχέσεις τους, ἐνισχύει τὴν ροπὴ πρὸς τὴν δημιουργία περιουσίας καὶ δυνάμειν τὸ ἀνταγωνιστικὸ συναίσθημα πού ὑφίσταται μεταξὺ τόσο ἰδιωτῶν ὅσο καὶ κοινωνικῶν ὁμάδων. Πρέπει ἀκόμη νὰ σημειωθῇ ὅτι πολλοὶ ψυχολόγοι καὶ ψυχίατροι πιστεύουν ὅτι ἡ συνδυαστικὴ οἰκογενειακὴ ζωὴ ἔχει σὰν συνέπεια τὰ παιδιά νὰ εἶναι ἐκτεθειμένα στὴν ἐπιρροὴ πνευματικῶς ἀρρωστων, πολλὰς φορὲς γονέων, καὶ ἔτσι ἀποτελοῦν πρόσφορο ἔδαφος γιὰ τὴν δημιουργία καὶ ἀνάπτυξη σχιζοφρενικῶν καὶ ἄλλων, λιγώτερο σοβαρῶν ψυχικῶν διαταραχῶν.

Οἱ ἑξῆς, φανταχτερὰ ντυμένοι, ἀκούρευτοὶ νέοι πιστεύουν κι’ αὐτοὶ στὴν ἀνάγκη νὰ ἐξασθενήσουν οἱ καθιερωμένοι οἰκογενειακοὶ δεσμοί. Θεωροῦν τὴν οἰκογένεια πού βασίζεται σὲ ἕνα γάμο χωρὶς κανένα ὑπόσχεμα ἀγάπης σὰν ἡθοπλαστικὸ καὶ πουριτανικὸ θεσμό. Γιὰ τοὺς περισσότερους ἀπὸ αὐτοὺς ὁ δρόμος πρὸς τὴν ὑγεία καὶ τὴν ἐλευθερία ταυτίζεται μὲ τὴν ἐγκατάλειψη καὶ τὴν ταυτόχρονη καταδίκη τῆς οἰκογένειας καὶ ὅλων τῶν ἀναλόγων πρὸς αὐτὴν κοινωνικῶν θεσμῶν πού συμβάλλουν στὴν δημιουργία καὶ στὴν ἀνάπτυξη διαρκῶν αἰσθηματικῶν δεσμῶν.

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἐπικριτὲς τῆς οἰκογένειας πρόσκεινται μὲ συμπάθεια στὸ ἀκολουθούμενο σήμερα στὴν Κίνα καὶ στὴν Κούβα σύστημα κοινοβίων, ὅπου ἰδιαίτερη ἔμφαση προσδίδεται στὸ ζήτημα τῆς κατανομῆς τῶν εὐδυνῶν καὶ στὴν ἐπιδίωξη κατοχυρώσεως σταθερῶν καὶ παγίων κοινωνικῶν δεσμῶν.

Μιὰ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες δυσκολίες πού συναντοῦν οἱ εἰδικοί στὴν προσπάθειά τους νὰ προωθήσουν τὶς ἰδέες αὐτὲς στὴν οἰκογένεια τῆς δικῆς μας κοινωνίας βρίσκεται στὸ ὅτι δὲν ὑπάρχουν ἀντικειμενικοὶ παρατηρητὲς

πού νὰ εἶναι σὲ θέση νὰ προβοῦν σὲ μιὰ ἀνεξάρτητη μελέτη τοῦ προβλήματος ἀπὸ ὅλες τὸς ἀπόψεις. Ὅπως ὅμως καὶ νὰ ἔχουν τὰ πράγματα, τὸ σύστημα τῶν κιμπούτζ ἔχει μελετηθῇ μέχρι σήμερα ἐνδελεχῶς τόσο ἀπὸ Ἑβραίους ὅσο καὶ ἀπὸ μὴ Ἑβραίους πού συχνὰ ἀποδείχθηκαν ἐπικριτὲς, ἀλλὰ καὶ ὅπαδοι τῆς ἐφαρμοζομένης σήμερα στὸ Ἰσραήλ πολιτικῆς. Ὁ δρ. Μπέττελχαϊμ, Ἑβραῖος ὁ ἴδιος, ἐξετάζει τὸ πρόβλημα ἀπὸ ἕνα μὴ πολιτικὸ πρίσμα καὶ εἰδικώτερα ἐπιχειρεῖ νὰ ἀπαντήσῃ στὸ ἐρώτημα ἂν τὸ σύστημα τῶν κιμπούτζ ἐπιδρᾷ στὴν προσωπικότητα τῶν διαβιούντων στὰ Ἰσραηλινὰ αὐτὰ κοινὸβία.

Ἀφοῦ μελέτησε ἐπὶ χρόνια τὸ ὅλο ζήτημα, ὁ δρ Μπέττελχαϊμ ἔβρινε δύο περίπου μῆνες στὸ κιμπούτζ Ἀτίντ (πού σημαίνει στὰ ἑβραϊκά «μέλλον»), ἕνα ἀπὸ τὰ παλαιότερα καὶ τὰ πιὸ γνωστὰ κοινὸβία τοῦ Ἰσραήλ, πού ἱδρύθηκε τὸ 1932. Ἐπισκέφθηκε ἀκόμη πολλὰ ἄλλα κιμπούτζ καὶ συνμίλησε μὲ ἑκατοντάδες ἀτόμων, ὅλων τῶν κοινωνικῶν ὑποστάσεων. Ὅπως καὶ ἄλλοι μελετητὲς τῶν κιμπούτζ, ὁ δρ Μπέττελχαϊμ ἐντυπωσιάσθηκε πολὺ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι τὰ Ἰσραηλινὰ κοινὸβία διαμόρφωσαν ἕνα σύστημα γενικώτερης διαπαιδαγωγῆσεως τῶν παιδιῶν, πού εἶχεν σὰν συνέπεια μὲσα στὰ στενὰ χρονικά ὅρια μιᾶς καὶ μόνον γενεᾶς νὰ δημιουργηθῇ ἕνα διαφορετικὸ εἶδος ἀνθρώπου — «μιὰ νέα οὐσιαστικὰ προσωπικότητα».

Τὸ σύστημα τῶν κιμπούτζ ἀπέτελεσε μιὰ δραστηρικὴ πρώτη ἀπόκλιση ἀπὸ τὸν θεσμὸ τῆς συμβατικῆς Ἰσραηλινῆς οἰκογένειας. Δημιουργήθηκε ἀπὸ τοὺς ἱδρυτὲς τοῦ νέου Ἰσραήλ, οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ὁποίους προήρχοντο ἀπὸ πτωχὲς σχετικὰ συνοικίες τῶν μεγάλων πόλεων τῆς κεντρικῆς καὶ τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἐγκαταστάθηκαν στὴν Παλαιστίνη ἀποφασισμένοι νὰ ἀπομακρυνθοῦν ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερο ἀπὸ τὸ παρελθόν τους.

Στὴν νέα ἀντίληψη τῶν πραγμάτων στὸ Ἰσραήλ, κεντρικὴ θέση κατεῖχε ὁ ρόλος τῆς γυναίκας στὴν κοινωνία. Πρέπει ὅπωςδήποτε νὰ ἔχουμε ὑπ’ ὄψιν μας ὅτι οἱ νέοι Ἰσραηλῖνοὶ δὲν ἀπέδιδαν καμμία σημασία στὴν πνευματικὴ καὶ θρησκευτικὴ κληρονομία τοὺς σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁ ἁμαρτωλὸς Ἰουδαῖος εὐχάριστε προσευχόμενος κάθε μέρα στὸν Θεὸ πού τὸν ἔκανε ἄνδρα καὶ ὄχι γυναίκα. Ἐνῶ λοιπὸν πάντοτε στὴν ἱστορία τοῦ Ἰσραήλ οἱ γυναῖκες δὲν εἶχαν οὐσιαστικὰ τὴν εὐκαιρία νὰ ἐκφραστοῦν εἴτε πολιτικά, εἴτε καλλιτεχνικά, τὰ κιμπούτζ προσέφεραν στὴν γυναίκα μιὰ ζωὴ καινούργια, ἀνοικτὴ ἀπὸ κάθε ἀποψη καὶ μὲ ἴσα δικαιώματα ἀπέναντι τῶν ἀνδρῶν.

Τὰ κιμπούτζ κατὰ βάση διαφέρουν μεταξὺ τους. Ἐχουν ὅμως μερικά κοινὰ καὶ ἐνῆα χαρακτηριστικά, ὅπως εἶναι ἡ μὴ θρησκευτικὴ, μὴ πατερναλιστικὴ καὶ ἀντιμαρτυρική συγκρότησή τους. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐπιδιώκεται ἡ ἐξασθένηση τοῦ στενοῦ δεσμοῦ μη-

τέρας καὶ παιδιοῦ. Ἡ μητέρα ἔχει δικαίωμα νὰ κρατήσῃ τὸ νεογέννητο παιδί της κοντὰ της μόνο τὶς πρώτες τέσσερις μέρες μετὰ τὸν τοκετό. Τὴν πέμπτη, εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ τὸ παραδώσῃ στὸν παιδικὸ σταθμὸ τοῦ κιμπούτζ τῆς περιφέρειᾶς τῆς καὶ εἰδικώτερα στὶς φροντίδες μιᾶς βρεφοκόμου. Κάθε βρεφοκόμος ἀπασχολεῖται φροντίζοντας ἕνα μεγάλο σχετικὰ ἀριθμὸ παιδιῶν.

Παραδίδοντας τὸ παιδί της στὸ κιμπούτζ, ἡ μητέρα ἀποκτὰ αὐτόματα τὸ δικαίωμα νὰ παραμείνῃ στὸ κοινὸβιο αὐτό, νὰ ἐργάζεται στοὺς ἀγρούς ἢ νὰ μαγειρεύῃ στὴν κουζίνα. Μὲ κανένα τρόπο δὲν θὰ μπορούσε νὰ πῇ κάποιος ὅτι εἶναι «δεμένη μὲ τὸ σπίτι της», γιὰ τὴν κυριαρχία δὲν ὑπάρχει σπίτι, ὑπὸ τὴν καθιερωμένη τουλάχιστον ἔννοια τῆς λέξεως. Ἐπὶ πλέον, οἱ μητέρες ἔχουν δικαίωμα νὰ θηλάζουν τὰ παιδιά τους ἐπὶ ἑξῆς μόνο μῆνες μετὰ τὸν τοκετό — καὶ αὐτὸ στὰ πλαίσια τῆς προστάθειας πού καταβάλλεται γιὰ τὴν ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερο «φυσικὴ» ἀνάπτυξη τῶν παιδιῶν. Γιὰ νὰ μὴ δημιουργηθοῦν δεσμοὶ μεταξὺ μητέρας καὶ παιδιοῦ, σὲ πολλὰ κιμπούτζ δὲν ἐπιτρέπεται στὶς μητέρες νὰ κοιμίζον τὰ παιδιά τους τὰ βράδια.

Βασικά, ὅλα αὐτὰ τὰ μέτρα σκοποῦν ἔχουν νὰ μὴ αἰσθανθῇ στὰ κιμπούτζ ἡ μητέρα τὸ παιδί της σὰν κτήμα της καὶ γιὰ νὰ διασφαλισθῇ ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ἀνεξαρτησία της. Οἱ γυναῖκες τῶν κιμπούτζ δὲν θεωροῦν σὰν πρωταρχικὸ σκοπὸ τῆς ζωῆς τους τὴν ἀνατροφή τῶν παιδιῶν τους. Εἶναι ἴσα μέλη τοῦ κοινοβίου στὸ ὁποῖο ζοῦν καὶ ἐργάζονται, καὶ στὸ ὁποῖο ἀφιερώνουν ὅλη τους τὴν ἀφοσίωση. Ὅπως εἶπε ἕνας κιμπούτζνικ —κάτοικος κιμπούτζ— «τὰ κοινὸβία αὐτὰ δὲν κατασκευάσθηκαν γιὰ νὰ ἀνατρέφονται τὰ παιδιά, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀπελευθερωθοῦμε ἑμεῖς».

ΠΡΩΤΑ Η ΚΟΙΝΟΤΗΣ

Ἄλλη ἐπιδίωξη τῶν κιμπούτζ εἶναι ἡ προστασία τῶν παιδιῶν ἀπὸ τὶς συνέπειες τῆς κακῆς καὶ ὑπερβολικῆς στοργικῆς ἀφοσίωσης τῶν μαμᾶδων. Ἡ βρεφοκόμος τὰ φροντίζει χωρὶς νὰ κἀνῃ διακριθεῖς ἔτσι ὥστε τὰ παιδιά νὰ μετέχουν κατὰ τὸ ἴδιο ποσοστὸ στὴν στοργὴ τοῦ κιμπούτζ. Βεβαίως οἱ γονεῖς μποροῦν νὰ βλέπουν τὰ παιδιά τους καθημερινὰ καὶ ἐπὶ δύο ὥρες κάθε φορὰ, ἀμέσως μετὰ τὴν δουλειά τους. Αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι ἐπιδιώκουν νὰ τοὺς δώσουν τὴν ψευδαίσθηση τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς. Οἱ γονεῖς παραδέχονται ἀνεπιφύλακτα ὅτι ἡ θέση τῶν παιδιῶν τους δὲν εἶναι κοντὰ τους, ἀλλὰ κοντὰ στὰ ἄλλα παιδιά τοῦ κιμπούτζ.

Τὸ σύστημα αὐτὸ παρουσιάζει ὅραγε πλεονεκτήματα γιὰ τὴν ἀστική οἰκογένεια; Ὁ δρ Μπέττελχαϊμ τὸ δέχεται ἀνεπιφύλακτα. Ἄν ἀφήσουμε κατὰ μέρος τὶς καθαρὰ ἐμφυτεῖς ἱκανότητες τῶν παιδιῶν, θὰ δοῦμε ὅτι στὸ κάθε ἕνα ἀπὸ αὐτὰ παρέχονται οἱ ἴδιες ἀκριβῶς δυνατότητες ἐξελίξεως. Δὲν ὑπάρχουν ἄ-

ποδιοπομπαίοι και αυτό γιατί το κιμπούτζ αναλαμβάνει όλες τις ευθύνες όσον αφορά την παροχή ίσων ευκαιριών και δυνατοτήτων στα παιδιά, οποιαδήποτε και αν είναι τα ελαττώματα ή τα προτερήματά τους.

Τα παιδιά στα κιμπούτζ μαθαίνουν από πολύ μικρή ηλικία ότι η κοινότητα τους δίνει πολλά και γι' αυτό πρέπει και τα ίδια να προσφέρουν σ' αυτήν έξ' ίσου πολλά. Τελειώνουν το σχολείο σε ηλικία 18 χρονών, αλλά καθ' όλη την διάρκεια της στοιχειώδους και της μέσης εκπαίδευσής τους εργάζονται σε χειρωνακτικές δουλειές στους αγρούς και στα κτήματα.

Στα ίδια τα κιμπούτζ θα ήταν άδικο να πη κανείς ότι η τάξη επιβάλλεται δια της βίας. Λίγο ξύλο πέφτει και δεν παρατηρούνται πολλοί τσακωμοί μεταξύ των παιδιών. Έλάχιστοι κιμπουτζνίκοι πάσχουν από ψυχικές ασθένειες και τα σεξουαλικά έγκλήματα είναι ιδιαίτερα σπάνια. Δεν υφίσταται πρόβλημα όμοφυλοφιλίας, ενώ τα ναρκωτικά, μεταξύ των εφήβων τουλάχιστον, δεν έχουν διαδοθή καθόλου.

Τα παιδιά στα κιμπούτζ σπάνια έχουν το αίσθημα της ιδιοκτησίας για οποιοδήποτε αντικείμενο και τούτο γιατί τα παινίδια και τα ρούχα τους ακόμη ανήκουν στο κιμπούτζ και όχι σ' αυτά. Όσο για το αν παρατηρήσει ζήλεια ή οποιασδήποτε μορφής αθέμιτος ανταγωνισμός μεταξύ των παιδιών, θα πρέπει κανείς να αποφανθή με βεβαιότητα πως τίποτε τέτοιο δεν παρατηρείται. Οι ψυχιατρικές υπηρεσίες στα κιμπούτζ είναι από τις καλύτερες ώργανωμένες στον κόσμο και τα πνευματικώς καθυστερημένα παιδιά βρίσκουν ιδιαίτερη φροντίδα έτσι ώστε να αισθάνονται ότι αποτελούν αδιάσπαστα μέρη της κοινότητας στην οποία ζούν. Το ποσοστό των άποτυχημένων μαθητών είναι μικρότερο από ό,τι στις άλλες προοδευμένες χώρες του κόσμου και γενικά τα παιδιά δεν αποτελούν έδαφος για την εξάσκηση των οποιοδήποτε παραδόξων φιλοδοξιών των γονέων τους.

Σήμερα λειτουργούν 233 κιμπούτζ στο Ισραήλ, στο κάθε ένα από τα οποία διαβιούν από 60 έως και 2.000 άτομα. Συνολικά περίπου 83.000 Ισραηλινοί ζούν στα κιμπούτζ της χώρας τους, δηλαδή το 3 έως 4% του πληθυσμού του Ισραήλ. Πρέπει να σημειωθεί ακόμη ότι το 25% των Ισραηλινών θυμάτων του πολέμου των Έξι Ημερών ήταν κιμπουτζνίκοι, πράγμα που σημαίνει ότι τα κιμπούτζ ανατρέφουν νομιμόφρονες πολίτες και γενναίους πολεμιστές. Δεν θα πρέπει λοιπόν να εκπλησστεί κανείς που μόνο το 5% των παιδιών που γεννήθηκαν σε κιμπούτζ αποφασίζουν να εγκαταλείψουν τα κοινόβια στα οποία μεγάλωσαν και να εγκατασταθούν στον έξω κόσμο.

Έκ πρώτης όψεως βλέπουμε ότι το σύστημα των κιμπούτζ παρουσιάζει πολλά πλεονεκτήματα, και σημειώνει μεγάλη επιτυχία. Η επιτυχία όμως αυτή συνοδεύεται αναγκαστι-

κά από πολλά μειονεκτήματα, στα οποία ο δρ Μπέττελχαϊμ προσδίδει ιδιαίτερη έμφαση.

Βασικό επίχειρημα των επικριτών των κιμπούτζ είναι το γεγονός ότι τα ισραηλινά αυτά κοινόβια διαμορφώνουν κονφορμιστές, ανθρώπους δηλαδή που δεν τολμούν να άμφισβητήσουν τις τάσεις που διέπουν την κοινότητα στην οποία ζούν. Οι εναντιούμενοι στα κιμπούτζ υποστηρίζουν συγκεκριμένα, ότι οι κιμπουτζνίκοι είναι τόσο πολύ ταυτισμένοι με το σύστημα των κοινόβιων της χώρας τους, ώστε να μην είναι σε θέση να ξετάσουν τα πράγματα από ένα διαφορετικό πρίσμα. Πολύ λίγοι από τους κιμπουτζνίκους διαβάθουν έφημερίδες και περιοδικά που να υποστηρίζουν αντίθετες απόψεις από εκείνες μέσα στις οποίες μεγάλωσαν. Βασίζόμενοι στις διαπιστώσεις αυτές, δεν είναι λίγοι οι κοινωνιολόγοι και πολιτειολόγοι που υπογραμμίζουν ότι το σύστημα των κιμπούτζ καταπνίγει την ελεύθερη σκέψη και την ατομική πρωτοβουλία των πολιτών και επί πλέον δημιουργεί την έντυπωση στους κιμπουτζνίκους ότι η άσκηση οποιασδήποτε κριτικής αποτελεί αίρεση.

Οι κονφορμιστικές τάσεις στα κιμπούτζ είναι τόσο δυνατές ώστε ο δρ Μπέττελχαϊμ έγραψε ότι έλάχιστες προοπτικές υπάρχουν για «γόνιμες» σκέψεις και δημιουργικές πρωτοβουλίες. «Συγκεκριμένα», υποστηρίζει ο δρ Μπέττελχαϊμ, «στην μεγάλη τους πλειοψηφία οι κιμπουτζνίκοι διαβάθουν πολύ λίγα βιβλία άσχετα με εκείνα τα οποία είναι υποχρεωμένοι να διαβάθουν, και το αίσθητικό τους ενδιαφέρον για την τέχνη και την μουσική είναι περισσότερο στερεότυπο παρά πρωτότυπο και αυθόρμητο».

«Ζωή 15 ή 16 ετών σε ένα ενιαίο σύνολο ατόμων ίσων και χωρίς καμιά ατομική πρωτοβουλία», συνεχίζει ο δρ Μπέττελχαϊμ, «έχει λίγο - πολύ καταστήσει αδύνατη για τους κιμπουτζνίκους στην υιοθέτηση μίας στάσεως που να αποτελή έστω και μια μικρή απόκλιση της όρθοδοξης σκέψης του κοινόβιου τους. Έπί πλέον, δεν έχουν την παραμικρή έμπειρία για το πως είναι ή ίωή έξω από το κιμπούτζ».

Ο δρ Μπέττελχαϊμ συμπεραίνει, ότι οι κιμπουτζνίκοι δεν μπορούν να χαρακτηρισθούν σαν άτομα, αλλά σαν μέρη ενός συνόλου. Σε τελευταία ανάλυση, το σύστημα των κιμπούτζ εξαφανίζει το βασικό πλεονέκτημα της οικγενειακής ζωής, που είναι η ευκαιρία που παρέχεται στα παιδιά να σχηματίσουν μια τελείως δικιά τους προσωπικότητα, να επαναστατήσουν έναντι των γονέων τους και να δημιουργήσουν κάτι που να έχη την σφραγίδα της δικιάς τους προσπάθειας.

ΤΟΥΣ ΛΕΙΠΕΙ ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ

Το δεύτερο βασικό μειονέκτημα των κιμπούτζ είναι ότι δημιουργούν ανθρώπους που δεν είναι σε θέση να νοιώσουν πραγματικά και βαθιά τον έρωτα. Όπως τονίζει ο δρ.

Μπέττελχαϊμ είναι «συναισθηματικά αδιάφοροι».

Έξετάζοντας τα αίτια αυτής της συναισθηματικής στειρότητας των κιμπουτζνίκ, ο δρ. Μπέττελχαϊμ ανατρέπει στην παιδική τους ηλικία και υπογραμμίζει ειδικότερα ότι τα μικρά παιδιά στα κιμπούτζ δεν αντιμετωπίζονται με την φυσική μητρική τρυφεράδα, αλλά κατά τρόπο απρόσφορο και εκ των προτέρων λογικό προδιαγεγραμμένο. Θα πρέπει να φωνάξη πολύ την νύκτα ο μικρός κιμπουτζνίκ για να έρθη κοντά του ή βρεφοκόμος και άργότερα ή νηπιαγωγός και να τον παρηγορήσει για τον εφιάλτη που τον τρόμαξε. Μπορεί μάλιστα και να μην άκουση καθόλου τις φωνές του. Έτσι το παιδί στα κιμπούτζ σχηματίζει σιγά - σιγά την έντυπωση ότι η ζωή είναι κατά βάση απρόσωπη και χωρίς πολλές προσωπικές συγκινήσεις. Μαθαίνει να συγκρατεί τις παρορμήσεις του και να μην τολμά να ξεφεύγει από τα στενά όρια που του επέβλήθησαν. Όταν μάλιστα συνάψη κάπως στενότερες σχετικά φιλικές σχέσεις με κάποιον άλλον κιμπουτζνίκο, είναι βέβαιο ότι οι ύπολοιποι γνωστοί του στο κιμπούτζ θα ψυχραθούν άπεναντί του γιατί έχουν μάθει να μην εκτιμούν οποιαδήποτε συμπεριφορά δεν τείνει να θεωρηθεί σαν κάτι παραδεδομένο την πλήρη άφροσύνη προς το κιμπούτζ σαν σύνολο.

Σύμφωνα με την ψυχολογική ορολογία, τα παιδιά που γεννήθηκαν σε κιμπούτζ είναι «άποστερμημένα». Εκείνο που τους λείπει δεν είναι μόνον η τρυφερότητα, αλλά κυρίως ένα υπόδειγμα ώλοκληρωμένου ανθρώπου, με τον οποίο θα ήθελαν να ταυτισθούν. Τους λείπει επίσης και η ψυχική εύφορία που δημιουργείται από ένα βαθύτερο δεσμό.

Κατά τον δρ Μπέττελχαϊμ, ένα άλλο βασικό μειονέκτημα του συστήματος των κιμπούτζ βρίσκεται στην γενικότερη επίδραση που άσκει στους κιμπουτζνίκους το «δογμα των κιμπούτζ» καθώς επίσης και το εκπαιδευτικό σύστημα, που άκολουθείται σ' αυτά. Έπί παραδείγματι, τα παιδιά στα κιμπούτζ είναι υποχρεωμένα να συγκρατούν την δικαιολογημένη πολλές φορές όργή τους, πού, καλώς έχοντας των πραγμάτων, θα άφηναν να έκδηλωθ, αν βρίσκονταν στην οικογένειά τους. Το μειονέκτημα αυτό, που σχετίζεται άμεσα με το προηγούμενο, άναφέρεται γενικότερα στο πνεύμα πειθαρχίας που εφάρμόζεται στα κιμπούτζ και που δεν επιτρέπει την παραμικρή άμφισβήτηση των παραδεδομένων.

ΧΩΡΙΣ ΕΥΣΤΡΟΦΙΑ ΑΛΛΑ ΣΤΑΘΕΡΟΙ

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα συνδυασμού άδιαμφισβήτητου πουριτανισμού και πρωτοπαρκών αντίληψων είναι, κατά τον δρ Μπέττελχαϊμ, η χρησιμοποίηση κοινών κοιτώνων για άγόρια και κορίτσια ως τα 18 τους χρόνια. Με την εφάρμογή της αντίληψης των κοινών κοιτώνων επιχειρείται να

προσδοχή ιδιαίτερη έμφαση στην «φυσικότητα» του έρωτικού ένστικτου και στην άποδοχή της «σεξουαλικής ελευθερίας». Παρ' όλη όμως την έπιφανειακή αυτή προοδευτικότητα στο τόσο κρίσιμο θέμα των σχέσεων των δύο φύλων, σήμερα ακόμη επιβάλλονται σοβαρώτατες ποινές στις κοπέλλες που φθάνουν στην έγκυμοσύνη πριν να τελειώσουν το σχολείο. Είναι δε φυσικώς άδύνατο κατά τον δρ Μπέττελχαϊμ, να μην έρεθίζονται σεξουαλικώς τα άγόρια και τα κορίτσια που κοιμούνται στο ίδιο δωμάτιο, χρησιμοποιούν το ίδιο λουτρό και εργάζονται όλη την ήμερα μαζί, πράγμα που συνδυαζόμενο με την αντίληψη κατά την οποία δεν μπρέπει να συνάπτονται έρωτικές σχέσεις στα κιμπούτζ, μπορεί να έχη ιδιαίτερα έπιβλαβείς συνέπειες, δεδομένου ότι το άγόρι μαθαίνει να βλέπει την κοπέλλα στις πιο «λεπτές» στιγμές της φυσιολογικής της ζωής χωρίς να έντυπωσιάζεται και άντιμετωπίζοντας την όλη κατάσταση σαν να ήταν κάτι λογικό και άπρόσωπο στην συνηθισμένη διαδικασία των πραγμάτων.

Η έλλειψη λοιπόν στενών δεσμών μητέρας και παιδιού στην τρυφερή περίοδο της ζωής των κιμπουτζνίκ καθώς επίσης και η κατάργηση κάθε ίχνους ατομικότητας στην σεξουαλική, αλλά και στην όλη ζωή των εφήβων των κιμπουτζ, έξηγούν σε μεγάλο βαθμό την ψυχρότητα από την οποία χαρακτηρίζονται οι σχέσεις των κιμπουτζνίκων. Όπως άνέφερε ένας ψυχολόγος που εργάζεται επί χρόνια σε ισραηλινό κοινόβιο, «άποτέλεσμα της αντίληψης που έπικρατεί στα κιμπούτζ είναι το γεγονός ότι τα παιδιά μας ντύνονται να ντραπούν, φοβούνται να φοδηθούν, φοβούνται να έρωτευθούν και να δώσουν κάτι από τον έαυτό τους».

Το τέταρτο μειονέκτημα των κιμπούτζ που παραθέτει ο δρ Μπέττελχαϊμ, έχει υποστηρίχ και από άλλους έρευνήτες του όλου ζητήματος παλιότερα και άναφέρεται στο ότι μπορεί μόνον να μην υπάρχουν πολλοί «κακοί μαθητές» στα κιμπούτζ, δεν υπάρχουν όμως και ίδιοφυτες. Τούτο όφειλεται στο γεγονός ότι οι κιμπουτζνίκοι φοβούνται να άφήσουν τους έαυτούς ελεύθερους να έκδηλωθ και την φαντασία τους να τρέξη. Άναφέρεται χαρακτηριστικά η περίπτωση των κιμπουτζνίκων που έλαβαν μέρος στον πόλεμο των Έξι Ημερών και που επέδειξαν μόνον μια άνομιφιστήτητα γενναρότητα, δεν φάνηκαν όμως άρκετά εύστροφοι όταν οι περιστάσεις τους άνάγκασαν να πάρουν το ταχύτερο δυνατό σημαντικώτατες άποφάσεις για έπείγουσες φύσεως θέματα.

Σε γενικώτερες γραμμές, ο κιμπουτζνίκος είναι δυνατός και ικανώτατος για πάρα πολλά πράγματα μόνον έφ' όσον βρίσκεται με άλλους κιμπουτζνίκους. Ο δρ Μπέττελχαϊμ, έχοντας υπ' όψη του την διαπίστωση αυτή καθώς επίσης και την γενικώτερη νάγκη της έπιασης μας για τνοικτά μυσά και για εύρείας ντιλήψεως κοινωνικές ομάδες, κατα-

Ο ΡΕΜΠΡΑΝΤ ΚΑΙ Η ΣΧΟΛΗ ΤΟΥ

Με την ευκαιρία της μεγαλύτερης έκθεσής των έργων του στην Αμερική, ο καθηγητής Ε. Χ. Μπέτζεμαν, επιχειρεί μίαν επανεκτίμηση του έργου του μεγάλου Ολλανδού καλλιτέχνη

Η προσωπική ζωή του Ρέμπραντ ήταν τόσο πρωτότυπη όσο και η διδαχή του ή η ίδια η ζωγραφική του. Από τα είκοσιένα του χρόνια είχε γιόλους μαθητές. Έφθασε πολύ γρήγορα στην επιτυχία και στην περίοδο ανάμεσα στα 20 με 40 χρόνια του ήταν ο πιο περιζήτητος ζωγράφος στην Ολλανδία. Πολλοί καλλιτέχνες έρχονταν στο Άμστερνταμ από όλες τις πόλεις των Κάτω Χωρών, όπως και πέρα από τα σύνορα, για να τον συμβουλευθούν. Μερικοί από αυτούς ήταν οι πιο προικισμένοι καλλιτέχνες της εποχής. Η απόδοσή τους ήταν στις περισσότερες φορές αξιόλογη όσο δούλευαν με τον δάσκαλο, μερικές μάλιστα φορές έφθαναν να μιμηθούν τόσο τέλεια το ύφος του, ώστε να τους μπερδεύουν με αυτόν. Άλλα τις περισσότερες φορές αυτοί οι πιστοί μαθητές ξεχώριζαν σιγά-σιγά από το ύφος και την έκφραση του δασκάλου για να ακολουθήσουν άλλους δρόμους. Τί τους έκανε άραγε να εγκαταλείπουν τον Ρέμπραντ;

Σ' αυτήν την ερώτηση απαντούν ως ένα σημείο οι γραπτές πηγές και ιδιαίτερα τα έργα των μαθητών και τα σχέδιά τους. Στην κριτική του επάνω στην διδαχή του Ρέμπραντ, ο Ιωακείμ Σάντραρτ φανερώνει την έκπληξή του αλλά και την ζήλεια του για τα έσοδα του Ρέμπραντ και σύγχρονα μας πληροφορεί τον τρόπο με τον οποίο έδιδε ο δάσκαλος. Ο Σάντραρτ είχε αναμφισβήτητα προσωπική γνωριμία με τον Ρέμπραντ όταν βρισκόταν στο Άμστερνταμ (1613—1641) και ήξερε τί συνέβαινε στο εργαστήριό του. «Ο Ρέμπραντ ήταν ένας πολύ εργατικός άνθρωπος», έγραφε στην TEUTSCHE AKADEMIE του 1675, «εργαζόταν ακούραστα και η τύχη των έκανε πλούσιο και του γέμισε το σπίτι του στο Άμστερνταμ με σχεδόν άμετρητα προικισμένα παιδιά, που έφθαναν για να μαθητεύσουν κοντά του. Το καθένα από αυτά πλήρωνε 100 γκίλντερ τον χρόνο, χωρίς να λογαριάζει κανείς το κέρδος που είχε από την πώληση των έργων αυτών των μαθητών και φυσικά και

από τα δικά του έργα». Είναι βέβαια δύσκολο να ξέρη κανείς τί έννοιασε ο Σάντραρτ με το «άμετρητο», αλλά αφού είχε μετρήσει τους μαθητές του εργαστηρίου του Χόντχορστ και τους είχε βρή 25, σημαίνει πως στον Ρέμπραντ μαθήτευαν περισσότεροι από 25 τον χρόνο. Τότε ήταν η περίοδος της μεγαλύτερης δημοτικότητας του Ρέμπραντ σαν καθηγητού.

ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Εφ' όσον οι τάξεις του συγκέντρωναν περισσότερους από 25 μαθητές, η «σχολή» του μπορεί να θεωρηθεί σαν μια «ιδιωτική ακαδημία», με την σημασία που είχε ο όρος τον 17ον αιώνα. Δηλαδή ένα μέρος όπου οι σπουδαστές μπορούσαν να σχεδιάζουν φυσικά αντικείμενα ή γύψινα κάτω από την επίδραση του δασκάλου.

Παρ' όλο που αυτή η ακαδημία του Ρέμπραντ δεν αποτελούσε καινοτομία, εισήγαγε ωστόσο στην διδασκαλία της ζωγραφικής καινούργιες μεθόδους. Συγκεκριμένα, έσπασε τους νόμους της συντεχνίας των ζωγράφων, οι οποίοι διαιωνίζαν τον μεσαιωνικό τρόπο διδασχής, με το σύστημα των μαθητευομένων.

Σύμφωνα με αυτό, ένας μικρός αριθμός μαθητών έπρεπε να περάσει από όλα τα στάδια της διδασχής, που άρχιζε με την προετοιμασία των μουσαμάδων μέχρι την πλήρη γνώση της ζωγραφικής. Η περίοδος της μαθητείας ήταν καθωρισμένη συνήθως στα τέσσερα χρόνια. Τα πάντα ήταν καθωρισμένα ως την τελευταία λεπτομέρεια και η έλευθερία που αφήνονταν στους μαθητευομένους πολύ μικρή.

Ο Ρέμπραντ φαίνεται πως δεν πίστευε απόλυτα στο παλαιό αυτό σύστημα και τους περιορισμούς του. Ωργάνωσε τη Σχολή του στα πρότυπα των Ιταλικών, και φαίνεται ότι επικρατούσε γύρω του άρκετη έλευθερία, που του επέτρεπε να δέχεται έναν μεγάλο αριθμό μαθητών διαφόρων επιπέδων και ηλικιών.

ΑΝΤΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΥΦΟΥΣ

Ένα από τα παραδοσιακά στοιχεία διδασχής ήταν η αντιγραφή των έργων του δασκάλου ή άλλων καλλιτεχνών. Ήδη, το 1634, όταν έγινε ένας κατάλογος έργων του Ρέμπραντ αναφέρονται ώρισμα αντίγραφα έργων του, όπως έξι άλλου και σε ένα άλλον κατάλογο που κατείχε ο Ρέμπραντ το 1656.

Το κοινό δεχόταν εύχαρίστως να εξασφαλίσει αντίγραφα, όταν δεν μπορούσε να έχει το πρωτότυπο, ενώ οι μαθητές πάλι έπρεπε να τα φιλοτεχνούν, για να αποκτούν πρακτική εξάσκηση. Οι μαθητές σχεδίαζαν και από τα σχέδια. Τα τελευταία αντίγραφα τα έκαναν με την πρόθεση να συλλάβουν το ύφος του.

Ο Ρέμπραντ διατηρούσε ακόμα την παραδοσιακή συνήθεια να πουλάει τα έργα των μαθητών του. Πάντοτε ο καλλιτέχνης δίδασκε τους μαθητές του να δουλεύουν με το δικό του ύφος και ο Ρέμπραντ έδινε μεγάλη σημασία στην ευκαλία με την οποία ένα μαθητής συνήθιζε τον δικό του τρόπο.

Η ΒΟΗΘΕΙΑ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ

Πολλές φορές οι μαθητές του σχεδίαζαν ή ζωγράφιζαν το ίδιο θέμα που δούλευε και ο ίδιος. Όσο ήταν στο εργαστήρι του μπορεί να έκαναν αυτό για να τον ευχαριστήσουν, αλλά και όταν έφευγαν εξακολουθούσαν να διαλέγουν θέματα των έργων και σχεδίων των. Έτσι τα θέματα των έργων και σχεδίων της Σχολής του Ρέμπραντ απορρέουν από το γούστο ενός μοναδικού ανθρώπου.

Ο Ρέμπραντ συνήθιζε καμιά φορά και να διορθώνει έργα των μαθητών του και γι' αυτό πολλά έργα μαθητών έχουν δύο διαφορετικά στυλ. Σε μερικές περιπτώσεις όπως στον «Αθώση σημειώνεται ευσυνείδητα όπως στον «Ο Ρέμπραντ Μονάχου, όπου έχει αναγραφεί ότι «Ο Ρέμπραντ το άλλαξε και το ξαναζωγράφησε το 1636» — το έργο αποδίδεται στον Φλίνκ.

Πολλά από τα διορθωμένα σχέδια ξανα-σχεδιάζονταν και μπορούμε να υποθέσουμε πως τα διορθωμένα σχέδια ήταν των πιο προ-χωρημένων μαθητών, ενώ τις αντιγραφές των διορθώσεων τις ανέθετε ο Ρέμπραντ σε αρ-χαίους, γι' αυτό καταλάβουν τον τρόπο που σχεδίαζε.

Παρ' όλη την δεξιότητα τους στην αντιγραφή του ύφους του, οι μαθητές του δεν φαίνεται να τον βοηθούσαν σημαντικά στα σχέδια και τα χαρακτικά ή ζωγραφικά έργα του. Άγνωστο είναι αν του έτοιμαζαν τα φόντα. Πάντως, δεν υπάρχει κανένα έργο στην επι-φάνεια του οποίου μπορεί κανείς να ξεχωρίσει την επέμβαση άλλου τεχνίτη. Σ' αυτό το σημείο ο Ρέμπραντ διέφερε βασικά από τον Ροϋμπενς, που χρησιμοποιούσε βρα ταλέντα των τριγύριζαν και του οποίου τα έργα κλι-μακώνονται από τα τελειώς προσωπικά ως εκείνα που έχουν εκτελεσθεί σχεδόν τελειώς από μαθητές του επάνω σε δικό του σχέδιο και με δικές του διορθώσεις.

Ο Ρέμπραντ δεν ήταν άνθρωπος να αφήνει άλλους να του κάνουν την δουλειά. Όπως διώρθηκε τα σχέδια των μαθητών του, έτσι και του άρεσε να τελειώνει μόνος του κάθε έργο, ακόμα και να τυπώνει τα χαρακτηριστικά του. Κάθε μέσο και κάθε υλικό αποτελούσε μέρος

του όλου έργου του και δεν μπορούσε τίποτα να αφήσει στην εύθυνη άλλων.

Όσο για τους νεωτερισμούς του στην δι-δαχή, ο Ρέμπραντ βρήκε το πρότυπό του στις ανάλογες Ιταλικές σχολές. Από αυτές δέχθηκε μερικές βασικές αρχές, όπως την ανάγκη της ομαδικής ασκήσεως στο γυμνά, με μίαν έλευθερία άγνωστη έως τότε στην καθιερωμένη μαθητεία. Ο Ρέμπραντ δεχόταν μεγάλο αριθμό μαθητών, πολλοί από τους ό-πους έφθαναν από άλλες πόλεις, όπως: Ο Φλίνκ από το Κλέβ, ο Μπέκερ από το Φρίσ-λαντ, ο Μπόλ, ο Μάες, ο Χογκστράτεν από το Ντόντρεχτ, ο Μπέρναρντ Κέιλ από την Δανία και άλλοι από άλλου.

«ΙΕΡΟΣΥΛΕΣ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΕΣ»

Ο Ρέμπραντ δίδασκε πολλούς καλλιτέχνες που είχαν μάθει τα βασικά στοιχεία σε άλλα εργαστήρια. Από τις μελέτες των μαθητών του στο γυμνά είναι φανερό πως ο Ρέμπραντ δεν απαιτούσε την απόλυτη πιστότητα και την λεπτομερειακά ανατομική ορθότητα των σχεδίων. Και αυτός και οι μαθητές του κυνη-γούσαν με τα σχέδια τους περισσότερο το φως και τον τόνο παρά την δομή του σώμα-τος. Αυτό είναι φανερό από την δομή του σώμα-τος της τελευταίας περιόδου.

Αυτά ακριβώς τα παραστρατήματα από την ακαδημαϊκή παράδοση είναι τα στοιχεία που εξοργίζουν τον Σάντραρτ. «Ο Ρέμπραντ ήταν εναντίον των νόμων της τέχνης μας, όπως την ανατομία και τις αναλογίες του ανθρώ-πινου σώματος, εναντίον της προοπτικής και της αναγκαιότητας των αρχαίων αγαλμάτων, εναντίον της διανοητικής παιδείας και εναν-τίον της διανοητικής παιδείας και εναντίον των ακαδημιών, τόσο απαραίτητων για το επάγγελμά μας», έγραφε. «Εκείνο που ενοχλού-σε ιδιαίτερα τον Σάντραρτ ήταν πως ενώ ο Ρέμπραντ παραμελούσε τα παραδοσιακά αυ-τά στοιχεία της καλλιτεχνικής παιδείας, ει-σήγαγε συγχρόνως την επαναστατική μέθοδο της ομαδικής σχεδίασεως του γυμνού.

Για τον Σάντραρτ αυτή η καινοτομία ήταν καθαρή ιεροσυλία. Το βιβλίο του το έγραψε για να διαδώσει τις αρχές, σύμφωνα με τις οποίες έπρεπε να λειτουργή η Ακαδημία της Νυρεμβέργης, στην οποία ήταν διευθυντής και της οποίας την επιρροή ήθελε να πλατύνει και εκείνη ακριβώς την εποχή. Η έλλειψη ένδια-φέροντος από μέρος του Ρέμπραντ για την ανατομία, υπανόμεινε την κλασικιστική θεω-ρία της τέχνης του Σάντραρτ και τις αρχές βάσει των οποίων είχε στήσει την ακαδημία του. Έτσι καταλαβαίνει κανείς γιατί επαινεί μόνο τα χρώματα και την εργατικότητα του Ρέμπραντ.

Η αξιολόγηση της διδασχής του Ρέμπραντ, οδηγεί στο ερώτημα αν η αλλαγή του ύφους των μαθητών του μετά την αποχώρησή τους από το εργαστήρι του ήταν, όπως έθεωρείτο, το σημείο μίας κατάπτωσής τους καλλιτεχνι-

κής και μιάς έχθρικής στάσεως απέναντι στον δάσκαλο.

Αυτή η άποψη είναι συζητήσιμη από πολλές πλευρές. Παρ' όλο πού, όπως είδαμε, ο Ρέμπραντ απαιτούσε από τους μαθητές του να μάθουν τον δικό του τρόπο, είναι πολύ απίθανο πώς έννοοι να τον κρατήσουν σε όλη τους την ζωή. Αυτό φαίνεται και από σύγχρονες του πηγές. 'Ο "Αρνολντ Χουμπράκεν" έγραφε το 1718: «Ο Ρέμπραντ ένοίκιασε μιά αποθήκη στο Μπλαίμγκραχτ, για να μπορούν οι μαθητές του να σχεδιάζουν από μοντέλο, χωρίς να ένοχλη ο ένας τον άλλον. Γι' αυτό και κατασκεύασε χωρίς σκατά από τσουβάλι». Αυτό αναφέρεται στην περίοδο που μόλις είχε φθάσει ο Ρέμπραντ στο "Αμστερνταμ". Άλλα και αργότερα, πάντα ο Ρέμπραντ φρόντιζε για να εργάζονται. Στον πλειστηριασμό των υπάρχοντων του το 1658, αναφέρεται η ύπαρξη "διαφόρων χωρισμάτων για τους μαθητές του", τα οποία και δεν του άφαιραν, σαν απαραίτητα για την διατήρηση του εργαστηρίου του.

ΧΩΡΙΣΤΑ ΑΝΑΛΟΓΙΑ

Αυτά τα χωριστά αναλόγια, τα απομονωμένα γύρω - γύρω, μοιάζουν να είναι χωρίς προηγούμενο στην ιστορία της καλλιτεχνικής παιδείας. Φαίνεται ότι ο Ρέμπραντ ενδιαφερόταν περισσότερο να συγκεντρώνονται οι μαθητές του στις δικές τους δυνατότητες, παρά στο να έχη την δυνατότητα ο ίδιος ενός πιο εύστοχου έλέγχου της εργασίας τους. «Οι μικροί χώροι», όπως λέει και ο Λεονάρντο ντ ντ Βίντσι, «έντείνουν την σκέψη, ενώ οι μεγάλοι την διασπούν».

Ο Ρέμπραντ συνήθιζε να λέη στους μαθητές του πως θα βρουν πιο εύκολα τον προσωπικό τους δρόμο, αν μάθουν καλύτερα ό,τι τους διδάσκεται. 'Ο Χουγκστράτεν αναφέρει ότι, όταν κάποτε ένόηλε με πάρα πολλές έρωτήσεις τον δάσκαλο, πήρε την έξης απάντηση: «Προσπάθησε να χρησιμοποιήσης στο έργο του ό,τι έμαθες μέχρι τώρα. Τότε θα βρης αρκετά γρήγορα και τα κρυμμένα πράγματα για τα όποια με ρωτάς». Επίσης, άνοφέρει παρακάτω μιά δική του σκέψη που σίγουρα άντανακλά και την γνώμη του Ρέμπραντ. «Όσο για μιάς, δίνουμε στον καθένα την έλευθερία να ακολουθήση ό,τι τον εύχαριστεί και δεν άπορρίπτουμε μιά τουλίπα έπειδή δεν είναι τριαντάφυλλο, ούτε ένα τριαντάφυλλο έπειδή δεν είναι κρίνος». Για να καθιερώση αυτήν του την σκέψη αναφέρει σαν παράδειγμα το έργο που είδε τον δάσκαλό του να ζωγραφίζει: την «Νυχτερινή περιπολία», που έσκαψε την παράδοση της όμαδικής προσωπογραφίας.

Δεν είναι μόνον η ύπαρξη των άτομικών χωρισμάτων και οι μαρτυρίες του Χουγκστράτεν, αλλά και τα έργα, που έχουν κάνει οι

μαθητές του, που μάς πείθουν πως ο Ρέμπραντ δεχότανε και άλλους τρόπους εκτός από τον δικό του. Πολλοί από τους καλύτερους μαθητές του, όπως είδαμε, άνέπτυξαν σύγχρονα και το δικό τους στυλ και έλλαξαν τελείως όταν έφυγαν από το εργαστήρι του. Τα σχέδια τα ρεμπραντικά του φλίνκ, δεν άποτελούν παρά ένα μέρος του όλου έργου του.

Σε αντίθεση με τους άλλους 'Ολλανδούς ζωγράφους, που ειδικούνταν σ' ένα είδος θέμα, όπως τοπίο ή πορτραίτο, και έλλαζαν πάρα πολύ σπάνια ύφος, ή σχολή του Ρέμπραντ ζωγράφιζε ποικίλα θέματα και με μεγάλη ποικιλία τρόπων. Έάν προτιμούσαν αυτήν την ποικιλία γιατί τους έδινε μεγαλύτερη έλευθερία στις σχέσεις τους με τον πελάτη ή γιατί είχαν έτσι περισσότερες δυνατότητες ν' αλλάζουν στυλ άνάλογα με το θέμα, δεν είναι γνωστό, πάντως δεν πρέπει να θεωρηθή ένα είδος διαμαρτυρίας εναντίον του Ρέμπραντ. Περισσότερο σαν ένα κατάλοιπο της μανιεριστικής περιόδου πρέπει να θεωρηθή. Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της στάσεως είναι ο Γκέμπραντ Βάν Ντεν "Έεκουτ". Τα πορτραίτα του, τοπία και θρησκευτικές σκηνές, είναι ή παρόμοια με του Ρέμπραντ, ή τελείως διαφορετικά.

Έάν γι' αυτές τις αίτιες είναι φανερό πως άπλοποιούμε όταν θεωρούμε ότι οι μαθητές του τον έγκαταλείπουν μιά εξέταση των έργων των μαθητών άποδεικνύει πως δεν είναι πράγματι τελείως άληθινή αυτή ή άπομάκρυνση. 'Ο Φέρναντ Μπόλ σχεδίασε στο στυλ του Ρέμπραντ το 1650, σχεδόν 10 χρόνια από την άποχώρησή του από το εργαστήρι. Πρέπει να σημειωθή ότι αυτή ή έμμονή στο στυλ του δασκάλου παρατηρείται περισσότερο στα σχέδια παρά στην ζωγραφική, και περισσότερο στα θρησκευτικά θέματα παρά στα άλλα.

Οι μαθητές του Ρέμπραντ πήραν διαφόρους κατευθύνσεις, αλλά αυτό μπορεί να θεωρηθή έγκατάλειψη του δασκάλου μόνο έάν ή μαθητεία τους προχέθετε μιά διά βίου προσήλωση. Σ' αυτό διαφέρουν πάρα πολύ από τους μαθητές του Ρούμπενς, που ποτέ δεν έφυγαν από την έπιρροή του.

Όπως ο "Εντγκαρ Μπαίης" διέτύπωσε ήδη από το 1882, παρ' όλη την άπελευθερωτική τάση της ιταλικής σχολής οι μαθητές έμειναν κάτω από την άπόλυτη έπίδραση της δυνατής προσωπικότητος του δασκάλου. 'Η διδαχή του Ρούμπενς και του Ρέμπραντ ήταν αντίθετες στην παραδοσιακή θεωρία της μαθητείας, σύμφωνα με την όποια επιβάλλεται ή συνέχιση ενός στυλ από τους μαθητές. Άλλά ο Ρέμπραντ ενδιαφερότανε βαθύτατα για την προσωπικότητα και την άνάπτυξη της μέσα στις δυνατότητες κάθε μαθητο. Έτσι ο γεγονός οι άποχωρήθηκαν και τράβηξαν ο καθείς το δικό του δρόμο, είναι μιά έπιτυχία της διδασχής του και όχι μιά άποτυχία.

Καθ. Ε. Η. BEGEMAN

Τεραστία ή εξάπλωση των μολυσματικών νόσων

ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΚΙΝΔΥΝΕΥΟΥΝ

"Αρθρο του ENTOMAPNT KENNENTY

ΟΙ ΑΣΘΕΝΕΙΣ των παιδιών, όπως είναι ή διφθερίτιδα, ή τέτανος, ή πολιομυελίτιδα, ή διστρακία, ή εύλογιά, αναφέρονται από τους 'Αμερικανούς γονείς έτσι κατά τρόπον στωϊκό σαν να είναι συνθησιαμένοι κίνδυνοι που πρέπει να αντιμετωπίζουν τα παιδιά καθώς μεγαλώνουν. 'Επ' χρόνια, όμως, τώρα, νέοι όρροι και νέα τεχνική έμβολιασμού καθιερώνονται και σημειώνουν πρόοδο σε μιά προσπάθεια να καταπολεμήσουμε αυτές τις μολυσματικές νόσους. Περίπτώσεις έπιδημιών αναφέρονται τελευταία και μερικοί άναγνωρίζουν ότι οι άπειλές εναντίον της υγείας των παιδιών εξακολουθούν να ύπάρχουν. Τα προγράμματα έμβολιασμού εναντίον της διφθερίτιδος και του τετάνου έχουν, σχεδόν, καταργηθή. 'Ο μέσος όρος προσμήτων πολιομυελίτιδος, που αναφέρεται στα τελευταία χρόνια και συγκεκρωμένος στην δεκαετία 1954-1964 ήταν 38.476. Το 1967 άναφέρθησαν μόνο 41 περιπτώσεις παραλύσεως.

Στις άρχές του 1950, περίπου 5.000.000 παιδιά το χρόνο προσβάλλονται από ιλαρά και πάνω από 30.000 έμειναν στο νοσοκομείο και έκάλυπταν 300.000 νοσοκομειακές ήμέρες. Πάνω από 5.000 από αυτά τα παιδιά παρουσίαζαν έγκεφαλίτιδα και 1.600 παρέμειναν σε κατάσταση καθυστέρησης σε όλη τη ζωή τους. 'Επ' πλέον, ή ιλαρά με τις έπιπτώσεις της, προκαλούσε κάθε χρόνο 5000 θανάτους περίπου.

Το 1968, όμως, άκριβώς γιατί χρησιμοποιήθηκε σε μεγάλη κλίμακα ο όρρος εναντίον της ιλαράς, από ιδιωτικούς γιατρούς, όπως έπίσης και από τις ύπηρεσίες των κομητειών και των πολιτειών, άναφέρθησαν μόνο 220.000 περιπτώσεις ιλαράς με πολύ έλάχιστες έπιπτώσεις προς μιά χειρότερη εξέλιξη της άσθενείας. Και πρ έπει να θεωρήσουμε ότι το πιο σημαντικό βήμα για την εξουδετέρωση των άσθενειών αυτών, που εμφανίζονται στα παιδιά ελαι ή έγκριση της Νομοθετικής Πράξεως Βοήθειας για τον έμβολιασμό, που ένεκρίθη το 1962 από το Κογκρέσσο, καθώς είναι ή επέκταση της ισχύος αυτής της πράξεως, που έγινε το 1965 από το Κογκρέσσο.

Η Πράξη αυτή για τον ύποχρεωτικό έμβολιασμό των παιδιών είχε έγκριση από τον Πρόεδρο Κέννεντυ και πρόβλεπε τον έμβολιασμό εναντίον τετάνου και πολιομυελίτιδος για παιδιά έως το πέμπτο έτος της ήλικίας. 'Επέτρεψε όμως να γίνη περαιτέρω έρευνα και μελέτη και να καθορισθή ότι πρέπει να προστατεύονται άκόμη και νέοι σε όλη την έπικράτεια, που είχαν άνάγκη από έμβολιασμό.

Το Κογκρέσσο, όπως άναφέρθη, άνανέωσε και επέξέτεινε με έπιτυχία το πρόγραμμα έμβολιασμού το 1965. 'Εδόθη ιδιαίτερη σημασία και προσοχή στους όρρους εναντίον του τετάνου και της πολιομυελίτιδος, που άνεπτύχθησαν τελευταία και διετεθήσαν για γενική χρήση στις 'Ηνωμένες Πολιτείες. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει μόνο τα παιδιά της προσχολικής ήλικίας, αλλά θα επέκταθή και σε όλα τα παιδιά των κοινοτήτων και ο έμβολιασμός θα γενικευθή.

Για να γίνη όμως αυτό και να στεφθή με μεγάλη έπιτυχία το πρόγραμμα έμβολιασμού είναι απαραίτητο να διατεθή και πρόσθετο κονδύλιο. Από το 1965, με την έγκριση της Πράξεως για τον ύποχρεωτικό έμβολιασμό, παρεμποδίσανε να άδξηθούν τα κρούσματα και, κυρίως, ή έγκεφαλίτιδα. Προσπαθήσαμε, έπίσης, να σώσουμε περισσότερα παιδιά. 'Επέτρεξε αυτή ή προσπάθεια. 'Απεφύχθησαν θάνατοι και έπίσης άπεφύχθη ή έπιδημία της καταστάσεως παιδιών που είχαν άρχισει να παρουσιάζουν διανοητική καθυστέρηση.

Αν σήμερα ύπολογίζεται το κόστος της δαπάνης για την άντιμετώπιση των περιπτώσεων τετάνου και πολιομυελίτιδος, θα ήθετε ότι μπόρετε στα τεράστια κονδύλια που διαθέσαμε για την ιατρική περίθαλψη, πραγματοποιείται μιά τεράστια οικονομία. Μπορώ να ύπολογίσω ότι ή οικονομία αυτή των ιατρικών δαπανών άνέρχεται σε 1.000.000.000 δολάρια.

Ατυχώς, όμως, ή Πράξη για τον ύποχρεωτικό έμβολιασμό έκπνέει, και σε μήνυμά μου προς το Κογκρέσσο, έξήτησα την άνανέωσή της και επέκτασή της. 'Ελπίζω ότι το Κογκρέσσο θα έγκρινη έπίσης και τη νέα νομοθεσία σχέδιο προτείνω να άνανεωθή το πρόγραμμα που ύπέβαλα. Πραγματικά, με ένα νέο νομοβοήθειας για τέσσερα έτη άκόμη. 'Ο νέος νόμος καλύπτει όλα τα παιδιά των σχολείων και όχι μόνον εκείνα της μέσης ήλικίας. Ζητώ να συμπεριληφθούν και άλλες άσθενείες για τον ύποχρεωτικό έμβολιασμό, ώστε να προληφθούν έπιδημίες και να είναι άπολύτως άσφαλή τα παιδιά μας.

Οι γιατροί έχουν δείξει το ενδιαφέρον τους και έχουν άναλάβει τον έμβολιασμό για κάθε παιδί χωριστά, σε συνεργασία με τους γονείς, τα σχολεία και τις τοπικές άρχές. Η έπιτυχία έγκειται στο ότι από τις προσωπικές περιπτώσεις, ο έμβολιασμός έγινε γενικό μέτρο. Και όλα αυτά όφείλονται στην καθιέρωση νέας νομοθεσίας.

Άλλά ή τεχνική που έφημοσε ο ένας για-

Ο κόσμος κατά τους αρχαίους γεωγράφους

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΕΡΣΕΣ ΗΤΑΝ "ΚΕΦΑΛΙ ΑΓΕΛΑΔΑΣ,, ΜΕ ΚΟΥΡΥΦΗ ΤΟ ΙΡΑΝ

Η ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ υπήρξε μία από τις επισημότερες, όπου οι αρχαίοι Πέρσες σημείωσαν ιδιαίτερα μεγάλες επιτυχίες. Χάρη στις γεωγραφικές γνώσεις τους ακριβώς, εδημιούργησαν και ένα από τα πιο ανεπτυγμένα για την εποχή τους δίκτυα ουστήματα.

Αυστηρώς, πολύ λίγα γραπτά για τις γεωγραφικές έρευνες στην αρχαία Περσία έχουν διασωθεί. Κατά τις διάφορες πολεμικές επιδρομές που έγνωρισε η Περσία — από τον Μέγα Αλέξανδρο έως τους Μογγόλους, τους Τούρκους και τους Άραβες — χάθηκαν όλες σχεδόν οι πολύτιμες γραπτές πηγές.

Εν τούτοις, μερικά σκόρπια αποσπάσματα για τις γεωγραφικές γνώσεις των αρχαίων Ιρανών, μπορούμε να βρούμε στα γραπτά της εποχής των Άχαιμενιδών (μέσα του 6ου αιώνα π.Χ.).

Χάρη στις έρευνες του ιστορικού Μωχράντ Μπαχάρ, διαθέτουμε σήμερα πληροφορίες για τη μυθολογική γεωγραφία των αρχαίων Ιρανών. Αυτές περιέχονται σ' ένα βιβλίο, που ετιστικό Ινστιτούτο του Ιράν, το οποίο και

ξεδόθη τελευταία στην Τεχεράνη από το Πολιμμάς κατατοπίζει για τις γεωγραφικές γνώσεις που είχαν οι Πέρσες την εποχή εκείνη. Χρησιμοποιώντας σαν πηγές των έρευνών του τις αρχαίες αφηγήσεις, που έχουν διασωθεί στα γραπτά κείμενα, καθώς επίσης και το περίφημο ιερό βιβλίο "Ασέστ", ο Μωχράντ Μπαχάρ, έξεπώνησε, μάλιστα, και τον γεωγραφικό χάρτη του αρχαίου κόσμου, όπως τον φαντάζονταν οι αρχαίοι Πέρσες, που ζούσαν μέχρι την εποχή των Σανσανιδών (δηλαδή πριν από τον 3ο αιώνα π.Χ.).

Οι Ιρανοί της εποχής των Άχαιμενιδών και των Πάρθων, νόμιζαν ότι μόνο το θόρειο ήμισφαίριο ήταν κατάλληλο για την καλλιέργεια των φυτών και των δένδρων, καθώς και για τη ζωή του ανθρώπου και των ζώων. Κατά την πεποίθησή τους, οι πρώτοι πρόγονοι της ανθρωπότητας στη Γη, οι γενάρχες της, ήταν η Μάσι κι' ο Μανιανέ (ή Εύα και ο Άδάμ των αρχαίων Ιρανών). Οι απόγονοί τους διασκοπύσθηκαν στον κόσμο, «σε έξη χώρες και έξη άλλες περιοχές της Γης».

Ένα ξευγάρι, κατά την παράδοση αυτήν, εγκαταστάθηκε στο Ιράν και το Μαζανταράν. Από αυτούς προήλθαν και οι Ιρανοί. Ένα άλλο ξευγάρι έγινε ο γενάρχης των Άράβων — στην πεδιάδα του Ταξιάν (την αραβική χερσόνησο), όπου και είχε εγκατασταθεί. Τα υπόλοιπα ξευγάρια εγκαταστάθηκαν στη Ρώμη, στο Τουράν (το Τουρκεστάν), την Κίνα και το Σιντί (την Ινδία).

Άλλα έξη ξευγάρια πέρασαν σε άλλες ηπείρους. Έτσι, κατά τις κοσμογονικές αντιλήψεις των προγόνων των σημερινών Ιρανών, η ανθρωπότητα χωρίστηκε σε 12 συνολικά γέν.

Όσο, όμως, κυλούν τα χρόνια και οι αιώνες, τόσο περισσότερο πλουτίζουν οι γνώσεις των Ιρανών και ξεκαθαρίζονται οι αντιλήψεις τους για την πραγματική εικόνα που παρουσιάζει ο αρχαίος κόσμος. Σ' αυτό τους βοηθούν οι επικοινωνίες τους με τους λαούς των άλλων χωρών, αρχίζοντας από τους γείτονές τους κι' αργότερα με των πιο μακρινών περιοχών. Οι πολεμικές εκστρατείες που αναλαμβάνουν, έξ άλλου, τους υποχρεώνουν να αποκτούν γνώσεις για τη γεωγραφική θέση των περιοχών των αντιπάλων τους, για τα βουνά, τις πεδιάδες, τις θάλασσες, τους ποταμούς, τις προσβάσεις και τις κλιματολογικές συνθήκες που υπάρχουν σ' αυτές.

Οι Πέρσες κατείχαν, επί παραδείγματι, πολύ λίγα στοιχεία για την αρχαία Αίγυπτο, πολύ

πριν από την εποχή, που ο Καμβύσης (ο αρχαίος βασιλιάς της Περσίας, που έζησε στα 529—522 π.Χ.) κατακτήση την κοιλάδα του Νείλου.

Αλλά, δεν ξέρουμε για ποιό λόγο, οι αρχαίοι Πέρσες έδιναν πολύ λίγη προσοχή στη λεκάνη της Μεσογείου και της Αφρικής. Ίσως αυτό να οφείλεται στο γεγονός, ότι ήταν απασχολημένοι με το να έλέγχουν τους χερσαίους και τους θαλασσίους δρόμους, από τους οποίους διεξαγόταν το διεθνές εμπόριο με την Ασία. Σε αντίθεση από τους θαλασσοπόρους της λεκάνης της Μεσογείου, οι Πέρσες ταξίδευαν με τα σκάφη τους όχι μόνο κοντά στις ακτές. Μελετώντας την κατεύθυνση των ανέμων, έφθασαν μέχρι την Κεϊλάνη κι' έμπαιναν στον Κόλπο της Βεγγάλης, όπου αγοράζαν προϊόντα από τους Ινδούς εμπόρους.

Το εμπόριο συνέτεινε στη διέγερση των γνώσεων για την γεωγραφία της Ανατολής. Οι αρχαίοι Ιρανοί είχαν αρκετά σαφή αντίληψη για τους θαλασσίους δρόμους, που οδηγούσαν στον Ινδικό Ωκεανό και για τα χαρακτηριστικά των ακτών της Ινδίας. Παράλληλα, τα περσικά πλοία έκαναν, επίσης, τον γύρο της αραβικής χερσονήσου, μέχρι ακόμα και τον πορθμό του Μπάμπ Έλ Μαντέμ.

Στον γεωγραφικό χάρτη που έξεπώνησε ο

Μπαχάρ με βάση τους αρχαίους περσικούς μύθους, η Έρυθρά Θάλασσα και ο Κόλπος της Βεγγάλης απεικονίζονται σαν δυο κέρατα σε κεφάλι αγελάδας.

Φυσικά, για την Περσία προορίζεται η κεντρικότερη θέση της ηπείρου. Η Κασπία Θάλασσα απεικονίζεται σαν μια τεράστια λίμνη. Την Μαύρη θάλασσα την φαντάζονταν, οι αρχαίοι Ιρανοί, επίσης, σαν λίμνη με στρογγυλό σχήμα. Αργότερα, βέβαια, οι Πέρσες έμαθαν, ότι η Μαύρη θάλασσα συνδεόταν με Ισθμό με την Μεσόγειο. Αλλά στο έτος 500 π.Χ. είχαν να κάνουν μόνο με ένα τμήμα της Μαύρης θάλασσας.

Το ενδιαφέρον είναι, ότι και ο Ηρόδοτος, που συνέγραψε τα έργα του σημαντικά αργότερα, δεν είχε καμιά ιδέα ακόμα ούτε για την Κίνα, ούτε για την Κεϊλάνη και τον Κόλπο της Βεγγάλης, τη στιγμή που οι Ιρανοί ήταν καλά πληροφορημένοι για τους τόπους αυτούς μέχρι και τον πορθμό της Μαλάκκας. Οι αρχαίοι Έλληνες, αργότερα δε και οι Ρωμαίοι, είχαν ειδικευθεί στη γεωγραφία της Δύσης, μια και η Δύση βρισκόταν στη σφαίρα της κυριαρχίας τους, ενώ οι Ιρανοί μελετούσαν τη γεωγραφία της Ανατολής — τη ξύνη της έρευνής και των συμφερόντων τους.

ΧΟΨΑΝΤΙΚ ΜΕΧΡ ΕΊΝ

ΔΩΣΤΕ ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΣΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΕΘΝΙΚΟ ΠΡΟΣΚΛΗΤΗΡΙΟ

● Από τον Σεπτέμβριο του 1966 άρχισε να κυκλοφορή σε έβδομαδιαία τεύχη δια του Πρακτορείου Αθηνάϊκού Τύπου το περίφημο έργο «ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ» — ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ (Ν.Ε.Ε.Π.).

● 10.000 Έλληνες και ξένοι παιδαγωγοί, επιστήμονες, λογοτέχνες, συγγραφείς κι ανάμεσά τους διακεκριμένοι Ακαδημαϊκοί, Καθηγητές Πανεπιστημίων, Πολυτεχνείων και Άνωτάτων Σχολών, συνεργάζονται στη μνημειώδη έκδοση της Ν.Ε.Ε.Π.

● Ολόκληρη η πνευματική ήγεςία της χώρας μας σε μια πανεθνική σταυροφορία εκλαϊκεύει και προσφέρει μέσα από τις 20.000 σελίδες των 24 τόμων της Ν.Ε.Ε.Π. τον άπέραντο θησαυρό των γνώσεων και της σοφίας 5.000 χρόνων πολιτισμού για την άνοδο του πνευματικού επίπεδου του Έλληνικού Λαού.

● Από το μεγάλο αυτό έθνικό προσκλητήριο δεν πρέπει να απουσιάσουν οι εκπαιδευτικοί λειτουργοί.

● Συστήσατε σε όλους τους δυναμένους να αποκτήσουν το μέγα αυτό έθνικό έργο. Από καμιά Σχολική, Κοινοτική, Ίδιωτική βιβλιοθήκη δεν πρέπει να λείπη η Ν.Ε.Ε.Π.

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΜΠΕΡΣΟΝ

(Θεωρία του περὶ «δημιουργικῆς ἐξελίξεως»)

Υπό κ. ΠΑΝ. ΤΕΣΣΕΡΗ

Ὁ Bergson ἦταν μιὰ ἀξιόλογη φιλοσοφική μορφή στὰ τέλη τοῦ 19ου καὶ στὶς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰώνα. Ἦταν ἓνα πνεῦμα ἀνήσυχο, μιὰ πλατιά διάνοια, πού ἀγκά-
λιαζε ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς ἀνθρώπινης δραστηριότητος. Ἦταν φιλόσοφος, ἀλλὰ καὶ ἓνας Μύστης, πού ἔριχνε τὰ μάτια του μὲ δέος, πάνω στὴν ἀλματώδη πρόοδο τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνικῆς πού συντε-
λοῦνταν στὶς μέρες του.

Ἐκεῖνος πού θέλει νὰ κατανοήσει καὶ νὰ ἀξιολογήσει τὴ φιλοσοφία του, θὰ πρέ-
πει πρῶτα νὰ γνωρίσει τὶς κοινωνικοοικονομικὲς συνθήκες καὶ τὶς ἐπιστημονικὲς προόδους τῆς ἐποχῆς του, περιβάλλον ἐκ-
πληκτικὸ πού ἐπηρέασε βαθιὰ τὴ σκέψη τοῦ Bergson.

Τὸ βασικὸ γινώρισμα πού ξεχωρίζει τὸ 19ο αἰώνα ἀπὸ τοὺς προηγούμενους, εἶναι ἡ ἀνάπτυξη τῆς τεχνικῆς, πού πῆγαινε ἀπὸ ἀνακάλυψη σὲ ἀνακάλυψη καὶ πού ἀ-
πόδιδεχνε τὴν πρακτικὴ χρησιμότητα τῆς Ἐπιστήμης. Ἡ πρόοδος τῆς, πού συνεχι-
ζόταν μὲ γοργοὺς ρυθμούς, προκαλοῦσε μιὰ ριζικὴ ἀλλαγὴ στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλαγὴ πού δὲν τὴν εἶχαν προκαλέσει οἱ εἴκοσι αἰῶνες πού πέρασαν. Οἱ ἐθνικὲς οἰ-
κονομίες, στὰ κράτη πού ἀπαλλάχτηκαν ἀπ' τὸ φεουδαρχισμὸ καὶ ἡ ἀστική τάξη κυριάρχησε στὴν πολιτικὴ, ζήτουσαν πε-
ρισσότερα μέταλλα, σίδηρο, ἀτσάλι κ.λπ. γιὰ νὰ τὰ χρησιμοποιοῦν σὲ νέες, κερ-
δοφόρες κατασκευές. Ὁ Τσάρλς Πάρσον, τελειοποιώντας τὴ μηχανὴ μὲ ἀνεμοστρό-
βιλο, ἔφερε ἀναστάτωση στὴν κατασκευὴ τῆς ἀτμομηχανῆς καὶ πλούτισε μὲ μεγαλύ-
τερη κινητήρια δύναμη τὶς ἡλεκτρογεννή-
τρες καὶ τὰ θαλάσσια μεταφορικά μέσα. Ἡ βιομηχανία καὶ ἡ μεταλλουργία ξανοί-
χτηκαν σὲ καινούργιους ὁρίζοντες μὲ τὸν ἡλεκτρισμὸ. Οἱ χημικοὶ ἔφτιαχναν νέα προϊόντα ἀπ' τὴν ἀνόργανη ὕλη γιὰ τὸ ἐμπόριο, καὶ οἱ συνθετικὲς βαφές ἦταν ἓνα

γεγονὸς πού ἔκανε μεγάλη ἐντύπωση.

Στὸ 19ο αἰὼνα δημιουργήθηκε φτηνὸ χαρτί ἀπὸ πολτὸ ξύλου, τεχνητὸ μετάξι ἀπὸ σελλιλόιντ' ἡ ἐπιστήμη ὄρθηκε τὸν τρό-
πο νὰ ἀπομονώσει τὸ ἄζωτο τῆς ἀτμοσφαι-
ρας καὶ νὰ δημιουργήσει συνθέσεις νιτρι-
κῶν ἀλάτων, πού ἦταν χρήσιμα γιὰ τὰ λιπάσματα καὶ τὶς ἐκρηκτικὲς ὕλες. Ἡ φυ-
σικὴ ἐπιστήμη γνώρισε νέα ἐποχὴ μὲ τὴν ἀνακάλυψη τῶν ἀκτίνων Χ ἀπὸ τὸ Ραϊντ-
γκεν. Τὸ ζεύγος Κιουρί προσφέρει στὴν ἀνθρωπότητα τὸ ράδιο. Ὁ Μάξουελ καὶ ὁ Χέρτς μὲ τὰ ἡλεκτρομαγνητικὰ κύματα, ἔδωσαν τὴ δύναμη στὴν ἐπιστήμη νὰ ἐ-
ρευνήσει τὰ μυστικὰ τῆς ὕλης. Ὁ Μαρκό-
νι μὲ τὸν ἀσύρματο τηλέγραφο, ἔδωσε πρα-
κτικὴ ὑπόσταση, ὑλοποίησε τοὺς ἀφηρημέ-
νους ὑπολογισμοὺς καὶ τὰ πειράματα, καὶ ἡ ἐφεύρεσή του ἦταν ὁ προάγγελος τῶν τηλεπικοινωνιῶν, τῆς νέας αὐτῆς ἐπιστή-
μης πού πραγματοποιεῖ θαύματα στὸν και-
ρὸ μας.

Ἡ νέα τεχνικὴ, πού τὴν καθοδηγοῦσε καὶ τὴ δασκάλευε ἡ ἐπιστήμη, ἀλλάζε-
σι γὰ - σιγὰ τὴν ὄψη τῆς φύσης καὶ τὴ μοί-
ρα τοῦ ἀνθρώπου. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τῆς μακρινῆς αὐτῆς ἐποχῆς ἀτένιζαν μὲ ἐκ-
πληκτὰ μάτια τοὺς θριάμβους τῆς ἐπιστή-
μης καὶ τῆς τεχνικῆς. Μέσα τους ὅμως, πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς, πού ἔμειναν πιστοὶ στὴ ρομαντικὴ τους παράδοση, ἐνοιῶσαν ἀπο-
τροπὴ καὶ κάποιο μίσος στὴν παντοδυνα-
μία τῆς ἐπιστήμης. «Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς, ὁ Μάθιου Ἀρνολντ, ἔκαμε τραγούδι τὴν ἀ-
ποστροφή του:

Ἐσᾶς, πού τολμηρὰ τοὺς κεραυνοὺς
καβαλλικέψατε, μὲ δέος σᾶς θαυμάζουμε.
Καινούργιους νόμους φτιάχνετε στὸν κόσμῳ,
στὸ χρῶμα καὶ στὸ διάστημα ἡ νίκη σας
θρίαμβος εἶναι ἀξιοθαύμαστος!
Τραγουδάω τὴν περήφανη ψυχὴ σας
καὶ ἄνυμνῶ τὴ δύναμή σας τὴν ἀκούραστη,
μὰ δὲν εἶναι γιὰ μᾶς.

Ἡ κυριαρχία τῆς διάνοιας, ὁ θετικισμὸς καὶ ὁ ἐπιστημονικὸς ντετερμινισμὸς, κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς φυσιογνωμίας τοῦ 19ου αἰώνα, δημιούργησαν ἓνα ἀντίθετο ρεῦμα, μιὰ ἐκθρότητα, σὲ πολλοὺς διανο-
ομένους καὶ πρῶτα - πρῶτα σὲ ἐκείνους πού ἠθελαν νὰ συντηρήσουν τὴν παράδοση γιὰ τὸν τρόπο τῆς καινούργιας, καὶ ἐ-
πειτα σὲ ἐκείνους, τοὺς ποιητὲς καὶ καλλι-
τέχνες, πού ἔδλεπαν ὅτι ἔτσι ἡ πραγματι-
κότητα γίνεται στεῖρα καὶ ἀποξενώνεται ἀπ' τὸν κόσμῳ τῆς καρδιᾶς τῶν ἀνθρώπων.

Δημιουργήθηκε λοιπὸν ἓνας διχασμὸς στὸ δυτικὸ πολιτισμὸ, πού ὄρθηκε τὴν κα-
λύτερή του ἐκφραση στὴ φιλοσοφία. Ἀπ' τὸ ἓνα μέρος στεκόταν ἡ Ἐπιστήμη, μὲ τὶς ὑλιστικὲς τῆς θεωρίες, πού ἔτειναν νὰ ἐ-
δραιώσουν μιὰ Κοσμοθεωρία, ἱκανὴ νὰ ἐρ-
μηνεύει ὅλα τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς καὶ τῆς φύσης καὶ ἀπ' τὴν ἄλλη ἡ Μεταφυσική, μὲ τὶς ἰδεαλιστικὲς θεωρίες πού καὶ αὐ-
τὴ ἐπεδίωκε τὸν ἴδιο σκοπὸ. Ἡ γεννὰ πού ἀνδρώθηκε ὕστερ' ἀπ' τὸ 1890, ἔκανε τὴν ὁδοντήρ διαπίστωσι ὅτι ἡ ἐπιστήμη πα-
ρασέρνει τὸν ἄνθρωπο σ' ἓναν ἐπικίνδυνον κατήφορο καὶ αὐτὸ τῆς δημιουργοῦσε μιὰ ταραχὴ καὶ κάποια σύγχυση. Ὁ Ἀρνὸ Πουανκαρέ, διακήρυτε ὅτι οἱ ἐπιστημονι-
κοὶ νόμοι ἀποδείχονται ὅτι εἶναι σχετικοὶ καὶ ἀπλὰ συμπεράσματα μιᾶς ἐπιστημονι-
κῆς στατιστικῆς καὶ πῶς θὰ πρέπει ὅσα συμπεράσματα ἀναφέρονται στὰ φυσικὰ φαινόμενα νὰ ἐφαρμόζονται καὶ στὶς πνευ-
ματικὲς λειτουργίες.

Ὁ Πραγματιστὴς Οὐίλιαμ Τζέιμς, ὑ-
ποστήριξε πῶς «ἀλήθεια εἶναι ἐκεῖνο πού θεωροῦμε σκόπιμο, ἀνάλογα μὲ τὸν τρόπο πού σκεπτόμαστε καὶ πῶς τοὺς διαλογι-
σμοὺς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὶς πεποιθήσεις του. τὰ καθορίζουν ὅχι τόσο οἱ ἀπαιτήσεις τῆς λογικῆς, ὅσο ἡ ἐπιθυμία καὶ τὸ συμ-
φέρον».

Αὐτὴ τὴν περίοδο κάνει καὶ ὁ Bergson τὴν ἐμφάνισή του. Μὲ μαχητικότητα, μὲ ρητορικὴ γοητεία, μὲ συγγραφικὴ γλαφυ-
ρότητα, κυριαρχημένος ἀπὸ ἓναν ὀστρο-
ποιητικὸ, ἀσκει μὲ δριμύτητα τὴν κριτικὴ του στὴ διάνοια καὶ στὴν ἐπιστήμη. «Μὲ τὴν ὑποταγὴν μας στὸν ἐξωτερικὸ κόσμῳ, διακηρύττει, νεκρώνεται ἡ συνείδηση, γιὰ-
τὶ ὑποτάσσει τὴ δραστηριότητά της σὲ μη-

χανιστικὲς, ὅμοιες καὶ ἀναλλοίωτες μεθό-
δους».

Ὁ Bergson, γύρω στὰ 1921, γνώρισε ἓναν πρωτοφανὴ θρίαμβο. Τὸ ὄνομά του ἦ-
ταν συνώνυμο μὲ τὴ μαγεία, καὶ οἱ φιλο-
σοφικὲς του ἀντιλήψεις, χαιρετίστηκαν ἀπ' τὸν Τζέιμς ὡς ἓνα μαγικὸ θεραπευτικὸ. Ὅταν πρωτοεκδόθηκε τὸ διδλίο του, «Ἡ δημιουργικὴ ἐξέλιξη», ὁ Τζέιμς ἔγραψε στὸ συγγραφέα: «Εἶσαι ἓνας μάγος καὶ τὸ διδλίο σου εἶναι ἓνα θαῦμα, μιὰ πραγμα-
τικὴ ἐκπληξή... ὅλα τὰ ἔργα πού γράφτη-
καν μέχρι τώρα γιὰ τὴ Μεταφυσικὴ, εἶναι σκοτεινά, ἀηδιαστικά καὶ κακογραμμένα, εἶναι φορμαλιστικά... ἀπολαμβάνω τὴ γοη-
τεία τῆς φωνῆς σου, πού εἶναι ὡς ἓνα πλούσιο ποτάμι πού ποτὲ δὲν ἀφρίζει ἢ τρέχει ἀραιά, ἀλλὰ προχωρεῖ σταθερὰ καὶ μόνιμα μὲ τὶς ὀχθές του ξεχειλισμένες. Ἐπειτα οἱ ταιριασμένες εἰκόνες σου, πού ποτὲ δὲν σβύνουν καὶ ποτὲ δὲν ἀπομακρύ-
νονται ἀπ' τὶς σωστὲς γωνίες, ἀλλὰ εἶναι σταθερὲς καὶ ἀπλοποιοῦν τὴ σκέψη καὶ τὴ δοηθοῦν νὰ πάει μακριά. ὦ! ἀληθινὰ εἶ-
σαι ἓνας μάγος!».

Ὁ Bergson στὸ δάθος τῆς ψυχῆς του ἦταν ἓνας ρομαντικός, ἓνας Γερμανὸς ρο-
μαντικός, ἀπὸ παράδοση. Ἦρθε σὲ ἀντί-
θεση μὲ τὴ σταθερότητα καὶ τὴν ἀκαμψία πού ἡ λογικὴ καὶ οἱ ὑλιστικὲς θεωρίες ἀ-
ποδίδανε στὴν πραγματικότητα, γιὰ τὴ πί-
στευε πῶς θεμέλιο τῆς πραγματικότητος εἶναι ἡ κίνησις καὶ ἡ ἀλλαγὴ, μιὰ ἄλλη δηλ. πραγματικότητα πνευματικὴ καὶ αὐλὴ: ποιοτικὴ πολλαπλότητα καὶ ὄχι πο-
σοτικὴ ἐνότητα πού τεμαχίζεται καὶ με-
τριεῖται, ποιότητα καὶ ὄχι ποσότητα. Αὐτὴ εἶναι ἡ πραγματικὴ δ ι α ρ κ ε ι α, μιὰ ψυχικὴ πραγματικότητα, πού ἀσταμάτητα περνᾷ ἀπὸ μιὰ ιδιότητα σὲ ἄλλη. Δὲν μπορεῖ νὰ μετρηθεῖ γιὰ τὴν εἶναι ποιοτικὴ, δὲν ξαναπαρουσιάζεται γιὰ τὴν ποτὲ δὲν μεταλλάσσεται μεταξὺ τοὺς οἱ καταστάσεις τῆς συνείδησής μας. Τὴ ζοῦμε αὐτὴ τὴ διάρ-
κεια καὶ τὴ νιώθουμε ὡς ἓνα δημιουργι-
κὴ ἐλευθερία: αὐτὴ εἶναι ἡ πνευματικὴ πραγματικότητα, ἡ ἀρχὴ τῆς ὑπαρξῆς μας. Τὸ πραγματικὸ ἔργο τῆς ἐξέλιξης εἶ-
ναι νὰ θεμελιωθῇ ὄχι σὲ μιὰ μηχανικὴ ἀ-
πάλειψη τοῦ ἀπροσαρμίστου, ἀλλὰ σ' ἓνα

δημιουργικό κύμα της ζωής, σε μιὰ ζω-
τ ι κ ή φ ο ρ ά.

Αυτή ή ζω τ ι κ ή φ ο ρ ά είναι μιὰ μεταφυσική αρχή, πού στέκει πιά πάνω απ' τους νόμους της μηχανικής, πιά πάνω απ' τη νόηση, και πού εξελίσσεται και δημιουργεί στην καθαρή διάρκειά. Η ζωή δέν είναι μιὰ συνοχή από αίτια και αιτιατά, αλλά μιὰ ελεύθερη δημιουργία του καινούργιου και του απρόδλεπτου, πού δέ μπορούμε νά τή προσδιορίσουμε από πιά μπροστά, ούτε νά τή εξηγήσουμε ύστερα μέ τη διάνοια, πού όντας συνηθισμένη νά μελετά την άψυχη ύλη, δέ μπορεί νά ιδεί στη ζωή παρά μονάχα στάσιμες και ανάλλαγες απόψεις. Η ουσία της ζωής πού είναι ή αδιάκοπη κίνηση και αλλαγή, τή ατέλειωτο γίγνεσθαι μέσα στην πραγματική διάρκεια, είναι πράγματα πού της διαφεύγουν.

Θά πρέπει λοιπόν νά σταματήσουμε τις προσπάθειές μας γιά νά θροΰμε ποιά είναι ή ουσία πού κλίνει αυτό τή βαθύ μυστήριο της ζωής; Όχι, μάς λέει ό Bergson, γιατί μέσα μας δέν έχουμε μόνο τή νοΰ. Γύρω από τή φωτεινή πυρήνα του νοΰ υπάρχει ένα θολό νεφέλωμα, πού έγινε απ' την ίδια ουσία, πού, αφού συμπυκνώθηκε και σταθεροποιήθηκε, σχημάτισε τή νοΰ. Αυτό τή νεφέλωμα είναι ή συνείδηση, είναι τή ένστικτο πού βρίσκεται μέσα μας. Μ' αυτό λοιπόν τή ένστικτο θά γνωρίσουμε τήν ουσία της πραγματικότητας, θά θροΰμε ποιό είμαστε κι' από πού ερχόμαστε. Αυτό τή ένστικτο, σέ στιγμές κρίσιμες, εξαιρετικές, έχει τήν ικανότητα νά σκέπτεται, νά μαντεύει τήν αλήθεια. Η σκέψη του είναι ή ενόραση, ή διαίσθηση. Γνώση, λοιπόν, δέν υπάρχει μόνο στην επιστήμη, αλλά και στην ενόραση, στην αυτοθυσία, στους ποιητές, στους αγίους, στους προφήτες, στη λατρεία και στην αγάπη. Η δραστηριότητα, ή πραγματικότητα, βρίσκονται σ' έπαφή μέ τήν έμπειρία και μπορούμε νά θροΰμε τις αιτίες τους. Η ενόραση όμως δέν μπορεί νά προσδιοριστεί, είναι άπροσδιόριστη, (indeterminism) και μ' αυτή τήν άπροσδιοριστία σημαδεύουμε εκείνες τις διαδοχικές εμφανίσεις και ξαναεμφανίσεις της γνώσης, πού ονομάζουμε συνείδηση.

Οί φιλοσοφικές αντιλήψεις του Bergson

δέν παρουσιάζουν πρωτοτυπία. Είναι όμως πρωτότυπα και άσυνηθιστα ειπωμένες, μέ πρωτότυπες και άσυνηθιστες όρολογίες. "Αν θελήσουμε νά θροΰμε τις ρίζες τους, πρέπει νά γυρίσουμε σ' ένα μακρινό παρελθόν, στα μυστήρια του Διονύσου, στους αρχαίους φιλοσόφους, στον Πλάτωνα, στον Πλωτίνο και συνεχίζοντας πρὸς τή έδω, στην Ίνδική φιλοσοφία των Βεδών, στο Ρουσσώ, τή Σοπενχάουερ και στο Μπέρκλεϋ. Παρ' όλον ότι τή έργο του τή συνθέτουν παλιά στοιχεία, ωστόσο δέν παύει νά παρουσιάζει ένα εξαιρετικό ενδιαφέρον, γιά όσους θέλουν νά μελετήσουν τή ζωή, τή φυσικό κόσμο στην εξέλιξή τους. Στις σελίδες της «Δημιουργικής εξέλιξης» υπάρχουν όλα όσα έχει νά μάς πη για τή Θρησκεία, τήν πολιτική και τήν τέχνη, γιά τή φύση και τόν κόσμο της. Πλουτίζει τή φιλοσοφική σκέψη μέ άσυνηθιστες ει-
κόνας, όπως ή ζωή είναι ένας πύραυλος, πού σκάει στον άέρα, ή ύλη είναι ή νεκρή τέφρα πού πέφτει κάτω, ή πάλι ή πραγματικότητα είναι μιὰ γραμμή σ' ένα σχέδιο κι' όχι ή γραμμή πού σχεδιάζει.

Πιστεύω πως ή διάνοια είναι ικανή μόνο νά βοηθάει τόν άνθρωπο στις πρακτικές του ανάγκες, ενώ ή ενόραση και τή ένστικτο, μετουσιωμένα σέ διάνοια, είναι ικανά νά τήν άποκαλύψουν τήν ουσία της ζωής, αυτό τή βαθύ μυστήριο πού κλίνει ή πραγματικότητα.

Η μετάφραση της «Δημιουργικής Εξέλιξης» σέ μιὰ κατανοητή γλώσσα, είχε πολλές δυσκολίες, γιατί γιά πρώτη φορά στην Ελλάδα τή έργο του Bergson, μεταφράζεται σ' αυτή τή γλώσσα. Άλλες μεταφράσεις πού προηγήθηκαν, ήταν γραμμένες σέ μιὰ υπερκαθαρεύουσα πού δυσκόλευε, ακόμη και τούς ειδικούς στη φιλοσοφία πολύ περισσότερο τούς άλλους, στην κατανόηση των φιλοσοφικών αντιλήψεων του Bergson. Έτσι πολύ λίγα πράγματα είναι γνωστά γιά τόν Bergson και τή έργο του έδω, και πολλοί είναι εκείνοι πού έχουν παρερμηνεύσει τή «διαίσθησή» του.

Ο Bergson γεννήθηκε στο Λονδίνο τή 1859. Ο πατέρας του ήταν Πολωνοεβραΐος κι ή μητέρα του Ίρλανδή. Στο Λονδίνο έμεινε μέχρι τή 1868 κι ύστερα πήγε στο Παρίσι. Τή 1878 μπήκε στην Ecole

Η παιδική ηλικία και ή προστασία της

Η κοινή γνώμη εκάθισε στο έδωλιο τήν τηλεόραση γιά τις σκηνές βίας

ΓΙΑΤΙ ΜΕΤΑΔΙΔΕΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΚΑΤΑΛΛΗΛΑ

Η άμερικανική τηλεόραση εκάθισε στο έδω-
λιο του κατηγορουμένου και τούτο, γιατί χιλιάδες γονείς διαμαρτυρήθηκαν γιά τή προγράμματα βίας πού μεταδίδει, γιά τή έγκληματα, τις ληστείες, τις κλοπές, και τήν δραστηριότητα κακοποιών, ή επίσης τις τολμηρές έρωτικές σκηνές. Είναι βέβαιον ότι οι έταιρίες πού έχουν τηλεόραση, στην προσπάθειά τους νά κεντρίσουν τήν ενδιαφέρον των θεατών, δέν γνωρίζουν κανένα φραγμό. Έως ότου προκαλέσαν τούς γονείς, οι όποιοι διαμαρτυρήθηκαν και ελ-

παν ότι ή κατάσταση αυτή κινδυνεύει νά «χαλάσει» τόν χαρακτήρα των παιδιών, δέν έπιτρέπει νά κοιμηθούν ένωρίς ή έχουν επιάλτες τήν νύκτα και, επί πλέον, τή άποκλειστικό θέμα στο σχολείο είναι ή δραστηριότητα των γκάγκστερς και των κακοποιών στις συζητήσεις πού κάνουν τή παιδιά μεταξύ τους.

Τή θέμα είχε κινηθεί από πολλήν καιρό πριν και τή μέλη του Κογκρέσου, ύστερα από πίεση των ψηφοφόρων τους, είχαν ύποστηρίξει ότι θά πρέπει νά γίνει μιὰ σύσταση, ώστε νά δοθεί μεγαλύτερη προσοχή στα προγράμματα της τηλεόρασης. Τή άποτέλεσμα ύπηρξε άσχημο. Οι έταιρίες δέν συμφορώθηκαν, οι εκπρόσωποι τους δικαιολογήθηκαν ως εξής:

— Ζούμε σέ έναν κόσμο πού χαρακτηρίζεται από βιαιότητα. Τή επίκαιρα άνέφεραν πάντοτε τραγωδίες και συγκρούσεις ή παρουσίαζαν τή ύποπτα πρόσωπα του υποκόσμου, πού μέ τόν ένα ή μέ τόν άλλο τρόπο, άπασχολούσαν τήν κοινή γνώμη. Η τηλεόραση είναι μιὰ άπρεσία πρὸς τήν κοινή γνώμη και σκοπό έχει νά τήν ενήμερώσει. Δέν μπορούμε νά διαμορφώσουμε τή προγράμμά της, σύμφωνα μέ δρισμένες άρχές και νά πάμε αντίθετα μέ τήν πνεύμα της εποχής και, κυρίως, μέ τή γεγονότα πού διαδραματίζονται γύρω μας.

Τή γυναίκα σώματεια, οι οργανώσεις και πολλοί γεροντοπαίδια και βουλευτά στο Κογκρέσο έπιμένουν ότι πρέπει νά περιορισθούν οι άστυνομικές ταινίες, νά σταματήσει ή προβολή έντυπωσιακών εικόνων, πού προκαλούν επιάλτες στα παιδιά και νά υπάρξει ένα πρόγραμμα περισσότερο διδακτικό. Λένε οι γονείς:

— Η τηλεόραση εξαίρει τή έγκληματα και εκείνους πού προσπαθούν νά επιτύχουν μέ τήν βία τόν αντικειμενικό τους σκοπό. Η τραγωδία πού δημιουργείται στα σπίτια μας είναι μεγάλη. Τή κορόιπα μας συζητούν γιά τις σκηνές βίας και έρωτισμού. Τή άγχος μας γιά τις καλές οργανωμένες ληστείες, και τή έξυπνα κόλπα των γκάγκστερς. Ποιά σημασία έχει νά πηγαίνουν στο σχολείο γιά τή μόρφωση και τήν άγωγή τους, ενώ ή διαφθορά, τή έγκλημα, ή άπάτη εισβάλλουν στα σπίτια μας επί πολλές ώρες τήν ήμερα.

Μιὰ έπιτροπή συστήθηκε γιά νά παραπονεθεί στις άσυνείδητες άρχές και ή άστυνομία του Σικάγου επέβαλε πρόστιμο σέ μιὰ έταιρία τηλεόρασης, πού τή είχε «παρακάμει» μέ τή τολμηρά προγράμμά της. Άλλά τή θέμα παραμένει και ή διαμάχη θά συνεχισθεί. Νά δοΰμε μέχρι πότε...

Normale Supérieure. Παρακολούθησε τή μαθήματα των καθηγητών Μπουτρού και Όλλε - Λαμπίν και τή 1881 έγινε ύφηγητής της Φιλοσοφίας. Τή 1901 εκλέχτηκε μέλος της Άκαδημίας Ήθικών και Πολιτικών Έπιστημών και τή 1914 μέλος της Γαλλικής Άκαδημίας. Μέχρι τή 1925 ήτανε Πρόεδρος της Διεθνούς έπιτροπής πνευματικής συνεργασίας πού ή έδρα της ήτανε στη Γενεύη. Τή 1928 τή δόθηκε τή βραβείο Νομπέλ. Δίδαξε φιλοσοφία σέ πολλά Λύκεια και Κολλέγια μέχρι τή 1921. Τή έργα του Bergson είναι: «Τή φρονούσε ό Άριστοτέλης γιά τή Χρόνο», 1889, «Ο Χρόνος και τή Αΰτεξούσιο», 1889, «Υλη» και «Μνήμη» 1896, «Τή Γέλιο» 1900, «Η Δημιουργική εξέλιξη» 1907, «Η Νοητική Ένέργεια» 1919, «Διάρκεια και ταυτόχρονο» 1922, «Οί δυό πηγές της Ήθικής και της Θρησκείας» 1932, «Η Σκέψη και ή Κίνηση» 1934. Ο Bergson πέθανε σέ ήλικία 81 ετών στο Παρίσι τή 1941. Άίγες δσομάδες προτού πεθάνει δημοσίευσε μιὰ δραματική διαμαρτυρία, γιατί δέν ήθελε νά τόν εξαίρει ή Κυβέρνηση του Βισύ, από τόν αντιεβραϊκό νόμο πού έκαμε. Η ένέργεια του Bergson ήτανε ή τελευταία άναλαμπή της ζωής του, πού φωτίσε μέ τή γεναία της λάμψη τή ψυχικό μεγαλειό και τήν ανθρωπιά του, μέσα στο σκοτάδι πού είχε άπλωθεί εκείνη τήν εποχή πάνω στην ανθρωπότητα.

ΠΑΝ. Γ. ΤΕΣΣΕΡΗΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΛΛΗΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΥΠΟ ΔΗΜΗΤΡΗ ΓΙΑΚΟΥ

Συνηθίσαμε νά λέμε και νά γράφουμε πώς ή Παιδική Λογοτεχνία της Χώρας μας είναι φτωχή. Βρίσκω πώς αποτελεί και τούτο μιάν εύκολη εκδήλωση Φτωχοπροδρομικού πνεύματος¹ ενός πνεύματος που τόσο άστοχα και άστόχασα υποτιμά την πνευματική μας δραστηριότητα των εκατό ελεύθερων χρόνων εθνικής ζωής. Μέσα σε μιὰ λογοτεχνία τόσων μόλις χρόνων, δεν νομίζω πώς είναι εύκαταφρόνητα τὰ ὁμορφα κείμενα που προσορίζονται νά διαβαστούνε από παιδιά και νά τέρψουν, διδάσκοντάς τα. Και νά, θά μπορούσαμε ἀμέσως νά θυμηθούμε τοῦ Ζαλοκώστα τὰ συγκινημένα παιδικὰ τραγούδια, τοῦ Ἀγγελίου Βλάχου, τοῦ Ἀριστοτέλη Κουρτίδη, τοῦ Δημητράκη Καμπούρογλου, τοῦ Βικέλα, τοῦ Βιζυηνού, τοῦ Δροσίνη, τοῦ Πάλλη, τοῦ Παπαντωνίου, τῶν νεώτερων — καθώς επίσης και τήν παιδική πεζογραφία τοῦ Γρηγόρη Ξενόπουλου, τοῦ ἀξέχαστου «Φαίδωνα» τῆς «Διάπλασης», και τῶν ἄλλων πεζογράφων και ποιητῶν μας, που ἀφιέρωσαν ωραιότατες σελίδες γιά τὸ παιδί, ἔστω και «παρεμπιπτόντως».

Ἀκόμα κι ὁ «Γεροστάθης» τοῦ Λέοντος Μελά δὲ βρίσκω πώς εἶναι τόσο κακὸ κείμενο, μὲ ὅλη του τὴν καθαρεύουσα —ρεύουσα ὡστόσο— και τὸ ἔντονα διδαχτικὸ του ὕφος. Μὲ τὴν ἐξῆς παρατήρηση — και προσθήκη: Ὁ προπάτορας αὐτοῦ παιδικοῦ βιβλίου ἀντιπροσωπεύει χαρακτηριστικὰ τὴν παλιά τάση τῆς Παιδικῆς Φιλολογίας, που ἀπέβλεπε κυρίως στὸ νά δ i δ á ξ ε ι τὸ παιδί, φορτώνοντας τὸ νοῦ του μ' ἓνα σωρὸ ἠθικὰ παραγγέλματα, βγαλμένα σχεδὸν ἀ p r i o r i κι ὄχι μέσα ἀπὸ τὸν βαθύτερο και τὸν πιὸ μυστικὸ καλλιτεχνικὸ χυμὸ τοῦ κειμένου. Κι ἀπὸ τὴν ἀποψη τούτη, δὲ θά ἦταν παράτολμο νά ἰσχυριστεῖ κανεὶς πώς, μπροστὰ σὲ τέτια ὀλοφάνερα ἢ θ ο π λ α σ τ ι κ ἂ

προστάγματα, προτιμότερο θά ἦταν νά διαβάξει ἀκόμα τὸ παιδί μας τὸ Ψαλτήρι και τὸ Ὀκτωήχι — τὰ λαμπρὰ τούτα θρησκευτικὰ κείμενα, τὰ γεμάτα ποίηση κι ἀνθρωπιὰ και συγκίνηση, τὰ γεμάτα τρυφερότητα και δραματικὸ πάθος ζωῆς — αὐτὰ τὰ οὐρανόσταλα κείμενα, που ἔχουν θρέψει τὰ ἑλληνόπουλα ἀπὸ τὸν καιρὸ ἀκόμα τῆς μαύρης σκλαδιᾶς και τοῦ κρυφοῦ Σκολειοῦ ἴσαμε τίς πρώτες δεκαετίες τῆς ἐθνικῆς μας Παλιγεγενεσίας, ἴσαμε τὸ «Γεροστάθη» και πιὸ πέρα ἴσως, — και μαζί του...

Γιατὶ ἐδῶ, ὅπως δὲ και σὲ κάθε γνήσια κι αὐθόρμητα ποιητικὸ κείμενο, ὑπάρχει κεινὸ τὸ πολὺτιμο συστατικὸ στοιχεῖο, ἡ ἀληθινὴ Ποίηση, που καλύπτει ἢ στέκει ἀπάνω ἀπὸ κάθε προγραμματισμὸ και διδαχτικὴ σκοπιμότητα, ἔτσι καθώς ἐκπηγάζει ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη καρδιά κι ἀπευθύνεται μόνο στὴν ἀνθρώπινη καρδιά. Ὁ δημιουργὸς ἐδῶ ξέρει καλά (κ') ἐφαρμόζει) ἓναν κοινότοπο, μὰ αἰώνιον κανόνα, που βρίσκειται, ἀπλὰ διατυπωμένος, σὲ τούτα δῶ τὰ σοφὰ λόγια: «Ἄν ἓνα λογοτέχνημα ἔχει ρητὸ και σαφὴ διδαχτικὸ σκοπὸ, ὑποτάσσει πρόδηλα τὴν καλλιτεχνικὴ αὐτοτέλεια στὴν παιδαγωγικὴ σκοπιμότητα και (ἀν) ἀπὸ αὐτοσκοπὸς γίνεται μέσον, τὸ ἀποτέλεσμα βγαίνει στὸ ἀντίθετο. Ἡ εἰδικὰ διδακτικὴ ποίηση λ.χ. ἐξαντλεῖται στὸ νά δώσῃ καθαρὰ και κατ' εὐθείαν ἠθικὰ παραγγέλματα ἢ κάποιας λογῆς «ὑποθήκες» μὲ κάποια ποιητικὴ διατύπωση, στενεύοντας πολὺ τὸν ἀπέραντο και πολὺπλευρο ποιητικὸν ὀρίζοντα. Ἀπευθύνεται ἔτσι μονόμερα στὴ σκέψη, ὅπως θά τὸ ἔκανε και ὀποιοσδήποτε ἄλλος τρόπος τοῦ ἐννοιολογικοῦ περιεχομένου ἢ μιὰ ἄλλη μὴ ποιητικὴ περιοχὴ, ἢ Ἡθικὴ λ.χ. στὴν ὁποῖαν ἄλ-

λωστε ὑπηρετεῖ αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἢ ποίηση»¹.

Μὲ τὸ Βιζυηνὸ σημειώνεται μιὰ στροφή τῆς Παιδικῆς μας Λογοτεχνίας πρὸς καλλιτεχνικότερους χώρους, πρὸς ποιητικότερους δρόμους. Ἀλλὰ και τοῦ Βιζυηνοῦ τὰ «Παιδικὰ Τραγούδια», που τυπώθηκαν ὅλα ἀπὸ τὴν Ἑταιρεία Θεραπειῶν Μελετῶν, δὲν μπορούμε νά ποῦμε πώς ἔχουν ἀπόλυτα ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴ φανερά ἡθοπλαστικὴ, τὴ δ i δ á ξ ε ι κ ἢ τους πρόθεση τὴν πρόθεση κείνη που δὲν μπορεῖ εὐκολὰ νά τὴν ἀφομοιώσει, ψυχικά και νοητικά, τὸ παιδί, μὰ και δὲν μπορεῖ νά τὴ σ υ λ λ á ξ ε ι συναισθηματικὰ και πνευματικὰ:

Φῶς ἡλίου θαλπερό,
καθαρό,
φῶς Κυρίου ἱλαρό,
φέγγετε ὅλο τὸν καιρὸ,
νᾶδρουμε στὴ μαύρη γῇ
και στὴ σκοτεινὴ ζωὴ
τοῦ Θεοῦ τὸν ἅγιο νόμο
και τῆς ἀρετῆς τὸ δρόμο...

Ὅστόσο, τὸ βῆμα πρὸς τὰ ἐμπρός, που σημαδεύουν τὰ παιδικὰ αὐτὰ τραγούδια τοῦ Βιζυηνοῦ, εἶναι σημαντικὸ: Γιατὶ ὑπάρχει σ' αὐτὰ ὁ γνήσιος λυρικός παλμὸς τοῦ δημιουργοῦ τῶν, ἡ ἀνυπόκριτη θρησκευτικὴ του εὐλάβεια, ὁ θερμὸς πατριωτικὸς του παλμὸς, ἡ ἔντονη φυσιολατρεία του, ὅλος ὁ τρυφερὸς ἐκείνος ψυχικὸς του κόσμος που ἑοδεύεται μὲ ἀπλότητα και εὐλικρίνεια στὴν ποιητικὴ περιγραφή τοῦ ἁμεσου οἰκογενειακοῦ και κοινωνικοῦ περιβάλλοντος τοῦ παιδιοῦ. Τὰ παιδικὰ τούτα τραγούδια, σημειώνει ὁ Περ. Παπαχριστοδούλου, «διακρίνονται γιά τὴ σύλληψή τους, τὸ περιεχόμενό τους, τὴν ὁμιλή, ἀφελῇ κι ἀπροσποίητη λαϊκὴ γλῶσσα τους και γιά τὰ μέτρα, τοὺς ρυθμούς και τίς ὁμοιοκαταληξίες τους, που τὰ καθιστοῦν προσιτὰ, εὐκολογόντα και εὐκολομνημόνευτα στὰ παιδιά»².

1. Γ. Θέμελης «Ἡ διδασκαλία τῶν Νέων Ἑλληνικῶν κλπ.», 1949, σελ. 75.

2. Βλ. πρόλογό του στὴν παραπάνω ἐκδοσὴ τῆς «Ἑταιρείας Θεραπειῶν Μελετῶν».

Ὁ Ἀλέξανδρος Πάλλης, ἐξάλλου, μὲ τὰ «Τραγούδια γιά παιδιά», (1889), που τὰ ξαναβρίσκουμε ὅλα τυπωμένα στὸν «Ταμπουρά και Κόπανο» (1907) και στὰ «Κούφια Καρύδια» (1915), κινεῖται πέρα ἀπὸ τούτη τὴ σοβαρὴ πρόθεση τοῦ Βιζυηνοῦ, σ' ἓναν κόσμον παιγνιδιοῦ και δυσκολοσυγκράτητης εἰρωνείας, γιατί ἔτσι μόνο πιστεύει πώς θάρθει σὲ στενότερη ἐπαφὴ μὲ τὸν ψυχικὸν και τὸν πνευματικὸν κόσμον τοῦ παιδιοῦ. Σημαδεύει ἔτσι ὁ Πάλλης τὸ γλυκοχάραμα τῆς νέας στροφῆς τῆς Παιδικῆς Φιλολογίας στὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ τοῦ Δημητράκη Καμπούρογλου τὰ παιδικὰ ποιήματα («Μῦθοι και διάλογοι πρὸς χρῆσιν τῶν ἀνθρώπων», 1881, και «Στίχοι και μῦθοι διὰ τὰ παιδιά», 1904) κινούνται σὲ ἄλλο κλίμα, φυσιολατρείας περισσότερο — και λυρισμοῦ. Οἱ μικρὲς ποιητικὲς συλλογὲς τοῦ Καμπούρογλου εἶναι λυρικώτερες περισσότερο — και λιγώτερο σατιρικές. Κ' εἶναι μὲ ἀφηγηματικὸ ὕφος συνθεμένες, «στιχηρὰ ἀφηγήματα» θὰ τίς ἔλεγε, γεμάτα ἀφέλεια και δροσιὰ, δίχως ἀκατάληπτο και περίπλοκο λεξιλόγιο — μήτε και πλούσιο. Περιφνημες γιά «παιδικὰ ἀναγνώσματα», ὅπου θάπρεπε νᾶχουν περάσει. Ἡ γλωσσικὴ τους μορφή ὁμιλή — μιὰ συντηρητικὴ δημοτικὴ, που ὀλοένα ξεφεύγει ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα. Πολλὰ τους ποιήματα εἶναι στοχασμοὶ μᾶλλον, κάτι σὰν ἑμετρα «Θρύψαλα». Ἄλλα μοιάζουν μὲ «μῦθους», κάτι ἀπὸ τίς «ἱστορίες» τῶν ζώων, που ἔχει γράψει ὁ Αἰσωπος ἢ ὁ Λαφονταίν.

Τὰ παιδικὰ τραγούδια τοῦ Πάλλη τυπώθηκαν και κυκλοφόρησαν στὰ 1889, ἀργότερα ὅπωςδήποτε ἀπ' τὸν καιρὸ που ὁ Βιζυηνὸς εἶχε τυπώσει (1888) τὰ δικὰ του, στὴ «Διάπλαση» και στὴν «Εἰκονογρ. Ἑστία» και πολὺ ἀργότερα ἀπὸ κείνα τοῦ Καμπούρογλου (1881). Ἐτσι, δὲν εἶναι παράξενο πώς τραδοῦνε τὴ σχετικὴ φιλολογία πολὺ πιὸ μπροστὰ και πολὺ πιὸ κοντὰ πρὸς τὸν ψυχικὸν κόσμον τοῦ παιδιοῦ: τὸ παιγνίδι. Κ' εἶναι χαρακτηριστικὸ και, ὅπωςδήποτε, ὄχι τυχαῖο πώς ὁ κονταρομάχος τοῦ Δημοτικισμοῦ τᾶγραφε «παίζοντας» — καθώς ἔχει σημειώσει ὁ Ρήγας

Γκόλφης³, «γιά νά τ' ἀπαγγέλουνε τὰ δι-
κά του παιδιά, ἀφοῦ ἐκείνη τὴν ἐποχὴ
παιδικὴ καθαυτὴ φιλολογία δὲν ὑπῆρχε,
μήτε ἡ παραμικρή, καὶ στ' ἀναγνωστικὰ
τοῦ σχολείου — καθαρεῖν ἀπὸ τὴν
πρῶτη σελίδα τοῦ ἀλφαριθμητικοῦ — εὗρι-
σκε κανεὶς λίγους στίχους, ἄνοστους καὶ
σαχλούς, κατάλληλους γιὰ τὸ πνευματικὸ
καὶ καλλιτεχνικὸ χαντάκιμα τῆς νέας γε-
νεᾶς». — Ἀφ' ἧν πού πολλά ἀπ' τὰ πρὸ
τοῦ Πάλλη ποιήματα ἦταν καὶ ἀψυχολό-
γητα καὶ ἀντιπαιδαγωγικά, ὅπως ἔχει ἤδη
σημειώσει καὶ ὁ Στέλιος Σπεράντσας, πού
τόσα ἔχει προσφέρει στὴν Παιδική μας
Λογοτεχνία: «Θυμηθῆτε π.χ. τὸν αἰσώ-
πειο μῦθο τοῦ τζίτζικίου καὶ τοῦ μυρμη-
κίου, πού ἐγκλείει τὴν ἀσπλαχνία καὶ
τὴν εἰρωνεία γιὰ ἓνα δυστυχισμένο —
τὸν τζίτζικι — πλάσμα ὡστόσο καὶ αὐτὸν
τοῦ Θεοῦ... Ἐπίσης θυμηθῆτε καὶ τὸ ποίη-
μα «Νύκτα» κτλ. πού εἶναι γεμάτο ἀπὸ
ἀντιπαιδαγωγικὲς ὑποδείξεις»⁴.

Ὁ Δημήτριος Βερναρδάκης, φωτισμένο
μυαλὸ τῆς ἐποχῆς του — καὶ προοδευτικὸ
φυσικὰ — πρόσεξε πολὺ τὴν παιδικὴν τού-
τη λογοτεχνία τοῦ Πάλλη καὶ δὲν ἐδίστα-
σε νὰ ἐκφράσει τὸν ἐνθουσιασμό του: «Τὸ
εἶδος θέβαια τῆς ποιήσεως, — ἔγραψε
στὸν ἴδιο τὸν ποιητὴ — εἰς ὃ ἀνάγονται
τὰ «Τραγουδάκια γιὰ παιδιά», εἶναι ἐλα-
φρὸν ὅλως καὶ παιγνιώδες, οὐδ' ἡ οὐσία
τῶν ἀσμάτων ἐξελέγχεται παντοῦ ἐξ ἴσου
ποιητικῇ, ἀλλ' ἡ στιχογραφικὴ καὶ γλωσ-
σικὴ ἐκφορὰ εἶναι πανταχοῦ σχεδὸν ἀρί-
στη καὶ τοιαύτη ὁποῖαν στεροῦνται ἅπαν-
τες σχεδὸν οἱ σημερινοὶ μας ποιηταί, τοῦ-
λάχιστον ὅσους ἔτυχε ν' ἀναγνώσω... Εἴ-
σθε ὁ πρῶτος ἐκ τῶν νεωτέρων, ὅσους ἀ-
νέγνωσα, ὅστις κατωρθώσατε νὰ ἐφαρμό-
σητε εἰς τὸ ποιητικὸν εἶδος, ὅπερ ἐξελέξα-
τε, γνησίαν καὶ ἀνθρώπινον τὴν δημοτικὴν
γλῶσσαν χωρὶς νὰ χάσῃ μὴδ' ἐλάχιστον
ἐκ τῆς φυσικῆς τῆς χάριτος...».

Ὁ ἑπαινος τοῦ Βερναρδάκη διατηρεῖ,
ἀκόμα καὶ σήμερα, τὴν ἀξία του καὶ
προσσεπικυρώνεται, γιὰ μιὰν ἀκόμη φορὰ,

καὶ ἀπὸ ὅσα σχετικὰ ἔχει γράψει ὁ Ρήγας
Γκόλφης:

Τὰ «Τραγουδάκια γιὰ παιδιά», τονίζει
ὁ Γκόλφης, — μερικὰ δὲ φαίνονται διό-
λου γιὰ μίμηση ἀπὸ ξένες γλῶσσες, τόσο
εἶναι καλὰ μετουσιωμένα στὴ δημοτικὴ
μας — ἔχουνε θέβαια πολλὴ χάρη, λάμ-
πουν ἀπὸ αἴσθημα λαγαρό, παρουσιάζον-
ται μὲ ὕψος ἀληθινὰ παιδιάστικο· μὰ κά-
που - κάπου ὁ στίχος στέκεται σὰ δυσκο-
λονόητος καὶ τραχύς, γνωρίσματα σπορα-
δικὰ τοῦ Πάλλη καὶ στὰ κατοπινὰ του ἔρ-
γα. Κι' ὅμως, προσθέτει ὁ Γκόλφης, ἀπὸ
τὰ χρόνια ἐκεῖνα, λίχοι στίχοι γραφτήκανε
γιὰ παιδιά τόσο ἐπιγραμματικοὶ καὶ γενι-
κὰ καλοβγαλμένοι καὶ μὲ τόση λεπτὴ εἰ-
ρωνεία. Πολλά ἀπ' αὐτὰ μπηχανε, τὰ τε-
λευταῖα χρόνια, σὲ διάφορα ἀναγνωστικὰ
βιβλία γιὰ τὸ δημοτικὸν σχολεῖο. Ἐνα ἀπὸ
τὰ πρὸ χαριτωμένα, μὲ ζωὴ καὶ κίνηση, εἴ-
ναι καὶ τὸ «Περνώντας». Ἀντιγράφω ἐδῶ
ἓνα ἀπὸ τὰ πρὸ χαρακτηριστικὰ του δοκτά-
στιχα:

Περνώντας ἀπὸ τὰ σχολιά,
μυτόφωνη ἀγρικῶ λαλιά:
«Ψιλὴν κι ὀξείαν ἀπαιτεῖ!»
Καὶ μένα θές νὰ μοῦ φανεῖ,
πὼς κάποια φώναξε φωνή
Βρὲ τράδα του τ' αὐτί. Βρὲ τράδα
(τοῦ τ' αὐτί!)

Κι' ὥς πού νὰ πεῖς κουκούτσι
Μιά καὶ κόφτω γὼ παπούτσι!

Ἀλλὰ μήπως καὶ ὁ Παλαμᾶς δὲν ἔχει ἐ-
πιβεβαιώσει τὴν ἀξία τῶν παιδικῶν τρα-
γουδιῶν τοῦ Πάλλη; «Εἶναι τὰ μόνα παι-
δικὰ ποιήματα τὰ ὁποῖα ἀπεκτήσαμεν τῆς
προκοπῆς, θὰ γράψω...⁵ μοσχοβολοῦντα
ὄχι ἀπὸ μύρα τῆς Ἀνατολῆς ἀλλ' ἀπὸ θυ-
μάρη τῶν βουνῶν τῆς Ρούμελης καὶ δρο-
σοβολισμένα ὡς ἀπὸ τὴν αὔραν τοῦ Αἰ-
γαίου».

Καί, τελευταῖα, ὁ Μαν. Τριανταφυλί-
δης⁶:

«Θὰ ἔπρεπε νὰ μνημονευτῇ ξεχωριστὰ

3. Στὸ βιβλίον του «Φαντασία καὶ Ποίηση»,
1935, σελ. 97.

4. Βλ. τεύχος 130) 1.7.53 ἀφιερωμένο στὸν
Παπαντωνίου — τῆς «Ἑλληνικῆς Δημοιορ-
γίας».

5. Κ. Παλαμᾶ «Τὰ πρῶτα Κριτικά», ἔκδ.
Φέξη, 1913, σ. 104.

6. Μ. Τριανταφυλλίδης: «Μνημόσυνα: Ψυχά-
ρης - Πάλλης - Φωτιάδης».

ἡ προσπάθεια τοῦ Πάλλη νὰ πλουτιστῇ ἡ
παιδικὴ μας φιλολογία, τόσο φτωχὴ, ἰδί-
ως τότε, στὸ τέλος τοῦ περασμένου αἰῶνα.
Ἦδη στὰ 1889 δημοσίευε μιὰ συλλογὴ
«Τραγουδάκια γιὰ παιδιά», πρωτότυπα,
μεταφρασμένα ἢ διασκευασμένα ἀπὸ τ' ἀγ-
γλικά καὶ τὰ γαλλικά. Τοὺς λίγους αὐ-
τοὺς στίχους, μᾶς πληροφορεῖ ὁ ποιητὴς
στὸν πρόλογο, τοὺς ἔγραψε στὴν ἀρχὴ γιὰ
τὰ παιδιά μου, τοὺς δημοσιεύω ὅμως μὲ
τὴν ἐλπίδα πὼς μποροῦν νὰ χρησιμεύουν
καὶ σὲ ἄλλα ἐλλήνοπούλα. Αὐτὸ ὅμως ἦ-
ταν ἀκόμη δύσκολο νὰ γίνῃ τότε, ἓνα χρό-
νο μὲν ὅστερ' ἀπὸ τὸ Ταξίδι τοῦ Ψυχά-
ρη: νὰ ἐκτιμηθῇ, ν' ἀγαπηθῇ ὁ «Φουντού-
κος»⁷, ὁ «Σκύκλος»⁸, ὁ Κώστας:

Τοῦ Κώστα ἀλλάζουμε τὰ ρούχα
καὶ τοῦ φοροῦνε πανταλόνια,
καὶ νὰ τον νάφτης μὲ γαλόνια
καὶ μὲ σφυρίχτρα καὶ σουγιᾶ.

Καὶ σὰν τὸν φώναζε ἡ Μαριέτα
μαζί νὰ παίξουν τὸ σκοινάκι,
«Ἄφτο» λέει «εἶναι παιχιδάκι,
πού μόνο παίζουν τὰ παιδιά».

Εἶχε ἓνα διὸ κι ἀφτὴ κουφέτα,
κι ἀρχίζει μόνη τῆς νὰ παίζει
πὼς ἔδινε λαμπρὸ τραπέζι
μὲ τσοκολάτες καὶ γλυκά.

«Παίξω καὶ γὼ, ἄ μὲ θές» τῆς κάνει.
«Ὅμως θαρῶ» λέει ἡ Μαριέτα
«γιὰ νάφτες ἔγινε ἡ γαλέτα
τὰ ζαχαράτα γιὰ παιδιά».

Ἀλλὰ καὶ ἀργότερα πολὺ, ἀφοῦ ξανακυ-
κλοφόρησαν τὰ παιδικὰ αὐτὰ ποιήματα
στὸν «Ταμπουρά καὶ Κόπανο» — συνεχι-
ζει ὁ Τριανταφυλλίδης — καὶ μπηχανε με-
ρικὰ τοὺς καὶ μέσα στ' ἀναγνωστικὰ τοῦ
δημοτικοῦ, στὰ 1917, δὲν μπόρεσαν ν' ἀ-

7. «Φουντούκος», ὡς πότε δὲ θὰ πρῶς — καὶ
πάντα θὰ χαζέβεις; — Ἦρθε καὶ γιὰ σκολιὸ
καιρὸς — τί ὡς διὸ χρονῶ κοντέβεις — Κι αὐ-
τός, νὰ δείξει τὴ χαρὰ του — δῶς' του καὶ
παίζει τὴν οὐρά του κλ.

8. Τὸ γνωστό, πού τελειώνει «Τί βρήκα γὼ
νὰ φίλο — καὶ λίγο τὸ θαρρεῖς;».

ποχτήσουν τὴ συμπάθεια τῶν ἀνώτερων ἐκ-
παιδευτικῶν, πού ζήτησαν μάλιστα στὰ
1921 νὰ καοῦν τὰ βιβλία ἐκεῖνα.

Ἐνα ἀπὸ τὰ ποιήματα αὐτὰ τοῦ Πά-
λλη, «ὄχι ἀριστούργημα, ὅπως σημειώνει ὁ
Τρ. — ἀλλὰ καὶ οὔτε ἀπὸ τὰ χειρότερα»,
παρμένο ἀπὸ τ' ἀγγλικά, εἶναι καὶ τοῦτο,
μὲ τὸν τίτλο «Καλημερούδια»:

Μὲ τί καμάρη περπατεῖ
τὴν κούκλα τῆς κρατώντας,
καὶ μ' ἓνα σπάγκο τὸ γατὶ
ξοπίσω τῆς τραδώντας!

Κοντὰ στὴν πόρτα σταματᾷ
πρὶν πάει πρὸ παραπέρα,
καὶ τὰ πουλιά τῆς χαιρετᾷ
μὲ μιὰ τῆς καλημέρα.

«Καλημερούδια σας, πουλιά,
καλημερούδια, χήνα...
Τὴν κούκλα λὲν Τριανταφυλλιά
καὶ τὸ γατὶ Ψιψίνα.

Κι ἄ μὲ ρωτᾶτε καὶ γιὰ πού;
νωρὶς τί τάχα βγήκα;
πάω νὰ προφτάσω τὸν παπποῦ
πού μὲ φιλέει σὺκα».

Τὸ χαριτωμένο αὐτὸ ποιηματάκι, ση-
μειώνει ἄλλου ὁ Τριανταφυλλίδης⁹, περα-
σμένο καὶ στὸ ἀλφαριθμητικὸ Ἐπ. Γ. Πα-
παμιχαήλ, παρουσιάζει ζωντανὸ τὸ παιδὶ
μέσα στὸν κόσμον του, ὅπως τὸ ἴδιο βλέπει
τὸν ἑαυτὸ του, μὲ τοὺς δεσμούς πού τὸ ἐ-
γνώνουν μὲ τοὺς καλύτερους τοῦ φίλου, καὶ
καθὼς μὲ πληροφορεῖ ὁ ποιητὴς του, ἔταν
τὸ εἶχε πρωτοδημοσιεύσει, τοῦ ἔγραψε ὁ
ἀγγλὸς φιλόλογος κ. Bosanquet, διευθυ-
ντῆς ἄλλοτε τῆς ἀγγλικῆς σχολῆς στὴν Ἀ-
θήνα, γιὰ νὰ μάθῃ ἀπὸ ποῦ ἀγγλικὸ πρό-
τυπο ἦταν παρμένο. Ὡστόσο, δρέθηκε «Ε-
πιτροπὴ, διορισθεῖσα πρὸς ἐξέτασιν τῆς
γλωσσικῆς διδασκαλίας τῶν Δημοτικῶν

9. «Π ρ ι ν κ α σ ὺ ν» — ἡ ἀλήθεια γιὰ τ'
ἀναγνωστικὰ τῆς Δημοτικῆς — 1921, σελ.
264.

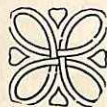
Σχολείων»¹⁰ νὰ γράψει, γιὰ τὸ τρισαριθμώμενο τοῦτο ποίημα, τὰ παρακάτω, στὴν Ἐκθεσὴ τῆς πρὸς τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας:

«Ὁμολογοῦμεν ὅτι, ἐὰν ὡς σκοπὸς τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων ἐτίθετο, μὴδὲν νὰ διδάσκωσι, νὰ καθιστῶσι δὲ διὰ τῶν ἀναγνωσμάτων τοὺς παῖδας φλυαροὺς, κούφους, ἀνοήτους καὶ ἀνικάνους νὰ αὐτενεργῶσι καὶ νὰ σκέπτονται, ἦτο ἀδύνατον νὰ γραφῶσι καταλλήλότερα ἀναγνωστικὰ βιβλία».

Ἦταν ἡ γνώμη τῶν «ἐπισήμων». Ὡστόσο καὶ τὰ «Καλημερουῖδια» καὶ τὸ «Φουντοῦκο» καὶ ὅλα του τ' ἄλλα Παιδικά, ὁ Πάλλης τ' ἄγραψε ἀπὸ τὸ περίσσευμα τῆς

10. Οἱ γνωστοὶ μας Παιδαγωγοί: Σ. Σακελλαρόπουλος, Γενικὸς τότε Γραμματεὺς τοῦ Ὑπουργείου, Α. Σκιᾶς καὶ Ν. Ἐξαρχόπουλος, καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου, Θ. Μιχαλόπουλος, Διευθυντὴς Διδασκαλείου, Ι. Μεγαρεὺς, τμηματάρχης τῆς Δημοτικῆς Ἐκπαίδευσως καὶ Χρ. Οἰκονόμου, ἐκπαιδευτικὸς Σύμβουλος.

καρδιάς του, μὲ κέφι, μὲ πρόσχαρη, ἀκακὴν εἰρωνεία, μὲ σκοπὸ τὴν οὐσιαστικὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ Παιδιοῦ. Καὶ πιστεύουμε πῶς τὸ πέτυχε. Γιατὶ ὁ Πάλλης, μαζὶ μὲ τὸν Ἑφταλιώτη, ἀπὸ ὅλα τὰ πρωτοπαλῆκαρα τοῦ Δημοτικισμοῦ, στάθηκε ὁ πιὸ καλλιτέχνης, ὁ πιὸ «ποιητής». Ἀπὸ τὸν Ψυχάρη, θρίσκεται πολὺ πιὸ κοντὰ στὸ ζωντανὸ γλωσσικὸ αἶσθημα, οἱ φ τ ι α χ τ έ ς του οἱ λέξεις εἶναι πολὺ πιὸ λιγώτερες ἀπὸ ὅσες συναντοῦμε στὸ πρωτοδάσκαλο. Ὁ Πάλλης δὲ διστάζει νὰ γράψει «κατὰ θάθος, ὡς πρὸς τὴ σημασία, κατὰ καλὴ μας τύχη κ.τ.λ.» — ἐκφράσεις μέσα στὸ στόμα τοῦ λαοῦ, ποὺ ὁ Δάσκαλος, ὁ Θεὸς τὸ ξέρει πῶς θὰ τίς... μετέφραζε. Ἐπειτα, τὸ ὕφος τοῦ Πάλλη, κι ἂς μὴν εἶναι ἔτσι «κουθεντιαστὸ» σὰν τοῦ Δάσκαλου, ὅμως ἔχει περισσότερην ζεστασιὰ ἀπὸ τοῦ Ψυχάρη, περισσότερην ὁμαλότητα: Διαβάζεται πολὺ πιὸ εὐχάριστα. Γιατὶ ὁ Πάλλης εἶναι ποιητής, ὁ λυρισμὸς του εἶναι πηγᾶτος καὶ αὐθόρμητος καὶ ἡ γλωσσικὴ του αἰσθησις ἀγρυπνῇ πάντα καὶ ρωμάλει.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

Φάνη Μαρσοπούλου: «ΠΑΙΔΙΚΗ ΡΑΦΗΔΙΑ», Ἀθῆναι 1969 — σελ. 1-79

Κριτικὸ σημεῖωμα ΕΥΡΙΠ. ΣΟΥΡΛΑ, Παιδαγωγοῦ

Στὴ Μάνα Μου!
Στὴν Καλομάνη Μου!
Ἀντίδωρο
Ἀπὸ τὸ Γυιό της.

ΦΑΝΗ ΜΑΡΣΟΠΟΥΛΟΥ
(Αὐτόθι σελ. 7)

I

Ἡ λύρα τοῦ Ἑπειρολάτρη ποιητοῦ ἐπληξε καὶ πάλιν τίς χορδές της, καὶ ἡ ὥς ἄνω ἀφιέρωσις στὴν Μάνα του, προσβλήθη ὡς προμετωπίς τῆς καινούργιας ὡς ἄνω ποιητικῆς του συλλογῆς.

Ἡ Μορφὴ δηλαδὴ τῆς Ἑπειρώτισσας Μάνας του προσβλήθη σὰν ἥλιος ἀνάμεσα ἀπὸ τίς Σκιές, ποὺ σὰν ἡχηρὰ τύμπανα ὀλέθρου μᾶς πριστοιχίζουν εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτὴν τοῦ ἀγχοῦς, εἰς τὴν ὁποῖαν ζῇ ἡ ἀνθρωπότης.

Προσβλήθη... ναί... ἡ Μορφὴ τῆς Ἑπειρώτισσας Μάνας του, κατὰ τὴν ἐποχὴν ποὺ ὁ ποιητὴς μας ὑπηρετῶντας στὸ μέτωπο ὡς στρατιώτης τὴν τιμὴν τῆς αἰωνίας Ἑλλάδος μας, ἔφερε στὴν θύμησίν του κάποιον διάλογον μαζὺ της:

«Παιδί μου —τοῦ εἶχε εἰπεῖ ἡ Μάνα του— ἂν λαβωθῇς στὰ τρίστρατα, καθὼς πέφτουν ἀνταριασμένα τῶν ἐχθρῶν τὰ βόλια, κι' ἂν κλείσει ἀκόμη ὁ θάνατος τὰ μάτια σου, τὰ γραμμένα, ἡ Μάνα σου παιδάκι μου, μαύρα δὲ θὰ φορέσει, ἀλλὰ θὰ πνίξη στὰ κατὰβάθα τὸν πόνον της, ὅσο μπορέσει — σὰν ἡρώιδα τραγικὴ καὶ σὰν ἱέρεια στὸ βωμὸ θὰ καμαρώσει γιὰ τὴν θυσία, ποὺ θὰ μοιάζῃ σὰν βιβλικὴ νεφέλη».

(Μαρσοπούλου, Αὐτόθι σελ. 12)

II

Στὴ θύμησιν τῶν παραπάνω λόγων τῆς Μάνας του — ὁ ποιητὴς μας ριγεί.

Ἀθάνατη Ἑπειροτομάνη!

Ἐσύ, ποὺ τῆς ζήτησις σου τὰ γηρατειὰ καὶ τὴν ψυχικὴ σου βαρυχειμωνιά, τὰ εἶχε ἀγκαλιάσει ὁ πόνος, ζοῦσες μὲ τὸ δνομα τοῦ γυρισμοῦ τοῦ γυιοῦ σου ἀπὸ τὸ μέτωπο, καὶ ἔταξες στὴν Παναγιά λαμπάδες, γιὰ νὰ φυλάγῃ τὸν γυιό σου ἀπὸ τοῦ χάρου τὸ φονικὸ γιορτάσι.

Καὶ φέροντας ὅλα αὐτὰ στὴ θύμησίν του ὁ ποιητὴς ἀναφωνεῖ:

«Τῆς Καλομάνης ἡ στοργὴ σὰν μ' ἀγκαλιάζει, ἀναρριγῶ ὡς τὸ ὑπερούσιο βάθος».

(Μαρσοπούλου, Αὐτόθι σελ. 15)

Ἀκριβῶς δὲ οἱ θύμησες αὐτὲς τοῦ ποιητοῦ μας, ποὺ μοιάζουν σὰν ἄρωμα ψυχῆς καὶ σὰν κάποια μαγεμένη ἀνοιξή τῶν παιδικῶν του ὀνείρων, ξεπλύνεται σὰν ἄβυσσος... τώρα... μέσα στὴν ἐκπαιδευτικὴ ἱερουργία του, ὡς ἐξαιρέτου Καθηγητοῦ τῆς Φιλολογίας στὸ Ἀρσάκειο τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου μὲ Πεσπαλότσειον ἀγάπην ἀντικρύζει τοὺς μαθητὰς καὶ τίς μαθητρίδες του.

Καὶ σὲ κάποιαν ἄλλην στροφή του —σὰν κατακλείδα συγκινητικὴ— ἀναφωνεῖ ὁ ποιητὴς:

«?Ω! Μάνα!

Στίς θυσίες σου, ποιὸς ἔστρεψε τὰ νῶτα καὶ ἡ ζωὴ δὲν τοῦ κλείσει τὴν θύραν τῆς εὐτυχίας!!».

(Μαρσοπούλου, Αὐτόθι σελ. 78)

Ἀναπολῶντας δὲ ὁ ποιητὴς τὰ χρόνια του τὰ παιδικά, ἐπιλέγει:

«Βαριὰ τὰ πάθη μᾶς τυλίγουν, ποὺ τίς φτωχὲς μας τίς χαρὲς τίς πνίγουν.

Κι' ὅσο διαβαίνουμε τὰ χρόνια, ψάχνω νὰ βρῶ τὸ ξανθὸ τὸ παιδιὸ τῆς κούνιας θαύμα μὲ τὴν ζωὴ τὴν Ἀπολλωνία».

(Μαρσοπούλου, Αὐτόθι σελ. 59)

Καὶ ἡ ἀποθεωτικὴ Μορφὴ τῆς Μάνας ἀποτυπῶται σὲ ἀκροτελεύτιον στίχον τοῦ ποιητοῦ, ἀναφωνοῦντος:

«Στὰ τρυφερά μου χρόνια, τῆς Μάνας μου ἡ στοργή, σὰν θεῖα μαρμαρυγὴ ἀπ' ἅγιο Εἰκονοστάσι».

(Μαρσοπούλου, Αὐτόθι σελ. 45)

III

Ἐτελειώσαμε... χωρὶς δέβαια νὰ ἔχωμε τελειώσει, ἀλλὰ γιὰτὶ πρέπει νὰ τελειώσωμε.

Αἱ σκόρπιες ἄλλωστε νότε ποὺ παρεθέσαμε ἀπὸ τὴν ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ ἀγαπητοῦ Συναιδέλφου εἶναι ἀρκετὲς ὥστε νὰ δικαιολογήσουν τὸν ἐκ μέρους τῆς ταπεινότητός μας ἐντοπισμὸν μονάχα στὴ Μορφὴ τῆς Μάνας του, ἀφήνοντας ἀσχολίαστες ἄλλες πτυχὲς τῆς ποι-

ητικής του δημιουργίας, από την ως άνω παιδική του ραψωδία.

Ο διάσημος Γάλλος MICHELET παρατηρεί ότι:

«Η Μάνα είναι η ενσάρκωση της ιδέας της έμπειρας Προνοίας».

Και η ταπεινότης μας θα μπορούσε εν κατακλείδι να αναφωνήσει από απόψεως παιδαγωγικής, τα κάτωθι:

Χ. Α. Πέτσκου: «ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΟ ΗΛΙΟΒΑΣΙΛΕΜΑ» (15 Διηγήματα, 'Αθήνα 1969 σ. 1-188)

“Όλα είχαν τελειώσει.

Μία ολόκληρη ζωή με τις χαρές και τις συγκινήσεις έβηκε για πάντα. Το σήμερα άρχισε με το ξεριζώμα από την Γενέθλια Γή τους, και το αύριο; άγνωστο και σκοτεινό θα τους έφερε στην μακρινή πατρίδα τους.

ΧΑΡ. ΠΕΤΣΚΟΣ

I

“Υστερα από το Καλπάκι — Καλαμάς — από τον πόλεμο του 1940 — ένα έργο έξαπλημένο του ‘Ηπειρολάτρη συγγραφέα Χαρ. Πέτσκου, μια καινούργια συγκλονιστική ψυχική δόνηση και μια έκρηξη του λογοτεχνικού του ταλέντου, είδε το φως της δημοσιότητας με την ως άνω συγγραφή του, η οποία επιτρέπει να χαρούμε το περιεχόμενό της, σαν την όνειροπόλον περιπλάνησιν του συγγραφέως, στην όμορφη Πολιτεία των παλιών Γιαννίων.

‘Από τα 15 διηγήματα της λογοτεχνικής του προβολής ξεχωρίζουμε το πρώτο, που φέρει τον τίτλον:

«Ρουστέμ - ‘Αγάς»:

και το περιεχόμενό του αναφέρεται στα Παλιά Γιάννινα.

Πρόκειται δηλαδή περί διηγήματος που αναφέρεται στην παλιότερη εκείνη εποχή της ιστορίας της θρυλικής πρωτεύουσής της ‘Ηπείρου μας, σε μια εποχή δηλαδή που η Μητρική γλώσσα της μεγαλύτερας μερίδος και των Τούρκων στα Γιάννενα, ήταν η ‘Ελληνική.

Πρόκειται περί εποχής κατά την οποίαν χριστιανόπουλα από την Καραβατιά, ‘Εβραίοπουλα από το Κάστρο και Τουρκόπουλα, αντικρουόντανε σαν αδέρφια στα παιχνίδια τους και στίς συναστροφές τους.

Την όμορφη όμως και ρομαντική μακρινή εκείνη εποχή την διαδέχτηκε η συνθήκη της ανταλλαγής και το δράμα των ξεριζωμένων Τούρκων από τα Γιάννενα. ‘Ανταλλαγή δηλαδή των πληθυσμών. Οι Χριστιανοί στην Μητέρα ‘Ελλάδα και οι Μουσουλμάνοι στην Μητέρα Τουρκία.

‘Ετσι:

Το χτές χανότανε σιγά-σιγά και άρχιζε

«Ποιός άραγε δρῆκε —στην γῆν αυτήν των δακρύων, όπου ζούμε όλοι μας— αγάπην σαν την αγάπην της Μάννας του;

‘Ο αγάπητος Συνάδελφος — ἄς δεχθῇ τὰ ἐγκάρδια συγχαρητήρια της ταπεινότητός μας, για την καινούργια ποιητική του Συλλογή.

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ ΣΟΥΡΛΑΣ
Παιδαγωγός

το σήμερα με το ξεριζώμα των Τούρκων από την Γενέθλια Γή τους, τα παλιά Γιάννινα.

‘Ας δώσουμε όμως τον λόγον — ύστερα από τον επιβεβλημένον ως άνω προεισαγωγικόν έντοπισμόν εκ μέρους της ταπεινότητός μας — εις τον ‘Ηπειρολάτρη συγγραφέα Πέτσκον, για να μάς μιλήση με της παλιάς Γιαννιώτικης διαλέκτου το ύφος, γύρω από την συγκινητική σκηνή του ως άνω ξεριζώμου των Τούρκων από τα Γιάννινα.

II

«Ρουστέμ - ‘Αγάς!»

Γέννημα και θρέμμα των Γιαννίων από πάππου προς πάππον.

‘Ενας τύπος καλόκαρδος και αγαθού Μουσουλμάνου, που ο θρησκευτικός φανατισμός δεν τουχε άγγίζει την αγνή του ψυχή.

Γελαστός, υποχρεωτικός και χαρούμενος, ήτανε αγάπητος όχι μονάχα στους όμοθρήσκους του, αλλά και από τους χριστιανούς και ‘Εβραίους.

«‘Ητανε Τούρκος, κι όμως τα Τούρκικα δεν τα ήξερε τόσο καλά όσο τα Ρωμείικα που τα μίλαγε και άγγαφε, όπως όλοι μας».

(Αυτόθι σελ. 3)

Τώρα... με την συνθήκη της ανταλλαγής των πληθυσμών, ήρθε η εποχή που ο Ρουστέμ ‘Αγάς έπρεπε να εγκαταλείψει με την φαμίλια του τα Γιάννενα.

Με κανένα όμως τρόπον δεν μπορούσε να το παραδεχθῇ και να το πιστέψει.

Και με την παλιά Γιαννιώτικη διάλεκτο που μάς περισώζει ο συγγραφέας αναφωνεί:

«Φτού να πάρει η όργη!

Πρόβατα είμαστε μπρέ να μάς αλλάξουν;

Ποιός τους έδωσε αυτό το δικαίωμα;

Μας ρώτησαν έμάς;»

(Αυτόθι σελ. 4)

Και άποτεινόμενος στην γυναίκα του, την Φειζά Χανούμ, της λέει:

«Κοιμήσου για στερνή φορά στο σπιτάκι μας Φειζά μου.

Αύριο θα μάς πάρουν την φωλιά μας.

Θα μάς ξεριζώσουν από την Γή μας σαν άγκάθια που φυτρώνουν στα χωράφια και τα πετάνε να τα ξεράνη ο ήλιος.

Πέρα στην μακρινή ‘Ανατολή θα μάς ρίξουν, Φειζά μου.

Μακριά από τους ανθρώπους που αγαπήσαμε και μάς αγάπησαν.

Δεν θα ξαναϊδούν τα μάτια μας την πανώρια λίμνη μας.

‘Εσύ —όρε ‘Αλλάχ— δεν βλέπεις το μεγάλο κακό που γίνεται;

Δε βλέπεις όρε;

Θάμπωσαν τα μάτια σου από τὰ γεράματα;».

(Αυτόθι σελ. 5)

Και ύστερα από τον ως άνω ψυχικόν σπαραγμόν του για το μήνυμα του ξεριζώμου, περιέπεσε σε άλλης σπαρακτικής σκηνής το άντικρυσμα.

‘Ας την άκούσαμε με του λογοτέχνη Συγγραφέα μας την λύραν.

«Πλησίασε τα δύο του παιδιά, τον Μουσταφά και τον ‘Αλή, που το ένα έντεκα και το άλλο όχτώ χρονών, που ούτε κι αυτά κοιμόντουσαν.

— Μπρ - μπρέ! Ξεφώνησε ο Ρουστέμ.

Γιατί δεν κοιμάστε, όρε σαϊτάνιδες;

Αύριο έχουμε στράτα μακρινή, όρε.

Πήρε τον μικρό ‘Αλή στην άγκαλιά του, τον έσφιξε και τον φίλησε.

‘Αλή — κοιμήσου στην άγκαλιά μου να χουζουρέψεις. Αύριο έχουμε δράμο.

Θα ταξιδέψουμε πολλά μερόνυχτα, ώσπου να φτάσουμε στον καταραμένο τρόπο που μάς στέλνουν.

Κοιμήσου! άντε! Είσαι κούτσικο έσύ, και δεν πρέπει να βασανίζεσαι!».

(Αυτόθι σελ. 6-7)

Την άλλη μέρα, μόλις έφεξε καλά και η άμικλη που σκέπαζε την όμορφη πλατεία των Γιαννίων, άρχισε να διαλύεται, ένα φορτηγό άυτοκίνητο σταμάτησε έξω από την πόρτα του Ρουστέμ - ‘Αγά.

“Όλα πιά είχαν τελειώσει.

‘Η ώρα του ξεριζώμου είχε προβάλλει, χωρίς έλπίδες και άυταπάτες.

‘Ας δούμε, λοιπόν, τη συγκινητική αυτή σκηνή του ξεπροδοσίματος των, με του συγγραφέως τον λογοτεχνικόν κάλαμον.

«Κόσμος πολλός μαζεύτηκε να τους ξεπροβοδίσει.

Ρωμιοί νυκοκυράιοι με τις γυναίκες και τα παιδιά τους, ‘Εβραίοι μαγαζάτορες από το Κουρμανιό και λίγοι ‘Αρβανιτάδες που δεν τους έθιγε η συνθήκη της ανταλλαγής.

“Όλοι τους με θλίψη παρακολουθούσαν το δράμα των ξεριζωμένων.

“Όλοι τους έφεραν κι’ από κάποιο μικρό δώρο.

‘Η γρηά ‘Ασημέλα, πρόσφυγα από τον Πόντο ζύγωσε κι’ αυτή το άυτοκίνητο και είπε στον Ρουστέμ:

“Αμα φτάσετε στην Καισάρεια, να γυρέψετε να πάτε στην έκκλησία ‘Αγίου ‘Ανδρέα, δίπλα της είναι σπίτι δικό μας, ‘Ιορδάνη Κεσεμενίδη όνομα γράφει. Να μπήτε μέσα, να το κατοικήσετε, και να προσέχετε το σπίτι μας, Ρουστέμ.

‘Εδώ.. μονάχα τα κορμιά μας φέραμε και τίποτε άλλο...

“Ενας λυγμός της έκψε την κουδέντα.

Το άυτοκίνητο ξεκίνησε.

Και ο Ρουστέμ - ‘Αγάς με την φαμίλια του, καθισμένος άπάνω στα μεγάλα δέματα, χαιρέτησαν τους φίλους, τα σπιτία, την λίμνη που παιχνιδιζε με τες ήλιαχτίδες και την όμορφη πολιτεία, που τόσο είχαν αγαπήσει».

(Αυτόθι σελ. 13-14)

III

‘Ετελειώσαμε... χωρίς να τελειώσουμε, αλλά γιατί πρέπει να τελειώσουμε...

‘Η παράθεση των ως άνω άποσπασμάτων από τον βιβλιόν του αγάπητου ‘Ηπειρολάτρη Πέτσκου, ύπηρξε μια άποκάλυψη για το κρυμμένο λογοτεχνικό του τάλαντον.

Το ως άνω όμως διήγημά του — μέσα στη σειρά των άλλων έμπνευσμένων παρομοίων, μεταξύ των οποίων ξεχωρίζουμε «Τα ζευγαρωμένα πουλιά», που αναφέρεται στο ξαναγύρισμα του Παναγή Νταλιάνη από την Βλαχία με το καραβάνι του ξακουσμένου Ρόβα (σελ. 65-80), το ως άνω, τονίζομεν διήγημά του, πρέπει να συμπεριληφθῇ εις τον τύπον των Πατριδογνωστικών ‘Αναγνωστικών — με τον τίτλον Παλιά και Νέα Γιάννενα — για την διάρθρωσιν και το περιεχόμενον των οποίων δούλεψε η ταπεινότης μας ως Διευθυντής παιδαίον του Διδασκαλείου των Γιαννίων.

Στο ως άνω διήγημα του ‘Ηπειρολάτρη συγγραφέα ξαναζούν και προβάλλονται σκηνές, όχι μονάχα από την διάλεκτον των παλιών Γιαννίων, αλλά και από την ιστορίαν της θρυλικής πρωτεύουσής της ‘Ηπείρου μας.

Πάντως:

‘Η ως άνω συλλογή των διηγημάτων έξασφαλίζει εις τον αγάπητον ‘Ηπειρολάτρη Πέτσκον θέσιν, δίπλα στον Πελλερέν, τον ‘Ελεγιά και τον Χριστοβασίλην.

Τον συγχαίρομεν όλόθερμα για το συγκινητικό εις ύφος και περιεχόμενον λογοτεχνικόν του τάλαντον.

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ ΣΟΥΡΛΑΣ
Παιδαγωγός

Η μελέτη και τὸ δοκίμιο (ιστορικά καὶ ἐπιστημονικά ἔργα)

Υπό κ. I. M. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ

Χρ. Θ. Πανάγου: «Ο Πειραιεύς». Μελέτη οικονομική καὶ ἱστορική, ἀπὸ τὰ ἀρχαιότατα χρόνια ὡς τὸ τέλος τῆς Ρωμαϊκῆς Αυτοκρατορίας, Ἀθήναι 1968, σελ. 279 (στὰ γαλλικά).

Ὁ γνωστὸς ἐπιστήμονας κ. Χρ. Θ. Πανάγος, ὁ ὁποῖος καὶ στὸ παρελθὸν ἔχει ἀσχοληθῇ ἐπιτυχῶς μὲ τὴν ἱστορία τοῦ ἐπίνειου, μᾶς παρουσιάζει τώρα μιὰν ὁλοκληρωμένη μελέτη γιὰ τὸν Πειραιᾶ, ποὺ ὑποβλήθηκε ὡς διδακτορική διατριβὴ στὴν Ἀνωτάτη Σχολὴς Οἰκονομικῶν καὶ Ἐμπορικῶν Ἐπιστημῶν καὶ κυκλοφορήθηκε πρὶν λίγο καιρὸ σὲ γαλλικὴ μετάφραση ἀπὸ τὸν κ. PIERRE GERODDAT καὶ μὲ πρόλογο τοῦ κ. Α. Μιραμπέλ, τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου. Τὸ ἔργο συνοδεύεται ἀπὸ μιὰ τοπογραφικὴ μελέτη τοῦ Πειραιᾶ καὶ πλουσιώτατη βιβλιογραφία.

Δὲν θὰ ὑπερβόλλουμε ἀνὰ χαρακτηρισμοὺς τὸ σύγγραμμα τοῦ κ. Πανάγου μνημειώδες. Χρειάσθηκε κόπος πολλῶν ἐτῶν καὶ μόχθος πολὺς, γιὰ νὰ παρουσιασθῇ τὸ ἱστορικὸ ὕλικό γιὰ τὴν πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ ζωὴ τοῦ Πειραιᾶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα μὲ τόσο λαμπρὸ καὶ ἀρτιότροπο. Δικαιούται γι' αὐτὸ ὁ συγγραφέας, τὸν ἀνεπιφύλακτο ἑπαινό μας. Ἰδιαίτερα γιὰ τὸ ἔργο του εἶναι μιὰ πράξη δικαιοσύνης ἀπέναντι στὸ ἐπίνειο τῶν Ἀθηναίων, τὸ ὁποῖο ἔμενε τόσον καιρὸ παραμερισμένο ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη καὶ τὴν ἐρευνᾶ καθὼς τὸ σκίαζε ἡ ἐκτυφλωτικὴ λάμψη τῆς ἑλληνικῆς πρωτεύουσας.

Ξεχωριστὸς λόγος πρέπει νὰ γίνῃ γιὰ τὸ κεφάλαιο τῆς διατριβῆς τοῦ κ. Πανάγου, τὸ ὁποῖο ἀναφέρεται στοὺς ἀρχαιολογικοὺς χώρους τοῦ Πειραιᾶ καὶ ἀποτελεῖ ἕνα θαυμάσιο ὁδηγὸ γιὰ τὴν περιήγησή τους.

Πρόδρ. Ἰ. Ἰορδανίδης: «Ἀνθρώπος, ἡ περιέργη αὐτὴ μηχανὴ καὶ τὸ περιβάλλον της». Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων. ἀρ. 21. Ἀθήναι 1968, σελ. 189.

Τὸ σκεφθήκατε, ἀρα γε, ποτὲ αὐτό; «Ὅτι καὶ ὁ ἀνθρώπος εἶναι μιὰ μηχανή, ποὺ κινεῖται καὶ παράγει κάτω ἀπὸ ὀρισμένους συνθηκὲς καὶ σύμφωνα μὲ ἕνα μηχανισμό, ποὺ διευθύνεται ἀπὸ διάφορα νευρικὰ κέντρα; Ὁ λαμπρὸς ἐπιστήμονας μᾶς κ. Πρόδρομος Ἰορδανίδης, ἱατροδικαστής, ἱατρὸς ἐργασίας, ἐπιμελητὴς καὶ ὑψηλῆς ἡδὴ τοῦ Ἐθνικοῦ Μετσόβιου Πολυτεχνείου, γνωστὸς σὲ μᾶς ἀπὸ πλήθος προγενέστερες ἐργασίες του πάνω στὴν ἱατροδικαστικὴ καὶ τὴν Ἐργονομία, στὸ καλογραμμικὸ αὐτὸ βιβλίο του (ἐδῶ πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι εἶναι συντεταγμένο σὲ μιὰ γλαφυρὴ καὶ ρέουσα δημοτικὴ), μὲ γνώση καὶ ἀ-

πόλυτη κατοχὴ τοῦ θέματος, ἐκλαίκευε τὶς ἐπιστημονικὲς γνώσεις, ποὺ ἀναφέρονται στὴν «ἀνθρώπινη μηχανή» καὶ στὸ περιβάλλον της. Γνώσεις, ποὺ ὁ καθένας πρέπει νὰ γνωρίζῃ ὄχι μόνον γιὰ λόγους ὑγιεινῆς, ἀλλὰ κυρίως γιὰ τὴ δημιουργικὴ του ἀποδοτικότητα. Σωστὰ ὁ κ. Ἰορδανίδης παρατηρεῖ: «Φιλόσοφοι καὶ ποιηταί, τόσο κατὰ τὴν Ἀρχαιότητα, ὅσο καὶ στὰ μετέπειτα χρόνια, ὕμνησαν τὸν ἄνθρωπο καὶ τὶς ἱκανότητές του. Ὁ ἄνθρωπος, πλασμένος μὲ ἰδιαίτερη στοργὴ καὶ φροντίδα, προκίστηκε ἀπὸ τὸν Δημιουργὸ τοῦ Σύμπαντος μὲ νοήμονση. Ἡ ἱκανότης αὐτὴ ἐπιτρέπει στὸν ἄνθρωπο ν' ἀντιληφθῇ τοὺς χαρακτήρες τοῦ περιβάλλοντος στὸ ὁποῖο ζῇ καὶ ἐργάζεται, ἐνὼ ταυτόχρονα τοῦ δίνει καὶ τὴν δυνατότητα νὰ μεταβάλλῃ τὶς συνθήκες τοῦ περιβάλλοντος. Γιὰ τὴν πραγματοποίησιν αὐτῆς τῆς μεταβολῆς, τὸ ἀνθρώπινο σῶμα, δηλαδὴ τὸ ἄδρανές ἢ τὸ στατικὸ τμήμα τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ, ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ μιὰ ἰδιότυπη κινητήρια μηχανή, τὴν ἀνθρώπινη μηχανή. Τὴ μηχανὴ αὐτὴ θὰ γνωρίσῃ ὁ ἀναγνώστης τοῦ ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέροντος ἔργου τοῦ κ. Ἰορδανίδη καὶ θὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὶς καίριες παρατηρήσεις καὶ τὶς πολυτίμες πληροφορίες, ποὺ περιέχει.

Κώστα Ζουμπουλίδης: «Ἱστορία τῆς ἰταλικῆς Λογοτεχνίας». Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἑστίας». Ἀθήναι 1968, σελ. 205.

Ἡ ἰταλικὴ Λογοτεχνία εἶναι ἀπὸ τὶς πρὶν πλούσιες καὶ τὶς πρὶν σημαντικὲς τῆς Εὐρώπης. Ἐμᾶς δὲ ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρει γιὰ τὶς ἐπιδράσεις τῆς στὴ δική μας λογοτεχνία. Στὴν Ἰταλία, ἄλλωστε, ὅπως εὐστοχα σημειώνει στὸν ὠραιότατο πρόλογό του ὁ κ. Κ. Ζουμπουλίδης, κατέφυγαν οἱ περισσότεροι λόγιοί μας ποὺ μετὰ τὴν Ἀλωση δὲν μπορούσαν νὰ ὑποφέρουν τὸν ξένον ζυγὸ καὶ ἀπεδημιούσαν στὴν Εὐρώπῃ. Στὴν Ἰταλία ἀνθίσαν οἱ οὐμανιστικὲς σπουδὲς καὶ οἱ σπουδὲς γιὰ τὴν ἀρχαιότητα. Ἐκεῖ πρωτοτυπώθηκαν οἱ ἀρχαῖοι μας συγγραφεῖς καὶ ἐκεῖ τόσα καὶ τόσα ἑλληνικὰ βιβλία τὸν καιρὸ τῆς σκλαβιάς. Πρέπει γι' αὐτὸ κάθε Νεοέλληνας νὰ γνωρίζῃ τὴν ἰταλικὴ λογοτεχνία. Στὴν περίπτωσιν ποὺ τὴν ἀγνοεῖ, τὸ συνοπτικὸ ἔργο τοῦ κ. Ζουμπουλίδη, θὰ τὸν εἰσαγάγῃ καὶ θὰ τὸν κατατοπίσῃ γιὰ ἕνα σωρὸ πράγματα καὶ πρόσωπά της, ὥστε νὰ μπορέσῃ ἀνετα νὰ προχωρήσῃ παραπέρα.

Ὁ κ. Ζουμπουλίδης, ὁ ὁποῖος στὸ παρελθὸν μᾶς ἔδωσε καὶ ἄλλα χρήσιμα ἔργα (Σαβουὰρ Βίβρ, Ὁρθογραφικὸν Λεξικὸν κ.λπ.), προσφέρει μὲ τὸ νέο ἔργο του μεγάλῃ ὑπηρεσίᾳ στὸ εὐρὺ Κοινόν, τὸ ὁποῖο στὶς σελίδες του θὰ θρῖ-

ἕναν εὐχάριστο ὁδηγὸ καὶ ἕνα κατατοπισμένο πληροφορητὴ.

Γιώργη Μανουσάκη: «Ἡ Κρήτη στὸ λογοτεχνικὸ ἔργο τοῦ Πρεβελάκη». Οἱ Ἐκδόσεις τῶν Φίλων. Ἀθήνα, 1968, σελ. 139.

Ἀναμφίβολα, ὁ Π. Πρεβελάκης εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς ἀξιολογότερες λογοτεχνικὲς μας παρουσίες τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἕνας συγγραφέας μὲ τάλαντο, μυθιστοριογραφικὴ ἐμπειρία, συνείδησι ἑλληνικὴ καὶ γοητευτικὸ ὕφος. Ἡ Κρήτη στάθηκε πηγὴ ἐμπνεύσεως πολλῶν χρονικῶν καὶ ἔργων του καὶ ἀκόμη σὲ ὅλη τὴν ἑκτασί τῆς λογοτεχνικῆς προσφορᾶς του τὰ στοιχεῖα ποὺ τὴν συνθέτουν εἶναι διάχυτα. Ἡ Κρήτη ἔδωσε στὸν Νίκο Καζαντζάκη τὸ ὕλικό τῶσαν ἀριστουργημάτων του, ἡ Κρήτη καὶ γιὰ τὸν δημιουργὸ τοῦ «Ἡλίου τοῦ θανάτου»

ὑπῆρξε ἡ ἀφετηρία σημαντικῶν ἐξορμήσεων. Σκοπὸς τοῦ ποιητῆ κ. Γ. Μανουσάκη, γιὰ τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ ὁποῖου ἔχομε ἀσχοληθῇ παλαιότερα, εἶναι νὰ καταγράψῃ, νὰ μελετήσῃ καὶ νὰ προβάλῃ τὰ στοιχεῖα τοῦ ἔργου τοῦ Πρεβελάκη, ποὺ συνθέτουν τὴν εἰκόνα τῆς Κρήτης, μὲ μιὰ παράλληλη παρακολούθησιν τῆς πορείας τῶν ἰδεῶν μὲσα στὰ σχετικὰ χρονικά, τὰ μυθιστορήματα καὶ τὴ δραματικὴ ἀνασύνθεσι τῆς ἀρκαδικῆς θυσίας. Τὸ δοκίμιό του, κολλοχυμένο καὶ ὠραῖα διαρθρωμένο, ἀνταποκρίνεται στὸ σκοπὸ αὐτό. Καθὼς μάλιστα εἶναι ἡ ἀπαρχὴ καὶ ἄλλων μελετῶν του γιὰ «ἄξια λόγου πεζογραφήματα ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴ μάνα τῆς ρίμας καὶ τοῦ τουρκοφάγου», παρουσιάζει γιὰ μᾶς ἐνδιαφέρον. Μιὰ μόνο παρατήρησις: Στὶς σημειώσεις βλέπομε καὶ κάτσιο ὄνομα ποὺ δὲν ἔχει θέσι σὲ μιὰ τόσο ἀξιόλογη ἐργασία.

Μελέτες καὶ δοκίμια (φιλολογικὰ καὶ ἱστορικὰ)

Ἀξιόλογα φιλολογικά, ἱστορικά καὶ λαογραφικά βιβλία κυκλοφορήθηκαν, ποὺ ἀσφαλῶς παρουσιάζουν ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον καὶ γιὰ τὸν κοινὸ ἀναγνώστη. Δικαιωματικὰ παίρνουν προτεραιότητα. Ἀλλωστε, νομίζομε, ἡ κριτικὴ δὲν γράφεται μόνον γιὰ τοὺς συγγραφεῖς καὶ γιὰ νὰ ἐκπληρώσῃ ὁ κριτικὸς τὸ χρέος του. Γράφεται, κυρίως, γιὰ νὰ ἐνημερώσῃ τὸ ἀναγνωστικὸ κοινόν, ποὺ ἀναζητεῖ ἕνα ὁδηγόν, γιὰ νὰ περάσῃ ἀπὸ τὸν λαβύρινθο τῶν ἐκδοτικῶν καὶ πνευματικῶν, ὅπου τὸν ὠδήγησε ἡ τεράστια αὔξησις τῶν ἐκδόσεων μὲ τὴν πρόοδο τῆς τυπογραφίας. Ἀς δοῦμε, ὅμως, τὶς νέες ἐκδόσεις:

Β. Παπαϊωάννου: «Ἡ σάτιρα στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ καὶ λατινικὴ Λογοτεχνία». Θεσσαλονίκη, σελ. 87.

Μιὰ πλὴ ἐνδιαφέρουσα γραμματολογικὴ ἐργασία μᾶς ἔρχεται ἀπὸ τὴ συμπατεῦσσα μὲ θέμα τὸ λογοτεχνικὸ εἶδος τῆς σάτιρας καὶ τὴν ἐξέλιξί του στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ καὶ λατινικὴ γραμματεία. Μαζὶ ὁ συγγραφεὺς ἐπιχειρεῖ ἕνα προσδιορισμὸ τῆς αἰσθητικῆς καὶ κοινωνικῆς σημασίας τῆς σάτιρας. Στὸ πρῶτο μέρος τοῦ ἔργου τοῦ ὁ κ. Παπαϊωάννου προσδιορίζει τὸ εἶδος αὐτὸ τοῦ ἐντεχνου λόγου καὶ τὴν ἀξία του, ἐπισημαίνει τὶς δυσκολίες ποὺ ἀντιμετωπίζει ὁ σατιρικὸς συγγραφεὺς, τὰ κίνητρα ποὺ τὸν ὠθοῦν καὶ τὴν προσφορὰ του πρὸς τὸ κοινωνικὸ σύνολο. Στὸ δεύτερο μέρος μᾶς παρέχει μιὰν συνοπτικὴν λιτότητα γραμματολογικὴ μονογραφία γιὰ τὴν ἱστορία τῆς σάτιρας ὡς τὸν 2ο μ.Χ. αἰώνα. Ἀρχικὰ ὁ συγγραφεὺς προώριζε τὴν ἐργασία του γιὰ πρόλογο σὲ ἕνα βιβλίο γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Λουκιανοῦ. Ἀπλῶσε, ὅμως, περισσότερο καὶ τὴν ἐξέδωσε σὲ ξεχωριστὸ βιβλίο. Μπορεῖ ἡ μελέτη του νὰ μὴν ἐξαντλῇ τὸ θέμα, νὰ μὴν περιέχῃ ὅλα ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα ποὺ χαρακτη-

ρίζουν ἕνα γραμματολογικὸ ἔργο, ἔχει ὥστόσο τὴ θέση της, γιὰτὶ ὁ κ. Παπαϊωάννου, κάτοχος ἀπόλυτα τοῦ θέματός του, μὲ ἀδρές πινελιὲς μᾶς δίνει μιὰν ὁλοκληρωμένη εἰκόνα γιὰ τὴ σάτιρα καὶ τὸ σπουδαιότερο δὲν τὴν ἐξετάζει ἀπὸ ξηρὴ καὶ σχολαστικὴ σκοπιά, ἀλλὰ τὸν ἀπασχολεῖ ἡ αἰσθητικὴ καὶ ἡ κοινωνικὴ σημασία της. Ἕνα χρήσιμο καὶ καλογραμμικὸ ἔργο, ποὺ τὸ χαρακτηρίζουν πλούσια τεκμηρίωση καὶ βιβλιογραφία.

Τάσου Ζάππα: «Ἀλειτουργικὸ χρονικὸ τοῦ Εὐβοϊκοῦ». Ἀθήνα 1968, σελ. 88.

Σὲ ἀνάπτυπο ἀπὸ τὸν 14ο τόμο τοῦ «Ἀρχαίου Εὐβοϊκῶν Μελετῶν» κυκλοφορήθηκε ἡ νέα ἐργασία τοῦ κ. Τάσου Ζάππα μὲ θέμα τὴν ἀλειτουργικὴ φυσιογνωμία τοῦ Εὐβοϊκοῦ. Σεμνὰ ὁ συγγραφεὺς ἐπιλέγει: «Μὲ τὴν ταπεινὴν τοῦτη γραφὴ θέλησα κάπως νὰ σκιαγραφήσω τὴν ἀλειτουργικὴ φυσιογνωμία τοῦ Εὐβοϊκοῦ, νὰ περιώσω μὲ κάποιον τρόπο καὶ νὰ ἀναζωντανέω, ἂν γίνεταί, τὰ περασμένα του ποὺ καθημερινὰ ἐξαφανίζονται, νὰ ἰχνογραφήσω τὰ ἀλειτουργικὰ ἦθη, νὰ συντηρήσω στὴ μνήμῃ τῶν κατοπινῶν τὶς ρίζες τῆς ἀλειτουργίας τοῦ Εὐβοϊκοῦ καὶ τὴ βασανισμένη ζωὴ τῶν ψαράδων τῆς νοτιοεββοϊκῆς θάλασσας καὶ ἀκόμα νὰ σηματοδώσω τὶς εὐεργετικὲς ἀλλαγὰς τοῦ καιροῦ μᾶς ποὺ κάνουν ἀνθρωπινώτερη τὴ μοῖρα τους. Ἀμποτεῖ νὰ μὴν ἔχουνε διαφευγῇ τοῦτες μοῖρες οἱ προθέσεις». Πραγματικὰ ὁ κ. Ζάππας μὲ λόγο γλαφυρὸ καὶ καλοσμιλεμένο μᾶς μιλά γιὰ ὅλα αὐτὰ μὲ πλήθος λεπτομέρειες καὶ βαθεῖα γνώση καὶ μᾶς δίνει μιὰ γεύσι ἀλημυρῆ, μὰ καὶ δροσερῆ μαζί, γιὰ τὸ χαρακτηριστικὸν τμήμα τῆς ἑλληνικῆς θάλασσας, τὸν Εὐβοϊκόν, ποὺ τόσο τραγουδήθηκε ἀπὸ τοὺς Εὐβοεῖς ποιητὰς μᾶς. Πλουσιώτατη εἰκονογράφηση συνοδεύει τὸ καίμενο, ποὺ εἴτε γιὰ θαλασσινὲς συνέθειες καὶ ὅρους μᾶς

μιλεί, είτε για την κοινωνική ασφάλιση των αλλένων, διαβάζεται με τό ίδιο ενδιαφέρον. Τό θέμα του κ. Ζάπτα δέν είναι μόνο προσφορά αγάπης στην Εύβοια και τούς ψαράδες της, αλλά και μία σημαντική συμβολή στη θαλασσίη μας βελτιογραφία.

Μαρίας Ἀρκαδίου: «Σὰρλ Μπωντλαίρ — Που-
λὲ Μαλασσί». Ἀθῆναι 1968, σελ. 172.

Ἐκεῖνο πού ἰδιαίτερα μού ἔκανε ἐντύπωση στὸ νέο βιβλίο τῆς γνωστῆς ποιήτριας κ. Μαρίας Ἀρκαδίου εἶναι ἡ καλλιτεχνική του ἐμφάνιση καὶ οἱ ὠραϊότερες γκραβюures καὶ εἰκόνες πού τὸ κοσμοῦν. Ὑστερα βρήκα σωστὰ τὸ ὅτι ἡ συγγραφεὺς ἐξέφυγε ἀπὸ τὴν πρόκληση νὰ ἀναλύσῃ τὸ ἔργο τὸν ἀγαπημένον καὶ πολυδιαβασμένον Γάλλου ποιητὴ τῶν «Ἀνθῶν τοῦ κακοῦ», γιὰτὶ ἀναγκαστικὰ θὰ ἔλεγε κοινοτοπίες, θὰ ἐπαναλάμβανε ἀθελὰς τῆς ὁ,τι ἐδῶ καὶ πολὺ καιρὸ ἔχουν πεῖ καὶ γράψει οἱ πολυάριθμοι μελετητὲς του. Ἐνῶ τώρα καὶ ἕνα πρωτότυπο θέμα παρουσιάσει καὶ σὲ μιὰ πράξη δικαιοσύνης προέβη. Δὲν ξέρουμε ἀν ὁ Μπωντλαῖρ γινώριζε τὴν ἐπιτυχία πού εἶχε, ἀν δὲν ὑπῆρχε ὁ ἐκδότης του, ὁ Πουλὲ Μολασσάν. Καὶ τῶν δύο οἱ ζωὲς ἦταν συνφασμένες. Κοινοὶ ἀγῶνες, κοινὲς ἀγωνίες. Ἀπογοητεύσεις, οικονομικὲς δυσκολίες, κάμψη. Τεκμηριωμένο μὲ πλήθος στοιχείων τὸ κείμενο τῆς κ. Ἀρκαδίου, εἶναι καρπὸς ἀγάπης γιὰ τὸν περίφημο Μπωντλαῖρ καὶ τὸν ἀξιο ἐκδότη του. Ὁ λόγος τῆς ὁ ἀρμόζων σὲ τέτοιου εἴδους μελετήματα καὶ ἡ ὅλη ἐκδοσὴ ἕνα πολύτιμο ἀπόκτημα γιὰ κάθε τινευματικὸ ἄνθρωπο, πού ἀγάπησε τοὺς ἱστίχους τοῦ Μπωντλαῖρ. Γενικά θὰ χαρακτηρίζαμε τὸ νέο βιβλίο τῆς κ. Ἀρκαδίου ὡς ἕνα ἔργο ποιότητας, καλλιτεχνικῆς καὶ περιεχομένου.

Γεωργίου Αυγερινού - Σγουρίδη: «Ἡ Πέρα-
μος τῆς Κυζίκου». Ἐνωσις Συλλόγου Πε-
ραμίων Κυζικηνῶν. Ἀθῆναι 1968, σελ.
588 + 3 πίν.

Σὲ ἐπιβλητικὴ καὶ ὀγκώδη ἔκδοσι, μὲ πλήθος φωτογραφιῶν καὶ ντοκουμέντων, ἡ "Ενωσις Συλλόγου Παραίτων Κυζικηνῶν κυκλοφόρησε τὸ ἔργο του κ. Γ. Σγουρίδη «Ἡ Πέρασις τῆς Κυζίκου», ἕνα ἀκόμη διδῆλο γιὰ τὴν "χαμένην πατρίδης». Μὲ συγκίνηση ἀνατρέξαμε τὶς σελίδες του ἀξιολογώτατου αὐτοῦ συγγράμματος, τὸ ὁποῖο δὲν εἶναι μόνον ἐθνικὴ προσφορά καὶ διάδοση τῶν πνευματικῶν τουλάχιστον στοιχείων του ἀκαμάτου Ἑλλητισμοῦ, ποῦ ἄνθισε στὴ Μικρασία, ἀλλὰ καὶ σημαντικὴ συμβολὴ στὴν ἐν γένει ἑλληνικὴ Ἱστορία καὶ λογογραφία. Διαδίδοντας κανεὶς τὰ κεφάλαιά του διαπιστώνει τὴν ἐνότητά του ἑλληνικοῦ στοιχείου τῆς Μητροπόλεως καὶ τῆς ἀποδημίας. Ὁ Ἕλληνας, ὅπου καὶ νὰ βρεθῇ, δὲν ξεχνᾷ τὸν τόπον του, τὰ ἦθη, τὴν συνήθειά του. Παραμένει πάντοτε προσηλωμένος στὴν Πατρίδα του, τῇ γαλήνᾳ, τὴν εἰρηνικὴν, τὴν πανέμορφη, καὶ σπάνια ἀπο-

βάλλει τὰ ἐθνικά χαρακτηριστικά του. Γνώρισα Ἕλληνες, ποὺ βρέθηκαν στὴν Ἀνω Αἴγυπτο καὶ δὲν μιλοῦσαν γρὺ ἀραβικά, ἐνῶ οἱ Ἀραβες, ποὺ τούς περιστοίχιζαν, εἶχαν μάθει ἑλληνικά. Ἀπὸ τὴν περίοδο τοῦ Μεγαλέξανδρου ἡ ἐκτυφλωτικὴ λάμψη τοῦ ἑλληνικοῦ φωτός ἀπλώθηκε στὴν Οἰκουμένη ὁλόκληρη, ὁ Ἕλληνας ὅπως οἱ ἀρχαῖοι ἄστικοι, ἀν δὲν μεταφέρῃ πιά τὸν πολιτισμὸ, μεταφέρει τὴν ἑλληνικὴ καλωσύνη καὶ εὐγένεια.

Ἐκεῖνο, ποῦ ἰδιαίτερα πρέπει νὰ τονίσο-
με γιὰ τὸ ἔργο τοῦ κ. Σχοῦρη, εἶναι τὸ γε-
γόνος, ὅτι εἶναι γραμμένο σὲ μιὰ στρωτὴ ῥο-
μωτική, ποῦ τοῦ δίνει ἓνα ὥραϊο χρῶμα. Δι-
καιολογεῖται καὶ γι' αὐτὸ ὁ συγγραφεὺς τὸν ἑπαινό-
μας.

Ἄλεξ. Χ. Μαμμοπούλου: «Τοῦ τόπου μου καὶ τοῦ καιροῦ μου». Ἀθήναι. 1968, σελ. 167.

Ὁ γνωστός Ἑπαιρώτης συγγραφεὺς κ. Ἀλέξ. Χ. Μαυρόπουλος, συγκέντρωσε σὲ ἓναν κομψό τόμο, ποὺ κυκλοφορήθηκε στὴ σειρά τῆς Βιβλιοθήκης τῆς ἐν Ἀθήναις Φιλεκαπαιδευτικῆς Ἑταιρίας, μιὰ σειρά διηγημάτων, ποὺ ἀναφέρονται στὴν ἰδιαιτέρη πατρίδα του, τὴν πολυταγὴ Ἠπειρό καὶ στοὺς ἀνθρώπους τῆς, καὶ τρεῖς ἐνδιαφερόντες διαλέξεις του, μὲ θέμα τοῦ Ἀγωγιάτες καὶ κираτζήδες, τῆ Δημογεροντία καὶ τὴ συμβολὴ τῆς Ἠπείρου στὴν νεοελληνικὴ Ἀναγέννησι. Πόσο κερδίζουν στ' ἀλήθεια τὰ ἀφηγήματα τοῦ κ. Μαυροπούλου, γραμμένα σὲ μιὰ λαγαρὴ δημοτικὴ, μὲ στοιχεῖα τῆς ἡπειρώτικης νοποικιολαλίας, ἐνῶ οἱ διαλέξεις, παρὰ τὸ ἐνδιαφέρον περιεχομένον τους, βαραινοῦν ἀπὸ τὸ καθαρευουσιάνικο ὄφος.

Ἀναμφισβήτητα, το δίδωλο του κ. Μαυρουπούλου είναι μιὰ καλοδεχούμενη προσφορά στην ἑλληνικὴ ἱστογραφία, καθὼς μάλιστα τὰ κείμενά του εἶναι περιβλημένα μὲ τὸ ἐνδυμα τοῦ λογοτεχνικοῦ ἀφηγήματος. Περιέχει στοιχεῖα, πολυτιμώτατα γιὰ τὴν ἐκτίμηση τῆς λαϊκῆς ψυχῆς καὶ τῆ γνωριμία τοῦ ἡπειρωτικοῦ ἔθνους. Ἰδιαιτέρη γιὰ μᾶς σημασία ἔχουν οἱ τρεῖς διαλέξεις μὲ τὰ ἀξιοπρόσεχτα ἱστορικὰ καὶ ἄλλα περιεχόμενά τους.

Νέστορα Μάτσα: «Στέγη από οὐρανό». Σαρκατσάνικο ὁδοιπορικό. Ἀθήνα 1968, σελ. 110.

Μὲ τοὺς Σαρακατσάνους ἔχουν ὥς τὰ τῶρα ἀσχοληθῇ λίγοι μελετητές. Τοῦτο τὸ ὀδοιπορικὸ τοῦ ἐκλεκτοῦ συγγραφέα μας δὲν ἀποτελεῖ μόνον ἓνα νέο ἔργο, ποῦ ἔρχεται νὰ πλουτίσῃ τὴ φτωχὴ σχετικὴ διβλιογραφίαν, ἀλλὰ εἶναι μιὰ ξεχωριστὴ μονογραφία καθὼς καὶ ὁ κ. Μάταξ ἐμβαθύνει στὴν ψυχροσύνησι τῶν Σαρακατσάνων καὶ μᾶς δίνει ἓνα κείμενο γεμάτο ἀνθρώπινον παλμό.

Ό,τι διακρίνει τὸ «Σαρακατσάνικο Ὁδοιπορικὸ» τοῦ κ. Μάτσα, εἶναι τὸ συνταίριασμα τῆς λαογραφικῆς ἔρευνας μὲ τὸ προσωπικὸ λογοτεχνικὸ ὄψος. Μὲ τὴν εὐαισθησίᾳ ποὺ τὸν χα-

ρακτηρίζει ο συγγραφέας έφθασε ως τα κατά-
βαθα της σαρακατσάνικης ψυχής, γνώρισε τα
ήθη και τα έθιμα της πανάρχαιας αυτής φυ-
λής, που οι ρίζες της κρατούν πριν 25.000
χρόνια, έζησε τη ζωή των Σαρακατσάνων και
μάς έδωσε το καλογραμμένο οδοιπορικό του
μέ τη διπλή αξία, τη λαογραφική και την έρευ-
νητική.

Στὸ ὥραϊα τυπωμένο διδλῖα τοῦ ὁ κ. Μά-

Νεοελληνικά παιδικὰ λογοτεχνήματα

Τò παιδικό λογοτέχνημα έγινε πιὰ παράδο-
ση στὰ νεοελληνικά γράμματα. Μετὰ τὰ κλασι-
κά ἔργα τῆς Πηνελόπης Δέλτα κ' ἔκείνα τοῦ
Στράτη Μυριδῆλη καὶ ἄλλων παλαιόπολων λο-
γοτεχνῶν μας, πολλοὶ γράφοντες ἐβέησαν νὰ
δοκιμᾶσουν τὶς δυνάμεις τοὺς στὸν ὠραῖο αὐ-
τὸν πνευματικὸ χῶρο, ποὺ τόσο εὐκολοπλησί-
στος μοιάζει, ἐνὼ στὴν οὐσία ἀπαιτεῖ πολλὲς
πρὸςυποθέσεις: παιδαγωγικές, λογοτεχνικές
κ.λ.π. Ἀσφαλῶς ὁ «Ἀλκης Τρῶπαϊτικὴ εἶναι
ὁ συστηματικώτερος ἀπὸ αὐτοὺς, ὁ «δασκα-
λος» ποὺ ἐσπέρωνε ἄρκετοὺς ἄλλους λογοτέ-
χνες μας στὴ συγγραφή παιδικῶν λογοτεχνη-
μάτων, ὅπως τὸν Δημ. Γιάκο, τὴν Σοφία Μαυ-
ροεῖδη - Παπαδοῦκη, τὸν Τάκη Λάππα, τὸν Τά-
σο Ζάππα καὶ ἄλλους. Καὶ εἶναι ἀκόμη ἡ Ἀν-
τιγόνη Μεταξά, ἡ πασίγνωστη «θεία Λένα»,
ποὺ ἀπευθύνεται βέβαια σὲ μικρότερης ἡλι-
κίας παιδιὰ. Κι ἄλλοι κι ἄλλοι, ποὺ δὲν τοὺς
ἀναφέρουμε ὀνομαστικά ἀπὸ φόβο μήπως πα-
λειώσουμε κανένα.

Ἡ Γυναικεία Λογοτεχνική Συντροφιά εἶναι γεγονός ὅτι σημαντικά καὶ αὐτὴ συνέβαλε στὴν ἀνάπτυξη τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας γιὰ τὸ παιδί. Καὶ ἀκόμη διάφοροι ἐκδοτικοὶ οἴκοι ποὺ συστηματικὰ ἀσχολήθηκαν μὲ τὸ παιδικὸ ἀνάγνωσμα, ὅπως ὁ Πελικανίδης, ὁ Παπαχρυσάνθου, ὁ Σιδέρης, ὁ Ἀλικιώτης, ὁ «Ἀστήρ», ὁ «Μίνωας», ἡ «Ἀγκυρὰ», ὁ Κολλάρος κλπ.

«Η φαντασία του παιδιού δεν είναι δυνατό να αναπτυχθῇ μὲ τὰ σχολικὰ μόνο ἀναγνωσμά-
τα, οὔτε οἱ περιγραφικὲς του δυνατότητες. Ἀ-
παραίτητα πρέπει να πλουτισθῇ τὴς γνώσεις του
καὶ νὰ εὐρύνῃ τὴν ἐποπτεία του μὲ ἐλεύθερα
ἀναγνώσματα, ποὺ θὰ τοῦ μιλοῦν γιὰ τὴν ἑλ-
ληνικὴ μυθολογία, τὴν ἑλληνικὴ ἱστορία, τὸν
ἀνθρώπου τὰ ὥραϊα ἀνθρώπινα αἰσθήματα, τὴν
ἀνάγκη, τὴν καλῶσυν.

Νὰ διαβάξῃ, δηλ., βιβλία πού μαζί θά τὸ ψυχαγωγοῦν, θά τὸ μορφώνουν καὶ θά τὸ δια-
παιδαγωγοῦν. Καὶ εἶναι πρὸς τιμὴν τῶν Νεο-
ελλήνων συγγραφέων παιδικῶν βιβλίων ὅτι
φρόντισαν πάντοτε νὰ προβάλουν τὸν τόπο
μας καὶ τὶς φυσικὲς καὶ πνευματικὲς ὁμορφί-
ες του. (Δυστυχῶς, τὸ εὐκολο κέρδος ὥθησε διά-
φορους ἐκδότες νὰ παρουσιάσουν στὸν παιδι-
κοσμὸ μίας ἀναγνώσματα ξένα πρὸς τὴν ἐλλή-
νικὴ νοοτροπία, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχολογία μας).

Πέντε αξιόλογες καταβολές στο ελληνικό παιδικό ανάγνωσμα θα μās απασχολήσουν έ-

δῶ. "Αν δὲν εἶναι ὅλες τῆς ἰδίας λογοτεχνικουμένων ἀπὸ τῇ ζωῇ τῶν Σαρακατσαναίων, πού ὀλοκληρώνουν τὴν ἐντύπωση τοῦ ἀναγνώστη τοῦ καὶ προσδίνουν στὸ ἔργο τοῦ ἰδιαίτερη σημασία.

Ἄξιος, λοιπόν, ὁ μισθὸς τοῦ συγγραφέως
μας γιὰ τὶς εὐχάριστες ὥρες ποὺ μᾶς χάρισε
μὲ τὴν ἀνάγνωση τοῦ βιβλίου του. Ὡρες εὐ-
χάριστες καὶ ἐπαγωγὲς μαζί γιὰ ὅσα μάθαιμε.

Ἔλκη Κ. Τροπαιάτη: «Γκρεμισμένοι θεοί. Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης». «Ἀτλαντὶς», σελ. 171.

“Ένα ακόμη βιβλίο για τους μικρούς του φίλους, του μάγου του παιδόκοσμου “Άλκη Τροπαιιάτη με θέμα τον αυτοκράτορα Ίουλιανό, μία από τις πιο ενδιαφέρουσες φυσιολογίες του Βυζαντίου.” Όπως ήδη ανέφερα ο κ. Τροπαιιάτης είναι ο πιο συστηματικός από τους τους συγγραφείς του είδους. Και ενώ, όπως μαρτυρούν τα ως τώρα δείγματα που μάς έδωσε καθαρής λογοτεχνίας, θα μπορούσε να συνεχίσει με επιτυχία στον ευρύ αυτόν στίβο, ανάλωσε τη ζωή του και έταξε σκοπό του την ανάπτυξη του παιδικού λογοτεχνήματος. Θυσίασε τα πάντα για το παιδί και του δόθηκε όλοψυχα. Το μέγεθος της προσφοράς του το αντιλαμβανόμαστε και τα όποτιμουμε. Χάρη στον Τροπαιιάτη το παιδικό νεοελληνικό ανάγνωσμα γνώρισε την ποιότητα. Και τον ακολούθησαν αρκετοί άλλοι. Του αξίζει γι’ αυτό η θερμή αναγνώριση.

Ἡ «Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης» εἶναι ἓνα δι-
βλίο μετὰ πολλὰς ἀρετὰς καὶ πολλοὺς στόχους.
Εὐχάριστο στὴν ἀνάγνωσιν, μετὰ ἀνάκλησιν πλο-
κή, ξεκαθαρίζει στὸν μικρὸ ἀναγνώστη τὰ πρά-
γματα γιὰ τὴ θρησκεία καὶ τὴ μυθολογία τῶν
προγόνων του. Ζωντανεύει μπρὸς τοὺς νεκροὺς
σελίδες ἀπὸ τὸν ξεχασμένον κόσμον τοῦ Βυζαν-
τίου καὶ τὸν φέρνει σὲ γνωριμία μετὰ ἑνα κώ-
σμο γοητευτικὸν ποὺ εἶναι βέβαια πῶς θὰ ἀγα-
πήσῃ. Ἀφήνω τίς γνώσεις, μετὰ τίς ὁποῖες τὸν
φορτῶναι καὶ ποὺ χωρὶς αὐτὴν ἀντιληφθὴ ἀπομοι-
ώνει, ἐνῶ τὸ ἀντίστοιχον κεφάλαιον τοῦ σχολικοῦ
ἐγχειριδίου θὰ τοῦ φαίνεται ἀναιρόν.

Ὁ Τροπαιάτης εἶναι ἀνομιφισδότητα μεγά-
λο κεφάλαιο στὸν χώρο τοῦ νεοελληνικοῦ παι-
δικοῦ ἀναγνώσματος. Κεφάλαιο, ποῦ τιμᾷ τὰ
γράμματά μας.

Τάσου Ζάππα: «Πρωτόγαλτος καπετάνιος».
«Άτλαντίς», σελ. 129.

Ὁ κ. Τροπαιάτης ὤθησε τὸν Τάσο Ζάππα,

τόν γνωστό δόκιμο συγγραφέα μας, να γράψει παιδικό αφήγημα και νομίζω πως από το πρώτο κιόλας αυτό έργο του, που κυκλοφορήθηκε στη σειρά τα «Καλά Βιβλία» του Πεχλιβανίδη, πέτυχε. Γιατί ο «Πρωτόδγαλτος Καπετάνιος» του μάς δροσίζει με τον καθαρό άερα της θάλασσας που αποπνέει και μάς συναρπάζει με τον πολύ ενδιαφέροντα «μύθο» και το καλοσμιλεμένο ύφος του συγγραφέα του. Για ένα σωρό πράγματα μιλάει στον μικρό αναγνώστη του ο κ. Ζάππας, για τα καράβια, τους ανθρώπους που άρμενίζουν πάνω σ' αυτά, την ναυτική ζωή. 'Η θάλασσα, το ύγρο στοιχείο, από την αρχαιότητα υπήρξε κληρονομιά και η ασπίδα της μικρής και πανεμένης χώρας μας, υπήρξε η ίδια η ζωή, η αναπνοή της. Από τον Εύριπίδη ως τον Σεφέρη σταθερά στάθηκε πηγή λογοτεχνικής δημιουργίας. Πολύ όρθα ο κ. Ζάππας έπλεξε γύρω της το πολύ ωραίο διβλίο του, που το χαίρονται όχι μόνο οι μικροί αναγνώστες, αλλά και οι μεγάλοι. 'Αλήθεια, και σε μάς τί πλούτο στοιχείων, αλλά και πόσες μαγευτικές εικόνες αποκαλύπτει. Το παιδικό και θαλασσινό διβλίο του κ. Τάσου Ζάππα είναι διπλή προσφορά, στο παιδικό ανάγνωσμα και στη θαλασσινή βιβλιογραφία μας. Χαιρετίζουμε γι' αυτό την παρουσία του κι' εύχόμαστε στον συγγραφέα του σύντομα να μάς δώσει και άλλα δείγματα του αξιόλογου ταλέντου του και του πλούσιου αποθεματικού του.

Βάσας Σολωμού: «'Ιερὸς Λόχος». «Βραβείο 'Ι. Δ. Κολλάρου» Γυναικείας Λογοτεχνικής Συντροφιάς, σελ. 251.

'Η Βάσας Σολωμού στο βραβευμένο από τη «Γυναικεία Λογοτεχνική Συντροφιά» με το βραβείο ιστορικού μυθιστορήματος έκδ. οίκου 'Ι. Δ. Κολλάρου έργο της «'Ιερὸς Λόχος» με παραστατικότητα, λόγο γλαφυρό και καλοδουλεμένο και γνώση του παιδικού λογοτεχνήματος προσφέρει στους μικρούς αναγνώστες ένα κείμενο που είναι βέβαιο πως θα τινάξει το ενδιαφέρον τους προς την ελληνική ιστορία, θα τὰ κάνει να νοιώθουν περήφανα ως 'Ελληνόπουλα και θα τους διδάξει μια πρ τις πιὸ ήρωικές στιγμές του μεγάλου νεοελληνικού αγώνα για την αποτίναξη του ξένου κατακτητή. Καθώς μάλιστα οι ήρωες είναι της ίδιας ηλικίας με τους αναγνώστες του, το μυθιστόρημά της θα φανή οικείο στον παιδόκοσμο και θα διασπασθῇ με περισσότερο ενδιαφέρον. Και αξίζει το καλογραμμένο αυτό έργο της κ. Βάσας Σολωμού να διαβασθῇ από όσο το δυνατόν περισσότερα παιδιά, γιατί πέρα από την λογοτεχνική και παιδαγωγική σημασία του, είναι ένα διβλίο που θα πλατύνει τον ορίζοντα των γνώσεών τους για σημαντικούς γεωγραφικούς χώρους της νέας ιστορίας και για την εύλογη μένη ώρα που η πατρίδα μας απαρχῇ της εξέγερσης των 'Ελλήνων για την ανεξάρτησή της και την υπέρβαση της χώρας τους.

Χρήστου Ν. Κουλούρη: «Στη δική μας Γῆ». 'Εκδόσεις «Νίκη», σελ. 109.

'Ο καλὸς λογοτέχνης κ. Χρήστος Ν. Κουλούρης αποσκοπεί με το μικρό αυτό παιδικό βιβλιαράκι του να εισαγάγει τον παιδικό κόσμο στις αντιξοότητες και στις πίκρες που επιφυλάσσει η ζωή. Δὲν είναι όλα πάντα ρόδινα και δὲν εξελίσσονται όλα εὐνοϊκά. Βέβαια δὲν λείπουν οἱ καλοὶ ἄνθρωποι, που παραστέκουν στις κρίσιμες ώρες του καθενὸς και τὰ συναισθήματα της αδελφικής αγάπης, της τόλμης και της φιλοξενίας υπάρχουν στους ἄνθρώπους, η πορεία όμως πάνω στη Γῆ είναι δύσκολη. Πέντε είναι οἱ μικροὶ ήρωες του κ. Κουλούρη, οἱ ὁποῖοι ἀναγκάζονται, μετὰ τον χαμό του πατέρα τους, να φύγουν από το σπίτι τους, όπου ο ἅγιος θεὸς τους σκοπεύει να τους πάρη μαζί του στην 'Αφρική για να του δουλεύουν. Περιπλανιούνται στα βουνά και στα ἔρημα κάστρα του νησιού και γνωρίζουν πλήθος νέων συγκινήσεων και καταστάσεων. 'Ο κ. Κουλούρης ἔστησε με μαστοριά το πρωτότυπο μυθιστόρημά του και με τὰ λογοτεχνικά του χαρίσματα ξετύλιξε με ζωρότητα ἡτν πλοκή του έργου του, ὥστε οἱ μικροὶ ἀναγνώστες του να τὸ παρακολουθήσουν με ἀμείωτο ενδιαφέρον από την ἀρχή ὡς τὸ τέλος. Τὸ σπουδαιότερο: Μὲ χρώμα γνήσια ἑλληνικό, ἔδωσε καταστάσεις βαθιά ἀνθρώπινες και ἐξαιρετικά διδακτικές. 'Ενα διβλίο που θα συγκινήσει τις μικρές τρυφερές καρδιές.

Νίκου Ε. Σκιαδά: «Τὰ δέκα παιδιά». «Βραβείο Κ. 'Ελευθεροδάκη» Γυναικείας Λογοτεχνικής Συντροφιάς. 'Εκδόσεις «Νίκη», σελ. 165.

'Ενα ακόμη διβλίο με ήρωες μικρά παιδιά, δέκα αὐτὴ τη φορά. 'Ο συγγραφέας με πολλή τέχνη συνταιριάζει στοιχεία από την ἑλληνική μυθολογία και την ἑλληνική ιστορία με τις σημερινές φυσικές ὁμορφιές του τόπου μας. Δέκα μικροὶ μαθητὲς κινούν για μιὰ ἐκδρομὴ από την 'Αθήνα στην Πελοπόννησο και ο κ. Σκιαδάς βρίσκει την εὐκαιρία σὸν δνειρώδες ταξίδι τους να μιλήσει για τὸν 'Ακροκόρινθο, τὸν Διογένη, τὰ Δερβενάκια, τὸν 'Ηρακλή, τις Μυκήνες, την Τρίπολη, τὸν 'Επαμεινώνδα, τὴ Βυτίνα, την 'Ολυμπία, τις ἀρχαιότητές της και πολλὰ ἀκόμη πρόσωπα και τόπους της χώρας μας. Καθὼς συνδυάζονται οἱ γνώσεις με τὴ συνεχή ἐξελικτική ιστορία οἱ μικροὶ ἀναγνώστες ἔχουν τὴν εὐκαιρία να γνωρίσουν, χωρίς τὸν σχολικό δρασνά, πλῆθος ἀπαραίτητων μυθολογικών και ιστορικών στοιχείων. 'Ο κ. Σκιαδάς αξίζει γι' αὐτὸ κάθε ἔπαινο, ὅπως και για τὸν σπρωτὸ και δόκιμο λόγο του, τις παραστατικές του ἱκανότητες και τὴ βαθειὰ διείσδυση στην παιδική ψυχολογία.

Ι. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗΣ

«ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ»

Η ΜΕΓΑΛΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥ ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ Στὰ 'Ελληνικά Γράμματα και στην 'Ελληνική Παιδεία “ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ,,

'Ολόκληρη η πνευματική ήγεσία της Χώρας μας σε μιὰ πανεθνική σταυροφορία ἐκλαϊκεύει και προσφέρει, μέσα από τις 20.000 σελίδες τῶν 24 τόμων της Ν.Ε.Ε., τὸν ἀπέραντο θησαυρὸ τῶν γνώσεων και της σοφίας 5.000 χρόνων πολιτισμοῦ, για τὴν ἀνοδο τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου τοῦ 'Ελληνικοῦ Λαοῦ.

ΑΝΩΤΑΤΟΝ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟΝ

'Εκδόσεως - 'Εποπτείας και Κατευθύνσεως της Ν.Ε.Ε.

Γενική Διεύθυνση — Σύνταξη — 'Οργάνωση

ΧΑΡΗΣ Σ. ΠΑΤΣΗΣ

'Ιδρυτής — Διευτὴς τοῦ «'Οργανισμοῦ 'Εγκυκλοπαιδικῶν 'Εκδόσεων»
Α' Χρυσὸν Μετάλλιον Παιδείας

Π ρ ὀ ὀ ρ ο ς

ΙΩΑΝΝΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

'Ακαδημαϊκὸς - Καθηγητὴς της 'Αρχαίας 'Ελλ. Φιλοσοφίας
Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν, τ. 'Υπουργὸς Παιδείας

'Επὶ τῶν Δημοσίων Σχέσεων

Γραμματεὺς 'Εποπτικοῦ Συμβουλίου

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΣ

ΜΙΧΑΗΛ ΠΕΡΑΝΘΗΣ

'Αντιναύαρχος - ἐπίτ. 'Αρχηγὸς τοῦ Στόλου,
τ. 'Αρχηγὸς τοῦ Γ.Ε.Ν.

Συγγραφεὺς - Δημοσιογράφος

Για πρώτη φορά στη δημοτική γλώσσα

“ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ,,

ΤΟΜΟΙ 24 - ΣΧΗΜΑ ΜΕΓΑ - ΓΛΩΣΣΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗ

- Τὸ ἔργον που γεφυρώνει τὸν 20ο με τὸν 21ο αἰῶνα.
- 'Από κανένα σχολεῖο, σπίτι, γραφεῖο δὲν πρέπει να λείψη.
- Κυκλοφορεῖ σε ἐβδομαδιαία τεύχη ΠΕΝΤΑΠΛΑ (τῶν 30 δρχ.) για να τὴν ἀποκτήσουν ὅλες οἱ ἑλληνικές οἰκογένειες.
- Συμπληρώθηκαν και ἐκυκλοφόρησαν οἱ 10 πρώτοι τόμοι της Ν.Ε.Ε. Παραδίδονται ἀμέσως μετρητοῖς και με εὐκολίες πληρωμῆς. 'Εγγραφῆτε συνδρομηταὶ και Σείς και τὰ Σχολεῖα σας.
- 'Επίσης ὁλοκληρώθηκαν και οἱ τόμοι «ΑΘΗΝΑΙ» (23ος) για πρώτη φορά σε 'Ελληνική 'Εγκυκλοπαίδεια και ὁ τόμος «ΕΛΛΑΣ» (24ος στην ὅλη σειρά).

ΤΟ ΠΑΝΟΡΑΜΑ ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ

ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ ΠΡΟΣΦΕΡΟΝΤΑΙ
ΜΕ ΜΕΓΑΛΕΣ ΕΥΚΟΛΙΕΣ ΠΛΗΡΩΜΗΣ
ΓΙΑ ΝΑ ΤΙΣ ΑΠΟΚΤΗΣΟΥΝ ΟΛΟΙ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ

★★★★★★

ΕΦ' ΟΣΟΝ ΔΙΑΜΕΝΕΤΕ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ Ή ΤΗΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Τηλεφωνήστε στο **549.959** για την ΑΘΗΝΑ ή στο **33.335** για την ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

... και άμέσως θα σας επισκεφθώ αντίπροσώπως μας
για να σας επιδείξω τους τόμους άνευ ούδεμιάς ύπο-
χρεώσεως εκ μέρους σας. Έγγραφεσθε συνδρομητής
μόνο εφ' όσον τὸ ἐπιθυμῆτε. Μπορείτε επίσης νὰ μᾶς
συμπληρώσετε καὶ νὰ μᾶς ταχυδρομήσετε τὸ κατωτέρω
ΔΕΛΤΙΟΝ ΕΓΓΡΑΦΗΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΟΥ.

ΕΑΝ ΔΙΑΜΕΝΕΤΕ ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ

Συμπληρώσατε, υπογράψατε καὶ ταχυδρομήσετε τὸ κατωτέρω

ΣΥΜΦΩΝΗΤΙΚΟΝ ΑΓΟΡΑΣ

ΣΥΜΦΩΝΗΤΙΚΟΝ ΑΓΟΡΑΣ

Πρὸς τὸν «ΕΚΔΟΤΙΚΟΝ ΟΙΚΟΝ ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ Ε.Π.Ε.» Σταδίου 61 - Ἀθήναι Τ.Τ. 111

Παρακαλῶ ὅπως μοῦ ἀποστείλετε διὰ συστημένου ταχυδρομικοῦ δέματος * τὰ κατωτέρω ἔργα ἢ τόμους

ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ (Ν.Ε.Ε.Τ.) ΤΟΜΟΙ 24	ΔΡΧ.	12.000
ΒΑΣΙΚΗ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ (ΤΩΝ ΝΕΩΝ) ΤΟΜΟΙ 14	»	3.360
ΠΡΩΤΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ (Π.Ε.Τ.) ΤΟΜΟΙ 6	»	1.200

ΜΕΘΟΔΟΙ ΑΥΤΟΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ

ΑΓΓΛΙΚΗΣ	»	300
ΓΑΛΛΙΚΗΣ	»	300
ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ	»	300
ΙΤΑΛΙΚΗΣ	»	300

ΛΕΞΙΚΑ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ

ΑΓΓΛΟΕΛΛΗΝΙΚΟ - ΕΛΛΗΝΟΑΓΓΛΙΚΟ	(2 ΤΟΜΟΙ) »	450
ΓΑΛΛΟΕΛΛΗΝΙΚΟ - ΕΛΛΗΝΟΓΑΛΛΙΚΟ	(2 ΤΟΜΟΙ) »	450
ΓΕΡΜΑΝΟΕΛΛΗΝΙΚΟ - ΕΛΛΗΝΟΓΕΡΜΑΝΙΚΟ	(2 ΤΟΜΟΙ) »	450
ΙΤΑΛΟΕΛΛΗΝΙΚΟ - ΕΛΛΗΝΟΙΤΑΛΙΚΟ	(2 ΤΟΜΟΙ) »	450

ΑΘΗΝΑ - ΕΛΛΑΔΑ - ΚΟΣΜΟΣ (ΤΟΜΟΙ 12) » 3.600

ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ (ΤΟΜΟΙ 12)	»	6.000
ΔΕΚΑ ΕΠΙΤΟΜΑ ΛΕΞΙΚΑ (ΓΛΩΣΣΙΚΑ - ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΑ)	»	3.500
ΑΤΤΑΝΤΑ Κ. ΠΑΤΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ (ΤΟΜΟΙ 15)	»	2.250
ΑΤΤΑΝΤΑ ΓΙΑΝΝΗ ΨΥΧΑΡΗ (ΤΟΜΟΙ 3)	»	450
ΠΑΙΔΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ (ΤΑ 105 ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑΤΑ)	ΕΚΑΣΤΟΝ »	50

Τὴν συνολικὴ ἀξίαν τοῦ (ὧν) ἔργου (ων) ἐκ δρχ. ἀναλαμβάνω τὴν ὑποχρέω-
σιν νὰ σὰς ἐξοφλήσω ὡς κατωτέρω:

α) Ἀμα τῇ παραλαβῇ τῆς παραγγελίας θὰ σὰς ἀποστείλω μὲ ταχυδρομικὴν ἐπιταγὴν
τὸ 10% τῆς ἀξίας τοῦ συνόλου ἥτοι δρχ.

β) Τὸ ὑπόλοιπον τῆς ἀξίας ἐκ δρχ. δέχομαι νὰ καλύψω σὲ τόσους
σας μηνιαίους δόσεις (συναλλαγματικές) ἐκ δρχ. ἑκάστη.

* Ἀναγνωρίζω δὲ ὅτι μέχρι τελείας ἀποπληρωμῆς τοῦ (ὧν) ἔργου (ων) παραμένω ἀπλὸς
χρήστης αὐτοῦ (ὧν) τῆς κυριότητος ἀνηκούσης εἰς ὕμᾶς.

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟΝ Ἐν τῇ 19

ΕΠΙΤΑΓΕΛΜΑ

ΠΟΛΙΣ ΟΔΟΣ

Ο ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΗΣ

* Τὰ ταχυδρομικά βαρύνουν τὸν συνδρομητὴν.